

"El público entero, las corporaciones, la prensa -- unánime, ha saludado con júbilo el nombramiento del Sr. Gil - Mestre. (...) (64)

Els elogis al nou Governador, un catòlic del corrent moderat, seguidor dels principis de la "Rerum Novarum" i especialment preocupat pels problemes socials, podien estar prou justificats.

La moderació i equanimitat de que gaudia Gil Mestre a Barcelona, (65) suposava comptar amb certes garanties que, a partir d'ara, les aventures militars no serien utilitzades per perseguir la maçoneria ni els republicans.

Ignorem si a la resta de l'Estat hi havia molts maçons militars compromesos en la sublevació del 1883, a més de Villacampa, protagonista de la segona sublevació de 1886. No hi ha estudis realitzats al respecte, però podem suposar raonablement que ni Martínez Campos ni el govern que Sagasta presidia estaven donant "palos de ciego".

Però els projectes sediciosos de M. Rufz Zorrilla - no acabaren aquí. Poc després del fracassat intent de Badajoz, Santo Domingo de la Calzada i La Seu d'Urgell, l'exiliat republicà ja preparava una segona sublevació. Aquesta havia d'estar dirigida pel capità de carabiners Higinio Mangado, que, -- des de La Seu d'Urgell, havia passat la frontera arrel del -- fracassat cop. El desgavellat aixecament, previst pel 28 --- d'abril de 1884, va tenir com a protagonistes a Catalunya un

grup de militars que es sublevà, el dia 27, a Santa Coloma de Farners, encapçalats pel comandant Ramon Ferrándiz Laplaza i el tinent Manuel Bellés Casanova, ambdos maçons. La insurrecció fracassà estrepitosament i aquests darrers foren condemnats a cadena perpètua i a vint anys, respectivament. Però el Suprem Consell de Guerra i Marina, disposat a aplicar un càstig exemplar, va fer canviar ambdues sentències per la pena de mort. Es dictaren, a més, altres sentències, igualment severes pels catorze militars que, amb els esmentats Ferrándiz i Bellés, havien participat en l'acció. (66)

En conèixer veredictes varies lògies del país de manaren immediatament l'indult, però fou inútil; els dos militars maçons varen ésser afusellats poc després a Girona. (67) Devant el fracàs de les gestions fetes per salvar de la mort als dos germans, (recordem, però, que sistemàticament la maçoneria demanava indults pels condemnats a mort) les accions s'encaminaren envers l'auxili material i moral de les vídues i fills dels ajusticiats. A tal efecte, la lògia Corazón, de Cornudella (Priorat) celebrà "una funció dramática en beneficio de la familia de nuestro hermano el comandante D. Ramón Ferrándiz de la Plaza, fusilado en Gerona". (68)

També la lògia Lealtad, de Barcelona, celebrà el mes de juny un concert al Teatre Líric, Sala Beethoven, a benefici de les famílies dels afusellats. Clotilde Cerdà, membre de la Cambra de dones de la lògia (69), va ser l'organitzadora de l'acte, en el que hi va participar com a concertista d'arpa. En la nota d'agraïment que el taller va publicar al but -

lletí oficial del GODE, es deia, enmig de la retòrica usual en aquests casos, que no podien consentir, "sin protestar, que se derrame sangre de sus semejantes, ¡de hermanos y compañeros nuestros! ..." (70)

Superada la crisi i les persecucions que comportà els aixecaments de 1883-1884, les activitats es normalitzaren i continuà l'expansió de l'orde a Catalunya i arreu de l'Estat, gràcies especialment a l'empenta del GODE, obediència -- aleshores majoritària al nostre país. Però el setembre de --- 1886 un nou aixecament zorrillista, aquesta vegada amb executors exclusivament militars, posà de nou en perill la vida maçònica de les vint-i-sis entitats que aleshores existien a -- Barcelona, tot i que l'abast de la mateixa seria força més reduït que el de 1883 i sense cap relació amb la maçoneria, excepció feta del seu desafortunat protagonista, el brigadier - Villacampa. (71)

L'agitada carrera d'aquest militar havia estat troncada en ser purgat de l'exèrcit, el 1877, per republicà. Va estar un any a la presó, fou rehabilitat i el 1882 passà a la reserva.

Exemple de la persistent tradició colpista dins --- l'exèrcit espanyol, era un dels militars amb què Zorrilla comptava per alimentar el miratge d'una Espanya republicana per la via militar insurreccional.

Va formar part de l'Associació Republicana Militar des de la seva fundació. No s'implicà directament en l'aventura de 1883 -única amb alguna possibilitat dels intents insurreccionals del darrer terç del segle XIX- i provà sort el setembre de 1886 a Madrid. Villacampa sortí quasi en solitari a proclamar la República muntat a cavall (cosa que no havia fet en els darrers dotze anys) davant la sorpresa generalitzada -però no pas l'alarma- del govern de Sagasta, dels cercles polítics i dels militars. (72) Fracassà, fou sentenciat a mort però se l'indultà i va ser condemnat a cadena perpètua, gràcies a l'habilitat de Sagasta, que en la reunió del Consell de Ministres del 4 d'octubre havia votat amb el seu govern -- l'aplicació de la pena màxima per Villacampa i cinc militars sublevats més, però que a continuació demanava i obtenia de la Reina l'esperat indult.

La historiografia antimaçònica posterior va afegir al rosari de denúncies per traició a la pàtria, contubernis i complots els "inviolables compromisos maçònics" de Sagasta, - que no podia condemnar a mort a un maçó. Altres historiadors més seriosos, com M. Fernández Almagro, també afirmen al respecte que tal vegada la resolució de Sagasta havia estat influida per la seva generositat i "por compromisos masónicos, aún no cancelados, ..." (73)

Aquesta insurrecció, organitzada per Rufiz Zorrilla i alguns militars com Villacampa, que no conseguiren fer-se seguir per més de quatre o cinc cents homes, va tenir com a conseqüència immediata en la societat civil l'empresonament -

de molts federals i zorrillistes, segons refereix "El Diluvio", poc després del que anomena "la quartelada". (75)

Els fets de 1886, amb un militar maçó com a protagonista, no tindrien més transcendència per la història de la maçoneria a Espanya si no hagués passat de ser l'intent desafortunat i inoportú d'un home que, a més d'altres atributs, gaudia també del de maçó.

El partit Progressista de Rufiz Zorrilla (76) tenia uns quants adeptes entre els maçons i les lògies catalanes. - El zorrillisme estava ben representat a la lògia Revolución: el cap i fundador del taller, G. López Jaena, era membre del partit que liderava l'exiliat republicà, com també Cels Mir Deas, segon vigilant d'aquesta lògia, que tenia el nom simbòlic de "Rufiz Zorrilla". La lògia Constància era qualificada en tots els informes maçònics que hem consultat com una lògia política de tendència zorrillista; l'abril de 1882 la lògia Razón, de Barcelona, nomenava a Rufiz Zorrilla Venerable Mestre Honorari del Taller, segons la notícia que publicà "El Diluvio" i que va reproduir "El Mallette", (77) en la que "Cavour" agràia amb satisfacció la distinció. La lògia Avant l'havia nomenat membre d'honor; (78) Zorrilla era un mite també entre els maçons de finals de segle, de qui es recordava que havia estat president del govern el 1870, Gran Mestre del GODE o -- l'autor del decret de llibertat d'ensenyament de 1869, i no pas que se li havien concedit els 33 graus en tres dies (aquí cal donar la raó a Comín Colomer) (79) i que violava tots els principis maçònics en propugnar els mètodes violents com a --

pràctica política. (80) Moltes lògies catalanes i d'arreu -- l'Estat havien inclòs en les seves respectives columnes d'honor (menció honorífica que atorga un taller unilateralment) a Ruiz Zorrilla i altres polítics com V. Balaguer, Salmerón, -- (81) el general Prim, Roque Barcia, etc. Als anys trenta del present segle una lògia barcelonina -força conflictiva- portà el seu nou.

Quant a la formació de lògies militars en aquest període, només es coneix l'intent de la GLSIE, dirigida pel -- Marquès de Santa Marta, (republicà federal), de constituir -- una Gran Lògia Militar. El projecte, aprovat per aquesta obediència el 22 de desembre, pretenia legalitzar maçònicament - els militars que pertanyien a l'orde, segons es diu en el seu butlletí. De fet, però, era un intent més de captar a membres de la milícia per part d'una obediència fortament polititzada arreu d'Europa. La GLSIE, que treballava el Rite Antic i Primitiu Oriental de Menphis i Misraïm, mai va comptar amb més - de dos o tres lògies al nostre país. (82)

Quant a Villacampa, no deixa de causar sorpresa que, a la seva mort, les pròpies obediències decretessin que les - lògies havien de celebrar actes maçònics fúnebres en el seu - honor, els quals proliferaren arreu del país.

En morir el brigadier a la presó de Melilla, el febrer de 1887, el GONE, dirigit pel vescompte de Ros, va lliurar un decret pel que s'obligava a tots els tallers de la seva jurisdicció a celebrar tingudes fúnebres.

Així, podem veure com una de les poques lògies que auspiciava a Catalunya, la Amigos de la Virtud, de Lleida, celebrava un acte fúnebre en honor del militar colpista. (83)

Per les mateixes dates la lògia barcelonina Libertad del Porvenir organitzava també una multitudinària tinguda fúnebre en record de Villacampa, en el casino maçònic "Patria", amb presència d'entitats de diferents obediències. A l'acte hi assistiren les lògies Avant, Patria A i Patria B, Integridad, Concordia, Puritanos, Hijos del Trabajo, Creación, Humanidad i les lògies femenines Integridad i Creación, a més d'algunes altres que no es citen a la crònica que fa de la tinguda la revista "La Concordia".

En el número anterior aquesta publicació ja anunciava que el proper mes donaria "cuenta detallada de la solemníssima velada fúnebre, que a la memoria de nuestro Il.º y desgraciado h.º, dedicó el día ocho del corriente la infatigable Log.º. Libertad del Porvenir..." (84)

L'acte rebé l'adhesió de les "Dominicales del Libre pensamiento", en nom de la que Odón de Buen envià una nota on es parla de Villacampa com "uno de los mártires más preclaros de la libertad". Angeles López de Ayala, sempre present arreu, envià també una carta de felicitació als organitzadors, ja -- que estava malalta. Amàlia Domingo Soler hi assistí en representació de la filla del brigadier difunt, Emilia Villacampa. (85)

Els diferents oradors que representaven cada un --- dels tallers allí presents enaltiren la personalitat de Villacampa, "como militar pundoroso, como cumplido caballero y como fervoroso masón". Galves, membre de la Patria B, afirmà -- que el brigadier republicà havia estat víctima, "más que de -- la cruel enfermedad que padecía, de nuestras discordias intestinas", abogant a continuació per la unió de tots els partits (suposem que republicans). Concluí l'acte el Venerable de la Libertad del Porvenir, el republicà Pla i Mas, (86) subratjant -- llant que cap dels oradors havia emprat "esa vulgar fraseologia recriminatoria" ni els habituals "arranques patrioters". (87)

En el mateix número la revista publicava dues de -- les poesies llegides en la tinguda fúnebre, signades per A. -- Soler i F. de los Ríos, grau 14, on es glosa al "simpático -- mártir de Melilla":

"Sufrir no pudo con estoica calma,
los males de su patria, y de fe lleno
A salvarla lanzóse con cuerpo y alma" (...)

"Tú Villacampa que un día
A un grito te sublevaste
(...) Perdiste, y la suerte impía
A las manos te llevó
de un tribunal que juzgó
De tu política el yerro
Valiéndote a ti el destierro
Lo que a otros poder dió". (88)

Com podem veure, la tradició colpista de l'exèrcit espanyol servia en aquest cas, per justificar l'intent de Villacampa.

Per la seva banda, "La Tramontana" comentà breument la seva mort i recordant que havia estat indultat de la pena de mort notificava: "La setmana passada morí al penal de Melilla l'ex-brigadier Villacampa, jefe del moviment republicà -- que el dia 19 de setembre de 1886 deixà penjada per un fil a la monarquia espanyola". (89)

Aquesta darrera aventura militar decimonònica amb presència maçònica quedava arraconada a un episodi lamentat i lamentable a la maçoneria, completament aliè al tarannà i les pràctiques que predominaven a la potència més important, el GODE. (90)

Malgrat les repetides declaracions d'apartidisme o apoliticisme de les obediències i els tallers, fins hi tot -- els sectors més tolerants dels governs de la Restauració podien posar en dubte la realitat d'aquests principis quan -per exemple- uns quans maçons amb noms simbòlics com "Pierrad", "Espartero", "Bravo", "Padilla" i "Maldonado" constituïen, el 29 de setembre de 1889, una lògia a Tàrrega amb el nom de 29 de Septiembre. (91)

Les relacions amb el republicanisme.

L'abandó del liberalisme.

El 1881 Sagasta havia estat substituït per Antonio Romero Ortíz, simbòlic "Fraternidad", que havia esmerçat tot el radicalisme de què era políticament capaç essent ministre de Justícia el 1869, quan, d'acord amb el seu govern, disolgué la Companyia de Jesús, acabà amb les Conferències de Sant Vicent de Paul i tencà alguns convents. Com molts dels caps de la maçoneria, havia medrat en l'orde per ser un polític de primera fila i no pas pels seus treballs maçònics, ja que el 1873 encara no figurava als registres; no obstant, vuit anys després era grau 33 i Gran Mestre del GODE. (92)

A la seva mort (18-1-1884) va ser elegit per ocupar la Gran Maestria del GODE Manuel Becerra, (maig de 1884), membre del Comité Directiu d'Izquierda Dinástica. (93) Entre els objectius que aquest es proposà, quant a l'acció social de la maçoneria, hi figurava el d'arribar a "una sociedad profana más ilustrada, más libre, más justa, más rica y más moral que la actual". (94)

Era el que tocava dir a un liberal reformista, creador d'un grup polític que, com Izquierda Dinástica, havia estat format amb dissidents del zorrillisme i dels sagastins. Constituïa, a més, una declaració maçònicament hortodoxa: l'orde ha de lluitar pel millorament de l'home i la societat, --deien els Estatuts de totes les obediències. Una gran part de lògies i maçons també ho entenien així, però, com ja hem vist, no tots concebien igual els deures maçònics amb la societat.

Pel que fa a l'obediència catalana, la GLSRC estava influida pels republicans federals de Vallès i Ribot, però també per grups anarquistes pròxims a J. Llunas i a "La Tra-montana", com veurem en el pròxim capítol. L'afinitat del projecte polític del republicanisme federal amb la Constitució de la Regional Catalana es ben significativa; cal només comparar l'article segon d'aquesta amb el Títol primer del Projecte de Constitució per a l'Estat Català que, amb Vallès i Ribot al front, redactaren durant el Congrés que el partit Republicà-Democràtic Federal celebrà el febrer de 1883 a Barcelona. (95)

Entre els participants al mateix hi figuraven, a més de Vallès i Ribot, altres destacats federals que igualment participarien en la creació de la primera obediència catalanista: Baldomer Lostau, Frederic Castells, Lluçia Navarro i Cristòbal Litrán, a més d'altres personatges no adscrits al partit federal, però que s'identificaven amb els seus principis ideològics i polítics, com el propi Arús i Llorenç Frau, per citar alguns dels maçons de més prestigi a l'època.

Però tot i que les influències del federalisme eren les més acusades en els principis particulars de la Regional Catalana, (que s'autodefinia com "la primera que desplega la enseña de la federación democrática en el seno de la Orden"), (96) aquesta proposava, com a pràctica política els següents principis:

"1° La lucha sin cuartel contra todas las falsas religiones, afiliándose al libre pensamiento".

"2° La lucha política trabajando individualmente -- con los partidos más democráticos".

"3° La lucha científica estudiando los problemas -- económicos".

"El primero garantiza la fraternidad".

"El segundo garantiza la libertad".

"El tercero garantiza la igualdad". (97)

Si bé en els primers anys la Regional Catalana - es va veure influenciada especialment pels homes del federalisme, aviat es diversificaren les opcions polítiques dins -- l'obediència, però, sempre dins del camp republicà.

Paral·lelament, Sagasta queia en el desprestigi, en cara que no podem afirmar que l'enfonsament del liberalisme - dinàstic i de Sagasta dins l'orde fossin conseqüència directa d'això, ja que, pel que fa a Catalunya, l'auge republicà al - si del GODE va ser simplement el reflexe de l'expansió repu - blicana, que culminaria amb les victòries de la primera Unió Republicana, el 1893, en què conseguïrien per primera vegada la majoria a Barcelona. (98)

Entre 1876 i 1887, encapçalat per maçons que pertanyien a les famílies polítiques del liberalisme espanyol, havia democratitzat l'orde, al mateix temps que la comprometia amb la política espanyola. Era difícil convèncer a molts sectors de la societat que la maçoneria només es dedicava a la -

filantropia i a estudis filosòfics tenint en compte que els propis caps del GODE pertanyien o dirigien formacions polítiques molt concretes.

Si el conservadorisme del GONE del marquès de Seoane es veié desbordat per l'actiu progressisme de Sagasta, A. Romero Ortíz i M. Becerra, a partir de 1887-1888 el GODE es veié alhora superat pels plantejaments i l'empenta de Morayta, un actiu republicà que va saber catalitzar les forces maçòniques partidàries del republicanisme i de donar a l'orde un caire més democràtic i progressiu. Aquest, precisament, serà l'argument que veurem brandir a la quasi totalitat dels tallers que s'afiliaran al naixent GOE, el qual es convertirà aviat en la primera potència maçònica de l'Estat. (99)

Entre les obediències on també predominarà la militància política republicana, cal esmentar al Gran Oriente Ibèric, dirigit per Francisco Rispa i Perpiñá, un militar republicà federal orgànic, que donà un caire sensiblement polititzat a l'obediència que comanava. Rispa va ser el continuador del GONE del vescompte de Ros, a partir de 1891. (100)

Encara, però, que el republicanisme no fos majoritari fins els anys noranta, a la dècada anterior existeix, a més del nucli representat per la GLSRC i els seus tallers, maçons i lògies que, estant auspiciades pel GODE, defensen en el camp polític l'ideari republicà, com la Antonino Pío, de Lleida, La Gesoria, de Sant Feliu de Guíxols, la ja esmentada Constància i altres lògies barcelonines com la Unión Masónica

o la Humanidad, entre altres, per no parlar d'una lògia que -
 pretenia dir-se Joven República, constituïda el gener de --
 1891. (101)

Entre els maçons, ja hem vist que la pluralitat ha estat sempre la característica general de l'orde. Entre les files republicanes, a més dels germans que s'aliniem amb els federals, podem veure, per exemple, que el 1888, entre els socis del Centre Republicà Històric de Barcelona hi figuren significats maçons, com Pau Alsina, Rogelio Columbié, futur col. laborador de Ferrer i Guardia, Francisco Perpiñá, Ven. Mestre de la Obreros, Joan Nuet, fundador de l'Ateneu Obrer de Barcelona o Emili Junoy, que pròximament seria iniciat a la maçoneria, de la ma de M. Morayta. (102)

La política maçònica a comarques.

Pel que fa a les comarques del país, l'acció dels maçons i les lògies passava sovint per la unitat d'acció amb els nuclis republicans locals per tal de fer front el caciquisme i la reacció. (103)

Així, la ja esmentada Antonino Pío, estava composta per elements republicans, segons escriuen a Morayta en passar al GOE. (104) Els seus membres varen deixar el GONE de Pantoja perquè aquest no lluitava amb proua decisió contra el jesuitisme, tant poderós, segons es diu, a la "levítica y caciquil" Lleida. (105)

La unió amb les forces polítiques anticaciquils, comuna a tots els tallers comarcals, els portarà a captar els elements progressistes més influents de cada localitat, a crear casinos i escoles laiques i procurar ocupar el poder local. (106) La lògia Corazón, de Cornudella, havia fundat l'Ateneu Literari d'aquella localitat; entre altres activitats, s'impartien conferències de temes polítics, laicistes, etc.; el 1888, el Venerable de la lògia, Joan Revull, grau 18, era també l'Alcalde del poble. (107)

La lògia 29 de Setiembre, de Tàrrrega, que com ja hem dit prengué aquest nom en honor de la "Gloriosa", tenia entre els seus membres al Secretari de l'Ajuntament; (108) el juny de 1891 havien iniciat l'Alcalde, el Jutge local, el Tinent d'Alcalde i el Secretari de l'Ajuntament d'Anglesola. -- (109)

A Llagostera, els membres de la lògia local, la Luz de la Selva, havien creat el Casino Llagosterense, el president del qual, el 1893, era el Venerable del taller, mentre el secretari del mateix era el director de l'escola laica del poble i tots formaven part del Casino Republicà Obrer local. El 1894 varen publicar un periòdic para-maçònic: "El Caudillo del Progreso". El 1897 comptaven amb dos regidors a l'Ajuntament, per tal de lluitar, segons afirmen, contra el tot poderós cacic local, que té comprada l'autoritat provincial i la justícia. (110)

La lògia El Esfuerzo, de Tossa de Mar, es queixava, el juliol de 1896, que estaven desaprofitant les forces de -- què disposaven, ja que l'alcalde i una majoria del consistori pertanyien a l'esmentat taller, així com el president del Casino Tossense. (111)

El 1895 la lògia Antorcha Vidrerense, de Vidreres, demanava ajut i solidaritat amb el consistori de Massanet de la Selva, que havien estat atacats per la reacció i cessats -- quasi tots els membres per ésser republicans i "honrats", --- diuen, encara que no maçons. (112)

A Igualada, el republicà i maçó J. Serra Constansó, creador i director d'"El Igualadino", president de l'Ateneu i impulsor del Círculo de Unión Republicana, figurava, el 1893, com a Venerable de la lògia local Jespus n° 73, sota el GOE. (113)

El 1889, el membre de la lògia Redención n° 74, de Palamós, J. Ferrer Quintana, creava a la mateixa localitat -- una altra lògia, la Paz, composta majoritàriament d'obrers -- republicans. (114)

Quant a la Gesoria, de Sant Feliu de Guíxols, que -- com la majoria dels tallers empordanesos s'afilià al GOE, mal grat que el jutge va clausurar dos cops l'entitat al llarg de 1889, l'any següent comunicaven a Morayta que un germà de la lògia havia obtingut l'alcaldia i al Consistori hi havia vuit regidors d'esquerres, encara que no especifica quants d'ells eren maçons:

"Respecto a trabajos realizados por esta logia durante los seis meses últimos, (...) se ha tratado, entre muchas cosas afectas a la Orden, en particular de asuntos locales, - ya haciendo que en las elecciones municipales pasadas triunfara la candidatura de ocho concejales redactada por nosotros y a consecuencia de ello fuese nombrado alcalde un hermano nuestro".

Per altra banda, el jutge que els havia perseguit - era reemplaçat per un de progressista. (115)

La lògia Progreso Port-Bouense també tenia problemes amb el jutge municipal, raó per la qual, el desembre de 1887, el seu Venerable E. Chenot demanava ajuda a Morayta a fi de lograr el seu trasllat.

Les coses també anaven bé pels maçons de Port Bou, doncs el març de 1890 comunicaven a la seu central del GOE:

"Hemos ganado las elecciones municipales y el ayuntamiento se compone en mayoría de masones, siendo alcalde nuestro hermano José Herrero".

Però no acabaven aquí els èxits dels germans, ja -- que a continuació notificaven: "Hoy mismo hemos recibido la noticia del nombramiento del Juez municipal de nuestro hermano José Pozos; y no dudo que dentro de poco tiempo nuestros - hermanos investidos de cargos sabrán hacer ver al pueblo que los masones son dignos de elogios y aptos para gobernar". (116)

En aquest darrer cas, tampoc hi ha dubte sobre la -
 filiació republicana del taller, doncs en diverses ocasions -
 això és manifestat més o menys clarament. El març de 1893, --
 amb motiu de noves eleccions municipals, el Venerable notifi-
 cava que els republicans havien obtingut 170 vots, enfront --
 dels 121 monàrquics, gràcies a "algunos probados y esforzados
 masones de este ben.'. Taller". (117)

El que hem exposat fins aquí evidencia la forta im-
 plantació de la maçoneria a certes comarques catalanes, com -
 La Selva o l'Empordà. Fins i tot podem afirmar que en moltes
 poblacions l'orde es converteix en un grup de pressió de gran
 influència en la vida social i política. Localitats com Lla -
 gosterà, Vidreres, Palamós, Sant Feliu de Guíxols o Tossa de
 Mar en són un exemple. Si comparem la situació de poder que -
 demostra la maçoneria a certs indrets amb el que ostenta a --
 Barcelona ciutat, cal afirmar que era precisament a les loca-
 litats de comarques on tenia força política real, més que no
 pas a la capital de país. Cal convenir que en un poble com La
 Seu d'Urgell, Cornudella o Tossa de Mar, les opcions queden -
 naturalment reduïdes a dos grans bàndols: la reacció, persona
 litzada amb els cacics i l'Església i, de l'altra, els republi
 cans lliurepensadors i progressistes en general. Semblant si-
 tuació podia, efectivament, dirigir l'actuació política cap a
 l'establiment de pactes i aliances més o menys cojunturals,
 però normalment efectives, en la mesura en que les possibili-
 tats de vèncer l'enemic passava obligatòriament per la unió -
 de totes les forces. Aquest era precisament el camp que la ma
 çoneria llaurava millor, d'acord amb els principis que, com -

ja hem vist manta vegades, governaven l'acció dels germans en la societat.

Des del Sexenni fins la Segona República i la Guerra Civil l'orde repetirà amb insistència monocorde que només la unió de totes les forces progressistes podia vèncer el poderós enemic. Per aquesta raó, entre altres, cada victòria de les files antireaccionàries, serà considerada per l'orde com una victòria maçònica .

Si a Barcelona ciutat només en comptades ocasions - l'esquerra aconseguirà, al llarg de la Restauració, establir pactes d'abast nacional com els de les Unions Republicanes o la Solidaridad Catalana, (118) a les petites ciutats o els pobles de comarques amb tradició liberal i republicana, la correlació de forces empeny quasi inexorablement a aquests a -- unir-se, doncs és la única possibilitat clara de conquerir el poder polític local. Això fa que els enfrontaments siguin més durs, però també que les victòries siguin més clares.

Per la maçoneria, la via que portava a aquesta victòria passava, com hem vist, per captar les persones que, bé per la posició social, llur professió o el lloc que ocupaven en l'administració local, els convertia en elements neuràlgics del tramat d'influències necessari perquè l'orde no fos molestada per cap jutge o alcalde reaccionari, o per propiciar i encapçalar coalicions polítiques a les eleccions municipals.

Hi havia, a més, altres objectius no menys importants, com eren la creació d'escoles laiques, de casinos obrers, lliurepensadors i similars, així com l'exercici de la beneficència, tot el qual podien realitzar les lògies locals si prèviament asseguraven l'existència d'un poder municipal progressista.

Política i maçoneria a Barcelona.

Quant a l'acció política de les lògies barcelonines, les intervencions d'una o varies d'elles no adquiria pas la magnitud que podia assolir un taller de comarques, doncs la multiplicitat de factors que incidien en la gran ciutat mediatitzaran de manera considerable la possibilitat d'intervenir directament en la política local o estatal, en el suposat que fos aquest l'objectiu dels tallers o les obediències.

Com veurem en el capítol dedicat a la maçoneria catalanista, la lògia Avant donarà suport públicament al candidat a Diputat provincial Pere Pascual Tobella, que sortirà elegit, creiem, no pas per l'apoïo del taller, sino perquè forma part d'una candidatura que gaudeix del suport republicà, a més del maçònic. Aquesta és, al nostre entendre, la situació que caracteritza la maçoneria barcelonina. El cas de l'esmentat Pascual Tobella ens il·lustra, no només de les limitacions que, en el camp polític, es veurà sotmesa l'orde, sino de la singularitat -és un cas únic- d'aquesta intervenció política obertament partidista, contrària a tots els principis de la maçoneria.

Si quan els membres d'un taller ocupaven el consistori d'un poble, els seus components podien afirmar que "hauien guanyat les eleccions", a Barcelona els triomfs mai podran ser d'aquesta magnitud, però a voltes també gaudiran d'alguns èxits importants, com a les eleccions municipals de 1901, quant varen ser elegits regidors els maçons Odón de Buen, Serracilara, Salas Antoni Climent Selvas, victòria que coronaren amb el nomenament del maçó Rafael Rodríguez Méndez com a Rector de la Universitat de Barcelona. (119)

Tanmateix, l'èxit dels maçons barcelonins va ser precedit per un episodi menys visible, però decisiu, com foren les gestions efectuades per la Catalano-Balear a primers de 1901, tendents a la unió de les formacions republicanes per les properes eleccions. Segons les fonts maçòniques, les referides gestions, encapçalades pel Gran Mestre E. Labán, cristallitzaren en la publicació del manifest "A los Españoles", d'on sorgí la nova "Unión Republicana". (120)

Segons la versió de qui signa "Danton", Eugeni Labán lograrà reunir "a los políticos más influyentes de Cataluña y hacerles suscribir el Manifiesto "A los Españoles" (...) y que fue el primer paso para la Unión Republicana que tan brillantes frutos está dando. (...) Buena prueba de ello son las elecciones últimamente verificadas, las que con la cooperación masónica han dado el triunfo a los Candidatos Republicanos". (121)

Estem d'acord amb J.B. Culla que aquest intent ultrapassa del tot el marc de la Unió Nacional Republicana. --

(122) Afegirem per la nostra part que probablement hi hagi molts fonamentats per donar un important protagonisme a la --- branca maçònica de la Catalano-Balear, donat el nombre de maçons que signaren el manifest: Odón de Buen, E. Junoy, E. Labán, J. Pla i Mas, F. Pi Arsuaga, Climent Selvas, J.Ma. Serra clara, I. Ribas Palau, Conrad Roure, J. Ma. Vallès i Ribot i J. Viñas. Roure, Viñas, Vallès, Ribas Palau, Pi i Arsuaga i Pla i Mas (123) eren federals, Junoy, Selvas i Serraclara, de Fusión Republicana i de Buen republicà centralista. A Labán no se li coneix militància, però cal considerar-lo un republicà catalanista que està ben relacionat amb fusionistes i federals. Podia haver estat, per tant, l'eix vertebrador d'aquest important acord, tot i que, segons Culla, no aconseguí gaires coses més que celebrar un míting anticlerical a la plaça de toros de la Barceloneta i un intent d'assalt a la seu dels jesuïtes del carrer Casp. (124) Els fruits, segons la versió maçònica foren ben diferents.

De tota manera -i al marge de la versió interessada de la maçoneria-, opinem que entre un i altra fet no existeix la relació causa/efecte que Culla li atribueix.

El clima social era tens des de feia forces dies, - amb aldarulls que tenien normalment una vessant anticlerical. Quant el 14 de febrer surt a la llum el manifest "A los Españoles", a Madrid hi ha manifestacions arrel de les noces de la Princesa d'Astúries amb el que "La Publicidad" anomena "el

hijo del enemigo de nuestro ejército". (125) Són atacats va-
ris convents i hi ha càrregues de la guàrdia civil; Galdós --
reb felicitacions de tot l'element anticlerical, que ha fet --
d'Electra un altre símbol de la lluita contra l'obscurantisme
i l'opressió catòlica. En aquest clima tindrà lloc un míting
a Barcelona, encara que algunes setmanes després (el 31 de març)
amb parlaments exaltats, evocacions a la revolució de 1793, --
(i no a la de 1789) els tòpics anticlericals de l'època i de-
sitjos manifestos d'emular la crema de convents de 1835.

L'acte, celebrat a la plaça de toros vella, que tam-
bé té com a leif motiv l'obra de Galdós, hi participen dotze
mil persones i signen la convocatòria els centres d'Unió Repu-
blicana i de Fusió Republicana, vàries societats obreres, els
Cors de Clavé, el grup lliurepensador "Ni Déu ni amo", La So-
cietat Progressiva Femenina, la lògia Constància, la "Revista
de Estudios Psicológicos" i les redaccions dels diaris "El -
Diluvio", "La Publicidad", "La Campana de Gràcia" i "El Pro-
greso" de Barcelona. (126)

Es a dir, que els grups organitzadors mantenen les
mateixes característiques d'heterogenitat que molts altres --
d'anteriors: àcrates, societats obreres reformistes, republi-
cans, maçons i lliurepensadors. No creiem pas que els republi-
cans fusionistes de Salmerón, Salas Anton i E. Junoy, ni la --
majoria dels convocats estiguessin disposats a assaltar la --
seu dels jesuïtes del carrer Casp.

Per altra banda, són poques les lògies on un partit polític o una opció sindical és hegemònica; hi predominen tendències, però no sempre tenen el poder els "polítics". A més, cal tenir present el gran nombre de germans que no volen tractar d'aquestes qüestions al taller ni actuar políticament com a maçons. Cal ser prudents, doncs, i no identificar la lògia Colmena amb l'ideari polític de Vallès i Ribot, la Hijos del Trabajo amb Anselmo Lorenzo, la Constancia amb Isart Bula o - la Razón amb J. Nuet i M. Bochons. (127)

Quan el Venerable Mestre de la lògia Obreros de la Inmortalidad, Francisco Perpiñá, es declara "català i republicà", (128) ho fa a títol individual i, precisament, en un moment en que està enfrontat a l'ex-Venerable de la mateixa. F. Perpiñá, (que el 1893 es presenta amb els republicans a les eleccions municipals de Barcelona i no surt elegit perquè, segons afirma, "le han birlado el acta") notifica tot el que -- hem esmentat a F. Rispa y Perpiñá, en una carta lisonjadora, de caràcter particular i sense confondre les seves activitats polítiques amb les del taller; com a maçó, el cap de la Obreros de la Inmortalidad es limita a reafirmar davant del Gran Mestre el que en diu "nuestro credo masónico y democrático". (129)

En un intent d'evitar els conflictes interns que -- causava la política partidista, la lògia Verdad, de Barcelona, havia introduït en les cerimònies d'iniciació un element completament aliè al Rite maçònic, fent jurar als neòfits que -- mai traicionarien políticament a cap membre de l'orde. (130)

A voltes -i per pocs anys- hi ha lògies en les que prevaleix una sola opció política, com el cas de la ja esmentada Colmena. Així, el 1885 un grup de membres d'aquesta entitat, que es declaren tots republicans federals, pregunten al Capítol Barcino quin concepte tenen de política abans de demanar afiliació al mateix, cosa que faran un cop rebudes les -- aclaracions que consideren necessàries. (131) En ingressar en el capítol (recordem el conflicte de 1883) es trobaran amb -- elements liberals, representants de diverses famílies republicanes i fins hi tot anarquistes, reflexe fidel de la composició ideològica dels tallers que auspiciava el GODE.

Es en la dècada de 1890, abandonat el liberalisme, quan trobem més homogenitat política dins l'orde. Ara el republicanisme ja és l'ideari de la immensa majoria dels maçons. La pluralitat (i les discòrdies) vindran donades per la inestabilitat doctrinària i estructural del ventall republicà a Catalunya. Podem afirmar que, a partir d'aquests anys la maçoneria catalana és republicana. Tant a la documentació de les lògies, com a la premsa maçònica es pot comprovar com les idees republicanes passen a convertir-se en patrimoni ideològic de l'orde i les manifestacions al respecte es multipliquen. Quant a la presència àcrata, aquesta minvarà progressivament al llarg de la dècada, com veurem en el capítol VIII.

Entre les abundants referències al que hem dit, hem escollit per comentar algunes de les més significatives.

En la visita que Pi i Margall va realitzar a Barcelona el setembre de 1888, (132) "La Concordia", revista aleshores pròxima al GODE, aprofitava per fer una matissada però clara declaració de republicanisme, en la que, elogiant les idees del patriarca republicà, afirmava: "... si el señor Pi y Margall está en lo cierto como creemos, nos parece fuera de toda duda que no es lo esencial combatir ni ensañarse con la idea que reclama el sitio que en la historia le corresponde, sino (...) sembrar la idea nueva procurando (...) se desmorone lo viejo por si mismo. (...) La misión del apóstol no es repeler con palabras más o menos ampulosas, sino atraer por medio de la persuasión y del cariño. Tal es el objeto de nuestra augusta institución. (...) Ojalá que las palabras de nuestro ilustrado compatriota hayan dejado profunda huella en el corazón de todos nuestros hermanos y que éstos no se hayan limitado a aplaudir y festejar al amigo, al jefe y al honrado ciudadano, sino que, al hacerlo, hayan procurado como nosotros recoger muchas y saludables enseñanzas para nuestro gobierno y para la buena marcha de la masonería". (133)

Pocs mesos després podem llegir a la mateixa revista, amb motiu de la creació de la Gran Logia de Catalunya (organisme del GODE):

"El bien estar y progreso, la libertad de la patria, reclama nuestro apoyo y la masonería de Barcelona, tanto más entusiasta cuanto más desgraciada, no hará que resuene en el vacío el grito de nuestros conciudadanos". (134)

Les al·lusions o identificacions amb l'ideari repu - blicà eren comuns, fins i tot, en actes de caire estrictament intern, com a la cerimònia d'instal·lació d'una lògia; tal és el cas, per exemple, de la Libertad del Porvenir. En la constitució d'aquest taller, un dels oradors declarava que la maçoneria havia de "marchar a la vanguardia de las ideas modernas, debiendo ser altamente liberal (por no decir republicana) y mostrar al mundo profano lo que somos y lo que valemos" --- (135)

Els exemples es repeteixen al llarg dels anys, on la voluntat política de l'orde queda ben palesa. No cal cercar en cap amagatall ni llegir entre línies els textos, la documentació i la premsa maçònica, perquè hi ha una voluntat expressa de deixar clar, tant el desig de participació política com els principis pels quals aquesta havia de regir-se.

A la voluntat política de les lògies i altres organismes maçònics, cal afegir les accions i organitzacions que duïen a terme determinats grups on la majoria formaven part de l'orde, que no sempre tenien l'èxit desitjat. Citarem en aquest cas l'exemple del diari "El Radical", de vida efímera. Dos mesos abans que Sagasta fés aprovar la llei de Sufragi -- Universal, (26-6-1890) aquest diari, seguidor de Salmerón, que tenia com a redactors a Odón de Buen i J. Salas Anton, publicava el primer número (27 d'abril de 1890) amb un retrat d'Estanislau Figueres a la portada i proclamant que a "tiempos -- nuevos, partidos nuevos". El nou partit, que s'autodefineix -

de base radical, incloïa en el seu programa l'autonomia del --
municipio y de la región, (...) de las Antillas", així com --
l'aplicació d'una "misión verdaderamente tutelar" per a Fili-
pines. Entre els que subscriuen el projecte de nou partit hi
figura una majoria de maçons, a més dels citats de Buen i Sa-
las Anton: Josep Caparà, Pla i Mas, Eduard Fontseré, J. Palet
Riba, C. Selvas i Josep Serraclara. (136)

De les obediències espanyoles existents als anys --
1890, el GOI (abans GONE de Ros) és la més polititzada, parti-
dista i obertament defensora de la lluita maçònica per aconse-
guir l'adveniment de la República. Quant l'octubre de 1891, -
el republicà Francisco Rispa i Perpiñá passà a dirigir l'obe-
diència, els elements que li eren pròxims manifestaren immedia-
tament la seva satisfacció, davant el caire que havia de pren-
dre l'organització sota la nova direcció. El 7 de desembre la
lògia Espartaco de Barcelona notificava a Rispa:

(...) "No quiero ocultar a Ud. la verdad; estábamos
tan desanimados, era tal la apatía que en nosotros reinaba, -
que como yo muchos teníamos presentada la dimisión de nuestros
cargos y pensábamos retirarnos de los trabajos activos. Hoy,
por el contrario, trabajamos y trabajaremos con verdadera fe
y con gran deseo para conseguir lo que todos deseamos y para
que sea nuestra institución el más fuerte sostén de la liber-
tad y del progreso". (137)

Aquells que Gabriel Bernabeu, Venerable de l'Espar-
taco, anomena "buenos masones y probados republicanos" compta

ran amb un pes important dins l'obediència, que, sens subte, creixeria més sota la nova orientació.

Dos mesos després, el nou Venerable del taller, Manuel Cherizola, desitjava al Gran Mestre Rispa:

"Que el G.: A.: del U.: os ilumine para recorrer -- con éxito el camino que os habeis trazado para que con la --- unión masónica demos a nuestra desventurada Patria la liber - tad y la República". (138)

El 1894, la Unión Masónica, de Barcelona, també sota el GOI, assegurava que havia endagat una campanya contra el jesuitisme amb el suport de la minoria republicana a les Corts. (139)

Amb certa assiduitat els perseguits polítics demanaven ajut a les lògies, el qual era aprofitat també per gent de tota mena que, apel·lant a la solidaritat maçònica, intentava d'obtenir diners dels ben intencionats germans.

A tall d'anècdota, però ben sintomàtica, cal citar el document de la lògia "Nihil", d'un anomenat "Grand Orient Secret Russe", datat el 4 de maig de 1894, que figura entre la documentació de la lògia barcelonina Amis du Devoir. Segons explica el Venerable de la mateixa, F. Kupfer, se'ls havia presentat una parella de polonesos, en que la dona es feia passar per comptessa i demanaven ajut econòmic a varies lògies espanyoles. Presentaven un document on es deia que els porta-

dors del mateix eren responsables "d'hautes missions secrètes pour l'avancement et la propagation de la Liberté et de la -- Justice". (140)

Si aquests sucesos no revestien, de fet, cap grave tat dins l'orde, en altres ocasions certs elements poc escrupulosos amb els principis maçònics havien causat problemes de més transcendència. Aquest és el cas de Josep Parés Llansó, -- membre de la Constancia i fundador de Raza Latina, que posteriorment passaria a la GLSE del Marquès de Santa Marta.

Parés, que segons sembla, s'havia iniciat ell mateix al grau 33, fundà una pseudo lògia política i va ser un dels instigadors de l'assalt al quarter del Bon Succés, aventura en la que s'hi varen comprometre varis maçons, alguns -- dels quals foren condemnats a cadena perpètua. (141)

Al marge d'aquests fets extrems i poc usuals, les discussions polítiques generaven dins les lògies multitud de conflictes i enfrontaments, que si bé no revestien massa gravetat, no deixaven de ser un element de distorsió en la vida maçònica, que a voltes provocava escissions i desaparicions de lògies. Per posar fre a aquesta situació -- donada la creixent politització de la maçoneria catalana i d'arreu l'Estat -- el setembre de 1893 el GOE dictava normes estrictes sobre la prohibició absoluta de parlar de política a les cambres d'aprenent, és a dir, als treballs del primer grau.

El decret que fa referència a aquest problema, datat el primer de setembre, advertia del costum perjudicial per -- part de molts tallers de sotmetre a la Cambra d'aprenent to - tes les qüestions, amb les subsegüents tensions que -s'argumenta- l'escassa preparació maçònica dels neòfits comportava als tallers. A tal efecte, es decretava:

"No se tolerará que en bien general de la Orden y - particular del taller (...) se entablen discusiones relativas a los temas políticos y religiosos que puedan alterar la Fra- ternidad masónica". (142)

A l'esmentat decret la prohibició estricta es cir - cumscrivia al treball del primer grau i també al de segon, pe rò no pas al tercer. Sobre el particular puntualitza, però, - que en la Cambra de mestres (3e. grau) "deberán efectuarse to dos los trabajos de importancia relacionados con la Masonería en general o las logias en particular dentro del simbolismo..." Vol dir això que, de la mateixa manera que en els grans orientes, els treballs de 3e. grau venien dirigits pels organismes supe riors (Capítols i Arxipags), les Cambres de mestres havien de dirigir els dels dos graus inferiors. En principi, i segons - l'organització centralitzada que els caracteritzava, els tre balls i propostes concretes en el camp polític i en l'anticle rical venien sempre de dalt, de la cúpula dirigent. Aquest va ser, al llarg del segle XIX i part del XX, un dels arguments que esgrimiren tots els partidaris de la independència del -- simbolisme respecte dels poders centrals, contraris al diri - gisme dels grans orientes i al que s'anomenà filosofisme.

El que pretenia el GOE amb el decret era impedir -- que els maçons poc experimentats en els principis i pràctiques maçòniques creessin confusionisme i problemes diversos en els treballs, en exposar i defensar de manera "profana" llurs respectius tendències i ideologies, més que no pas impedir que es manifestessin amb llibertat a les lògies.

Per altra banda, tres mesos abans, el mateix GOE -- lliurava una circular a tots els seus tallers on es convocava un concurs en el que s'havia de presentar treballs sobre cinc temes, el primer dels quals era "Las formas de gobierno":

"Monarquía (Absoluta, Constitucional). República -- (Unitaria, Federal, Socialista)" (143)

Els altres temes eren els següents: "Los dogmas y bases fundamentales de las religiones, Tendencias del llamado Librepensamiento" i finalment "Ordenanzas y Código de la Franc masonería". (144)

En els treballs enviats hi participaven tots els -- membres de la lògia i, per tant, també els aprenents i com -- panys.

La pràctica de passar enquestes de caire polític, -- de forma clara o bé mitjançant concursos i altres medis, era -- comuna en el GOE. El gener de 1892, el propi Morayta proposa -- va a tots els organismes de l'obediència que enviessin un in -- forme molt extens i detallat sobre temes diversos, que ja hem comentat anteriorment.

Es obvi que a un aprenent difícilment se li podia -
negar que l'orde feia política, encara que no fos de partit,
ja que ara se li estava demanant la pròpia opinió sobre temes
d'aquesta trascència. (145) Però com ja s'ha dit, no era -
pas que les autoritats i els graus superiors callessin que --
realitzaven també activitats polítiques, sino que a cada cam-
bra li corresponia un treball determinat, d'acord amb l'orga-
nització estrictament jerarquitzada de la maçoneria.

Així mateix, a més de proporcionar a l'obediència -
dades sociològiques molt completes sobre els individus i les
entitats que auspiciava, rebien una detallada informació so -
bre la situació política i social de cada ciutat, poble i co-
marca de l'Estat. Pel que fa a aquest darrer aspecte, un dels
apartats de l'enquesta demanava que cada un dels tallers fede-
rats enviés un informe complet de tots els maçons en somnis,
les escoles laiques existents a les respectives localitats, -
així com "centros, casinos, comités y periódicos liberales, -
republicanos, librepensadores y anticatólicos de que tengan -
noticia". (146)

Es palmari que el GOE i, en general, la maçoneria -
dedicava una part de les seves activitats a la política. Hi -
estava tant legitimada per dedicar-s'hi com qualsevol altra -
entitat, en la mesura que era possible l'exercici de les lli-
bertats que contemplava la Constitució canovista.

No obstant, l'Església i tots els enemics de l'orde
centraren les seves acusacions en què aquesta es dedicava a ±

la política anticatòlica i antimonàrquica, convertint un dret constitucional en una suposada violació de les lleis.

A les campanyes de la premsa catòlica i integrista o carlista, s'hi afegia a voltes algun fet o acusació que --- transcendia l'àmbit concret de la gastada polèmica maçoneria-antimaçoneria. Així, l'octubre de 1894 la premsa catòlica es feu ressò de la suposada iniciació de la Reina Regent i del Rei, la qual cosa obligà al govern de Sagasta a desmentir oficialment l'esmentat remor.

Comentant aquest afer, "El Suplemento", de Barcelona, declarava: "No queremos acusar de tal intento [indisposar l'opinió catòlica contra la monarquia] a todos los carlistas, porque siempre ha habido entre ellos caballeros; pero es indudable que los inventores de semejante calumnia tienden a echar así los cimientos de una nueva guerra civil, excitando sin razón los escrúpulos católicos de muchos para separarlos de la monarquía legítima..." (147)

Per la seva banda, el GOE aprofità l'ocasió per recordar que, tot i que la notícia era falsa, altres membres de la família reial havien format part de l'orde, com l'Infant Francisco de Paula i l'Infant D. Enrique, (148) a més d'altres membres de la noblesa espanyola. Així mateix, Morayta, que -- signa el part oficial al butlletí del GOE, recorda a maçons i profans que el títol de maçó no podia ser una deshonra, com ho deixava implícit la declaració del govern, "cuando la llevan y han llevado las primeras ilustraciones de España y del

extranjero" (...) Masón fue el fundador del imperio alemán, - el afortunado Guillermo, y masón su hijo (...) Federico...". L'enumeració continuà amb els reis de Dinamarca, Suecia i Noruega, entre altres. (149)

Però el diputat conservador García Alix va portar a la qüestió al Parlament, per censurar al govern liberal la manera com havia estat tractat el tema. Per la seva banda, el diputat tradicionalista Vázquez de Mella, aprofitant l'ocasió per atacar el govern, afirmava que no entenia com podia ser que Sagasta, "que pertenece a la secta masónica, es jefe de gobierno de una Nación católica, estando condenada la Masonería por el Pontífice".

Sagasta contesta que no és injúria afirmar que la Reina Regent és maçona, però sí una ofensa greu, ja que es tracta d'una persona catòlica. Tot seguit afirma quelcom que acabaria de desacreditar al cap liberal a ulls de la maçoneria espanyola:

"Yo he pertenecido a la Masonería hasta que me enteré de que estaba condenada por la Iglesia".

Diffícilment podien acceptar com a vàlida semblant afirmació els maçons ni l'opinió pública, essent com era, de domini comú, que Sagasta havia estat Gran Mestre del GODE, a més d'ostentar altres càrrecs importants. A les seves cíniques declaracions, el diputat Mella apostillà que el President del Consell havia necessitat vuitanta anys per asseben-

tar-se que la Maçoneria estava condemnada per l'Església...

(150)

Quant a la premsa republicana, se'n feu ressò sense gaires comentaris ni especial interès, habituada a les obsessions antimaçòniques de què els seus col·legues integristes i similars galejaven. "El Diluvio", per exemple, es referia a la campanya d'"El Correo Español" i altres diaris en aquests termes:

"No es ahora la primera vez que algún periódico se ha hecho de la especie injuriosa para la reina regente de haberse afiliado a la masonería y de haber afiliado también al rey, (...) pero últimamente, periódicos que se titulan católicos, y alguno de los cuales hace alarde de recibir inspiraciones de un prelado, han vuelto a dar la noticia, y hasta parece que del número en que la insertaban se ha hecho tirada especial para repartirla en secreto, pero con abundancia, al -- clero".

Més endavant declara el diari republicà, referint-se a la nota lliurada pel govern sobre el cas:

"De este párrafo se desprenden dos cosas a cual más curiosas: primero, que Capdepon, o el ministro que haya dictado eso, considera injurioso el ser masón, y hasta el decir -- que uno lo sea. Segundo, que es un obispo el que ha hecho circular esa especie de Capdepon, y quizá la reina, considera -- injuriosa."

"¿Qué dirá Sagasta de esas apreciaciones, él, que es grado 33 de la masonería?". (151)

Encara que l'origen i la voluntat de crear problemes al govern de Sagasta vingués única i exclusivament dels tradicionalistes de Vázquez de Mella, també ho havien aprofitat els conservadors, augmentant les tensions en un moment de crisi de govern. Però el clima social era igualment tens; --- s'estaven discutint reformes per Cuba, havia acabat la guerra de Melilla però no pas els conflictes socials. La mateixa Església s'haurà d'enfrontar a importants divisions i lluites internes; en el Congrés catòlic de Tarragona, que es celebra durant aquestes dates, es donen visques al Papa Rei i es demana el restabliment del poder temporal del Pontífex. (152)

Enmig d'aquesta situació, les acusacions de maçonisme fetes a la Regent constitueixen una peça més del quadre general espanyol, amarat de conflictes i travessat per fortes contradiccions, que encara s'agreujeran més en esclatar la insurrecció cubana, el febrer de 1895. Tornem a constatar que en cada situació de crisi política i social, l'extrema dreta clerical farà sortir la maçoneria a escena, amb propòsits que variaran d'acord amb els interessos i objectius puntuals que en cada cas estigui defensant. (153)

La batalla d'"El Correo Español" contra l'orde encara no havia concluït. El 27 d'octubre el diari de Vázquez de Mella incloïa un article en el que, entre altres diatribes, s'afirmava que els maçons ja estaven preparant "la punta de

sus puñales envenenados contra los Sres. Sagasta y Becerra".
 (154) El GOE decidí querellar-se amb l'organ del tradicionalisme. No era la primera vegada que l'obediència de Morayta demanava a un representant de la premsa reaccionària clerical, -- doncs el 1890 -com hem vist- ja ho havia fet contra els preveres W. Balaguer i A. Serrano, autors de varis articles injuriosos publicats a "La Verdad" de Castelló de la Plana, un dels quals portava per títol "El masón asesino". (155)

Quant a la causa entre "El Correo Español" i el GOE, no va haver-hi avinença, però el diari de Mella va veure's -- obligat a inserir a les seves pàgines una nota rectificant les declaracions que motivaren la querella. Morayta i l'obediència que comanava es donaren per satisfets en la demanda, tot i -- que, com en el sorollós cas de Castelló, els tribunals no condemnessin els clericals. La institució maçònica havia estat -- reconeguda com a entitat legal i s'havia avançat un altre pas envers la normalització de la maçoneria; aquest era precisament un dels objectius més acariciats per l'orde a Espanya.

Pel que fa Sagasta, aquest ja havia provocat les -- ires d'alguns sectors maçònics catalans, amb motiu de la visita que efectuà a Barcelona aquell any.

A tal efecte, les lògies barcelonines decidiren celebrar una tinguda magna en el seu honor, a la qual acceptà --- d'assistir, encara que finalment no s'hi presentà. Aprofitant l'oportunitat que li brindava el desaire del cap de govern, -- així com les declaracions que aquell havia fet al Congrés, el

secretari de la lògia Lealtad, A. de Maglia Galbis, conegut i polèmic lliurepensador, va intentar endagar una campanya política contra Sagasta, a la qual cosa s'hi oposà taxativament el GOE. Una nota de premsa que havia d'ésser publicada per Galvis, (no s'especifica si a títol individual o col·lectiu) aquest dèia que "la debilidad del Sr. Sagasta no obedece a otra cosa que a su política de balancín y a ser instrumento inconsciente de los manejos jesuíticos y podrá llevarle al extremo de faltar abiertamente a la verdad y renegar de sus propios principios, después de servirse de ellos para escalar el poder, como le ha echado en cara desde los bancos del Congreso el diputado carlista Sr. Mella". (156)

Probablement la cúpula del GOE -obediència a la que pertanyia la Lealtad- hagués permès que, com a maçó o en nom de l'orde, A. de Maglia hagués lliurat a la premsa profana un article contra el jesuítisme o quelcom de similar, però no pas contra un cap de govern, al marge del partit que representés.

Per la seva banda, la premsa maçònica aviat el qualificà d'apòstata i traïdor. Un any abans "Barcelona Masónica" ja havia denunciat a Sagasta, "el antiguo demagogo", per haver acceptat un regal del clergat de Madrid, satisfet de la subvenció estatal atorgada pel manteniment de les trenta esglésies parroquials de la capital. (157)

Naturalment que Morayta defensava l'activitat política de la maçoneria, però no compartia els criteris de Maglia

sobre la forma de treballar maçònicament en el camp polític. En unes declaracions seves fetes el mateix 1894, que recollia i comentava elogiosament "Barcelona Masònica", afirmava:

"La Masonería -lo he consignado muchas veces- no -- puede reducir su círculo de acción al secreto de sus Logias, de sus Capítulos y de sus Cámaras. Si no se exterioriza en el mundo profano, no lo olvidéis, su misión resulta tan chica, - que no merece el sacrificio y el trabajo que cuesta ser masón!" (158)

Les anterior paraules de Morayta reflexen perfectament les línies mestres del programa maçònic del GOE fins la crisi del 1896. S'anteposava l'actuació en la societat als -- treballs simbòlics, al Rite i les litúrgies, marc i suport on els maçons havien de pulir la "pedra bruta", que els portaria cap el perfeccionament integral de l'home i la humanitat.

Els criteris que aleshores defensaven l'Assamblea - de Lògies Confederades i el seu òrgan oficial, "Barcelona Masònica", no diferien pas del que aspirava el GOE. Quant a la -- pràctica política exterior, però, anaven més enllà de les posicions defensades pel republicanisme històric al que pertanyia Morayta. Entorn a l'Assamblea de Lògies hi predominaven els republicans federals, tals com I. Bo i Singla, I. Ribas - Palou o Baldomer Lostau, tots membres de la Redención, "alma mater" de l'entitat.

L'abril de 1894, I. Bo i Singla, simbòlic "Washington", redactor en cap de "Barcelona Masònica", escrivia a --- aquesta revista:

"Ha sido política la Masonería, porque esta ciencia es sólo un medio de progreso, (...) en donde quiera que su vida se ha desarrollado en la política, ha sido para instaurar la Justicia y el Derecho".

"De ahí partimos, pues, para buscar el ideal político de la Masonería universal, y en especial el de España".

"La Revolución, práctica de un ideal, tiene en la Masonería huestes de sus adeptos. (...) El Estado (...) es sólo un accidente secundario en el objeto primordial de la Humanidad. Libre el individuo por el altruismo i la fraternidad - ha borrado las fronteras de la patria para considerar a todos como solidarios y unidos".

"El lograr la libertad de hecho pertenece a los partidos, pues la Masonería ha dado ya su código (...) En España la Masonería, mucho es lo que debe hacer. Ha de consignar de hecho las libertades esculpidas con sangre de tantos mártires y ha de contribuir a despertar el dormido espíritu nacional, no para exclusivismos anacrónicos, sino para emprender la marcha general de los pueblos a su prosperidad". (...)

"Democratizado el poder, federados con Portugal, como propaganda nuestro q.º. h.º. Magalhaes Lima, (159) hacemos -

renacer el genio de Iberia, no para la guerra sino para la -- paz..." (160)

En la darrera dècada del segle, aquestes eren les -- dues maçoneries amb incidència real a la vida social catalana: Assamblea de Lògies Confederades (entitat mitjancera entre -- les dues etapes de la Regional Catalana) i el GOE, que plega- des comptabilitzaven el noranta per cent de les lògies del -- pais. En segon terme estaven el GOI de Rispa y Perpiñá, fornit per republicans partidaris de fer molta "política maçònica re- publicana", així com algun taller del GONE de Pantoja o la lò- gia Ciencia y Libertad, de Sant Martí de Provençals, que era auspiciada per la GLSI del Rite de Memphis i Misraïm, de la -- que no se'n tenen notícies després de 1893. (161)

Cap de les dues potències maçòniques hegemòniques a al Catalunya finisecular es mostrarà especialment sensible al catalanisme. El GOE perquè defensa un model d'Estat centralis- ta i els continuadors de la Regional Catalana, perquè s'han -- inclinat cap un federalisme teoriciste més preocupat per les possibles conseqüències que podia portar una victòria de la -- burgesia regionalista que no pas per recuperar la cultura i -- lluitar per la defensa dels interessos de les classes populars catalanes.

Les veus de'n Roca i Farreres i altres nacionalis- tes d'esquerra seguiran sense trobar ressò entre els republi- cans, siguin o no maçons; (162) caldrà esperar a ben entrat el segle XX perquè apareixin les primeres veus maçòniques en de- fensa de les llibertats de Catalunya i de la seva llengua.

Aquells regionalistes republicans dels anys vuitanta, participants actius en els dos congressos catalanistes, - que havien possibilitat la creació de la Regional Catalana, - varen desaparèixer amb la dècada, al temps que es consolidava el regionalisme conservador i clerical. Es diria que la carcassa federalista estava impeditint que dins aquest camp ideològic es formulés una teoria sòlida del nacionalisme català que possibilités a la classe obrera i els sectors populars el desenvolupament del sentiment catalanista. (163)

En la segona etapa de la Catalano-Balear no mancaran les veus reivindicadores de l'autonomia de Catalunya, de la que ja se'n parla amb motiu dels Jocs Florals que presideix Pi i Margall, el maig de 1900. (164)

Però no tornarem a trobar un corrent catalanista -- dins la maçoneria tant sòlid i extès com el dels anys vuitanta fins la dècada dels trenta, ni a la Catalunya urbana ni a la comarcal.

Ens referirem tot seguit a la reacció de protesta - que provocà a la maçoneria el procés de Montjuïc. (165) Segons una carta enviada des de Barcelona a finals de 1896 per Andreu Camps i reproduïda per "La Unión Republicana de Pontevedra", des de la bomba de Canvis Nous "y aprovechando el estado anómalo porque pasa Barcelona, continuamente se encarcela a republicanos, masones y a librepensadores". (166)

Com era habitual en la política repressiva dels governs de la Restauració, les clausures d'entitats i empresonaments arbitraris afectaven invariablement a la maçoneria. ---

(167) De tota manera, en aquest cas encara no havia arribat - el moment culminant de la repressió antimaçònica, desarrotllada pel govern de Cànovas pocs mesos després, com veurem.

Arrel dels processos de Montjuïc, iniciats el setembre de 1896, moltes lògies demanaren la llibertat dels empresonats, i posteriorment la revisió del procés, unides al moviment general de protesta d'amplis sectors de la societat catalana, d'arreu l'Estat i d'Europa, per les dures condemnes que foren dictades. (168)

El gener de 1898, el Capítol Iris de Paz, de Terrassa, sota el GOI, comunicava al Gran Mestre Rispa que tots els partits i entitats d'aquella localitat, a més d'un rector parroquial, havien demanat la llibertat dels empresonats a Montjuïc, acusats de cometre l'atemptat del carrer de Canvis Nous, perquè eren innocents. En la mateixa carta pregaven al Gran Mestre que usés de tota la influència que l'orde tenia als diferents governs europeus per tal d'aconseguir la llibertat -- dels presos. (169)

El febrer del mateix any la lògia Osiris, de Sabadell, demanava a la seu central de Madrid que realitzés accions per tal que es revisés el procés de Montjuïc. (170)

Durant els anys que seguiren, trobem referències sobre el mateix a diferents lògies del país, però les actuacions més importants es realitzaran a partir de 1898.

El 13 de febrer es celebrà un míting al Teatre Tívoli per demanar la revisió del procés de Montjuïc, que aplegarà a representants de més de cinquanta entitats catalanes, entre les que hi havia corals, el "Centro marxista", societats espiritistes, el Centre Escolar Catalanista, associacions --- obreres anarquistes, la UGT, Les Tres Classes de Vapor, "La Idea Libre", Fusión Republicana i el Centre Democràtic Federal. També hi eren presents les lògies Redención, el capítol Plus Ultra, l'"Ateneo Humanidad", seu dels tallers que dos -- anys després reconstituïrien la Regional Catalana i la Constancia, que hi tingué un paper destacat, així com una "Revista Masónica" i la "Revue Maçonnique". La Comissió executiva, presidida per Valentí Almirall, estava composta en una part important per maçons: Pau Isart Bula, Emili Junoy, Francesc - Bau, Odón Martí, Salas Anton, Odón de Buen, Vallès i Ribot, - Angeles López de Ayala. (171)

Un cop finalitzat el míting els presents es dirigiren en manifestació a l'Ajuntament, on feren entrega al Secretari de l'Alcalde Collasso d'un missatge dirigit al President del Consell de Ministres en el que es demanaven responsabilitats per les atrocitats comeses a Montjuïc, així com la immediata "suspensión de sus cargos de todos aquellos funcionarios y autoridades que la opinión pública señale como responsables

de los hechos denunciados, al objeto de que no puedan ejercer coacción legal ni material sobre cuantas personas puedan contribuir al esclarecimiento de los hechos..." (172)

Pocs dies després es constituïa a Barcelona, sota la presidència de Pau Isart Bula i amb Angeles López de Ayala de secretària (Venerable Mestre i Secretari de la lògia Constancia) (173) una Comissió permanent per aconseguir la revisió del procés de Montjuïc. Es convocà una assemblea de delegats d'entitats obreres i polítiques; (73 en total) posteriorment, publicaren un manifest i es celebraren assemblees a Girona, Lleida i Tarragona, així com a Figueres, Reus, Valls, Sabadell i altres localitats del país. El 1900 el president de la Comissió permanent per la revisió del procés de Montjuïc era el també maçó Emili Junoy. (174)

Remarquem finalment que, si bé l'orde havia estat especialment perseguida arrel de la sublevació filipina i la majoria de lògies havien abandonat les activitats, (vegeu capítol X) algunes continuaren treballant, com la Redención i la Constancia, dues entitats que aconseguïren mantenir-se dempeus en aquests anys de crisi generalitzada a la maçoneria.

1889: El centenari de la Revolució Francesa.

Considerem interessant de fer una aproximació al ressò que el centenari de la Revolució Francesa trobà en els medis maçònics, perquè ens forneix d'elements que complemen -

ten el que fins ara s'ha dit de les activitats polítiques de l'orde. Mitjançant els actes que per tal motiu es celebraren, així com les diferents declaracions i articles que va publi- car la seva premsa al llarg de 1889, la maçoneria catalana re- flexa de manera fidel, tant la pluralitat ideològica com el - clima cultural i polític que envoltà el dit centenari.

Per altra banda, ens proporciona l'oportunitat de - recordar quina havia estat l'evolució ideològica de l'orde al llarg del segle XIX, i també de constatar com el cant de "La Marsellesa" i altres elements aliens al simbolisme maçònic se- ran incorporats als cerimonials, consumant, així, el procés - de secularització dels Rituals en la maçoneria llatina, que - havia començat a França el darrer terç del segle XVIII.

Paral·lelament, assistim a l'aparició de noms simbò- lics de connotacions revolucionàries referits, normalment, a personatges com Marat, Danton, etc. Amb la politització de -- les lògies i la secularització dels Rituals s'acomplirà el -- que Jean Baylot i el corrent tradicional dins l'orde ha anome- nat el "cavall de Tròia" de la maçoneria. (175)

Recordem primerament que, en iniciar-se el segle -- XIX, els maçons rebutjaven indignats les acusacions de l'abad Barruel que els convertia en els autors de la Revolució i els confonia amb els jacobins. (176)

A final de la centúria la situació havia canviat ra- dicalment, fins el punt que les velles acusacions foren can -

viades de signe i convertides en una reivindicació. Les causes del canvi estaven, evidentment, en que l'orde havia evolucionat paral·lelament a la societat. Amb els progressos de l'idea ri republicà entre la cúpula i les bases maçoniques, els arguments de l'Església i de llurs aliats polítics varen ser in-corporats al discurs maçoníc, prèviament reciclats. D'aquesta manera, la Revolució Francesa fou situada en el pedestral ma-jor de la Història, model d'epopèia col·lectiva, de progrés social i d'alliberament cultural i espiritual dels pobles. -- Aquest serà el concepte que, el 1889, tindran la majoria dels maçons catalans de l'efemèride, fins i tot els més moderats políticament.

Cal preguntar-se però, quin és el contingut concret que cada tendència atribueix al procés iniciat el 1789. Per la minoria àcrata és només un pas endavant en la marxa cap a la lliberació total de la humanitat, ja que, com dirà A. Lorenzo als seus germans de la Hijos del Trabajo, "del Estado nada esperamos; más aún: el Estado será el enemigo de la verdad y de la justicia que hallemos al final de nuestras investigaciones..." (177)

Quant als diversos grups i tendències republicanes, els més moderats no deixaran de condemnar els excessos jacobins, però tots plegats acabaran reivindicant la revolució burgesa, la que obra el camí a l'Estàt modern, amb la divisió de poders i les llibertats polítiques i econòmiques, la que havia concebut la Declaració dels Drets de l'Home i del Ciutadà, peça -- axial del cos doctrinal i polític que havia assimilat la maçoneria a la segona meitat del passat segle.

L'esmentada incorporació doctrinària s'havia fet -- per una via tant directa com confosa: la literatura històrica, de la que ja hem parlat.

Des de feia temps que, malgrat algunes exepcions on s'havia abordat la història de l'orde amb criteris científics, un important corrent maçònic havia irremeiablement confós la història de la civilització occidental amb la de la maçoneria, alimentada per una producció sempre mediocre o simplement fantàsica, que no tardaria en incorporar la Revolució al seu patrimoni polític, com ja ho havia fet amb l'expulsió dels jesuïtes, la Il·lustració, etc. Allí on triomfava una revolució liberal o es lluitava contra la tirania i el poder de l'Església catòlica, hi era en primer pla la maçoneria. No cal dir que semblants postulats alimentaren encara més les obsessions dels seus enemics, confirmant l'autenticitat de les seves tesis.

Per la nostra banda, ens resistim a admetre que --- l'orde i els maçons patien de tal grau d'irrealitat. Com ja hem vist anteriorment, un nombre important de germans influïran decisivament en la política i la societat al front de partits i ideologies concretes. Per altra banda, si els Estatuts de l'orde senyalen clarament que als maçons els està vedat de tractar temes polítics o religiosos en els tallers, ¿perquè aquesta permanent declaració de principis polítics i aquest desig no dissimulat d'incidir positivament en la societat, que reflexa la premsa maçònica i la documentació interna?

El problema rau, doncs, en determinar quins eren, - en cada cas concret, els límits que cada maçó s'imposava en - els diferents àmbits de les seves actuacions, així com l'abast dels compromisos que cadascun d'ells havia adquirit respecte a la lògia i a l'obediència de les que formava part.

Com sigui que el contexte social i polític espanyol de la Restauració no permet la possibilitat que l'orde arribi a convertir-se en quelcom semblant a allò que a França fou - l'escola de quadres dels republicans durant la Tercera Repú - blica, (178) caldrà esperar a l'adveniment de la Segona Repú - blica espanyola per entreveure el què podia haver estat la -- xarxa d'influències, de lluites polítiques i interessos per - sonals i de partit superposats a la vida maçònica, per trobar una situació en certa mida semblant al que fou la maçoneria a França al darrer quart del segle XIX. (179)

Pel que fa al país veí, que és d'on arribaran to - tes les reformes, Rites, modes i corrents dins l'orde, en no pocs casos els historiadors del segle XX demostraran que Bar - ruel tenia certa raó en afirmar que, el 1789, les lògies es - varen treure la màscara, es convertiren en clubs i d'allí sor - giren les societats populars, passant de la guerra encoberta a la monarquia, a l'enfrontament obert. Així ho confirmaran - els estudis sobre el tema fets a algunes localitats franceses com Bergerac, Annonay, Tulle i Chambéry. (180)

Però d'aquí a afirmar que la Revolució era obra de la maçoneria hi havia un salt que només el publiciste obses -

sionat o sense gaires escrúpols podia donar. (181) Adhuc reputats maçons especialistes en rite i simbologia, com Ragon, --disposats a trobar orígens maçònics a la Revolució- volguen establir analogies entre els tres colors de la bandera revolucionària i els tres primers graus del simbolisme maçònic del Rite Escocès: maçoneria blava (graus 1 al 3), vermella (4 al 18) i blanca (graus 30 al 33), passant per alt la maçoneria negra que culmina en el grau 30 (Cavaller Kadosch). A més, els graus blancs (31 al 33) no foren establerts a França fins l'època del Consulat... (182)

Però al marge de la possible presència maçònica en la formació de les noves doctrines i rites de la Revolució, com el culte a la deessa Raó, a l'Esser Suprem o els banquetes cívics, (183) el que en aquest treball ens importa senyalar és els canvis a què fou sotmès el Rite Escocès Antic i Acceptat al llarg del segle XIX, a mesura que evolucionava el pensament social i polític de la maçoneria llatina. (184)

Al segle XVIII una part de les bases doctrinals de la ciència maçònica estan en els mites dels Creuats i les ordes de cavalleria; li seguirà, entrat el segle XIX, el de les antigues iniciacions i misteris, on Egipte tenia un paper bàsic. Posteriorment, se li afegí el mite dels "grans ancestres" de manera que, fins el segle XX, en les peces d'arquitectura, en les seccions doctrinals de la premsa maçònica i en la literatura filosòfica i d'instrucció es mantindran els elements corresponents a les tres aportacions que rebé l'orde a l'Europa llatina al llarg de dos segles. D'acord amb això, podem --

dir, sintetitzant, que la maçoneria, (i cada un dels maçons) reemplaçant en la tasca al desaparegut orde del Temple, havien de buscar -recuperar- la "Paraula Perduda", el "verbum dimi - sum" de la maçoneria operativa i, reconstruint el Temple simbòlic, "unir la terra i el cel". Les èines per a realitzar -- aquests treballs (la ciència dels símbols, el ritual, etc.) - l'havien rebut dels misteris i les iniciacions antigues, el bressol de les quals estava especialment en Egipte.

Però a partir de la segona meitat del segle XIX dis minuíren dràsticament els adeptes a la mística alquímica i ca balística, que foren abandonades o substituïdes per l'ocultisme florit i sincretista, molt al gust de l'època, del que --- s'allunyaren definitivament els esperits del segle, (185) --- guanyats progressivament pel racionalisme positivista. (186) Cal afegir també que en els rituals publicats el 1821 per Des Etangs els maçons començaren a familiaritzar-se amb termes -- nous com "fanatisme" i "superstició" i altres nocions de ti - pus ideològic per referir-se a l'Església catòlica i l'absolutisme. (187) El Ritual d'aquest autor va ser editat a Espanya el 1871 i conegué una gran difusió. (188)

Més important, però, que els rituals modernitzats - va ser la penetració de la filosofia comptiana en la maçoneria francesa a partir de 1865 i que arribaria a Catalunya els anys vuitanta, amb la creació de la Regional Catalana. (189)

Assistim a la preeminència de la trilogia Llibertat, Igualtat, Fraternitat per sobre d'altres divises maçòniques,

donant-los una interpretació exclusivament moral i política.

(190) Les connotacions hermètiques a què també fa referència el trinomi s'han oblidat o ja no interessien. El 1877, el GODF es borra dels seus Estatuts el reconeixement del Gran Arquitecte de l'Univers, com al nostre país ho farà, el 1886, l'obediència encapçalada per R. Arús. És important remarcar que la secularització i expurgament dels aspectes més "irracional" -- dels rituals i les doctrines coincidirà perfectament amb la creixent politització de l'orde i els desitjos de participar activament en les lluites polítiques dels països respectius. Si a França aquest procés es perfilà clarament a partir de -- 1865, al nostre país, com arreu l'Estat, no fou fins l'adveniment de la Revolució de 1868 que la maçoneria s'encaminà cap a l'aplicació a casa nostra de l'exemple francès; direm millor del GODF, laboratori de tots els assaigs contemporànizadors que escometrà l'orde a aquell país, codificats en l'anomenat Rite Francès o Modern, (191) el mateix que adoptarà la Regional Catalana, que en la seva Constitució defineix com a "Rito Simbòlic, según el sistema filosòfico moderno". (192)

La modalitat de maçoneria polititzada i no poques vegades confosa amb determinades tendències i partits polítics, arribà al Sexenni amb escassos efectius i amb una tradició -- d'intervencionisme polític juxtaposada o confosa amb els militars liberals i els polítics antiabsolutistes. Sembla fora de dubte que al llarg d'aquesta etapa el conspiracionisme revolucionari infiltrà la maçoneria de personatges, tant civils -- com militars, creant una trama complexa on havien quedat desdibuixats els límits del carbonarisme, comuners, maçoneria i

altres societats secretes. En aquest sentit podem dir que --- l'orde es va convertir en una de les peces d'aquella màquina de guerra antiabsolutista.

L'acció dels Buonarroti locals i de les lògies polítiques a l'estil del que a França suposà l'activitat de la lògia Les Amis de la Verité, constituït d'antuvi el cavall de -- Tròia de la maçoneria francesa. (193)

Per altra banda, és molt probable que alguns dels - dirigents de la maçoneria espanyola (les lògies polítiques no poden, en rigor, ésser qualificades de maçòniques) creés organitzacions polítiques de caràcter secret o públic, però sempre independents de la institució, amb l'objecte de participar en la lluita contra l'absolutisme sense comprometre directament les lògies i les obediències. (194)

Quant al període 1834-1868, les poques lògies que - existeixen a Barcelona, així com a la resta de l'Estat, mantenen un caire tradicional i si, com asseguren els membres de La Sagesse, algunes es dediquen a la política, no hi ha constància que aquesta circumstància es reflexés en els reglaments, els símbols i els rituals, que mantenen les característiques tradicionals. (195) Tampoc sembla que hagi alterat la naturalesa pròpia de la doctrina maçònica el fet que uns quans destacats polítics progressistes com el general Prim, Víctor Balaguer o el general Espartero hagin format part de l'orde.

En definitiva, el trinomi revolucionari i altres -- símbols de la Revolució o de naturalesa clarament política no apareixen en els estatuts, rituals, símbols i segells de l'or de fins el Sexenni. Concretant més, podem afirmar que no és fins la democratització del GODE i la implantació del GOLU - al nostre país que es generalitzarà l'ús de la trilogia revolucionària a emblemes i segells.

Encara que el GODE va escometre la democratització de l'orde a Espanya, per a alguns sectors les innovacions no eren prou radicals com desitjaven. La documentació d'aquesta obediència era encapçalada per aclamacions com S.F.U. (Salut, Força, Unió) o "Libertad, Justicia, Moralidad" i no pas la -- del GODF. Les seves lògies treballaven el Rite escocès tradicional i no el Francès, simplificat, positivista (queda - exclòs Déu, en tant que GADU) i partidari o permissiu amb la politització de les lògies.

Així, el corrent maçònic desitjós de participar en la vida social i política de forma més radical i sense gaires limitacions ni fiscalitzacions per part dels poders centrals, cercaran, a partir de 1869-1870, l'auspiciament del GOLU, que els permetia de treballar el Rite Francès, i tenia per divisa Llibertat, Igualtat, Fraternitat, Justícia i Tolerància. (196) No controlava les actuacions dels seus tallers a Catalunya ni arreu de l'Estat i només posava problemes quant s'atrassava - el pagament de les cotitzacions, com veurem en parlar de l'obe diència portuguesa i la creació de la Regional Catalana.

A Catalunya, les lògies i maçons pròxims al republicanisme federal i, en general, els que no veien amb massa confiança que el GODE fos dirigit pels homes del liberalisme dinàstic, (i tenint com alternativa un GONE molt més conservador), preferiran optar per l'obediència lusitana. D'aquests tallers sorgirà a Catalunya la maçoneria més polititzada, republicana i amb una clara voluntat de participar en la política del país, del què la lògia Avant n'és, l'exemple cabdal. Es cert que hi havia altres entitats també molt polititzades, com la zorrillista lògia Constància, però al menys entre 1876 i 1886, aquelles que formaren l'únic grup relativament cohesionat i amb una certa unitat d'acció en el camp social i polític el compondrà, majoritàriament, les lògies auspiciades pels portuguesos, encara que el nombre dels tallers sota el GODE fos sempre superior al de totes les altres obediències a Catalunya. (197)

La celebració del centenari.

A Catalunya celebraren de manera reivindicativa el centenari de la Revolució els sectors socials i polítics que el sistema canovista no havia pogut assimilar: els republicans, (especialment els federals) els anarquistes i la militància lliurepensadora. Ja hem constatat que la maçoneria estava ben representada en aquest segment social i en els nuclis dirigents del republicanisme i el lliurepensament, ja que la presència obrera i àcrata fou sempre minoritària a l'orde.

Si la lluita per l'ensenyament laic o l'anticlericalisme era capaç d'unir puntualment i donar coherència a l'heterogenitat que configurava els esmentats sectors, la celebració de l'efemèride revolucionària es convertí també en un excel·lent catalitzador.

Vegem primerament el que es diu de la Revolució --- Francesa al Diccionario Enciclopédico de la Masonería, en --- l'edició de l'Havana, del 1883. En les vint desordenades pàgines que el diccionari dedica al tema, tot citant a Roque Barcia, Louis Blanc i A. Hertzén, es diu que la Revolució "es a la vez nuestra hija y nuestra madre. Nosotros tenemos en la - Revolución el concepto más elevado. (...) La influencia de la Orden en todo ese movimiento (...) salta a la vista sin disfraz alguno en los siglos XVIII y XIX. (...) La Francia debe conocer a los verdaderos autores de la Gran Revolución". (198) Es obvi que no dubtaven pas que el veritable autor era la maçoneria, a través de significats maçons, que serien escollits posteriorment com a noms simbòlics: Danton, Lafayette o Marat, tot i que en la majoria d'ells el maçanisme n'era dubtós o -- inexistent.

En el número corresponent al mes de març, "La Concordia" elogiava la Revolució en aquests termes:

"¡Llor a Francia, que, emancipada de sus tiranos, - supo dar libertad al mundo! ¡Llor a nuestra Augusta Orden, que parte tan activa tomó en aquél día, el más glorioso de la historia contemporánea!" (199)

La mateixa publicació, en el número de juny, reproduïa un discurs pronunciat en la lògia femenina Integridad - n° 1 de Barcelona, en la que es glosava el procés revolucionari francès entre apel·lacions a la "virgen Democracia" i al trinomi Llibertat, Igualtat, Fraternitat. (200)

El mes de maig, la revista filo-maçònica "La Solidaridad", dirigida pel maçó filipí G. López Jaena, aclamava la repetida trilogia i a "la Gran Revolució que ha proclamat los derechos del hombre". L'article dedica també unes paraules a l'Exposició Universal que amb tal motiu es celebrava a París, aprofitant l'ocasió per atacar al règim espanyol:

"... así pues, el pueblo francés, (...) presta hoy un gran tributo a aquella Asamblea que después se convirtió en Convención y a sus inmortales héroes con su nunca vista y asombrosa Exposición Universal, mal que pese a ciertos Estados monárquicos que no han querido secundar los altos ideales de la Francia republicana. (...) Como demócratas, terminamos saludando al pueblo francés, adorando a su gran Asamblea y a su inmortal Revolución". (201)

Recordem que, com veurem en parlar del conflicte colonial filipí, "La Solidaridad" era l'organ oficial del grup de filipins agrupats entorn a l'Associació de filipins de Barcelona, els quals havien fundat, l'abril d'aquest any, la lògia Revolució. Excusem fer cap comentari sobre la intenció i el significat que suposava crear a Barcelona, el 1889, una lògia amb aquest nom, el Venerable i fundador de la qual era G.

López Jaena, membre destacat del partit de Rufz Zorrilla, ---
 (202) a més de comptar amb altres personatges com Cels Mir --
 Deas, que usava el simbòlic de "Rufz Zorrilla". (203)

El mes d'agost el butlletí del GOE, creat pocs me -
 sos abans, feia el panegíric de la Revolució de Setembre, ca-
 lificant-la de "la más gloriosa revolución antimonárquica que
 han visto los pueblos (...) donde se proclamó para siempre en
 España la libertad y la igualdad entre todos los hombres , --
 (...) y por consiguiente, el reinado de la fraternidad entre
 todos los españoles". Tot seguit l'editorial recordava que --
 l'origen de la revolució septembrina estava en la Revolució -
 Francesa, que havia obert l'era de les grans revolucions po-
 lítiques, "fulminó sus rayos sobre la cabeza de los reyes y -
 consagró, en una fecha también memorable, los derechos del --
 hombre (...) y la idea grande y salvadora de abatir el despo-
 tismo y la tiranía..." (204)

En el número d'octubre podem llegir a la mateixa pu
 blicació que la presa de la Bastilla havia estat obra indirec
 ta de la maçoneria, com la revolució de 1830, ja que "los --
 francmasones del siglo XVIII hicieron la Revolución..." (205)

Sempre assebetada i interessada pel que venia de -
 França i pels esdeveniments del país veí, arrel de l'atemp -
 tat que el president francès Sadi Carnot sofrí durant els ac-
 tes commemoratius de la Revolució, les lògies catalanes auspi
 ciades pel GODE enviaren un missatge de solidaritat i felici-
 tació al cap de l'Estat francès. El text del mateix, repro -

duït per "La Concordia", defineix la Revolució com "el acontecimiento más sublime que registra la Historia de la Humanidad". Signaven el mateix N. Ventura, Gran Mestre de la Gran Logia - de Catalunya; J. Rodríguez, (vinculat al Centre Republicà democràtic) secretari de l'assemblea, a més dels venerables de les lògies següents: J. Granet, de la Integridad; Sans Mora - tón, de la Concordia; J. Pla i Mas, de la Libertad del Porvenir; Anselmo Lorenzo, de la Hijos del Trabajo; F. Puig, de la Patria B; J. Marquet, de la Puritanos i J. Bosch, de la Unión Masónica. (206)

A més de les declaracions a la premsa i els discursos a les lògies, on s'ocupaven de recordar que aquell era -- l'any del centenari, entre la maçoneria barcelonina sorgí el projecte de celebrar un acte commemoratiu de la Revolució.

Però l'efemeride també era present entre molts centres obrers, el lliurepensament i totes les famílies republicanes. Destaquem en aquest sentit que va ser el setmanari "La Tramontana" la publicació que dedicà a la Revolució el número especial més extens i acurat de la premsa barcelonina. Encapçalat per l'epígraf "A la Revolució de 1789", també es distingí per l'especial dedicació que el número extraordinari dedicà a la dona, en el que hi figuraven deu gravats amb les biografies corresponents de deu significades protagonistes de la Revolució. (207)

El mateix setmanari inseria per aquestes dates el - "Calendari Republicà de la Revolució Francesa", amb il·lustracions de Llopart, Canibell i Gràcia.

Josep Llunas i Pujals, director del setmanari, era maçó, com la majoria del grup de la tipografia La Academia. (vegeu capítol VIII)

Quant a l'acte projectat, aquest va ser concebut en una reunió celebrada el mes de maig al carrer Ferlandina n° 20, seu de la revista lliurepensadora "La Luz". (208) Allí s'acordà la celebració d'un "acte públic pel 14 de juliol a l'objecte d'honrar i enaltir lo centenari de la presa de la Bastilla pel poble de París, (...) de caràcter revolucionari i cosmopolita...", del que "La Tramontana" donaria puntual notícia, inserint en les seves pàgines la llista d'entitats adherides al projectat acte, a mida que les diverses associacions, partits, centres obrers i lògies maçòniques comunicaven llur suport a la projectada celebració.

Donaren suport econòmic a l'acte, entre altres, la Secció de Carreters de Barcelona, la lògia Revolución, el grup "Parsons", la Societat "La Verdad", el col·legi laic "La Verdad" de Sants, el grup "Siglo XX", el Cercle Obrer de Barcelona "La Luz".

A finals de maig les entitats adherides eren les següents:

Lògies: Hijos del Trabajo, Emancipación, Puritanos, Revolución, Integridad i Amis du Devoir a més de dues altres de les que desconeixem el nom (una d'elles fou probablement l'Avant).

Societats Obreres: Federació de Tonelers de Barcelona, Cercle Obrer de Barcelona, Secció d'Obrers Semolers i Almidoners de Barcelona, Societat "Verdad" de teixidors i preparadors mecànics de Sant Martí de Provençals, Societat d'Oficials paletes, aprenents i manovres de -- Barcelona.

Grups anarquistes: "Parsons", "14 de Julio" de Sant Martí, - "Avant", "11 de Noviembre", "Emancipación", "La Unión Universal".

Grups polítics: Centre Republicà Democràtic de Gràcia, Nucli Republicà italià "Mazzini", Agrupació Socialista del partit Obrer de Barcelona.

Prensa: "La Avanzada", "La Tramontana", "El Eco de los Tonele ros", "La Llumenera de Nova York", "El Autonomista" i "La Tronada".

També reberen l'adhesió del Grup de lectors de "La Tramontana", de Sant Celoni; Escola Laica d'Alella; Col·legi Laic "Colón"; Col·legi Laic "Gutenberg"; Centre de Productors de Sant Andreu; Grup "El Errante". El representant de l'anomenat partit obrer, de filiació socialista, es va negar a donar suport al projecte, segons refereix "La Tramontana", amb l'argument que la Revolució de 1789 havia estat profitosa només a la burgesia. Devant aquestes declaracions, la junta organitzadora li demanà que abandonés el local, tot afirmant que l'acte seria revolucionari i cosmopolita, doncs es parlarien quatre o cinc llengües. (209)

La "Confederación Autónoma de Enseñanza Laica" també s'hi adherí i donà suport econòmic, (210) així com Teresa Mañé (Soledad Gustavo), mestre d'una escola laica a Vilanova i la Geltrú.

Finalment, s'hi adheriren un total de vuit lògies, deu societats obreres i sis diaris, deu grups anarquistes, -- quatre centres republicans i deu agrupacions lliurepensadores.

La comissió organitzadora estava formada per Ald bert, Küpfer i Mir, en representació de les lògies Emancipación, Amis du Devoir i Revolución, respectivament. Bou i J. Llu nas per "La Avanzada" i "La Tramontana". La Penya pels --- grups anarquistes; J. Rodríguez, (que era maçó) pel Centre Re públicà Democràtic de Gràcia; Campani pel grup "Mazzini" i -- Torrents Ros pel Círculo "La Luz".

El míting es celebrà el 14 de juliol al Teatre Nove tats de Barcelona, en el que hi prengueren la paraula Danyans, C. Litrán, Tarrida del Màrmol, els italians Campani i Senato ri, el francès Sèbe i Vallès i Ribot, a més dels que esmenta rem tot seguit. La mesa estava formada pel director de "La -- Tramontana", i els representants de la lògia Amis du Devoir i els ccmisionats del grup italià "Mazzini".

Devant un públic entusiasta, que omplia el local de gom a gom, J. Llu nas, que presidí l'acte, començà el seu par lament afirmant que celebraven la Revolució Francesa "per no acceptar la idea de patria tal com lo determinan les tiranies

(...) i en segon lloc per a santificar los fets revolucionaris passats".

També varen fer ús de la paraula els maçons C. Li-trán, en representació del diari federal "La Avanzada"; Emili Garriga, per la lògia Amis du Devoir i Cels Mir Deas, en nom de la lògia Revolución; J. Torrents representava el Círculo "La Luz" i F. Tarrida del Màrmol el Cercle Obrer de Barcelona.

La cloenda de l'acte va ser duta a terme per el propi Lluнас, que apel.là a "la necessitat de l'enderrocament de totes les Bastilles modernes, l'emancipació de la dona i la significació de les paraules Llibertat, Igualtat, Fraternitat" finalitzant el seu discurs amb aquestes paraules:

"Lo poble liberal avançat de Barcelona, reunit en solemne meeting per a commemorar lo primer Centenari de la presa de la Bastilla pel poble de París, declara que la Revolució francesa ha finit per a donar pas a la Revolució universal, quina Revolució no acabarà mentres en lo món civilitzat no sigui establerta la més completa Llibertat, Igualtat i Fraternitat religiosa i econòmica". (211)

En el número extraordinari de "La Tramontana" Anselmo Lorenzo, aleshores grau 18 i Orador de la Hijos del Trabajo, justificava l'època del Terror com a via per salvar i consolidar la revolució. En el número anterior, el mateix Lorenzo, o tal vegada Lluнас, signava un article en el què es defensava la compatibilitat entre la militància anarquista i la

filiació maçònica, (212) en un moment en què una celebració - d'aquest caire possibilitava un contexte puntual únic per --- unir a tots aquells que tenien per primer enemic al sistema - canovista, tot i que aleshores presidís el govern el liberal Sagasta. Aquesta va ser l'aspiració dels homes del "Setmanari vermell", convençuts com molts maçons i republicans, que la - unió del republicanisme, del lliurepensament i de tots els -- sectors populars catalans amb el moviment obrer reformista i anarquista podia acabar amb el règim de la Restauració i emular el que realitzà el poble francès el 1789, primer pas en - vers la somniada revolució universal que divulgaren els teò - rics àcrates i, en un altre pla, la maçoneria.

Cal referir-nos també al gran interès que entre les lògies catalanes i peninsulars despertà el Congrés Internacio - nal Maçònic de 1889, celebrat per commemorar el centenari de la Revolució.

El desembre de 1888 "La Concordia" ja inseria en -- les seves pàgines la notícia del pròxim aconteixement, que -- tindria lloc a la capital francesa els dies 16 i 17 de juliol. (213)

Entre la representació espanyola cal destacar la -- participació de M. Morayta, Gran Mestre del recent creat GOE, encara que no va figurar entre els signants de la Declaració, votada per unanimitat en l'esmentat congrés, perquè una altra obediència, -el GONE, presidit per J. Ma. Pantoja- se li ha - via adelantat, aconseguint per a aquest la representació ofi-

cial. Eduardo Caballero de Puga, que va ser l'enviat pel GONE, signà la declaració d'intencions com a embaixador de la maçoneria espanyola. La Memòria del Congrès que aquest posteriorment presentà va ser publicada poc després a Madrid. (214)

Com sigui que l'únic objectiu de l'acte celebrat a París va consistir en fer possible una trobada entre potències maçòniques de diferents països, la premsa maçònica espanyola, que s'ocupà puntualment de l'esdeveniment, va dedicar les seves cròniques a ressaltar la importància de la comunicació i els contactes periòdics a que es comprometeren les maçoneríes nacionals dels nou països allí representades. (215)

Ens referirem finalment a la utilització de "La Marsellesa", de inequívoc significat polític, que el corrent maçònic més compromès amb el republicanisme incorporà a algunes cerimònies estrictament maçòniques i que, en els actes públics en els quals participà, es convertí en el cant obligat a partir dels anys vuitanta.

Tenim aquí un dels exemples més clars de com un himne polític estrictament republicà (i també assimilat per molts sectors anarquistes) havia penetrat a les lògies, (216) de manera que un element polític profà, s'havia convertit en un cant habitual en alguns actes maçònics multitudinaris, així com en les festes solsticials, que el Rite obliga a celebrar. Citarem alguns exemples.

El maig de 1890 "La Concordia" donava notícia del banquet oferit per la Redención, al que hi assistiren representants de les lògies Avant, Razón, Progreso, Unidad, Amigos del Deber, Justicia, Patria, Constancia i la redacció de la revista, que ho era també de la lògia del mateix nom.

L'acte, en el que hi eren representades lògies de quasi totes les obediències (GOE, GONE de Pantoja, GONE de Ros, GODE, GLSRC) pretenia nomenar una comissió que anés a entrevistar-se amb el governador civil de Barcelona per tal d'aconseguir la llibertat de varis treballadors empresonats i utilitzar l'ocasió per promoure un nou intent d'unió dels tallers barcelonins.

Entre els diversos brindis, (tots segons el ritual maçònic) no faltà el dedicat a la trilogia revolucionària, i a "todos los soldados del progreso, sin distinción de lemas ni banderías". Segons diu la crònica del banquet, la reunió finalitzà "a los acordes de la Marsellesa, magistralmente cantada por el h.º. Labán". (217)

En la crònica del banquet solsticial que les lògies de la Catalano-Balear celebraren a l'Ateneu Humanidad -seu d'aquesta obediència-, es diu, en un to que dóna per suposada aquesta pràctica:

"No hay que decir que las hermosas notas de la Marsellesa fueron interpretadas con maestría sin igual y todos los HH.º. supieron corearla con afición y entusiasmo". (218)

Hem tractat d'aportar alguns elements que demostren com la Revolució Francesa va ser incorporada progressivament al patrimoni i fins i tot al cos doctrinal de l'orde. No oblidem, però, que el discurs "revolucionari" maçònic havia estat assimilat amb clau liberal-burguesa. Malgrat el moderantisme - reformista de la majoria dels maçons i les lògies, els dirigents anterior al republicà Morayta (llevat de Rufz Zorrilla), no varen entonar mai la Marsellesa, encara que Sagasta, Romero Ortíz, Becerra o el Marquès de Seoane tampoc impediren amb gaires energies aquestes demostracions simbòliques, ja que en realitat tenien molt poc de revolucionàries. L'efemèride de 1789 significava per l'orde el primer pas per a la implantació arreu del món de l'Estat secularitzat, l'imperi de les llibertats individuals i de la tolerància.

En aquest sentit podem dir amb els maçons del segle XIX que "... la Revolución (...) es nuestra hija al mismo tiempo que nuestra madre". (219)

N O T E S

1) Vegeu la llista dels maçons i el vot de cada diputat a les Corts de 1869, Randouyer, F.,: "Utilidad de un catálogo - de masones-diputados a Cortes", a La masonería en la historia de España, Zaragoza, Diputación General de Aragón, 1985, pp. 55-103.

2) Ferrer Benimeli, J.A.,: Masonería española contemporánea, vol. II, pp. 5-8. Sagasta va ser Gran Mestre entre el -- 21-7-1870 i el 1-1-1874.

3) Cfr. la relació de republicans inclosa a la interessant tesi doctoral d'Angel Duarte i Montserrat, (inèdita) El republicanisme català a finals del segle XIX. (1890-1900), Universitat de Barcelona, 1986, vol. 2.

4) També al segle XX hi ha autors com J.S. Vidarte, que insisteixen en les mateixes tergiversacions i generalitzacions, a més de falsetats i desconeixements de la maçoneria, (a la que va pertanyer) que ajuden a confondre encara més la realitat: "La Masonería envía a los diputados masones un proyecto de Bases para la Constitución", afirma aquest autor, com si no existissin obediències, diferents lògies i altres organismes, on la pluralitat ideològica era palesa: Las Cortes Constituyentes de 1931-1933, Grijalbo, Barcelona, 1976, p. 42, 48 i ss.

5) AHNS, Llig. 620 A, exp. 2. Va ser creada a Barcelona el 1924 i en la primera etapa d'existència només admetien a treballadors de la companyia d'electricitat.

6) Discrepem de l'enfoc donat per Gómez Molleda al seu treball (important, malgrat tot) sobre la maçoneria espanyola al primer terç del segle XX, perquè adoleix d'una parcialitat -- que fa més d'un segle conreua la historiografia anti-maçònica: centrar l'existència de l'orde únicament en les seves activitats polítiques, enmarcant i analitzant les directrius i el

comportament d'obediències, lògies i individus a partir del -
determinisme polític del contexte. Així, l'autora no té incon-
venient en afirmar que la petita i mitjana burgesia es trova-
ba còmode a la maçoneria per "afirmar su oposición ideológica
política a las oligarquías y buscar posibilidades de mejora -
económica basadas en la solidaridad fraterna". Gómez Molleda,
Ma. D.,: La Masonería en la crisis española del siglo XX, Tau-
rus, Madrid, 1986, p. 109.

7) Vegeu sobre la trilogia revolucionària, Amadou, R.,: -
Liberté, Egalité, Fraternité. La devise républicaine et la --
Françmaçonnerie, "Renaissance Traditionnelle", n°19-20, París,
1974, pp. 119-143. La bibliografia sobre el simbolisme maçò -
nic és tant voluminosa com diversa, ja que els símbols tenen
pluralitat de sentit i són interpretats amb matissos o mèto -
des diferents segons la posició o corrent a que pertany cada
autor. Un estudi clàssic és el de J. P. Bayard,: Le Symbolis-
me maçonnique Traditionel, Ed. Prisme, París, 1974. Per una -
interpretació hermetista i ocultista vegeu Ambelain, R.,: Sym-
bolique maçonnique des outils, Edimaf, París, 1982. Els anys -
1920 i 1930 l'editorial Maynadé, de Barcelona, va editar for-
ces obres sobre temes semblants, entre les que figura la de -
Mackey, R.W.,: El Simbolismo Francmasónico. Su ciencia, filo-
sòfia, leyendas, mitos y símbolos, Maynadé, Barcelona, 1929.

8) Entre els que tenien especial interès en donar a conèi-
xer el seu apoliticisme, cal citar "El Mallette", l'orga ofi-
ciós de la lògia Silencio i del CODE de Pérez a Barcelona.

9) La lògia Constància, la Revolució, i la ja esmentada -
Avant són algunes de les més polititzades, on hi predominen -
els federals i els progressistes de Ruiz Zorrilla. Entre els
pocs estudis que s'han fet sobre el tema, cal destacar el de
F. Moreno Gómez i Juan Ortiz Villalba,: La Masonería en Cór-
doba, Ed. Albolafia, Córdoba, 1985.

10) "Ordo", n°23, XVIII, Brusel·les, 1881, p. 204. Els ---
exemples de politització són molt nombrosos arreu de l'Estat.

Vegem, per exemple, com en els anys 1890 una lògia de Tafalla proposa directament al Gran Mestre del GONE, vescompte de Ros, que l'obediència es dediqués a la propaganda de la república democràtica. Vegeu Arbeloa, V.M.,: La Masoneria en Navarra. - (1870-1945), Aranzadi, Pamplona, 1976, pp. 108-109.

11) "El Mallet", III, n°34, 1 d'abril de 1883, pp. 2-4. - Encara que aquesta publicació era oposada al GODE de Sabasta, podem considerar fidedignes les afirmacions sobre la majoria dels caps de l'orde a Espanya, que havien medrat maçònicament gràcies al poder o al prestigi polític que ostentaven, i no pas a l'inrevés.

12) Cal recordar que l'existència de societats secretes polítiques o polititzades en certes conjuntures és un fenomen - universal i antic. A la Xina -per posar un exemple prou estudiat- la societat del Cel i la Terra (La Triada) organitzà -- nombroses sublevacions contra la dinastia manxú durant la primera meitat del passat segle. A la revolució de 1911 també in fluïren decisivament les societats secretes xineses, dirigi des per burgesos, alguns d'ells europeïtzats, que gaudien --- d'una forta ascendència sobre el camperolat i les classes miserables urbanes. Vegeu Novikov, B., i Lust, J.,: a Mouvements populaires et Sociétés Secrètes en Chine au XIX siècle, addició a cura de J. Chesnaux, F. Davis i Nguyet Ho, Ed. Maspero, París, 1970, pp. 133-150 i 361-392.

13) Boletín Oficial del GODE, I, n°9, Madrid, 1 de setem bre de 1871, pp. 1-3. El Gran Mestre d'aquesta obediència era, des de feia un any, M. Rufz Zorrilla, cap del govern.

14) Reproduït per Carrera Pujal, J.,: Historia política de Cataluña en el siglo XIX, vol. V, pp. 424-425.

15) Boletín Oficial del GODE, II, n°23, Madrid, 1 d'abril de 1872, pp. 5-7. En aquest mateix número es comunica que Manuel Llano i Persi, "Juan Bravo", Gran Mestre Adjunt del GODE havia estat elegit Diputat per Lleida. Una biografia seva a -

Segovia, A.Ma.,: Figuras y Figurones, Madrid, 1881-1882, vol. IV, pp. 148-175.

16) Boletín Oficial del GODE, II, n°34, Madrid, 15 de setembre de 1872, p. 13. Segons l'autor, les guerres civils que devastaven l'Amèrica del Sud eren instigades pel jesuïtisme.

17) Boletín Oficial del GODE, III, n°45, 1 de març de 1873, pp. 5-7. Sobre l'auto-exili de Zorrilla, diu el butlletí: -- "Nuestro amado Gran Mestre ha partido a otros Valles donde -- también arde vívida y pura la lumbre de nuestra sagrada Orden, donde se celebra el culto masónico con arreglo a nuestro rito. (...) Lejos de nosotros mora, y sin embargo, con nosotros vive, (...) no es verdad; Cavour, el hermano amado, el obrero activo, no duerme ni dormirá..." (pp. 7-8).

18) Per la guerra carlina vegeu Gradolosa, R.,: La darrera guerra carlina a Catalunya, Ed. Aedos, Barcelona, 1972.

19) Segons refereix "El Mallete" (n°33, 15 de març de 1883, p. 5) Diego Campos, simbòlic "Sem", va ser expulsat del Suprem Consell del Grau 33 i de l'orde per haver participat al moviment cantonal d'Andalusia. Vegeu la versió política que fa Pi i Margall, F., a El reino de Amadeo de Saboya y la República de 1873, edició a càrrec d'A. Jutglar, Seminarios y Ediciones, Madrid, 1970, així com la tesi de Nieto de Sange nís, M.: La I República en Barcelona, Public. de la Universidad de Barcelona, Barcelona, 1974, pp. 57-63.

20) Boletín Oficial del GODE, III, n°56, 15 d'agost de 1873, pp. 1-5. El 1873 hi havia a Barcelona les següents lògies en activitat: Barcino, Amor, Lealtad, Verdadera Iniciación, Fraternidad, Vanguardia, Silencio, Porvenir de la Humanidad i Moralidad. El malestar popular davant la passivitat de les autoritats i l'exèrcit es manifestà amb diversos aldarulls i crema de convents (o intents) i assalts a esglésies. Per una versió detallada, vegeu González Sugrañes, M.,: La República en Barcelona, Barcelona, 1903.

21) Boletín Oficial del GODE, III, n°61, 1 de novembre de 1873, pp. 9-11. L'abril de 1874 "La Chaine d'Unión", de París, es feia ressò de l'esmentat manifest i de la situació de les lògies barcelonines, donant la notícia que les autoritats havien advertit a tres tallers de la capital catalana que abandonessin llurs activitats maçòniques o els seus membres serien empresonats, "La Chaine d'Unión", IX, n°1, desembre de 1873 i n°5, abril de 1884, pp. 269-270. Per una visió del conjunt espanyol sobre el període, vegeu Lacomba, J.A.,: La I República. El trasfondo de una revolución fallida, Ed. Guadiana, Madrid, 1973. Una versió conservadora a Mañé i Flaquer, J.,: Viaje alrededor de la República. Cartas a Cándido, Barcelona, 1911.

22) Arxiu del GODF, doc. lògia "La Sagesse", 10-12-1873 i 29-1-1874. Les obediències franceses que auspiciaren lògies a Catalunya (GODF i GLDF) tingueren especial cura en que les seves entitats no participessin en les activitats polítiques -- del país, cosa que no fou respectada per l'obediència lusitana.

23) Miquel Ferrer Garcès, simbòlic "Junio Bruto", advocat, havia estat diputat federal per Lleida a les Constituents de 1869 i governador civil de Barcelona el 1873. El 1874 formava part de la Comissió de Justícia del GODE de J. de la Somera. El 1886 era membre del Suprem Consell del GODE i dirigia la lògia Amigos de la Virtud, de Lleida. Es mantingué maçònicament actiu, sempre vinculat als tallers de Lleida, fins a la seva mort, el 1892.

24) Fernández Almagro, M.,: Op. cit., vol. I, p. 213 i ss.

25) Arxiu del GODF, doc. de "La Sagesse", 4-3-1874. El taller comptava aquest any amb cinquanta membres.

26) Martínez Cuadrado, M.,: La burguesia conservadora. --- (1874-1931), Aianza, Madrid, 1974, pp. 12-15.

27) El president d'aquesta entitat maçònica era, el 1873, Paul Albigès, membre d'honor de "La Sagesse". R. Arús n'era, el mateix any, membre adjunt. Agrupava a vàries lògies barcelonines, entre les que havia repartit una emissió d'accions. S'en conserven uns estatuts datats el 1886, època en que té el local al carrer Basea i es constitueix en la seu profana de la GLSR Catalana. El 1887 gestionarà les escoles laiques del carrer Riereta. Vegeu capítol IV.

28) Arxiu del GODF, doc. "La Sagesse", 19-11-1984.

29) Reproduït en els documents de "La Sagesse", Arxiu del GODF, 7-2-1874.

30) Arxiu del GODF, "La Sagesse", doc. 6-7-1876.

31) "La Chaine d'Unión", XV, n°2, París, 14 de febrer de 1879, pp. 93-95. La revista reproduïx també un comunicat signat a Sevilla per J.L.P., grau 33, comentant la nova Constitució del GOLU.

32) La política y la Masonería, "El Malletete", I, n°10, 1 d'abril de 1882, pp. 1-2.

33) Entre les primeres causes inquisitorials contra francmaçons a Barcelona s'hi inclouen alguns militars. Vegeu Ferrer Benimeli, J.A.,: Las primeras logias masónicas de Barcelona... p. 272.

34) Donada la mancança d'estudis sobre el tema al nostre país, vegeu l'obra de Ferrer Benimeli, J.A.,: La masonería española en el siglo XVIII, ja citada i, pel cas de França, Loyer, P.,: Rapports de la Francmaçonnerie et de l'armée, --- R.I.S.S., París, 1943; Chevalier, P.,: Les ducs sous l'Acacia ou les premiers pas de la Francmaçonnerie française (1725-1743) Vrin, París, 1964; La Francmaçonnerie militaire, "Points de vue Initiatiques", n°46, París, 3er. trimestre de 1982, pp. 61-65.

35) Entre els diputats maçons a les Constituents de 1869 - hi ho quatre militars, d'un conjunt de vint-i-nou, un dels -- quals es republicà: F. Pierrad. Els altres són Milans del --- Bosch, Prim i Prats i Fernández de Córdoba. Vegeu, Randouyer, F.,: Op. cit., p. 60.

36) Boletín Oficial del GODE, I, n°6, 15 de juliol de 1871, p. 48.

37) Les referències al que és estrictament maçoneria i les seves vinculacions amb els militars són escasses o nul·les a la bibliografia sobre la milícia a Espanya. Vegeu, entre al- tres, Ballbé, M.,: Orden Público i militarismo en la España - constitucional (1812-1983), Alianza Univer., Madrid, 1987; -- Busquets i Bragulat, J.,: Pronunciamientos y golpes de Estado en España, Ed. Planeta, Barcelona, 1981; Payne, S.G.,: Los mi- litares en la España contemporánea, Ruedo Ibérico, 1968, i es- pecialment Headrick, Daniel R.,: Ejército y política en Espa- ña, Ed. Tecnos, Madrid, 1981; Cardona, G., El poder militar - en la España contemporánea, Siglo XXI, Madrid, 1983. Per la - meitat del segle XIX vegeu també Ferrer Benimeli, J.A.,: Maso- nería española...., vol. I, pp. 134 i ss. i l'acurat estudi - d'E. de Diego García, "Aproximación al estudio de los posibles masones en 1823", a La Masonería en la España del siglo XIX, - vol. II, pp. 451-469.

38) Vegeu sobre aquest episodi, Payne, S.G.,: Op. cit., -- pp. 45-47. Segons algunes lògies de Madrid, Villacampa era -- grau 33. Citat per Alvarez Lázaro, P.,: Op. cit., p. 321. Al seu expedient conservat a l'AHNS hi ha poca documentació. Dub- tem, però, que fos grau 33. Vegeu nota 71 d'aquest capítol. D'acord amb Hobsbawm, les societats secretes ritualistes i je- rarquitzades, entre elles la maçoneria, atreïa especialment - els militars. Hobsbawm, E.J.,: Las revoluciones burguesas, -- Ed. Guadarrama, Madrid, 1981, p. 213.

39) Tot i que no fa cap menció a la maçoneria, és interes- sant consultar l'obra de Rispa i Perpiñá,: Cincuenta años de

conspirador (Memorias politico-revolucionarias) 1853-1903, -- Lib. Vilella, Barcelona, 1932. Rispa, simbolic "Temístocles", era militar, carrera que posteriorment abandonà. Havia estat diputat per Tarragona. Federal intransigent, dirigí a Madrid "El Combate". Fou Gran Mestre del Gran Oriente Ibérico.

40) Reproduït per "La Gaceta de Cataluña", Barcelona, 7 d'agost de 1883, p. 1. La circular del governador civil, G. Zalza, està datada el 6 d'agost.

41) "La Gaceta de Cataluña", 9 d'agost de 1883, p. 1.

42) "La Gaceta de Cataluña", 10 d'agost de 1883, p. 1.

43) "La Gaceta de Cataluña", 12 d'agost de 1883, p. 1.

44) Veu Albornoz, A. de, : El Partido Republicano, Bib. Nueva, Madrid, s.d., pp. 130-137 i també Prieto Villarreal, E., : Ruiz Zorrilla (Desde la expulsión de España hasta su muerte - 1875-1895), Recuerdos políticos, Madrid, 1903. De fet, l'obsessiva persistència de Zorrilla en la via militar insurreccional es justifica -segons la nostre opinió- en la mesura que era -el darrer i l'únic argument polític que mantenia -anacrònicament- el líder republicà a l'exili.

45) Les sublevacions zorrillistes del 1883, 1884 i 1886 -- constituïren per les obediències únicament un problema greu a afegir als que sovint assatjaven l'orde. Pel que fa a Ruíz Zorrilla, aquest oferia a l'exèrcit no només republicanisme, si no també modernització, desburocratització, pensions per les vídues i, naturalment, ascensos. Vegeu Gómez Chaix, P., : Ruiz Zorrilla, el ciudadano ejemplar, Espasa-Calpe, Madrid, 1934, pp. 170 i ss. Pi i Margall veié en aquest fracassat intent la pèrdua d'una oportunitat irrepetible per aconseguir la proclamació de la República a Espanya. Vid. Pi i Margall i Pi i Arsuaga, Op. cit., Vol. VI, p. 234.

- 46) "La Gaceta de Cataluña", 11 d'agost de 1883, p. 1.
- 47) Gabriel, P.,: El marginament del republicanisme i de l'obrerisme, "L'Avenç", n°85, setembre de 1985, p. 38
- 48) "El Mallette", III, n°44, 1 de setembre de 1883, p. 8.
- 49) AHNS, Llig. 621 A, exp. 19. Quadre lògic de 1882-1883 i 1885.
- 50) AHNS, Llig. 781 A, exp. 17.
- 51) AHNS, Llig. 781 A, exp. 25.
- 52) AHNS, Llig. 611 A, exp. 1. Entre el seus fundadors, -- sis eren militars.
- 53) AHNS, Llig. 612 A, exp. 15. Vegeu també doc. del Capítol Barcino de 1882 i 1884, AHNS, Llig. 598 A.
- 54) No s'ha conservat cap document de la lògia en aquests anys. Va ser constituïda el 1880, sota el GODE. Vegeu Capítol Barcino, AHNS, Llig. 598 A, doc. 6-10-1883.
- 55) El 1883, divuit dels vint-i-tres membres de la Cosmopolita n°231 eren militars, entre els quals figuraven dos tinent coronels i varis comandants. AHNS, Llig. 612 A, exp. 15.
- 56) Sobre les activitats parlamentàries de Sagasta vegeu Romanones, Conde de,: Sagasta o el político, Ed. Espasa-Calpe, Madrid, 1930.
- 57) AHNS, Llig. 598 A, doc. Capítol Barcino, 29-9-1883.
- 58) Ibidem, doc. del 6-10-1883.
- 59) AHNS, Llig. 612 A, exp. 13, doc. lògia Concordia, ---- 20-5-1890.

60) AHNS, Llig. 598 A. Jutglar califica Sagasta de "chaquetero", i "nefasto",: V. Almirall, Estaña tal como es, Anthropolos, Barcelona, 1983, pròleg, p. 18. Segons el butlletí del GODE, obediència que havia dirigit, Sagasta abandonà els càrrecs maçònics davant la perspectiva de formar govern, el 1881: Boletín Oficial del GODE, XII, n°9, 15 de maig de 1884, pp. 136-137. El desprestigi del líder liberal anà en augment en medis maçònics, com veurem.

61) L'enemistat entre Zorrilla i Sagasta venia de lluny. - Aquest darrer tenia ara el poder, com l'obtinguè dins la maçoneria després de l'exili del líder republicà, a qui va succeir també, (després del parèntesi de J. de la Somera) en la Gran Maestria del GODE. Vegeu la biografia que en fa el seu admirador Conde de Romanones, Op cit., pp. 121-128. Romanones no fa cap esment de les activitats maçòniques del seu biografiat.

62) "El Mallete", III, n°45, 15 de setembre de 1883, pp. 6-7.

63) "La Gaceta de Cataluña", 23 d'octubre de 1883. A continuació reproduïxen els suposats reglaments de l'Associació Militar Republicana per demostrar que rès té a veure aquesta amb la maçoneria.

64) "El Mallete", n°48, 15 d'octubre de 1883, p. 1.

65) Gil Mestre havia estat magistrat de l'audiència de Girona. Especialment preocupat per la criminalitat i els problemes socials, publicà, entre altres, El anarquismo en España y el especial de Barcelona, Barcelona, 1897 i Los problemas del trabajo y el socialismo, Barcelona, 1897.

66) Mangado fou mort en enfrontar-se amb l'exèrcit i el seu reduït grup dielmat. Gómez Chaix, P.,: Op. cit., pp. 142-146. Aquest biograf de Zorrilla, que va publicar l'obra el 1934, no té inconvenient en justificar i fins i tot fer l'apologia de les sublevacions militars si aquestes són republicanes (p. 145).

67) Boletín Oficial del GODE, XII, n°15-16, 15-30 d'agost de 1884, pp. 231-232.

68) L'obra (El espejo de la ambición) es representà a -- l'Ateneu Literari del poble. Boletín Oficial del GODE, XII, - n°17-18, setembre de 1884, pp. 265. "La Tronada", III, n°112, Barcelona, 6 de juliol de 1884, p. 2: "Suscripció voluntaria que hace la Liga, de acuerdo con la prensa de Barcelona, para las desgraciadas familias de los infelices fusilados de Santa Coloma de Farnés, cuyo indulto pidió infructuosamente España entera".

69) Clotilde Cerdà ("Esmeraldina Cervantes") era filla --- d'Idelfon Cerdà i havia estat iniciada a la lògia Lealtad de Barcelona, com hem vist. Sanchez Ferré, P.,: Op. cit., pp. - 72 i 82.

70) Boletín Oficial del GODE, XII, n°15-16, 15-30 d'agost de 1884, pp. 231-232. Rafael León ja no era Venerable, sino - Secretari del taller, mentre que la veneratura era ostentada per Enric Nel.lo Camps, un federal agent d'aduanes que el --- 1903 seria Vice-president de la Cambra de Comerç de Barcelona. El juliol de 1884 la lògia Constancia, com d'altres, demanava ajut econòmic per les famílies dels afusellats a Girona. AHNS, Llig. 611 A, exp. 1, doc. 17-7-1884.

71) Manuel Villacampa apareix, el 31-12-1887, a la lògia - Hermanos García Vao, de Valladolid, amb domicili al presidi - de Melilla. Forma part del seu Quadre d'Honor i el 10-1-1887 se l'exalta al grau 3, tot el qual és contrari als Estatuts - i reglaments de totes les obediències maçòniques. AHNS, exp. pers. 425, exp. 50.

72) Fernández Almagro, M.,: Op. cit., vol. II, pp. 35 i ss.

73) Fernández Almagro, M.,: Op. cit., vol. II, p. 40. Tota la maçoneria espanyola va demanar l'indult de Villacampa: GONE Boletín Masónico Quincenal, I, n°1, Algeciras, 1-1-1887, p. 1; Boletín Oficial de la GLSRC, I, n°19-21, 1-10-1886, p. 1. Segons aquestes fonts, destacats maçons s'entrevistaren amb Sagasta per demanar l'indult.

74) Vegeu el judici que Albornoz fa del republicanisme zorrillista, hereus d'aquell progressisme que, segons refereix N. Estévez en les seves memòries, piropejaven la reina i posaven retrats seus a les barricades de Madrid, Albornoz, A.de: Op cit., pp. 129-137.

75) "El Diluvio", 23 de setembre de 1886, p. 1, i 24 de setembre, p.2. Arrel del moviment militar, Castelar declarà que fets com aquests situaven a Espanya al mateix nivell que "Bulgària, Haití o el Congo". Citat per Payne S., G.: Op. cit., pg. 48.

76) Rufz Zorrilla, ha esta l'únic President del govern en funcions nomenat Gran Comanador i Gran Mestre (1870, GODE). - Ferrer Benimeli, J.A.: Masonería española contemporánea, vol. II, pp. 6-8.

77) "El Mallette", I, nº12, primer de maig de 1882, p. 8. - Quan a la formació, entre 1868 i 1896, de lògies militars, no més hi ha un intent per part de la GLSE, dirigida pel marquès de Santa Marta.

78) BPA, Arús, Ms., Notas, apunts, memòrias de la -- Gran Família, 1881, llibreta manuscrita de R. Arús.

79) Comín Colomer, E., La Masonería en España, Ed. Nacional, Madrid, 1944, p. 181.

80) L'iberisme i l'europèisme eren també elements que configuraven el pensament polític de Rufz Zorrilla. En un discurs que pronuncià el 1890 a l'Unió Mediterrània de París declarava que cada poble tenia el deure de disposar del seu destí i - "fer inclinar el plat de la balança en favor dels Estats Units d'Europa". A continuació es pronuncià partidari de la unió -- econòmica i política de la Península Ibèrica, per acabar amb la seva coneguda auto-definició: "Soc revolucionari davant la reacció i conservador davant l'anarquia...". Magalhaes Lima, S.: La Fédération Iberique, París, 1892, p. 123.

81) No hi ha constància documental que Salmerón hagi estat maçó. En el butlletí oficial de la GLSRCB se'l califica com a tal: VI, n°51, abril-maig de 1906, p. 12.

82) Aquest Rite, format per noranta-set graus, preten ha - ver conservat la tradició iniciàtica egípcia (Menphis) i tem - plària (Misraim). Al darrer terç del segle XIX va passar de - l'esoterisme i l'ocultisme a la política. El 1893 li van ofer - rir la Gran Maestria al lliurepensador republicà Fernando Lo - zano, la qual rebutjà. Vegeu Alvarez Lázaro, P.,: Op. cit., - p. 65 i 68. Algunes consideracions bàsiques sobre aquest Rite a Baylot, J.,: La voie substituée, pp. 223-231; i també Com - bes, A.,: Les origines du Rite de Misraim, "Chronique d'His - toire Maçonnique", n°34, 1er semestre de 1985, pp. 39 i ss. El 1913 hi havia a Barcelona dues lògies que deien estar aus - piciaades per una anomenada G.L. Española que practicava el Ri - te de Misraim: l'Adelante i la Gesoria.

83) AHNS, Llig., 761 A, exp. 13, doc. 21-3-1889.

84) "La Concordia", II, n°8, març de 1889, p. 64.

85) En la Historia de España en el siglo XIX, de Pi i Mar - gall, i Pi i Arsuaga també es fa referència a la filla del -- Brigadier sublevat, que "anegada en llanto" visita els polí - tics més influents demanant clemència. Segons això, M. Becer - ra fou el primer en interessar-se per l'indult: Vol. VI, pp. - 501-523.

86) Joan Pla i Mas era un antic federal que havia estat di - putat a les Corts Constituents de 1869. Feia pocs mesos que - la seva lògia, Porvenir de la Humanidad, s'havia fusionat amb - la Libertad, adoptant el nou nom de Libertad del Porvenir. -- Vid. "La Concordia", I, n°7, febrer de 1889, p. 55 i AHNS -- Llig. 619 A, exp. 11. El 1901 (14 de febrer) signaria el mani - fest "Los catalanes republicanos unidos a los españoles", que aplegà la pràctica totalitat dels grups republicans existents. Vegeu Albertí, S.,: Op. cit., p. 144.

87) "La Concorida", n°9, abril de 1889, pp. 65-67.

88) Ibidem, pp. 68-69. Al general Prim se li atribueix una frase que sintetitza perfectament l'actitut del militar col - pista decimonònic, adicte a conspiracions i "pronunciamientos": "¡O caixa o faixa!"; és a dir, la faixa de general si hi ha - via fortuna o la caixa per l'enterrament en cas contrari. Ci - tat per Busquets Bragulat, J.,: Op. cit., p. 31.

89) "La Tramontana", IX, n°402, 22 de febrer de 1889, p.2. Zorrilla confiava en els militars i no pas en el poble revolu - cionari, per aconseguir l'adveniment de la república i d'aquí la seva especial preocupació per aquest estament. Prieto Vi - llarreal, referint-se als zorrillistes diu acertadament: "Los republicanos nunca se quejaron por la falta de apoyo del pue - blo en el alzamiento, sino por la falta de generales influyen - tes en su bando". Aquest altre biograf del cap progressista, que en una ocasió va ser desvalisat per uns camperols, pensa - va que el poble no es mereixia el que estaven fent per ell. - Referit per Haedrick, Daniel, R.,: Op. cit., p. 232.

90) Els anys noranta encara es varen dur a terme alguns in - tents insurreccionals, com el de l'assalt al quarter del - Bon Succés, protagonitzat per un tal Parés Llansó, membre de la lògia Constancia. (Vegeu nota 141). Una portada de "La Tra - montana", en la que es pot veure a Sagasta amb atributs maçò - nics, fa referència a aquest afer, a l'atemptat comès per Pa - llás i a altres problemes que havia d'afrontar, a finals de - 1893, el govern liberal: "La Tramontana", XIII, n°637, 13 d'oc - tubre de 1893, p. 1.

91) AHNS, Llig. 761 A, exp. 20, doc. 20-9-1891 i 29-9-1891. la lògia 29 de Septiembre n°259 va ser auspiciada pel GONE de Pantoja. En la constitució de la mateixa els seus fundadors - afirmaren que li havien donat aquest nom en honor de la "Glo - riosa Revolució de Septiembre". Villacampa, com Ferrándiz i Bellés, varen ser incorporats al patrimoni polític dels repu - blicans. El 1906 "El Gladiador" publicava un retrat del pri -

mer a la portada per commemorar la Revolució de 1868, tot --- dient que ara el que calia era "subllevarse contra la ignorancia": I, n°5, Barcelona, 22 de setembre de 1906. El 1909 es - seguia honrant la memòria de Ferrándiz i Bellés: "El Progre - so", Barcelona, 2 de juliol de 1909, p.2.

92) Romero Ortíz era, el 1880, President de l'Associació - d'Escriptors i Artistes de Madrid. Fou ministre de Justícia el 1869 i Gran Mestre del GODE des del 3 de novembre de 1880, en substitució de Sagasta. A l'Arxiu Víctor Balaguer es conserva força correspondència amb aquest, que era Gran Inspector del Grau 33 (GODE): AVB, 359/ 112 i 113, entre altres. Va morir - el 18 de gener de 1884, Boletín Oficial del GODE, VIII, n°3-4, febrer de 1884, p. 62.

93) Manuel Becerra y Bermúdez, simbòlic "Fortaleza", també havia estat diputat (per Madrid) a les Constituents, així com el 1873. Figurà en la nòmina dels progressistes maçons, com - Balaguer, Rojo Arias, C. Martos i S. Moret, per citar només - els més coneguts. El novembre de 1882 constituïria, juntament amb Moret i Balaguer, entre altres, el Comité Directiu d'"Iz- quierda Dinàstica". El maig de 1884 va ser elegit Gran Mestre del GODE, càrrec que ocupà durant tres anys, època en que l'o - bediència fou quartejada per les escissions i els conflictes. Com Balaguer, també seria nomenat ministre d'Ultramar. A --- l'AVB es conserva una important correspondència entre ambdos polítics amb alguns documents maçònics. Becerra havia format par d'una "venta" carbonària abans d'ésser maçó. Vegeu altres aspectes de la seva vida política i maçònica a Diccionario -- Enciclopédico de la Masonería, Vol. I, pp. 175-176.

94) Boletín Oficial del GODE, XII, n°15-16, 15-30 d'agost de 1884, pp. 229-230. El setembre de 1884 Becerra lliurà un - decret pel que s'amnistiava a tots els maçons que havien es - tat expulsats temporal o definitivament de l'orde: n°17-18, - 15-30-9-1884, pp. 260-261.

95) Reunió i Treballs del Congrés Regional Republicà-Democràtic Federalista de Catalunya, Ed. Ullastres, Barcelona, -- 1883. Fulletó bilingüe.

96) BOGLSRC, I, n°8, 15 de juny de 1886, p. 10.

97) BOGLSRC, II, n°1-7, gener-juliol de 1887, pp. 172-173. El document és del 22 d'abril de 1886.

98) Albertí, S.,: Op. cit., pp. 82-83 i Duarte i Montserat, A.,: Pere Coromines: entre la universitat, la militància republicana i els cercles obrers (1888-1895), "Recerques", n° 15, 1884, pp. 184-187.

99) Vegeu entre altres, AHNS, Llig. 618 A, exp. 17, doc. - 4-8-1887. En una assemblea convocada per la maçoneria barcelonina, el febrer de 1890, es decidí que els tradicionals s'apiciessin al GONE de Pantoja i els democràtics al GOE de Morayta: "La Concordia", n°22, juliol de 1890, pp. 168-170 i n°23, agost de 1890, pp. 175 i ss.

100) Alvarez Lázaro, P.,: Op. cit., pp. 43-44.

101) Els membres de la Joven República, creada a Barcelona el 4 de gener de 1891, sota el GONE, que seria des de novembre dirigit per Rispa i Perpiñá, hagueren de canviar el nom del taller, davant la disconformitat de l'obediència. Optaren per Luz del Progreso. AHNS, Llig. 619 A, exp. 13.

102) Centro Republicano Histórico. Estatutos y Reglamentos, Barcelona, 1888. A la llista de socis hi figuren altres maçons com Bernardo Brillas. El Centre havia nomenat una comissió -- per tal d'intentar unir les dues fraccions republicanes: històrics i possibilistes. Emili Junoy seria iniciat el 1892 a la lògia Ibérica, de Madrid, de la ma de M. Morayta. AHNS, -- exp. 102-129. Pau Alsina era membre de la logia Puritanos (al menys el 1889) i Nuet de la Razón.

103) El reaccionarisme dels cacics locals ultrapassava sovint amb escreix el d'homes com Duran i Bas, Collell o Mané i Flaquer. El fet que no existís una burgesia comarcal amb les mínimes dosis de progressisme facilitava, a moltes localitats del país, la unió de totes les forces liberals i republicanes. Pel conservadorisme català, vegeu el conegut i elogiat treball de Riquer, B. de, : El conservadorisme polític català: del fracàs del moderantisme al desencís de la Restauració, "Recerques", n°11, 1981, pp. 29-80. Sobre els republicans federals de Girona vegeu, Clara i Resplandis, J., : El federalisme a les comarques gironines (1868-1874), Diputació de Girona, 1986.

104) AHNS, Llig. 761 A, exp. 13, doc. 30-12-1894.

105) Ibidem, doc. 2-7-1894 i 27-8-1894.

106) Entre els estudis sobre les comarques de Lleida és de destacar, a més dels treballs de Grabolosa, el de Conxita Mir, : Lleida (1890-1936) Caciquisme polític i lluita electoral, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1985. Vegeu també Sol i Clot, R.; Torres i Graell, M^a.C., : Lleida i el fet nacional català (1878-1911), Ed. 62, Barcelona, 1978.

107) AHNS, Llig. 781 A, exp. 21, doc. 30-3-1888 i 1-4-1888. Sobre els partits i la lluita política a les comarques de Tarragona, vegeu Molins, J.Ma., : Elecciones y partidos políticos en la provincia de Tarragona, (1890-1936), Public. de la Diputació de Tarragona, Tarragona, 1985, 2 vols. Per Cornudella - vegeu Piñol Agulló, J., : Notas para la historia de Cornudella, Barcelona, T.E. El Noticiero, Zaragoza, 1969.

108) AHNS, Llig. 761 A, exp. 20, doc. 20-9-1889.

109) Ibidem, doc. 29-6-1891.

110) AHNS, Llig. 755 A, exp. 8, Memòria de 1893 i doc. --- 21-12-1897.

111) AHNS, Llig. 755 A, exp. 16, doc. 8-7-1896. Aquest taller va ser clausurat arrel de la sublevació filipina de 1896 i la persecució soferta per Morayta i el GOE.

112) AHNS, Llig. 755 A, exp. 17.

113) AHNS, Llig. 621 A, exp. 13, doc. 9-2-1895. Per aquesta localitat vegeu Segura, J.,: Història d'Igualada, Est. d'E. Subirana, Barcelona, 1907, 2 vols. i Serra i Constansó, J.,: Mig segle de vida igualadina, Im. R. Torroella, Barcelona, -- 1924, vol. 1; Carner, A.,: Els moviments obrers a Igualada -- durant el segle XIX, Centre d'Est. Comarcals, Igualada, 1971.

114) AHNS, Llig. 755 A, exp. 11, doc. 3-3-1889. Ferrer --- Quintana va ser l'impulsor de gran part de les lògies d'aquella zona. Per la Paz, vegeu AHNS, Llig. 755 A, exp. 10.

115) AHNS, Llig. 621 A, exp. 10, doc. 12-3-1890. Aquest taller tenia en projecte de crear un ateneu obrer i dues escoles laiques. El local que ocupava era de propietat. Vegeu la història local feta per "Gaziel" (A. Calvet), Sant Feliu de la Costa Brava, Ed. Aedos, Barcelona, 1963.

116) AHNS, Llig. 755 A, exp. 13, doc. 5-3-1890.

117) Ibidem, doc. 17-3-1893. Certament, el cas de Port Bou i altres localitats del país, era ben allunyada d'altres indrets, on, en paraules de B. de Riquer, "els liberals foren, en realitat, l'única esquerra existent i possible". Riquer B. de,: Burgesos, polítics i cacics a la Catalunya de la Restauració, "L'Avenç", n°85, setembre de 1985, p. 23.

118) Vegeu Duarte i Montserrat, A.,: Op. cit.; Camps i Arboix, J. de,: Història de la Solidaritat Catalana, Destino, - Barcelona, 1970; Riquer, Borja de,: Lliga Regionalista: la -- burgesia catalana i el nacionalisme, Ed. 62, Barcelona, 1977; Moles, I.,: Lliga Catalana, Ed. 62, Barcelona, 1971, pp. 63-81.

119) BOGLSRCB, II, n°17-18, 31 de desembre de 1901, pp. -- 21-22.

120) El manifest fou reproduït a "La Publicidad", 14 de febrer de 1901, p. 2 i 15 de febrer de 1901, p. 1.

121) BOGLSRCB, VI, n°32, gener de 1904, pp. 2-3. Segons el mateix "Danton", aquest any, gràcies també a la col.laboració de la maçoneria, els candidats republicans havien guanyat les darreres eleccions. Suposem que es refereix a Fusión Republicana i a les municipals de novembre de 1903, en què la coalició obtingué disset regidors, davant dels set regionalistes i un republicà independent. Vegeu Albertí, S.,: Op. cit., p.198. No s'especifica el nom dels dos regidors maçons, membres de les lògies Ciencia y Libertad i Rendición, ni tampoc existeix documentació d'aquestes lògies en aquests anys.

122) Culla i Clarà, J.B.,: Op. cit., p. 37.

123) I. Ribas Palau era membre de la Redención; Pi i Arsuaga havia estat iniciat personalment per R. Arús; Pla i Mas havia format part de la Vera, de la Porvenir de la Humanidad i de la Libertad del Porvenir, de la que n'havia estat Venerable Mestre, el 1889. Vegeu nota 86 d'aquest capítol.

124) Culla i Clarà, J.B.,: Op. cit., pp. 37-38.

125) "La Publicidad", 15 de febrer de 1901, p. 3.

126) "La Publicidad", 14 de febrer de 1901, p.2; 30 de març de 1901, ("Al pueblo Liberal") 31 de març de 1901. Cal recordar també que la tensió social a Barcelona abocarà, el mes de maig, a la vaga de tramviàries, que esdevindrà general.

127) Manuel Bochons, sindicalista apolític, com Nuet, ha vien fundat plegats la lògia Razón, el 1880. Bochons figura a la mateixa fins el 1888 i Nuet, simbòlic "Espronceda", en fou Venerable Mestre varis anys entre 1881 i 1892; era, a més, --

President del seu Capítol. AHNS, Llig. 620 A, exp. 11. Per -- les activitats sindicalistes i polítiques d'ambdós, vegeu Termes, J.: Anarquismo y sindicalismo en España, passim. Vegeu capítol VIII.

128) AHNS, Llig. 620 A, exp. 3, doc. 10-7-1892.

129) AHNS, Llig. 620 A, exp. 4, doc. 4-10-1892 i 9-11-1893. Com hem vist més amunt, F. Perpiñá era, el 1888, membre del - Centre Republicà Històric.

130) AHNS, Llig. 619 A, exp. 14, doc. 8-10-1879. Aleshores era Venerable de la lògia l'advocat Pelayo Massanet, diputat republicà i ex-alcalde de Figueres.

131) AHNS, Llig. 598 A, doc. 9-4-1885. L'abril de 1887 el Capítol va prestar 250 pessetes a Artur Vinardell Rois perquè era perseguit -segons es diu- a causa de les seves activitats polítiques.

132) "La Campana de Gràcia", XIX, 15 de setembre de 1888. El diumenge dia 18 els federals organitzaren una festa campestre a Vallvidrera, en honor de Pi: 22 de setembre de 1888, -- p. 2.

133) "La Concordia", n°3, octubre de 1888, pp. 19-20.

134) "La Concordia", n°10, maig de 1889, p. 76.

135) "La Concordia", II, n°8, març de 1889, p. 60.

136) "El Radical", I, n°1, Barcelona, 27 d'abril de 1890, p. 2.

137) AHNS, Llig. 618 A, exp. 8, doc. 7-12-1891.

138) AHNS, Llig. 618 A, exp. 8, doc. 19-2-1892. La lògia - notifica que l'onze de febrer varen celebrar la proclamació - de la Primera República.

139) AHNS, Llig. 621 A, exp. 26, doc. 21-4-1894. Poc després aquest taller es fusionà amb l'Obreros de la Inmortalidad.

140) Arxiu de la GLDF, doc. 12-5-1894. Des de que el 1822 l'ucàs del tsar Alexandre I prohibí la maçoneria a Polònia, - el país sotmès assistí a la proliferació de societats secretes de caire polític, a la manera dels carboris i "comuneros", amb l'objectiu d'alliberar Polònia de la dominació estrangera. Vegeu Kipa, E.,: Note sur l'histoire de la Franc-Maçonnerie polonaise, Bulletin de l'Académie Polonaise des Sciences et des Lettres, Cracòvia, 1929, a "L'Acacia", París, gener de -- 1931.

141) Segons informen a la lògia Hijos del Trabajo sobre -- aquest afer, l'assalt al quarter del Bon Succés havia estat obra del tal Parés amb "algunos caciques, bolsistas y zorri -- llistas. Por su causa se hallan en presidio algunos hermanos y profanos que le siguieron fanatizados y engañados". AHNS, - Llig. 618 A, exp. 17, doc. 22-8-1892. Per la seva banda, els membres de la lògia Constancia declaraven que no comprenien -- les motivacions de l'esmentat succés. AHNS, Llig. 611 A, exp. 1, doc. 15-8-1892. Parés Llansó era metge: doc. 31-7-1888.

142) Boletín Oficial del GOE, V, n°80, 1 de setembre de -- 1893, pp. 129-133. Segons es diu, únicament a les Cambres del grau 3r "deberán efectuarse todos los trabajos de importancia relacionados con la Masonería en general...". (p. 131)..

143) Boletín Oficial del GOE, V, n°75, 15 de juny de 1893, p. 91.

144) La majoria dels tallers enviaren treballs. El premi -- consistia en ésser inscrit al Llibre d'Or de la Federació del GOE, així com gaudir d'un lloc d'honor a la lògia Progreso, - de Madrid, autora de la iniciativa.

145) Vegeu, entre altres, la resposta enviada per la lògia Hijos del Trabajo, AHNS, Llig. 618 A, exp. 17, doc. 21-4-1892. Va ser redactada o directament inspirada per Anselmo Lorenzo.

146) Boletín Oficial del GOE, IV, n°42, 15 de gener de --- 1892, pp. 17-19. Es demanava també el nom i domicili dels respectius presidents i secretaris de cada entitat, probablement per fer proselitisme entre els individus més significats entre les forces progressistes de cada localitat.

147) "El Suplemento", Barcelona, 6 de febrer de 1889, p. 1. Segons aquest diari, la notícia l'havia publicat també, feia pocs dies, "Le Figaro", de París.

148) Encara ningú no ha demostrat documentalment que l'Infant Don Enrique o Francisco de Paula hagin estat maçons. Vegeu al respecte Ferrer Benimeli, J.A.,: Op. cit., Vol. I, pp. 142-145.

149) Boletín Oficial del GOE, VI, n°100, 1 de novembre de 1894, pp. 105-106.

150) Fragment de l'Acta de la sessió del Congrés reproduïda pel Boletín Oficial del GOE, VI, n°101, 15 de novembre de 1894, pp. 119-120.

151) "El Diluvio", 18 d'octubre de 1894, p. 4.

152) "El Diluvio", 19 d'octubre de 1894, p. 2, i 21 d'octubre, pp. 13-14. Vegeu Crónica del IV Congreso Católico Español. Discursos pronunciados en las sesiones públicas. Tarragona, octubre de 1894, Tip. Arís, Tarragona, 1894, pp. 622-625.

153) "La Concordia", (n°4, novembre de 1888, pp. 29-30) reproduïa una nota expressament confosa que havia publicat "El Eco de Albacete", en la que s'hi podia llegir entre línies la intenció malèvola de donar a entendre als lectors que a "Ma. Cristina" (la Regent?) li havia estat atorgat el grau 33 per

part del GONE del vescompte de Ros. Les anotacions i puntuacions que al respecte feia la publicació maçònica tampoc aclaren res. En el n°14 del mes de desembre de 1888. "La Chaine d'Unión", citant precisament a "La Concordia", havia convertit a la reina en maçona: "La Maçonnerie espagnole a déposé dans les mains de Marie Christine les insignes du 33°degré". Tot i que es pregunta més endavant pel veritable caràcter i abast de l'esmentada iniciació, raona que, tenint present --- l'esperit independent que havia demostrat quan era abadesa -- creuada i mitrada d'Hchradin, a Bohèmia, "on sera porté à attribuer a l'information de l'Echo d'Albacete une signification très sérieuse". Ignorem si el GODF va enviar a la Regent algun obsequi o felicitacions per haver vist la llum maçònica...

154) Reproduït pel Boletín Oficial del GOE, VI, n°101, 15 de novembre de 1894, p. 120.

155) Les lògies del GOE aportaren diners per costejar les despeses del judici. Vegeu, p.e., AHNS, Llig. 755 A, exp. 13, doc. Progreso Porbouense, 2-6-1890. Pel judici vegeu el citat treball d'Usó i Arnal, J.C.,: Católicos y masones en Castelló de la Plana.

156) Sánchez Ferré, P.,: Op. cit., p. 106.

157) "Barcelona Masónica", II, n°9, agost de 1893, p. 8.

158) "Barcelona Masónica", II, n°21, agost de 1894. p. 2.

159) Sebastiao Magalhaes Lima, periodista, Gran Mestre de la maçoneria portuguesa i convençut iberista, va visitar Barcelona el 1890. Per tal ocasió la lògia Avant, de la que n'era Venerable Salas Anton, li va retre un homenatge. Vid. "La Publicidad", 3 d'octubre de 1890, p.2, i "La Concordia" n°24, - octubre de 1890, pp. 184-185.

160) "Barcelona Masónica", n°17, abril de 1894, pp. 5-6.

161) AHNS, Llig. 619 A, exp. 3. Fou refeta el 1901 sota la Catalana Balear. BOGLSRCB, I, n°16, 1 de setembre de 1901, pp 2-3.

162) "Aquí a Granollers, abunden els catalanistes de cor, si bé que sembla que no aniran a la seva definitiva organització fins que el catalanisme emprengui una marxa clara i decididament lliberal". Aquesta és la situació, podem dir que arreu del país el 1887 i ho seguirà sent per algunes dècades en cara. Vegeu Roca Farreras, N.,: El catalanisme progressiu, -- ed. de J. Llorens, La Magrana, Barcelona 1983, pròleg i p. -- 131.

163) Vegeu Termes, J.,: La immigració a Catalunya, pp. -- 117-125 i també l'aproximació al tema que fa Tusell Gómez, S.,: Los nacionalistas republicanos de 1904 a 1914 a La Història i els Joves Historiadors Catalans, Ed. La Magrana, 1986, pp. -- 330-337.

164) Tot felicitant a Pi, el butlletí de la Catalana Balear declarava: "En la lucha entablada contra la reacci6n, el asalto de una trinchera constituye siempre una victoria. Que se siga merecidamente la senda trazada, y la autonomia de Cataluña pasará a ser una realidad...", I, n°10, desembre de 1900, p. 11.

165) Bo i Singla, I.,: Montjuich. Notas y recuerdos históricos, Ed. de la Escuela Moderna, Barcelona, 1917, p. 101.

166) Citat per Pi i Margall i Pi i Arsuaga,: Op. cit., vol. VII, p. 395. Segons el testimoni de Francisco Gana, a un dels torturats a Montjuic, el tinent Portas li diguè: ja sé que no ets anarquista, sino republicà i maçó, "déjate de mas6n y republicano, que todo es una farsa...". Ibidem, p. 467-468.

167) En un article que porta per títol Una bomba Orsini -- ante Jesús Sacramentado, "La Defensa", aprofitava per atacar l'ex-ministre Cañalejas i el sistema de la Restauració, que atorgava "libertad omnímoda a la imprenta, para escribir contra Dios y su religión...", X, n°24, 13 de juny de 1896, pp. 189-191.

168) F. Tarrida del Màrmol -sempre pròxim als medis maçò-nics- col.laborà activament, des de l'exili, per tal de fer conèixer la situació del presos de Montjuïc. Vegeu Les inquisiteurs d'Espagne, 1897. Per una versió més literària, vegeu Corominas, P.,: Les presons imaginàries, Quaderns Literaris, I, n°1, Barcelona, s.d., i també Sempau, R.,: Los victimarios. Notas relativas al proceso de Montjuich, García i Manent, Barcelona, 1900.

169) Sobre el procés de Montjuïc, vegeu també, Roca i Roca, J.,: Montjuich. Notas históricas y descriptivas, i AHNS., --- Llig. 621, exp. 11, doc. 1-1-1898, a "Barcelona Boletín de la Sociedad de Atracción de Forasteros", primer trimestre, 1917; Corominas, P.,: Diaris i records, i Els anys de joventut i el procés de Montjuïc, Curial, Barcelona, 1974-1975.

170) AHNS, Llig. 621 A, exp. 19, doc. 26-2-1898.

171) "La Publicidad", 12 de febrer de 1898, p. 2.

172) "La Publicidad", 14 de febrer de 1898, p. 1.

173) La lògia Constancia va seguir en actiu de manera més o menys irregular, doncs no fou oficialment reconstituïda fins el 7 de febrer de 1899. Els seus membres asseguren que és una època nefasta per la maçoneria. AHNS., Llig. 611 A, exp. 1, - doc. 14-2-1899.

174) Sempau, R.,: Op. cit., pp. 397-398.

175) Baylot, J.,: Op. cit., i del mateix autor, La Franc-Maçonnerie traditionnelle dans notre temps, Ed. Vitiano, París, 1972.

176) Ja el 1801, J.J. Mounier, diputat francès als Estats Generals pel Delfinat i maçó, va publicar una refutació àmpliament documentada de l'obra d'A. Barruel: Mounier, J.J.,: De l'influence attribuée aux philosophes, aux maçons et aux illuminés sous la Révolution française, Tubingen, 1801. Vegeu també Godechot, J.,: Los orígenes de la Revolución francesa, Ed. Sarpe, Barcelona, 1985, pp. 283 i ss.

177) AHNS, 618 A, exp. 17, doc. 21-4-1892. Pel tractament del tema a Espanya, vegeu Moreno Alonso, M.,: La Revolución francesa en la historiografía española del siglo XIX, Sevilla, 1979.

178) Vid. Weil, Georges, Histoire du Parti républicain, Ed. Alcan, París, 1928 i Ligou, D.,: La Franc-Maçonnerie sous la Troisième République, Ed. Gedalge, París, 1966, així com Bernstein, S.,: Histoire du parti radical, Vol. I, La recherche de l'âge d'or, Presses de la Fond. Nat. des Sciences Politiques, París, 1980.

179) Vegeu sobre la implantació social de la maçoneria francesa, Mariel, P.,: Les Francs-Maçons en France. Leur rôle et leur influence dans la vie politique et social, Ed. Gérard, París, 1972. També és de consulta obligada l'obra de P. Chevalier,: Histoire de la Franc-Maçonnerie Française, Vol. 3, pp. 100-128, especialment. Per altra banda, cal tenir present que a l'Antic Règim no hi havia excessives "confusions de classe" al si de les lògies, ja que la noblesa en creava les seves pròpies, on no es troben artesans. Vegeu, Soboul, A.,: -- "Annales Historiques de la Révolution Française", n°197, París, juliol-setembre de 1969, Avant-Propos, p. 375-377. Vegeu també el treball bàsic d'Halévi, Ran,: Les loges maçonniques dans la France d'Ancien Régime aux origines de la sociabilité démocratique, Lib. Armand Colin, París, 1984.

180) Ligou, D.,: Structures et symbolisme maçonniques sous la Révolution, "Annales Historiques de la Révolution Française", n°197, París, juliol-setembre de 1969, pp. 513-514.

181) Vegeu l'obra de G. Martin, que té un cert interès, -- tot i que hagi estat acusat de caure en el periodisme fàcil, La Franc-Maçonnerie Française et la préparation de la Révolution, París, 1926. Una altra obra de consulta obligada, malgrat que l'autor va convertir-se en un important col·laboracionista dels nazis durant l'ocupació de França amb les seves activitats antimaçòniques, és Faÿ, B.,: La Franc-Maçonnerie et la Révolution intellectuelle au XVIII siècle, Ed. de Cluny, París, 1935. En tot cas, podem afirmar amb Mornet, que si bé la maçoneria no va fer la Revolució, és cert que constituïria un dels col·lectius on millor i més ràpid s'assimilarien les noves idees. Mornet, D.,: Les origenes intellectuelles de la Révolution Française 1715-1787, Armand Colin, París, 1954.

182) Vegeu un dels estudis més acurats, realitzat per Albert Lantoine,: Le rite Ecossais Ancien et Accepté, París, -- 1930 i també l'obra d'un maçó del corrent espiritualista, Nau don, P.,: Histoire, Rituels et Tuileurs des Hauts Grades maçonniques, Dervy-Livres, París, 1966.

183) Sobre els intents de crear una religió d'Estat vegeu l'interessant obra de Mathiez, Albert,: La Théophilantropie et le culte décadaire 1796-1801. Essais sur l'histoire religieuse de la Révolution, F. Alcan, París, 1904.

184) Entre els més significats representants d'aquest corrent a la maçoneria llatina d'entre-segles cal destacar a J.M. Ragon,: Ortodoxie maçonnique suivie la Maçonnerie Occulte et de l'Initiation Hermetique, Dentu, París, 1853 i O. Wirth,: Le Symbolisme hermetique dans ses rapports avec l'Alchimie et la Franc-Maçonnerie, París, 1931.

185) Un representant d'aquestes teories adosades a la maçoneria és C.W. Leadbeater, La vida oculta en la Masoneria, Bib.

Orientalista, Barcelona, 1927. Als anys vint i trenta es divulgaren copiosament al nostre país les obres més importants del pensament teosòfic, rosacruzà, i ocultista. Es feren traduccions de les obres de Blavatsky, Papus, E. Levy, etc. En els ambients teosòfics hi havia una presència maçònica considerable, com abans havia estat entre l'espiritisme.

186) Vegeu Ligou, D.,: La sécularisation de la maçonnerie française de 1772 à 1887 d'après les rituels, "Overdruk uit het Tijdschrift, Voor de studie van de verlichting", n°1, 5 - de gener de 1977, pp. 26-63. Els corrents contraris al materialisme i la secularització de l'orde organitzaren a França, el 1908, un Convent de les anomenades "Maçonneries espiritualistes", sota la direcció de l'ocultista Teder, en el que hi participà el "Rite Espanyol": Mellor, A.,: Dictionnaire de la Francmaçonnerie et des franc-maçons, P. Belfond, París, 1979, p. 268.

187) Des Etangs, N.,: Archives de la Franc-Maçonnerie ou les secrets et travaux de tous les grades jusqu'à celui de Rose-Croix, y compris les grades écossais, París, 1821.

188) Des Etangs, N.,: Manual del Francmasón destinado para uso de las logias de España, Imp. de J. Peña, Madrid, 1871.

189) Malgrat l'hegemonia dels materialistes i racionalistes dins l'orde al nostre país en iniciar-se el segle XX, l'espiritisme -com després la teosofia- continuarà gaudir d'una considerable presència a algunes lògies. La Catalana Balear auspiciava, el 1903, la lògia espiritista de Sabadell, Teúrgia Psíquica.

190) Vegeu Amadou, R.,: Liberté Egalité Fraternité. La devise républicaine et la Franc-Maçonnerie, "Renaissance Traditionnelle", n°19-20, París, 1974, pp. 119-143; Ligou, D.,: Op. cit., pp. 56-61.

191) Amb la supressió, el 1877, de la invocació al Gran Arquitecte de l'Univers (Ser Suprem assimilat a Déu mateix o al tres nocions com a l'Adam Kadmon de la càbala) i la progressiva hegemonia dels positivistes, materialistes i lliurepensadors al si del GODE, els defensors dels corrents espiritualistes com el prestigiós O. Wirth, abandonaren l'obediència. Vegeu, entre altres, l'obra de Baylot, J.,: Oswald Wirth (1860-1943) rénovateur et mainteneur de la Véritable Franc-Maçonnerie, Dervy Livres, París, 1975; i també Marcy, H.F.,: Essais sur l'histoire de la Franc-Maçonnerie et l'Histoire du Grand Orient de France, Ed. du Foyer Philosophique, París, 1951-1956, 2 Vols.

192) Proyecto de Constitución de la Gran Logia Simbólica - Regional Catalana, Barcelona, 1886, cap. VI.

193) Sobre Buonarroti i la maçoneria política a França, vegeu l'obra imprescindible de Baylot, J.,: La voie substituée, en especial el cap. II.; Garrone, A.G.,: Filippo Buonarroti e i rivoluzionari dell'Ottocento (1828-1837), Torino, 1951. Vegeu també l'obra de Buonarroti, teòric i cronista de la conspiració dels Iguals, Histoire de la Conspiration de l'Egalité, París, 1828.

194) La documentació existent és minça i confosa i la biografia actual no ha delimitat -de moment- els respectius camps d'acció i les influències/dependències mútues de l'entremat laberíntic que és el món de les societats secretes, -- discretes, públiques i polítiques al primer terç del segle -- XIX. Cal tenir en compte, per aquesta època, els Apuntes históricos de la Orden de los Caballeros Fran Masones de la Lengua (o Nación española), Barcelona, 1822, els Apuntes históricos... del Marquès de Miraflores, les memòries de F. Fernández de Córdoba, d'Alcalá Galiano i altres autors com Toreno, I.A. Bermejo, L. de Sosa, etc.

195) Podeu consultar alguns dels tiruals i catecismes conservats, tots amb absència de nocions polítiques: La Antorcha

del Francmasón, Burdeus, 1822 (conté el catecisme dels tres primers graus i les Constitucions de l'Orde); Reglamentos Generales de la Mason.ª Escocesa para Francia y sus dependencias, Maó, 1846, Bib. Pub. de Maó, ms.; Estatutos Generales de la Maç.ª Hesp.ª Ref.ª, 1843; Reglamento particular de la R.ª L.ª de S.ª Juan Virtud é Ilustración, Barcelona, 1847, s. p. i.

196) Ferrer Benimeli, J.A.,: El Gran Oriente Lusitano Unido y los masones españoles (1869-1878), pp. 188-189; vegeu també el testimoni de la lògia La Sagesse, Arxiu del GODF, doc. 6-7-1876.

197) Entre 1872 i 1882 el GOLU auspiciarà dotze lògies a Catalunya.

198) Frau, LL.; Arús, R.,: Diccionario Enciclopédico de la Masonería, Ed. del Valle de México, Mèxic, 1975, Vol. II, pp. 1395-1409. Es una edició ampliada de la primera, que es va fer a l'Havana, el 1883. La segona va editar-se a Barcelona, el 1891.

199) "La Concordia", II, n°8, març de 1889, p. 64.

200) "La Concordia", n°11, juny de 1889, pp. 85-87.

201) "La Solidaridad", I, n°7, 15 de maig de 1889, p. 1.

202) "La Solidaridad", III, n°48, Madrid, 31 de gener de 1891, pp. 320-321.

203) La Revolución Francesa, "La Solidaridad", n°5, 15 d'abril de 1889, p. 50. Per Mir Deas vegeu Guinavel, i Mas, J.,: Materials per a la bibliografia de la premsa barcelonesa (1881-1890), Barcelona, 1933, pp. 97-98; i Mir Deas, C.,: Catecismo republicano, Barcelona, 1889.

204) Boletín Oficial del GOE, I, n°4, 15 d'agost de 1889, pp. 2-3. El tractament que l'efemèride francesa rebè a la --- premsa maçònica d'arreu l'Estat no diferia de la catalana. -- "La Razón", "Revista masónica semanal", editada a Castelló de la Plana, es referia a la Revolució dient que l'obra iniciada per "la Reforma la completó la Revolución francesa. (...) La Francia vió un día glorioso entre todos, en que la Convención, dando a la Revolución sanción moral y a la moral su principio eterno...", I, n°28, Castelló, 27 d'octubre de 1889, p.2.

205) Boletín Oficial del GOE, I, n°6, 15 d'octubre de 1889, pp. 2-3 i 7. Vegeu també un article posterior on es resumeix el pensament i el concepte històric i polític de la Revolució a aquesta obediència, X, n°119, 21 de març de 1902, pp. 26-29.

206) "La Concordia", n°11, juny de 1889, p. 84.

207) "La Tramontana", IX, n°422, 14 de juliol de 1889.

208) La primera notícia fou publicada per "La Tramontana", IX, n°415, 24 de maig de 1889, p.2 i per "La Solidaridad", n° 11, 15 de juny de 1889, p. 127.

209) Es refereix, a més del català i el castellà, a l'italià, el francès i l'anglès. "La Tramontana", IX, n°419, 21 de juny de 1889, p. 2.

210) "La Tramontana", IX, n°420, 28 de juny de 1889, p.2.

211) "La Tramontana", IX, n°423, 19 de juliol de 1889. p.2.

212) "La Tramontana", IX, n°421, 5 de juliol de 1889, p.2.

213) "La Concordia", n°5, desembre de 1888, p. 40.

214) Vegeu Caballero de Puga, E.,: Memoria. Congreso Internacional Masónico. Gran Oriente Nacional de España, Madrid, - 1889, i també el Boletín Oficial del GONE-Pantoja, III, n°50, Madrid, 30 de juliol de 1889, pp. 4-6.

215) Caballero de Puga, E.,: Op. cit., p. 19. El fet que - Cuba estigués representada pel Suprem Consell de Colón e Isla de Cuba, i no pas per una obediència espanyola, potser va influir també en que el GOE hi participés només com a observa - dor. Vegeu el text de la declaració de París al Boletín Oficial del GONE-Pantoja, III, n°52, 30 d'agost de 1889, pp. 5-6.

216) Tenim un exemple del que s'acostumava cantar en les - festes i mítings on convergien els grups citats, en l'acte -- que es celebrà el 14 d'octubre de 1894 el Circo Ecuestre de - Barcelona (festa de les escoles laiques): La Marsellesa, Los Nets dels Almogàvers, l'Imne de Luchana i el de Riego: "Barce lona Masónica", n°23, octubre de 1894, p. 11.

217) "La Concordia", n°21, juny de 1890, pp. 159-163. La - bán era el Venerable i fundador de la lògia Redención.

218) BOGLSRCB, IV, n°36, juny de 1904, p. 9. Al banquet -- solsticial que la lògia Cataluña celebra el 14 de juny de --- 1902, a més de cantar la Marsellesa en brindà per "la implan tación en breve de la República". BOGLSRCB, III, n°27, juliol de 1902, p. 10.

219) Diccionario Enciclopédico de la Masonería, Vol. II, - p. 1395.

C A P I T O L VII

EL NAIXAMENT DE LA MAÇONERIA CATALANISTA. LA GRAN LÒGIA
SIMBÒLICA REGIONAL CATALANA.

Amb la implantació a Espanya, a partir de la "Gloriosa", de Múltiples Grans Orients que procuraven controlar cadascun d'ells el major nombre possible de lògies simbòliques, es creà una estructura maçònica que, a imatge de la política, centralitzava tot el poder a Madrid i monopolitzava la vida maçònica arreu de l'Estat. Minories de germans il·lustres, -- posseïdors del grau 33, detentaven tot el poder en non d'un -- Gran Orient, (també l'econòmic, perquè les lògies cotitzaven regularment), i tenien -o pretenien tenir- en les seves mans el control dels tallers i llurs membres.

La impossibilitat d'actuar amb un mínim d'autonomia, unit als aspectes doctrinals i també als ideològics, generà - un cert malestar en alguns grups de germans i de lògies que -

abocà finalment en l'aparició d'un sòlid moviment defensor de la independència del simbolisme (els tres graus bàsics) enfront els abusos de poder del filosofisme, representat pels Grans Orientats.

El conflicte a què fem esment no fou pas exclusiu de la Península, sino que es manifestà amb diferents matissos a tots els països on era hegemònic el Rite Escocès Antic i Acceptat. (1) Arrel, precisament, del conflicte permanent de les invasions jurisdiccionals i els diversos enfrontaments que això provocà al llarg de la segona part del segle XIX, vint-i-dues obediències (Supremes Consells) de vint-i-un països europeus i americans cèlebraren, el 1875, un Convent a Laussana, en el que reformaren el Rite Escocès Antic i Acceptat. (2)

D'aquesta manera, s'acordà l'estructuració de la maçoneria de forma que les lògies mantindrien la completa independència del filosofisme i s'agruparien en Grans Lògies, mentre que els organismes regits pels graus superiors estarien sota la jurisdicció d'un Suprem Consell del grau 33 per a cada país. Els Grans Orientats, per tant, no tenien raó de ser. (3)

A Catalunya, els partidaris del simbolisme utilitzaren els acords de Laussana per fustigar sistemàticament aquests organismes, (tots amb seu a Madrid) reivindicar autonomia maçònica i, paral·lelament, l'autonomia política del Principat. (4) Des dels inicis d'aquest moviment, que culminaria amb la creació de la Gran Lògia Simbòlica Regional Catalana (1886),

el simbolisme es convertí en la bandera de la democratització de l'orde. Per aquest corrent, l'existència de Grans Orient a Espanya no significava altre cosa que el domini, per mitjà del filosofisme i la burocràcia centralista, de les lògies -- simbòliques i de llurs membres.

De fet, ningú no va reivindicar mai un Gran Orient català, llevat d'un intent que havia de portar a la creació - de l'anomenat Gran Orient Independent Català, el 1936. Va ser iniciativa de maçons adscrits a Estat Català, com Marcel·lí - Perelló, Amadeu Oller i Jaume Compte, però mai va realitzar-se. (5)

Juntament amb la independència del simbolisme, va - prendre cos dins de la institució un corrent políticament au - tonomista, lligat al federalisme republicà que, en definitiva, no feia sino reproduir, en els medis maçònics, la realitat so - cial i política del país.

Els intents de dotar la maçoneria d'una organitza - ció federalista, o si més no ajustada a la realitat plural es - panyola, provenien de bastants anys enrera. (6) Els Estatuts Generals de la Francmaçoneria Hespèrica Reformada, publicats l'any 1843, establien al capítol VI que Espanya quedava divi - dida maçònicament en quatre grans Departaments, cada un dels quals comprenien tres Districtes, governats per lògies Metro - politanes. El Primer Departament -anomenat Oriental- estava - compost per tres Districtes: Aragó, València i Catalunya. A aquest últim se l'anomenà Laietà, i tenia la seu a Barcelona.(7)

Segons sembla, però, la vida d'aquesta obediència va ésser -- efímera. Segons la documentació de La Sagesse, el 1849 ja --- s'havia dissolt a causa d'haver participat activament en el que anomena "complot carlo-republicà" i la majoria dels compo nents eren a l'exili o empresonats. (8)

El 1879, les lògies Humanidad i Silencio (i una ter cera no especificada) crearen un organisme anomenat Gran Capítulo Catalán, (9) que constituí allò que podem anomenar amb - propietat el primer intent d'articular un poder maçònic autò- nom a Catalunya, poc abans que a Sevilla es formés la Gran Lo gia Simbòlica Independiente Española, igualment partidària - de l'autonomia del simbolisme. (10) Amb tot, els pressupostos polítics de la potència andaluz a passaven per l'elogi del fe- deralisme maçònic i polític de Suïssa o dels Estats Units, pe rò no pas per l'ideari autonomista, que aleshores es concreta va en el "regionalisme".

No obstant, els intents d'autonomia maçònica no eren gens ben vistos per les obediències amb seu a Madrid, com tam poc pels seus representants a Catalunya. Segons "El Mallete", organ oficiós del GODE de Pérez a Barcelona, el Gran Capítulo Catalán i "toda esa independencia [del simbolisme] y autono - mía, que no es otra cosa que las Miserias de los hombres. --- (...) Los "soi disant" en Masonería apóstoles del progreso, - quieren reformarlo todo, (...) Y, ¡Cosa extraña! los países - que citan, donde mayor libertad se respira y mayor son los -- progresos de la Institución, son precisamente los más fieles guardadores de las tradiciones masónicas, de esas tradiciones

condenadas por nuestros modernos revolucionarios. Los Estados Unidos es la potencia que colocan en primer término; estudien la masonería de aquél país, y verán que allí no se ha adultérado el Rito Escocés Antiguo, antes lo conservan en toda su pureza, y allí, no solo sigue una marcha magestuosa y progresiva, sino que constituye un verdadero Estado dentro del Estado civil". (11)

Es important senyalar que, des dels inicis del moviment en pro de l'autonomia del simbolisme, els seus partidaris són acusats de revolucionaris i polititzats en excés. El Gran Capítulo Catalán, del que Rossend Arús fou Gran President, pretenia unir tota la maçoneria catalana i dirigir-la a "estudiar todos los grandes problemas que tanto afectan a la Sociedad, y de inaugurar é impulsar, por medio de una propaganda tan activa como eficaz, todas aquellas improrrogables reformas que éstos tan imperiosamente reclaman". (12)

Recordem, per altra banda, que l'aparició d'aquest moviment d'independència del simbolisme i de catalanisme polític es situa justament entre dos esdeveniments fonamentals en el pla social i polític: l'aparició, a primers de 1879, del "Diari Català" i la celebració, el 1880, del Primer Congrés Catalanista. Pot ser de força interès comptabilitzar el nombre total de maçons que prengueren part en aquest Primer Congrés, així com el grau de participació de cadascun d'ells. No més com a base referencial en citarem uns quants: R. Arús, Josep Barcon Olesa, Artur Osona i Formentí, Anselm Rodríguez i Masdéu, Conrad Roure i Bofill, Anton Tutau, Pompeu Gener, Bal

domer Lostau, Gil Vilasau Anglada, Josep Jaumar, Frederic Castells, Rossend de Grau, Eudald Canibell, Domènech i Nadal, M. Guterias, etc. (13)

Les aspiracions "profanes" del nou organisme català, no eren, però, únicament de caire regionalista més o menys -- abstracte o vague, sino que, ja d'antuvi, estaven compromesos amb el corrent federal del republicanisme, tot i que alguns - dels principals protagonistes s'aliniessin en altres famílies republicanes o amb el moviment àcrata. També cal tenir present que les lògies impulsores d'aquest moviment havien abandonat el Rite Escocès Antic i Acceptat per treballar en el Rite Francès, altrament dit Modern. (14) Les raons, com ja s'ha apuntat en parlar dels diferents Rites practicats, consistien en que el sector més progressista i radical de la família maçònica catalana, permanentment inspirada en els models i evolució de la maçoneria francesa encapçalada per GODF, considerava -- l'Escocisme antidemocràtic i elitista, doncs el Filosofisme o alts graus (4 al 30) controlaven i dirigien sense fisures la vida dels tallers simbòlics (tres primers graus), centralitzant en els organismes superiors tot el poder maçònic.

A partir de 1869, la majoria de les lògies simbòliques més radicalitzades políticament optaran per demanar auspici al GOLU i totes elles treballaran el Rite Francès, expurgat de gran part dels elements espiritualistes "arcaics" i, com s'acostumava a dir, aristocràtics. (15) Coherent amb aquests principis, faran del Positivisme comptià la filosofia oficial de l'orde.

Pel que fa a la qüestió política, és prou revelador el que declara la lògia La Sagesse, auspiciada pel GODF, en un document datat el 6 de setembre de 1876. Segons l'esmentada entitat, les lògies auspiciades a Espanya per l'obediència portuguesa, menys escrupulosa que la francesa, se les permetia que participessin en la política activa del país. (16)

Hi ha encara un altre element que cal tenir present, relacionat amb el panorama i opcions que ofereixen les diverses obediències a la dècada dels setanta. Per una banda, tenim a un GODE encapçalat "ad vitam" per Juan Antonio Pérez, que amb una cúpula reduïda d'incondicionals ostenten, en règim -- d'absolut monopoli, la vida dels tallers, poc nombrosos a Catalunya. (17) El GONE del marquès de Seoane era, probablement, el més conservador de tots. El marquès el dirigí fins a la seva mort com un rei dèspota i fins i tot no cobria els alts càrrecs, com el de Gran Secretari, a fi que ningú li fés ombra. Completament desprestigiats en els medis maçònics del país, -- aquest Senador reial i cacic, votà en contra de l'abolició de l'esclavatge a Cuba. (18)

L'alternativa a aquestes opcions, a més del GOLU, -- era, sens dubte, el GODE, dirigit per P.M. Sagasta des de --- 1876. Es a dir, per un home del sistema, un liberal que el -- 1872 havia qualificat la Internacional de "utopia filosòfica -- del crim". (19) Es significatiu el fet que el Gran Orient -- de Sagasta no tingués com a divisa "Llibertat, Igualtat, Fraternitat", com l'obediència portuguesa i en les lògies catalanes que aquesta acollia, del que ja hem parlat. (20)

Així doncs, les lògies on predominava l'ideari repu-
blicà -que no eren poques-, no comptaven amb una potència ma-
çònica espanyola que treballés d'acord amb aquests principis,
que defenien com aquella que s'ocupava "de estudiar los --
grandes problemas que tanto afectan a la sociedad".

L' intent del Gran Capítol Català no passà de ser -
una declaració de principis i de publicar uns quants documents
amb el nom del que havia de ser la primera obediència catala-
na. El projecte restà circunscrit a només dues lògies i al cap
d'un any havia desaparegut. Segons la versió que sis anys des-
prés donava d'aquest intent la GLSRC, el principal responsa -
ble del fracàs fou, en primer lloc, el mateix GOLU, per la ne-
fasta influència que els seus organismes superiors -com també
els de les altres obediències espanyoles- exerciren per tal -
de neutralitzar el intent d'independència maçònica. (21)

Del fracàs, però, en sorgí la lògia Avant, en torn
a la qual es mantindria viu el projecte, en espera de dies més
propicis. Un més d'aquests intents serà el que R.Arús anomenà
"Gran Capítol de la Confederació Maçònica Catalana", referint-
se a la mateixa com a obediència. No tenim cap altre notícia
d'aquesta entitat, excepció feta de la llibreta on Arús deixà
escrites -en català- una part important de les seves memòries
maçòniques, (22) Segons aquestes, al dit Gran Capítol hi fo -
ren iniciats, del 16 de març de 1881 al 10 de gener de 1883,
seixanta-dos membres, entre els quals hi trobem Anton Tutau -
Masclà Parreño (actor, empresari del Teatre Novetats i qui --
primer presentà obres D'Ibsen a Catalunya) i Josep Ma. de Las

sarte i Janer, periodista, col.laborador d'Arús en empreses literàries i un dels fundadors del Centre Català, com també Pere Pascual Tobella, de qui parlarem aviat.

La lògia Verdad n° 1, que consigna Arús en les seves memòries com a entitat pertanyent al Gran Capítol, era en realitat la Verdad n° 77, auspiciada pel GOLU, en la que hi estava afiliat, des del 1877, com veurem més endavant. Deduïm doncs, que aquest taller, com després l'Avant i d'altres d'iguals característiques, mantenien una doble lealtat: La oficial, que devien a l'obediència portuguesa i que els permetia una situació regular o legal dins del concert de lògies i potències peninsulars. (23) La particular, on la Verdad n° 77, d'obediència portuguesa, es convertia en la n° 1 d'obediència catalana, donat i que Lisboa era més lluny que Madrid i la fiscalització dels tallers per part del GOLU era, si més no, difícil. Afegim a això el fet que les obediències s'alarmaven més fàcilment quant les lògies deixaven de cotitzar religiosament, que no pas quant els problemes eren de caire ideològic o trascendien l'àmbit estricte del temple.

Per altra banda, un corrent important dins els medis maçònics catalans opinava que la potència portuguesa vivia de les rendes que li proporcionaven les cotitzacions i altres ingressos provinents de les lògies espanyoles. (24)

Enmig del quasi permanent guirigall de maçons, tallers, organismes superiors i potències, la Verdad n° 77, es converteix simultàniament amb la n° 1, a més de canviar d'obe

diència i passar-se al GODE de Sagasta (juliol de 1879) amb el número de matrícula 146 com a taller simbòlic i número 15 en tant que Lògia Capitular. (25) Excusem dir que tot aquest moviment no es manifestà sense un nombre considerable de conflictes, on normalment es barregen les qüestions personals, els interessos de naturalesa diversa i també les opcions polítiques. Aquesta lògia -a la que seria iniciat F. Ferrer i Guardia el 1883- treballava segons el Rite Francès, però en passar a ser auspiciada pel GODE va canviar també de Rite, ja -- que l'obediència de Sagasta seguia l'Escocès Antic i Acceptat. (26) El 1879 els aspirants a ésser iniciats a la Verdad se'ls feia jurar que mai traicionarien políticament a un membre de l'orde. (27)

Ignorem si el Gran Capítol es mantinguè en activitat de manera més o menys soterrada en el període comprès entre la seva desaparició oficial i la creació, el 1885, de la Gran Lògia Departamental de Catalunya. Amb tot, cal recordar que són aquests els anys decisius per la formació del catalanisme: Primer i Segon Congrés Catalanista, celebració del Congrés Català de Jurisconsults (1881), fundació del Centre Català (1882), presentació al rei Alfons XII del "Memorial de Greuges" (1885), etc. (28) I com ja hem apuntat, no pocs dels homes que participaren activament en aquest procés, eren maçons. Vegem, a tall d'exemple, com el 1883 alguns dels republicans federals i futurs fundadors de la GLSRC, presentaven un Projecte de Constitució de l'Estat Català enmarcat en una estructura federalista d'Espanya.

Al Congrés Regional Republicà Democràtic Federal de Catalunya, celebrat a Barcelona el febrer de 1883, es presentà un Projecte de Constitució per a l'Estat Català, que fou aprovat el 2 de maig d'aquell any. Entre els que signaren o participaren en la redacció del mateix hi figuren un nombre elevat de maçons, entre els quals trobem alguns dels que, --- tres anys després, fundarien la GLSRC: Vallès i Ribot, C. Litrán (que actúa de secretari), i Lluçia Navarro, a més d'altres maçons com B. Lostau, Ferrer Garcès i A. Betancourt, entre altres. (29)

Com veurem en parlar de la Constitució de la Regional Catalana, alguns dels elements polítics i catalanistes seran quasi literalment copiats d'aquest projecte de Constitució, en particular els títols III i I, on es diu que l'"Estat Català és sobirà i autònom, sense altres limitacions que les derivades del Pacte federal que l'uneix a les demés Regions espanyoles". (30)

La lògia Avant.

La creació d'aquest taller, sota el dicidit impuls de Rossend Arús i Llorenç Frau, entre altres, significà la -- primera etapa --encara en estat embrionari-- de la constitució definitiva d'un poder maçònic independent a Catalunya.

Seguint la trajectòria duta fins ara pels elements maçònics propers al federalisme catalanista, s'emplaçaran so-

ta la protecció del GOLU, amb el n° 149, el dia 31 de desembre de 1880. La instal·lació oficial es duguè a terme el 12 de març de l'any següent, havent estat elegit Venerable Mestre R. Arús. Segons testimoni del mateix, a la cerimònia d'instal·lació, anunciada "en tota la premsa liberal", hi assistiren "representants de quasi totes les lògies (...) infinitat de germans actius i un número assombrós de dormints". (31) -- Formaven la Comissió instal·ladora Llorenç Frau, en representació de J. Casañas Llenas, membre de la lògia Unidad; J. Pla i Mas, Venerable de la lògia Vera i Carrasco, Venerable de la Razón. Jose Ma. de Lassarte i Gil Viladau Anglada, pronunciaren sengles discursos i Arús explicà a la concurrència la història de la lògia i els objectius que s'havia proposat. Vegem quins eren aquests.

L'article 1° del seu Reglament General declarava el següent: "... se denomina Avant: es la primera catalana por su nombre, por sus tendencias y por sus fines; tiene adoptado el Rito Moderno francés (32); es Capitular; (...) extiende su propaganda por toda Cataluña; aspira a la creación de Triángulos filiales en los pueblos (...) quiere la publicidad cuando ésta redunde en bien de nuestra Orden; (...) combate la ignorancia, el atraso y el clericalismo; (...) cree que todos los partidos políticos liberales merecen su consideración; (...) sus lemas son Virtud, Ciencia y Humanidad; tiene por divisa - el sagrado trinomio de Libertad, Igualdad y Fraternidad ..."

(33)

Recordem, per altra banda, que la divisa del Centre Català, fundat el 1882, era "Catalunya i Avant". (34)

Amb tot l'exposat, no hi ha dubte que aquest taller, a més de representar la primera realització sòlida envers la consecució d'un organisme català en l'àmbit maçònic, constitueix un dels exemples cabdals de com es va fer confluïr l'activitat política amb la pròpia de la institució.

Ens trobem davant d'un cas singular -però no pas -- únic ni aïllat- en el que una lògia és creada per defensar -- ideals més propis d'una organització social o política, que -- no pas d'un col·lectiu de francmaçons. Però heus aquí que -- els seus components no ho entenien d'aquesta manera, ans el -- contrari. Per a ells, l'activitat maçònica havia forçosament de comportar una tasca netament política, així ho repetiran -- al llarg dels anys Llorenç Frau, C. Litrán i molts altres maçons que participaren en aquest corrent maçònic.

La maçoneria catalana i peninsular havia estat ocupada, com ja s'ha dit, per molts cavalls de Tròia al llarg -- del segle XIX; aquest no seria, amb molt, el darrer. Conseqüent amb les directrius preses, el 13 de desembre de 1882, (R. Arús seguia sent el Venerable), (35) l'Avant enviava una circular a "tots els maçons" en la que es demanava el recolzament a la candidatura del germà Pere Pascual Tobella, simbòlic "Proudhon", per a Diputat Provincial pel districte de Barcelona. La posició de la lògia era justificada en els següents termes: "...imitemos a nuestros hermanos de la vecina Francia;

intervengamos en la vida pública, (...) para hacer prevalecer las regeneradoras ideas que sustentan nuestros códigos (...) ya que Cataluña es el centinela avanzado de las libertades españolas, (...) den las logias catalanas el primer paso (...) y nuestros hermanos de Provincias secundarán nuestros esfuerzos y en no lejano plazo, la regeneración completa de España será un hecho, porque habremos conseguido que nuestra Orden - ocupe el merecido lugar a que siempre ha sido acreedora. (...) El Avant espera confiadamente en vuestro eficaz concurso, --- (...) la primera vez que manifiesta y ostensiblemente presenta un candidato la Masonería Barcelonesa, logre y alcance la más decisiva de las victorias". (36)

Per primera i única vegada, una lògia presentava directament un candidat a unes eleccions en la seva condició de maçó. I efectivament, Pascual Tobella sortí elegit - Diputat Provincial. (37) Naturalment que l'èxit assolit no -- era pas exclusiu de la maçoneria, ja que formava part de la - candidatura republicana, sense la qual difícilment hagués obtingut l'acta de diputat provincial. P. Pascual Tobella era - membre de l'Avanti i va representar la seva lògia durant l'etapa constituent de la GLSRC. (38) El 1886, era grau 3r i va ser nomenat Tresorer de l'obediència catalana. (39) El maig de -- 1891 va ser elegit, dins la candidatura de coalició republicana, regidor a l'Ajuntament de Barcelona pel districte de l'Institut. (40) Cinc anys després seguia sent regidor i formava - part de la Comissió d'Hizenda de l'Ajuntament de Barcelona. - (41)

Quant a les activitats internes, cal destacar la compra i adequació, el 1883, d'una casa amb l'objectiu de construir-hi el que diuen "Temple de la maçoneria barcelonina". - Estava situada al carrer Basea n°30 i tres anys després es convertiria en la seu de la GLSRC, local que conservarien fins - el segle XX. La comissió encarregada de portar a terme el projectat temple, presidida per Arús, edità una circular on declarava:

"Hora es ya de que la Mas.ª. responda al insolente reto del clericalismo; hora es ya de que frente a frente de esos suntuosos edificios, (...) lupanares de los más torpes vicios, que de día en día se levantan en Barcelona, orgulloso y altivo se alze digno albergue a la Virtud, severa morada al progreso y sacrosanto asilo a la Ciencia y a la religión verdadera, a la religión de la moral universal de la conciencia humana". (42)

Com pot veure's, la lògia Avant constituí el model i el motor del tipus de maçoneria que pocs anys després seria implantat a Catalunya amb la creació de la GLSRC, clarament - polititzada, republicana, federal, catalanista, fortament anticlerical i de clara influència francesa, dins la tendència que encapçalava el GODF. Per altra banda, aquest taller no -- descuidà cap dels elements que permetien afiançar el camí en vers un poder maçònic català completament diferenciat dels -- seus coetanis peninsulars; fins hi tot un temps després de ser fundada la lògia es proposà de compondre un himne maçònic de Catalunya. (43)

Per constituir una obediència o Gran Lògia autònoma, calia que una potència homologada els reconeixés i l'obediència portuguesa era la única a qui podien demanar tal cosa. El nucli de maçons encapçalat per Arús, Frau, Vallès i Ribot, etc., establiren continuades negociacions des de 1879 amb el GOLU, per tal que aquest concedís autonomia als tallers que - auspiciava a Catalunya, pas maçònicament necessari per fundar un poder d'àmbit català independent.

Per fi, el 2 de gener de 1885 es creava, per decret del GOLU, la Gran Lògia Simbòlica Departamental de Catalunya, composada dels següents tallers: Avant n° 149, Porvenir de la Humanidad n° 63, Creación n° 149 i Razón n° 141, que eren les entitats catalanes auspiciades per Portugal. D'aquesta manera les lògies simbòliques aquí esmentades passaven a dependre -- única i exclusivament de la nova Gran Lògia, tot i que aquesta seguia, naturalment, sota el poder lusità. El citat decret especificava que la nova entitat era independent en l'administració i despeses dels propis recursos i lliure de determinar les cotitzacions a què havien d'estar sotmeses cada una de -- les seves lògies. (44)

Per la seva banda, el GOLU fixava en 10 pessetes -- trimestrals la cotització que havia de satisfer la Gran Lògia per cada taller que auspiciés. (45) Certament que la nova situació no era pas d'independència completa, de manera que -- pels maçons de la Gran Lògia aquest era un pas que calia fer per aconseguir l'objectiu final. Per la seva banda, el GOLU - havia redactat un tractat on poques coses quedaven clares, ex

cepció feta de les cotitzacions. A més, per aquelles dates va morir el Gran Mestre portuguès, el compte de Paratty, amb els subsegüents canvis que la seva desaparició comportà. (46)

Arrel d'aquests esdeveniments, els dirigents de la Gran Lògia catalana decidiren, el gener de 1886, d'enviar un representant a Lisboa, a fi d'establir negociacions directes amb la nova cúpula portuguesa, tasca que fou encomenada a Josep Olivella, Grau 33, simbòlic "Machuca". (47)

Aquest personatge, però, portà les negociacions per complet allunyades del que esperaven els seus germans de Barcelona, no obtenint dels portuguesos altres ventatges que un redactat més extens i concret del pacte anteriorment signat. (48) Contenia, a més, l'agravant que la Gran Lògia havia de -
satisfereix 500 pessetes anuals al GOLU, al marge del nombre de lògies simbòliques que controlés. (49)

Els catalans pretenien constituir-se en una potèn -
cia regular com la portuguesa. Però és obvi que el GOLU no te -
nia cap interès ni necessitat d'atorgar legalitat a una enti -
tat que no la podia beneficiar en rès, ans al contrari, ni --
les obediències espanyoles es mantindrien indiferents a una -
intervenció d'aquesta envergadura en territori espanyol.

Amb tot, el grup fundador de la Gran Lògia estava -
disposat a constituir una obediència pròpia pels mitjans que
calguessin. I com sigui que el Lusitano els havia atorgat ---
l'autorització per crear un poder autònom, utilitzaren unila-

teralment el decret per convertir-se en poder independent. El 31 de gener de 1886 era formada la Gran Lògia i es posava en marxa el període constituent. La primera reunió de representants es celebrà el 16 de maig a "l'ex-Casino Universal" del carrer Canuda n° 17. (50) A la nova entitat s'hi adheriren ca torze lògies, tot i que el mateix butlletí declara que varis dels germans representaven lògies inactives (durments) o ells mateixos estaven en igual situació. (51)

Vegem a continuació quins foren els tallers amb --- llurs representants que formaran l'Assemblea Constituent de la Gran Lògia.

Lògia Luz de la Verdad, de Barcelona. Delegats: Josep Caparà, Josep Barcon Olesa i Jaume Martí, Venerable del taller.

Lògia Emancipación, de Barcelona: Eudald Canibell, Juan Fco. Palomar i Frederic Duaygues, Venerable del taller.

Lògia Almogàvers, de Barcelona (Gràcia): Cristóbal Litrán, Manuel Alzamora i Julio Robreño, Venerable.

Lògia Avant, de Barcelona: Llorenç Frau Abrines, Eduard Fontseré Mestre i Rossend Arús, Venerable.

Lògia Creación, de Barcelona: Xavier Lluch i Josep Olivella - Ràfols, Venerable.

Lògia Fènix, de Vilafranca del Penedès: Almengol Pons i Enric Martí.

Lògia Vanguardia del Llobregat, de Martorell: Lluccià Navarro i Antoni Vilalta.

Lògia Bruch, de Manresa: Josep Vila i Josep Graells.

Lògia Catalunya, de Sant Martí de Provençals: Francesc Brea i Ramon Martí, el Venerable.

Lògia Colmena, de Barcelona: Josep Ma. Vallès i Ribot, Angel Carrión i Frederic Castells, Venerable.

Lògia Fortuna, de Tortosa: Joan Sabatés, Polion Buxó i Francisco Díez.

Lògia Progrés, de Sant Hilari Sacalm: Angel Ros i Joan Grau.

Lògia Bétulo, de Badalona: Miguel Bofill i Sebastià Badia, Venerable.

Un cop realitzades les eleccions, va quedar configurada la Mesa de l'Assemblea Constituent de la següent manera:

Rosend Arús Arderiu, President

Sebastià Badia, Vice-President 1º

Jaume Martí, Vice-President 2º

Josep Caparà, Tresorer

Xavier Lluch, Comptador

Frederic Castells, Secretari Arxiver

Cristóbal Litrán, Secretari d'Actes. (52)

El català fou la llengua oficial utilitzada en totes les sessions de l'Assemblea. Tant en les intervencions, com en els documents interns empraren aquesta llengua, tot i que el Butlletí Oficial es redactà en castellà. (53) Quant als tallers fundadors de la Gran Lògia, cap d'ells utilitzà la llengua del país en els documents interns; al menys és així en la documentació conservada que hem consultat.

Pel que fa a la procedència de cadascuna de les lògies, constatem que la majoria d'elles provenien de l'obedièn

cia portuguesa: Creación, Vanguardia del Llobregat, Bétulo, - Montserrat (de Breda) que s'hi adherí però que no envià cap representant, car probablement estava en somnis o era només un projecte; Catalunya, Progrés, (que era un triangle), Almogàvers i Avant. La Luz de la Verdad procedia del GODE, aleshores dirigit per M. Becerra, així com la Colmena i la Bruch, i finalment, la Emancipación, que havia deixat el GODE de J.A. Pérez. De l'Fortuna de Tortosa no hem localitzat cap paper que avali la seva existència i activitat. (Vegeu lògies de -- les comarques de Tarragona). La lògia Verdad, de la que Arús havia estat Venerable i que ja n'hem parlat, va decidir no adherir-se a l'obediència catalana, continuant sota el GODE de Becerra. (54)

Quant a l'activitat real i importància de cada taller, pel nombre d'obriers que hi aportaren o per la participació en la constitució de la Regional Catalana, cal destacar en primer lloc l'Avant, autèntic centre embrionari, seguit de la Colmena, l'Emancipación, l'Almogàvers, la Catalunya -fundada per iniciativa de l'Avant-, la Bétulo, la Creación i, -- amb menys grau, la Luz de la Verdad.

A la mateixa Assemblea del 16 de maig es celebrà el sorteig per atorgar a cada lògia el número d'ordre corresponent, que resultà així:

Montserrat, n° 1; Bétulo, n° 2; Creación, n° 3; Bruch, n° 4; Emancipación, n° 5; Fènix, n° 6; Almogàvers, n° 7; Catalunya, n° 8; Vanguardia del Llobregat, n° 9; Progrés, n° 10;

Avant, n° 11; Colmena, n° 12; Fortuna, n° 13; Luz de la Verdad n° 14.

Considerem important senyalar la voluntat de la Regional Catalana de crear -com era l'objectiu de l'Avant- lògies arreu del país, tot i que, a excepció de la Bruch, de Manresa, les entitats de comarques no passaren de ser projectes amb escassa realitat.

Abans de continuar cal que ens referim a una qüestió envoltada de certa ambigüïtat: els límits territorials de la Gran Lògia.

Per una banda constatem que des dels inicis s'està pensant des de Catalunya i per Catalunya, i no pas en la antiga Corona d'Aragó o en els antics regnes que posteriorment en marcarem sota la denominació de Països Catalans. En el projecte federalista, com aviat veurem, els límits nacionals passen per una divisió que contempla l'autonomia política de -i només de- Catalunya, dins d'una federació hispànica i ibèrica, amb completa independència maçònica. Però constatem també que de bell antuvi trobem referències clares al desig que les Illes Balears s'integrin maçònicament a l'obediència catalana. En la Memòria a l'Assemblea Constituent llegida pel secretari C. Litrán, corresponent a la sessió del 16 de maig de 1886, la Comissió Organitzadora es dirigeix al representants de les lògies de Catalunya i Balears. (55) Sembla ser, però, que a la dita Assemblea no va assistir-hi cap delegat de les Illes, -- tot i que la porta romanguè oberta per la maçoneria balear.

El nom oficial de l'obediència, segons la Constitució, era Gran Lògia Simbòlica Regional Catalana, però a primers de 1887, (encara que el butlletí segueix mantenint aquest nom), els comunicats oficials que aquest conté estan encapçalats amb l'afegit de Balear: GLSR Catalana Balear. La raó és la incorporació d'un taller de Ciutat de Palma a la Gran Lògia, la Caridad, amb el número 16, del que Arús fou nomenat Membre d'Honor. (56) En la segona època de la Gran Lògia figurarà definitivament com Catalana Balear, fins la seva desaparició i conversió en Gran Lògia Española.

Pel que fa als fundadors, vegem que, per una banda, comptaran amb Rossend Arús, un home molt popular i extramadament actiu en el món cultural i polític català. Republicà, -- amic del corrent intransigent, catalanista, maçó antic i disposat a fer molts sacrificis, (també econòmics, evidentment), per veure néixer una potència maçònica independent a Catalunya. Havia dirigit la realització del Diccionario Enciclopédico de la Masonería i fou elegit per aclaparadora majoria -- Gran Mestre. Tot i que no fós un gran expert en maçoneria, -- era, sens dubte, l'home idoni per dirigir la Gran Lògia.

Entre altres personatges d'importància tenim als -- que redactaren la Constitució: Angel Carrión, J.Ma. Vallès i Ribot, de la lògia Colmena, i LL. Frau Abrines, P. Pascual Tobella i Eduard Fontseré, membres tots de l'Avant.

Per a Gran Mestre Adjunt s'elegí a Sebastià Badia, grau 33, Venerable Mestre de la Bétulo. El Sobirà Consell de Govern resultà compost dels següents germans:

Gran President, Eduard Fontseré Mestre, grau 30.
 Gran Primer Vigilant, Jaume Martí, grau 3.
 Gran Segon Vigilant, Antoni Fargas, grau 18.
 Gran Orador, Josep Ma. Vallès i Ribot, grau 3.
 Gran Orador Adjunt, Luciano Navarro de los Olmos, grau 3.
 Gran Secretari, Llorenç Frau Abrines, grau 33.
 Gran Secretari Adjunt, Cistróbal Litrán, grau 3.
 Gran Expert, Frederic Castells, grau 30.
 Gran Tresorer, Pere Pascual Tobella, grau 3.
 Gran Hospitalari, Enric Marí, grau 20.
 Gran Arquitecte Revisor, Josep Caparà, grau 3.
 Gran Mestre de Cerimònies, Angel Carrión, grau 18.
 Gran Bibliotecari Arxiver, Josep Rufiz, grau 3.
 Gran Primer Expert, Pere Vila Vergès, grau 18.
 Gran Segon Expert, Emili Benet, grau 18.
 Gran Segon Mestre de Cerimònies, Ramon Azemà, grau 3.
 Gran Porta-Estandart, Joan Sabatés, grau 18.
 Gran Guarda Temple, Josep Vila, grau 3. (57)

A l'Assemblea General, composada per tres representants de cada lògia, ja no hi figuraven, a finals d'any, els de la Fènix, la Fortuna i la Bruch. De la primera no se'n tenien notícies, com tampoc de la Fortuna i pel que fa al taller de Manresa, decidí, finalment, continuar sota una altra obediència (el GODE de Becerra). Així mateix, la Progrés de Sant Hilari Sacalm aviat desapareixia dels documents i del butlletí de la GRSRC.

La Gran Comissió Administrativa estava formada per: Jaume Martí, Llorenç Frau, P. Pascual Tobella, Enric Martí, Jo sep Caparà, F. Duaygues, Josep Nausa i Joan Frías.

La de Protecció i Beneficència: Antoni Fargas, LL. Frau, Enric Martí, J. Caparà, A. Ros, Xavier Benavent i Ignasi Xalapeira.

La Comissió de Justícia: Eduard Fontseré, J. Martí, A Fargas, Vallès i Ribot, LL. Frau, F. Castells, J. Barcón -- Olesa, J. Comas i Eudald Canibell.

La de Reglaments Interiors: J. Barcón, L. Navarro, Pere Vila i F. Castells.

La d'Estatuts i Reglaments Generals: E. Fontseré, - Vallès i Ribot, Pascual Tobella, A. Carrión i Frau.

La de Publicacions i Reforma del Butlletí: LL. Frau, C. Litrán, Vallès i Ribot, L. Navarro i F. Castells.

Com es port observar, és prou clara la presència en cada una de les Comissions dels membres que formaren el nucli promotor de la Gran Lògia; Frau, Vallès i Ribot, Barcón Olesa, Caparà, Castells, Fontseré i Navarro. (58)

Entre els que constituïren el nucli fundacional i - dirigent de l'obediència hi figuraven federals del partit de Pi i Margall, com Vallès i Ribot, en primer lloc i alguns al-

tres de certa rellevància com Cristóbal Litrán, Frederic Castells, Luciano Navarro i Josep Barcon Olesa. Probablement hi havia també membres d'altres famílies republicanes, però que, com en els anteriors, posaven la reivindicació catalanista en primer terme, a l'igual que altres personatges com Eudald Canibell, membre de l'Emancipación, catalanista i àcrata, molt unit al grup de Lluçà i Pujals i "La Tramontana" i membre de la Comissió de Justícia de la Gran Lògia.

Així doncs, podem dir, tot sintetitzant, que el sector de la maçoneria catalana que conflua políticament amb el republicanisme de tendència catalanista i federal, partidària, en maçoneria, de la independència del Simbolisme, va ser el que aconseguirà donar realitat al projecte, llargament incobat, de dotar a Catalunya d'un poder maçònic independent, tant de les potències estrangeres com de les estatals. Les protestes i anatemes de totes les obediències espanyoles i del mateix GOLU no es ferien esperar, la qual cosa no els impedí de concloure la tasca que es varen imposar.

El 22 de juny de 1886 ja havien imprès el Projecte de Constitució; o sigui que aquest va ésser confeccionat en un mes, ja que la Comissió redactora -i totes les altres- --- prengueren possessió de llurs càrrecs respectius en la sessió que celebrà l'Assemblea el 16 de maig, sota el lema de "Solidaritat, Autonomia, Prosperitat". (59)

Els límits en els que s'havien de mantenir les lògies i obediències quant a activitat política, era un dels -

factors que més conflictes havia produït dins l'orde. De fet, cada taller o obediència aplicava la prohibició de no parlar de política ni de religió a les lògies simbòliques segons criteris que a voltes divergien per complet uns dels altres. "No fer política de partit" era una fórmula que podia servir tant per comprometre's políticament, com per acusar als altres de fer-ho.

Els maçons de la Gran Lògia no dubtaven pas que --- s'havia de fer política, tot repetint la potinejada fórmula - anteriorment citada. Per altra banda, a la Barcelona de 1886 tothom sabia, entre els maçons i els polítics actius, qui era qui i des d'on parlava cadascun. El nucli dirigit per Arús -- era conscient que la manera com plantejaven d'incidir políticament en la societat faria que no poques lògies i maçons rebutgessin incorporar-se al projecte, tot i participant del mateix o similar ideari. Però sabien també, o al menys així ho afirmaren, que molts germans durments "despertarien de nou als treballs maçònics si se'ls ofería la possibilitat de participar amb altres activitats que consistissin en quelcom més que en la celebració de tingudes on es tractaven qüestions burocràtiques, es demanaven diners pel Tronc de Beneficència i es practicava un ritual que usualment ningú n'havia explicat adequadament el significat ni l'objectiu.

La Memòria de la Comissió Organitzadora havia declarat que si els governs, les administracions dels Estats i els pobles s'havien de regir pels principis de "Moralitat, Justícia i Fraternitat", que eren els de la maçoneria, si aquesta

havia de defensar i implantar la divisa "Llibertat, Igualtat i Solidaritat", calia portar a terme una política no partidista que velés "per la dignitat humana (...) i fer constar en les seves Constitucions tots els drets inherents a la mateixa". Però com sigui que (...) "certs partits treballen sempre per envilair la condició de l'home lliure", per això estava la maçoneria, salvaguarda de les llibertats i l'autonomia dels individus. Així mateix, la tasca de la maçoneria consistia en "propagar els principis democràtics i contribuir, en el terreny pràctic, a ensenyar de quina manera s'agermanaven aquests principis "amb la forma federativa". Més endavant, manifesten que s'han declarat "reformistes de veritat", ja que sense aquesta condició no és possible cap mena de regeneració social, "ni laicitzar l'ensenyament, ni dignificar el Registre Civil, ni moralitzar l'administració," tot concluint que la Gran Lògia era la primera que desplegava "l'ensenyament de la federació democràtica" dins l'Orde . (60)

El Projecte de Constitució del 22 de juny de 1886 - editat en castellà - era encapçalat per una declaració de principis qualificats de "maçònics" que certament no tenien parangó en cap altre obediència peninsular. El títol primer de la mateixa, és en realitat un programa bàsic de principis polítics en els que es contempla, a més del sufragi universal, la llibertat d'expressió, de cultes, d'ensenyament i d'associació, que podien subscriure un ventall prou ampli de federals i altres famílies republicanes. N'extreurem alguns dels punts més significatius:

El dret de propietat sense vinculació ni amortització perpètua, l'establiment de Jurats a tota classe de delictes. La separació de l'Església i l'Estat, secularització dels cementiris, matrimoni i registres civils, abolició dels títols de noblesa, abolició de la pena de mort i de totes les perpètuas. Si comparem l'anteriorment transcrit amb -per exemple- el programa dels republicans federals de 1894, veurem -- que els continguts són quasi idèntics i les variants són només qüestions de matís, que no pas de fons. (61)

Quant a l'autonomia de Catalunya i l'articulació -- d'un Estat federal, les influències no són ja únicament dels federals de Vallès i Ribot, sino que s'hi poden constatar elements propis del projecte de Valentí Almirall, que els sectors catalanistes del partit republicà federal podien assumir sense fer gaires revisions teòriques sobre el que havia d'ésser un Estat Català dins la Federació espanyola i ibèrica. -- Ens estem referint, com és sabut, a aquell intent frustrat de finals de segle -la Lliga Autonomista Catalana-, en el que, - Vallès i altres homes del republicanisme, com M. Laporta, Ramon Roig o Joaquim Lluhi, intentaran l'aproximació a la Unió Catalanista. (62)

L'articulat del Projecte de Constitució de la Gran Lògia que tracta de l'autonomia catalana és evidentment inspirat -com ja s'ha dit- en la Constitució de l'Estat Català, -- que fou elaborada durant el Congrés Regional del Partit Republicà, Democràtic, Federal, celebrat entre el 23 d'abril i el 13 de maig de 1883 a Barcelona, i del que Vallès n'era un -- dels vice-presidents.

Els cinc punts en que s'estructurà el projecte maçònic són els que segueixen:

- 1° "Aconseguir que Catalunya formi un Estat sobirà i - autònom, sense altres limitacions que les derivades del contracte que celebri i la uneixi amb la resta de Regions Ibèriques". Aquí la Constitució del republicans deia "espanyoles" i no ibèriques. (63)
- 2° "Establir a Catalunya institucions que garanteixin la inviolabilitat del dret humà en totes les manifestacions expressades en el Títol primer i que siguin alhora constants propulsores del creixent benestar i indefinit progrés de la Regió catalana".
- 3° "Com a conseqüència del consignat als dos articles precedents, treballar perquè Catalunya tingui poders propis, tots electius, amovibles i responsables i separats convenientment, els uns dels altres; els poders de la qual tinguin cura de tot el referent al govern interior de la Regió, o sigui, de tot allò que aquest no hagi delegat en ús de la seva sobirania en els poders nacionals per el funcionament regular de la vida interregional".
- 4° "Promoure i secundar tot allò que pugui dur Catalunya a la proclamació i assegurament de la seva expressada autonomia".

5° "Procurar en totes les altres antigues Regions espanyoles, la constitució de Grans Lògies Regionals - que proclamin, sostinguin i defensin per a la seva Regió respectiva, alló que per Catalunya proclama aquesta Gran Lògia". (64)

A més, en l'apartat 5è. del capítol V, s'establí - que tot maçó "havia de ser aman entusiasta del seu país i dels seus drets i llibertats".

Si examinem amb deteniment els postulats esmentats veurem que, bé és obvia la influència dels federals històrics amarats de nacionalisme, cal matitzar adequadament el text de la Constitució maçònica. Es aquí on creiem que hi juga un paper important el nacionalisme tal com l'entenia Valentí Almirall, amic íntim de Rossend Arús.

Pensem que hi ha algunes raons importants perquè, en els inicis, la Gran Lògia es veïés influenciada per l'ideari de l'autor de Lo Catalanisme, publicat precisament el mateix any en que es constitueix l'obediència catalana. L'èmfasi posat en el positivisme, donant gran importància a les institucions, invocant la ciència i l'exaltació del concret, era comuna als principis almirallians i a l'obediència maçònica, -- que, com veurem, va proclamar com a filosofia oficial el positivisme comptià. Quedava força lluny, doncs, el racionalisme idealista i individualista de Pi i Margall, que Almirall qualificava de romàntic i anacrònic. (65) Recordem precisament que

l'anarquisme va reclamar, com a part del seu patrimoni filosòfic i social, la figura de Pi, especialment l'obra La Reacció y la Revolución. (66)

Per Almirall, el federalisme havia de basar-se en l'autonomia i el contracte pactat entre entitats regionals associades a un Estat federal, que, si a altres països podia revestir la forma monàrquica, a Espanya havia d'ésser republicana. Certament, els homes de la Regional Catalana no podien de cap manera acceptar un federalisme com el de Pi, de base municipalista, on no es reconeixien fronteres històriques, ni interessos econòmics, ni nacionalitats formades i on els marcs nacionals deriven del municipi, format per la voluntat dels individus. Per contra, el catalanisme d'Almirall era naturalment proper a allò que pretenien en el terreny polític.

Hi ha també al nostra entendre, un altre aspecte de gran importància que apropa els principis de la Gran Lògia -- amb els d'Almirall: l'objectiu de vincular a totes les classes socials i els grups polítics en el seu projecte, en coherència amb la naturalesa interclassista de l'orde. Una altra qüestió que també cal destacar és que, per Almirall, federalisme i proteccionisme econòmic eren perfectament compatibles, essent aquest punt un dels fonamentals per comprometre la burgesia del país en el seu projecte. No cal dir que els components de la cúpula directiva maçònica hi estaven per complet d'acord. Al igual que la Regional Catalana i el federalisme republicà, Almirall prenia especialment com a exemple els Estats Units, en aquest cas per defensar el proteccionisme: "A

los que os digan que la federación traerá la ruina de la industria con el librecambio, decidles a boca llena que es mentira: decidles que la federación puede ser proteccionista; decidles que lean los aranceles de la república federal modelo, de los Estados Unidos de América..." (67)

Així doncs, creiem que les doctrines d'Almirall, de moliberals en els aspectes socio-polítics i federals quant a l'estructura estatal (amb l'element catalanista inclòs), eren perfectament compatibles amb els principis polítics de la Gran Lògia.

Quant a la llengua oficial de l'obediència, en la sessió del 16 de juliol Barcón Olesa, Vallès i Ribot i Cristóbal Litrán varen proposar que ho fos el català. Passada a votació la proposició, va ser aprovada amb el sol vot en contra del representant de la lògia Bruch, Emili Benet, lògia que, - com ja s'ha dit, va decidir retirar-se de l'obediència. (68)

Votaren a favor: Fontseré, Frau, Vallès i Ribot, Pascual Tobeila, Barcón, E. Canibell, Sabaté, Duaygues, Rufz, Vilalta, Josep Vila, Pere Vila, Ros, Castells, Caparà, Litrán i R. Arús. S'abstingueren: L. Navarro, A. Carrión, Palomar i Marí. (69)

Igualment fou aprovada una esmena de F. Castells que deixava plena llibertat a les lògies per treballar i redactar llurs documents en la llengua que preferissin. De tota manera, tant el butlletí com la documentació de la Gran Lògia i dels tallers que auspicià empraren sempre la llengua castellana. Caldrà esperar a la primera dècada del segle XX per trobar una lògia - que realitzi els treballs maçònics en català i a la Segona República perquè la llengua del país sigui declarada oficial.

La reacció del GOLU i de la maçoneria espanyola.

Quant s'assabentà de la constitució de la Regional Catalana com a poder independent, la reacció de la potència portuguesa no es féu esperar. El 10 de setembre de 1886 el GOLU emetia una circular en la que condemnava la nova entitat en els següents termes: (en portuguès en l'original)

"Un fet, l'abast i gravetat del qual no és lícit de desconèixer, acaba de produir-se a Barcelona: la creació i instal·lació de la Gran Lògia Simbòlica Regional Catalana i els principis polítics inclosos en la seva Constitució, dels que aquest Gran Orient no en té cap responsabilitat. (...) Feia ja temps que les lògies de la nostra jurisdicció a Barcelona demanaven la seva autonomia, fundant-se en diversos pretexts, però el Consell de l'Orde ajornà aquest assumpte, esperançat com estava de refer les relacions oficials amb el Gran Orient D'Espanya [el de Becerra] (...) Frustat, però, l'intent, el Consell de l'Orde -lliure de compromisos-, expedí el decret del 2 de gener de 1885, creant la Gran Lògia Departamental de Catalunya, (...) La concessió feta no agradà a les lògies, les aspiracions de les quals eren de més gran abast. (...) Fou en aquestes circumstàncies que arribà a Lisboa el Representant José Olivella, (...) investit de poders especials de diverses lògies, per tractar de la formació de la Gran Lògia Regional Catalana". (...)

"Aprovades les bases i concedida la carta patent per la fundació de la Gran Lògia Simbòlica Regional Catalana,

es desenvoluparen amb la màxima regularitat els primers treballs constituents. (...) Però com succeeix tantes vegades, (...) els esperits es desviaren, (...) moguts pel propi impuls o tal vegada cedint a influències alienes, s'oblidaren completament de les bases acordades, instal·lant, (...) no una Gran Lògia maçònica, sino un centre polític, el programa del qual era dels més avançats". (...)

Finalment, la circular de l'obediència lusitana declarava que la dita Gran Lògia era, en realitat, "un centre de política partidària i no una entitat maçònica", amb la qual no hi tindria cap mena de relacions ni reconeixeria cap del seus actes. (70)

Els arguments dels portuguesos eren, certament, coherents i ben raonables: mai havien atorgat autorització ni podien fer-ho- per tal de constituir una potència en territori estranger, cosa, que, per altra banda, suposava disputar-se les lògies catalanes amb un nou centre, a afegir als quatre ja existents aleshores. Per la seva banda, els de la Regional Catalana eren conscients d'aquesta situació i no podien pas esperar indulgències ni beneficis del Lusitano ni de cap altre organització peninsular, raó per la qual respongueren als anatemes d'aquell amb retòrica victimària i dilacions, -- més que amb arguments sòlidament fonamentats. I si bé se'ls podia acusar d'irregularitat a causa dels principis polítics inclosos en la Constitució maçònica, sempre podien argumentar que no eren ells els primers en polititzar-se ni en violar -- els Landmakks o lleis fonamentals de l'orde.

Quant a la difusió del manifest editat pel Lusitano i profusament repartit entre els tallers catalans, els de la Regional Catalana acusaven -sensè dir noms- a alguna lògia -- del país, probablement la Creación, (71) que hauria pagat les despeses corresponents a canvi de promeses del GOLU, "que es la única cosa que da, pues todo lo demás, absolutamente todo, lo cede a cambio de dinero, es decir, lo vende". (72)

També és cert que el GOLU, amb escassa presència ja al país, havia pretès, atorgant una carta patent de Gran Lògia als catalans, tot i conservant-ne la direcció econòmica, l'administrativa i les relacions amb les altres potències, -- convertir-se en l'obediència hegemònica a Catalunya, car esperava que el moviment autonomista inclinés els tallers dels -- dos GODE (Pérez i Becerra) cap a la Regional Catalana. Finalment, el Lusità va perdre quasi totes les lògies que auspiciava al país i naixia una nova entitat que agrupava catorze tallers.

La Regional Catalana fou acusada de separatista, -- (73) irregular, política i altres coses, mentre que ningú denuncià el fet que havia eliminat dels Estatuts i Constitució una de les bases suposadament inviolables de l'orde: l'obligatorietat de reconèixer l'existència d'un principi superior, -- representat dins la doctrina simbòlica maçònica com a Gran Arquitecte de l'Univers.

La primera obediència en donar aquest pas havia estat el Gran Orient de França, el 1877, en una època en què el

positivisme de Compte i el racionalisme lliurepensador feien estralls entre les bases maçòniques del Gran Orient. (74) Seguint el model francès, que exercí una forta influència en -- l'obediència dirigida per R. Arús, varen declarar Rite Oficial l'anomenat "Rito Simbólico , según el sistema filosófico positivista moderno", que era en realitat el conegut per Francès o Modern, però reduït únicament als tres graus bàsics: - Aprenent, Company i Mestre, qualificats d'únics admesos, practicats universalment i iniciadors per excel·lència. (75)

Durant el període constituent de la GLRSC, C. Litrán, un dels més acèrrims defensors d'una maçoneria racionalista i expurgada de ritualisme, va publicar a "La Luz" un article -- clarificador sobre el concepte de maçoneria dominant a la --- GLRSC. Per aquest republicà federal i lliurepensador, calia - "desmonarquizar el cielo para republicanizar la Tierra". (76) i si la Regional Catalana no estava disposada a donar aquest pas, no podia acomplir la missió que s'havia imposat. En l'esmentat article afirma Litrán que el GADU "es una fórmula deista que huelga por completo en asociaciones de carácter plenamente civil y humano como el que la Masonería pretende tener. (...) En nuestros tiempos, tiempos positivistas por excelencia (...) no preguntamos al hombre (...) cómo organiza o cree que están organizados los cielos, si en ellos cree; deseamos saber tan sólo de él cómo pretende organizar la sociedad civil en que todos vivimos. (...) Pues en ese absurdo, en esa tiranía cae la institución masónica conservando el lema: A la Gloria del Gran Arquitecto del Universo. (...) Y que la Masonería no es una sociedad "deísta" lo prueba el hecho de que per

tenezcan a ella muchos ateos, muchos materialistas y positivistas. (...) Para ello o declárese la Masonería sociedad deísta, rinda culto a su Gran Arquitecto, con (...) símbolos del honor, cintajos, baterías y demás puerilidades del formalismo, o suprima ese lema (...) En nuestro entender ha llegado la hora de deslindar los campos".

"En un lado estarán los difusores del moderno racionalismo y de la libertad de conciencia. En el otro los que -- por timidez o hipocresía se empeñan en imponer a los hombres una fe determinada, o (...) la apariencia de una fe en la que ni ellos mismos creen". (77)

Litrán expresava, de manera diàfana, allò que pensava una majoria dels maçons que fundaren la GLSRC, però també s'identificaven en les seves paraules molts altres que preferien seguir sota el GODE i passarien posteriorment al GOE.

Les relacions amb les obediències espanyoles.

El testimoni de Llorenç Frau Abrines.

La Regional Catalana cercà d'establir, a fi de no quedar aïllada i orfe d'auspícis dins el món maçònic, pactes de reconeixement i amistat amb alguna potència d'àmbit estatal que respectés la independència del simbolisme i també la de la Gran Lògia. Devant el fracàs de les negociacions amb el GOLU i la impossibilitat d'obtenir l'aval d'alguna potència maçònica europea, l'organització catalana es va veure abocada

a una "estratègia espanyola", a fi de lograr, entre les famílies amb seu a Madrid, allò que els havia estat negat a l'exterior.

Entre les obediències peninsulars, la única que podia acceptar alguns -no tots- dels principis sota els que havia nascut era la Gran Logia Simbòlica Independiente de Sevilla, constituïda el 1879 per maçons partidaris, com els de la catalana, de la total independència del simbolisme i de la desaparició dels Grans Orientes. També proposaven una estructura federal i prenien com a model a imitar els EEUU o Suïssa, però no volien saber res del "particularisme" català.

La trajectòria de l'obediència andalusa havia estat molt semblant a la catalana, però alguns anys abans. El 1879 tretze lògies varen separar-se del GOLU i es constituïren en obediència, amb el nom de Confederación Masónica del Congreso de Sevilla. Després d'un període de negociacions amb diverses potències maçòniques, el 7 de febrer de 1881 fundaren la --- GLSIE, que va obtenir, segons afirmaven, el reconeixement de la Gran Lògia Nacional de Rumania, (78) i de la Gran Lògia -- Suïssa. (79) De fet, va ser la primera obediència espanyola - que va obtenir el reconeixement internacional, gràcies a que va admetre el Suprem Consell de Colón, amb seu a Cuba, com a organisme independent de la maçoneria espanyola. (80) Com sigui que admetre aquesta legalitat (reconeguda i avalada per - la majoria de les grans potències maçòniques del món) implica va atorgar la independència maçònica a Cuba, darrera de la --

qual planejava la independència política, al menys a ulls --- dels maçons espanyols, cap altre obediència de l'Estat -ni la pròpia Regional Catalana- va admetre la independència de la - maçoneria cubana, la qual cosa els va suposar l'aïllament internacional durant quasi dues dècades. (vegeu capítol IX)

No deixa de ser rellevant el fet que l'obediència - catalana no aconseguís reconeixement per part dels Supremes -- Consells que signaren els acords de Laussana respecte a les - Antilles espanyoles, doncs aquesta podia haver estat una via per obtenir el recolzament internacional. Durant el període - constituent de la GLSRC varen córrer remors entre les lògies barcelonines que aquells estaven negociant a Laussana un possible reconeixement, però a la documentació de la Regional ni a les seves lògies hem trobat cap referència clara que ens permeti fer afirmacions al respecte.

Quant l'obediència andalusa va tenir notícia de la creació a Catalunya d'una potència independent, va condemnar d'immediat aquesta i publicà en vèries circulars les raons i aspiracions que ho motivaven. De fet, la GLSIE s'havia ator - gat unilateralment el monopoli dels poders simbòlics arreu -- l'Estat, acusant al GOLU de permetre, passant per sobre de to ta legalitat i respecte de territorialitat, la constitució -- d'un poder simbòlic a Catalunya, tot calificant la Regional - Catalana de no ser una Gran Lògia ni de tenir "cap relació -- amb la Maçoneria Simbòlica".

Però les pretensions de la potència simbòlica andalusa anaven molt més enllà de les simples condemnes; pretenia la immediata dissolució de la GLSRC i que en un plaç màxim de tres mesos els tallers que la formaven -previ abatiment de columnes- pasessin a integrar-se a la GLSIE. (81)

Cal senyalar que les desmesurades reclamacions de l'organització amb seu a Sevilla tenia també motius de competència, doncs auspiciava quatre tallers catalans: Constancia, Hijos de la Constancia, Hermanos de la Constancia i Luz de Mataró. (82) Així les coses, la Regional Catalana dirigí els seus passos envers una obediència amb seu a Madrid que respectés la seva autonomia, -ja que no la completa independència-. Fou sota aquesta nova orientació que encetaren negociacions amb el GONE d'Alfredo Vega, vescompte de Ros, els resultats de les quals es varen concretar amb l'establiment d'un pacte d'amistat i mutu reconeixement, signat el dia 11 de juny de 1887. Segons el mateix, es pretenia arribar a una "Confederació Maçònica que, "sin menoscabo de la autonomia y de la libertad de todos los Masones en cada región y en cada provincia, realice el patriótico empeño de aunar con estrechos y fraternales lazos, las diversas y a veces encontradas aspiraciones de los elementos que constituyen la Nacionalidad Española". (...) (83)

Aquesta declaració d'intencions es concretava amb que la Regional Catalana reconeixia el Suprem Consell del GONE de Ros com a única potència regular i legítima d'Espanya i les colònies, quant a l'administració dels graus Capitulars,

Filosòfics i Administratius del Rite Escocès Antic i Acceptat (del grau 4 al 33).

Per la seva banda, el GONE reconeixia a la Gran Lògia com a única autoritat sobirana i legítima de la maçoneria Simbòlica dins els límits jurisdiccionals que comprenien les quatre províncies catalanes u les Illes Balears, la qual cosa implicava que els tallers balears sota el GONE passaven a dependre de la Regional Catalana. (84)

D'aquesta manera quedaven perfectament delimitades les atribucions i jurisdiccions del Simbolisme (tres primers graus de les lògies simbòliques) i del Filosofisme (els organismes i graus superiors). Així mateix, l'obediència de Ros havia de crear un Sobirà Consistori Regional, compost per -- els maçons catalans amb possessió dels graus 32 i 33, per tal que exercicin la direcció i govern de tot el corresponent als graus 4 al 32 a Catalunya.

Per reconèixer, però, la independència del simbolisme, el GONE havia de subscriure els acords establerts al Convent de Laussana el 1875, cosa que no havia fet encara per -- les raons abans apuntades. Fèia poc que el GONE havia estat -- reestructurat arrel de la mort de Seoane i el vescompte de -- Ros encapçalà una de les dues branques en què es dividí l'obediència. Entre les innovacions impulsades per aquesta frac-- ció, cal destacar el reconeixement dels principis aprovats a Laussana, referits a Cuba i la independència del simbolisme. (85) Així, el 20 de juny de 1887 l'obediència de Ros renun

ciava al tractat de "Concordia" que mantenia amb la GLSIE i -
lliurava un decret en aquests termes:

Article 3er.

"El Soberano Consejo reconoce, acepta y acata las -
modificaciones introducidas en las Grandes Constitu
ciones de 1786, en el Congreso Universal de 1875..."

Article 5è.

"El Supremo Consejo declara que acepta y respeta el
decreto promulgado por el Convento Universal de Lau
ssanne de 1875, sobre el derecho imprescriptible --
del Supremo Consejo de Colón [Cuba] en las Indias -
Occidentales, para el ejercicio de su soberanía en
dicha región". (86)

Per la seva banda, la Gran Lògia catalana publicava
en el butlletí oficial: "Acusados repetidamente de sectarios
de una idea política, de enemigos de la unidad de la patria,
de separatistas, en fin, hemos probado que nuestra única ban-
dera es la Masonería; que nuestras aspiraciones y nuestras --
convicciones a favor de procedimientos regionales ni son ex -
clusivistas ni destruyen la unidad de la nación". (87)

Després de dedicar paraules a Catalunya i la llengua pròpia, continuen dient que "al celebrar hoy un tratado de estrecha amistad, de mútuo reconocimiento, con la Única Potencia Masónica legal que, manteniendo en toda su altura los principios de la nacionalidad, resume las aspiraciones de las comarcas y de las regiones españolas, proclamando la más estrecha unidad y solidaridad dentro de la variedad de aspiraciones y de hábitos que distinguen las regiones de nuestra patria, representados por la Masonería Simbólica en sus tres grados de Aprendiz, Compañero y Maestro". (...) "Hemos entrado de lleno en la vida normal de las Grandes Logias". (...) - Masones españoles, la Gran Logia Simbólica Regional Catalana-Balear os invita a seguir la senda por ella emprendida: Galicia, las Provincias Vascas, Castilla, Aragón, Valencia, (...) seguid nuestro ejemplo: seguid el ejemplo de nuestros hermanos de Cuba, de nuestros hermanos de Puerto Rico, que tan españoles como nosotros, (...) ejercitan los preceptos de la Masonería agrupando el simbolismo como debe gobernarse y dirigirse, (...) (88)

Però el pacte, que en principi s'havia establert -- per un període de tres anys, no s'aplicà com l'organització catalana esperava, la qual cosa aviat provocà continuades --- queixes prop del GONE, com també intents d'establir pactes i reconeixement de diversa naturalesa amb altres potències espanyoles. Llorenç Frau s'encarregà de portar personalment la majoria d'aquestes gestions, en un moment en que la maçoneria -- endagava un llarg i conflictiu procés de reestructuració del que sorgiria el GOE, sota la direcció de M. Morayta.

El testimoni de Llorenç Frau.

Llorenç Frau Abrines, grau 33, simbòlic "Leónidas", va ser un dels qui confeccionaren el Diccionario Enciclopédico de la Masonería, juntament amb Ricard Fors, Humbert i Caubet en la primera època. El 1883 era Membre d'Honor del Suprem Consell de Portugal (GOLU), fundador i ex-Venerable de les lògies Capitulars Hermanos de la Humanidad de Maó i La Primera Luz, de Ciutat de Palma; membre honorari de varies lògies espanyoles i estrangeres, ex-Gran Orador del Gran Capítulo Catalán, fundador i membre honorari de l'Avant, etc. (89)

Tot i que Arús dirigí l'edició del Diccionario i fou l'impulsor de totes les empreses maçòniques tendents a aconseguir els objectius que hem anat exposant, Frau també va estar present en cada una d'elles. Si bé no gaudia de la mateixa popularitat que Arús, era un dels més experts en maçoneria a l'època i va constituir un element clau en la realització de tots els intents d'establir poders maçònics autònoms a Catalunya, així com un decidit defensor de la independència del simbolisme.

Gran coneixedor de la història de l'orde, de la ciència simbòlica, dels Rites i les litúrgies, va treballar constantment per veure prevaler algun dia els seus ideals maçònics i polítics. Partidari acèrrim del simbolisme en maçoneria i del federalisme en política, Frau estava convençut que l'orde s'havia d'estructurar en Grans Lògies simbòliques i havia de fer política, de manera que els principis filosòfics -

maçònics tenien la seva aplicació al món profà i el deure de tot maçó era cooperar en la gran obra de regeneració individual i social de la humanitat, la qual cosa no es podia fer sense actuar políticament en el món.

Arrel dels conflictes que aviat suscitaren les divergents interpretacions que es feien del pacte entre la Regional Catalana i el GONE, Frau s'encarregà d'establir relacions epistolars directament amb el vescomte de Ros, per tal de fer-li conèixer la posició de la Gran Lògia al respecte. El 13 de maig de 1888, Frau s'adreça, en nom de la Catalana-Balear, al Gran Comanador del GONE, protestant per la repetida violació del Pacte per part d'aquella obediència, que "dictaba las leyes en tales términos (...) que no solo se ponían -- por encima de nuestra legal i legitima autoridad, (...) sino que llegaban hasta el increíble extremo de confundirnos con cuerpos que declara de su obediencia. (...) Resulta claramente evidenciado que por ambas partes hemos interpretado de una manera completamente opuesta la línea de conducta que cabía seguir. Mientras nosotros creíamos que había triunfado nuestro salvador principio de unión y descentralización, ahí se va -- rectamente a la unificación, al centralismo, a la absorción -- que ya tantos años nos corroe ..." (90)

El problema secular de la maçoneria espanyola es repetia un cop més. Malgrat tot, Frau no tenia intenció de trencar les relacions amb el vescompte de Ros, ja que al final de la seva lletra declarava que no tenia inconvenient en tornar al punt de partida i replantejar-se el problema: "... No he --

de dar lecciones a nadie -diu- y menos a Vos y al Ilustrado - cuerpo que presidís, no; ni siquiera consejos. Inglaterra, -- los Estados Unidos, Alemania y otras potencias que nos han -- precedido, nos han de servir si acaso de gufa y expertos Maes tros" (...).

El conflicte de jurisdiccions entre organismes -en- dèmic a la maçoneria espanyola- no tenia traces d'èsser solu- cionat tampoc en aquest cas. Davant la impossibilitat de re - dreçar i fer que el GONE respectés la independència de la or- ganització catalana, Llorenç Frau va dirigir-se, al cap de -- pocs mesos, a Manuel Ortíz de Pinedo, a fi que aquest fes ar- ribar a M. Morayta un projecte d'organització de la maçoneria espanyola, aprofitant el contexte de reestructuració que aques- ta atravessava.

En les consideracions prèvies a la proposta, Frau - es queixava de l'escassa o nul·la comprensió que es tenia, a Espanya, de la veritable naturalesa de la maçoneria, per la - senzilla raó -assegurava- "que no la hemos estudiado ni mucho ni poco", i que les tradicions, la història, així com les se- ves pràctiques i cerimònies eren lletra morta per els maçons de l'època, ja que res o ben poc sabien del significat dels - seus ritus i cerimònies: "De más de tres mil obras que regis- tra hoy día la Biblioteca masónica, indague Ud. cuántas cono- cen los masones españoles reputados por más ilustrados...". - Tal era l'opinió del Gran Secretari de la GLSRC sobre el ní - vell intel·lectual dels dirigents de la maçoneria espanyola, pel que fa a coneixements maçònics.

Els punts que contenia la proposta de Frau -enemic declarat del Grans Orient- no deixava cap mena de dubtes. Es demanava la completa separació entre la Francmaçoneria i el Ritus i la proclamació i reconeixement del Simbolisme com a font única de tot dret i de tota legalitat. L'apartat cinquè de la proposta establia la "supresión y proscripción en España de Grandes Orientes y de cualesquiera otro Cuerpo o Instituto ya genuinamente masónico, ya super-masónico que se instituya en España".

Quant al model d'organització a adoptar, Frau s'inclina pel vigent als Estats Units, "por conceptuarlo el más racional y el más ajustado al espíritu eminentemente democrático y autonomista que informa la Francmasonería Simbólica y como tal, el destinado a prevalecer un día por todo el Orbe..." (91)

Referent al Ritu Escocès Antic i Acceptat, proposava que es creés a Espanya un únic Suprem Consell de Sobirans Graus Inspectors Generals del grau 33, amb seu a la capital de l'Estat, d'acord amb les Grans Constitucions de Frederic II de 1786, revisades en el Convent Internacional Maçònic de Lausana celebrat el setembre de 1875. (92) El concepte que Frau Abrines tenia dels Grans Orientes queda palès en una de les seves cartes, datada el 21 de març de 1888 i dirigida a Víctor Durán: "El Gran Oriente es una creación francesa, que si bien prestó a Francia y a gran parte de la Francmasonería continental de Europa el más señalado de los servicios que podía prestarle, puesto que mató al caciquismo y la vergonzosa explota-

ción de que era objeto la Francmasonería, con la abolición de los Venerables "ad vitam", dueños y señores de sus logias, -- (...) e introduciendo el sistema democrático representativo, que tanto transformó en breve tiempo la faz de las cosas, contribuyendo a la muerte de los sistemas jesuítico-templarios, (93) que tan hondas raíces habían echado en Francia, Alemania y otros países de Europa, hoy sin embargo, ni aun en Francia tiene ya razón de ser".

"La existencia de Grandes Orientes en España ha sido siempre un anacronismo y un escarnio hecho al sentido común; que sólo una ignorancia supina ha podido mantener hasta hoy" (...)

"Qué hacen, qué representan, qué gobiernan o administran los Grandes Orientes en España, si nada existe ni ha existido jamás en ella, que les atañe ni pertenezca, puesto que nunca ha habido más masones que los del régimen Escocés, y éste tiene su autoridad genuina, (...) que es soberana e independiente, en el Supremo Consejo?"

"Y si algo pudiera concederse a los Grandes Orientes de España, (...) qué papel hacen entonces los Supremos Consejos?" (94)

"La institución del Gran Oriente de España fue una importación de fantasía y de puro lujo, que debemos a las invasoras huestes de los franceses, (...) Institución llevada a cabo caprichosamente y sin otras miras que las de buscar sa -

tisfacción a ridículas vanidades, a que fueron aquellos siempre tan aficionados".

Pel que feia a les activitats polítiques dels Francmaçons, Frau opinava el següent:

"Por una falsa y torcida interpretación, (...) háse dado en afirmar, de una manera que podríamos llamar dogmática, que no es lícito a la Francmasonería ocuparse de materias políticas y religiosas". (...) "No sólo pueden, sino que es un deber imperioso para todos los Francmasones el hacerlo".

"Como Asociación eminentemente filosófica, progresista y humanista que es la Francmasonería, según la definición oficial, (...) y teniendo como tiene por principal objeto, el perfeccionamiento del hombre y el progreso indefinido y bienestar de la humanidad, el deber más imperioso de la --- Francmasonería, repetimos, es el dedicarse incesantemente (...) al estudio de los grandes problemas político-sociales que agitan la sociedad (...) buscando bajo el punto de vista de la Ciencia y la Razón, una solución que permita resolverlos de completa conformidad con los eternos principios de la equidad y la justicia" (...) "No cabe duda cual sea la gran misión de la Francmasonería en España. Esta no es otra que combatir con denodado empeño al enemigo capital de su progreso y bienestar".

"Y siendo así, que este enemigo capital, es sin duda el teologismo, claro está, que contra él deben dirigirse todas las fuerzas".

"Y cuáles son las armas más formidables (...) para poder luchar con ventaja con tan potente enemigo y vencerle?; la filosofía positiva, como claramente nos lo evidencia nuestros mismos adversarios (...) los Papas, por suponernos partidarios más ardientes y celosos de lo que en realidad, de las nuevas demoledoras doctrinas que ésta preconiza, que son el ariete ante cuyos contundentes golpes va cayendo pulverizado el papado y con él todos los poderes de la reacción y del oscurantismo". (95)

Frau finalitza la seva extensa carta declarant que proposar aquest projecte a Alfredo Vega -Vescomte de Ros- "seria locura manifiesta, pero en cambio, cordura y aun un deber, confiarlo a Morayta".

Però el Gran Mestre del GOE rebutjà la seva proposta, tot i que comulgava amb els postulats anticlericals de la Catalana Balear. Amb tot, la relació espitolar entre ambdós continuà, encara que sense arribar a cap acord. La resposta que Frau enviava a Morayta (12 de febrer de 1889) arrel dels oferiments fraternals d'aquest sobre algun tipus de pacte entre ambdues obediències és prou significativa:

"Dirigíome usted un llamamiento para que concurriera con mi insignificante valía a la Gran Obra que ha valientemente emprendido". [es refereix a la unificació de la maçoneria espanyola].

"Hace veintiocho años que me dedico con verdadera pasión a los estudios e investigaciones masónicas; veinticinco que rindo culto al ideal del simbolismo, tal como hoy empieza a practicarlo la Gran Logia; catorce, en que se puede decir que tuve la gloria de sentar aquí la primera piedra del regionalismo, y cinco que trabajo exclusivamente dedicado a la Gran Logia, que en mi fuero interno conceptuó como una creación mía (por más que reconozco que es una vanidosa presunción, que me guardo por eso de descubrir). Usted, que es un hombre de estudio, (...) podrá corregir, aún en medio de mis deseos de complacerle, hasta dónde podía yo llegar en este asunto. Y sin embargo, yo iba más allá en mi proyecto de reforma, que hasta admitía la existencia de una Gran Logia Central, como jefe y cabeza de la Francmasonería española. Y admito también el Supremo Consejo, pero separado de la Francmasonería, jefe de lo único que legítimamente es, esto es, -- del rito escocés".

"Lo que no admito, ni puedo admitir, es la anomalía de los Grandes Orientes, ni la invasión de los Supremos Consejos en el campo del simbolismo".

Podem suposar que, si realment són sinceres les paraules de Frau, la Catalana Balear estava disposada a fer concessions en benefici de la seva regularitat i de la unió maçònica peninsular sota la direcció de Morayta, que era un possibilista, però republicà a la fi i a la cap, a més d'un actiu anticlerical i l'únic líder de la maçoneria espanyola que reunia les condicions per arribar a un acord mínimament sòlid i

coherent. I havia, a més, un altre element comú entre Morayta i la Regional Catalana: l'Iberisme, en la seva doble vessant maçònica i política, i on també havia de jugar un paper important S. Magalhaes Lima, Gran Mestre de la maçoneria portuguesa. (96)

Amb tot, Frau no deixa de manifestar les seves opinions sobre l'Orde i el propi Morayta:

"Yo esperaba que a estas horas usted ya habia de -- ver tan claro (...) lo que yo veo, porque es lo real, pero he de suponer que usted se halla alucinado todavia y no ha conseguido clasificar y metodizar sus conocimientos e ideas en cuestion de masoneria; seguramente porque sus multiples e interesantes ocupaciones no le han permitido estudiarla lo suficiente para ello; pero con las grandes dotes y la precaria inteligencia que le adornan, tengo la completa seguridad de que llegará usted a este resultado". (97)

Així les coses, ambdós dirigents van seguir el seu propi camí dins l'Orde, igual com ho farien les entitats a -- què pertanyia cadascun d'ells. Una vegada més, la tan debatuda unió de la maçoneria espanyola es veuria abocada al fracàs.

La Regional Catalana va mantenir-se en activitat -- fins que, amb la mort de Rossend Arús, el 1891, experimentà -- una devallada important. El càrrec de Gran Mestre va quedar -- vacant, el butlletí oficial deixà de publicar-se i les notícies sobre l'obediència desapareixien a la premsa i la docu --

mentació maçòniques. Hi ha dues raons que expliquen la curta vida de la GLSRC, en aquesta primera època.

En primer lloc constatem que de les catorze lògies fundadores, molt poques estaven en activitat. Com ja hem vist anteriorment, els tallers de comarques no existien en realitat. De la Bétulo, de Badalona s'en perden les notícies a partir - de 1888, la Catalunya, de Sant Martí de Provençals desapareix el mateix 1886 i no és reconstituïda fins el 1900. L'Almogavers, de Gràcia, constitueix una altra creació fallida, que no entra en activitat real fins el 1906. (98) Quant a les lògies de -- Barcelona, la Creación -que s'havia dividit en dos, ja que la meitat del quadre era contrari a integrar-se a la Regional Catalana- sucumbirà a finals de la dècada. (99) La Colmena és - dissolta el febrer de 1889. (100) La Luz de la Verdad i l'Eman-
cipación desapareixen de la vida maçònica barcelonesa el 1890, (101) de manera que només l'Avant resisteix en actiu fins els anys noranta, per deixar d'existir amb el segle. (102)

En segon lloc, podem conjeturar que la persistent - solidesa a Catalunya del GODE i del GONE de Pantoja, en segon lloc, limiten substancialment l'expansió de la Regional Catalana, que -recordem- no va aconseguir establir pactes amb cap altra potència maçònica espanyola o europea. L'aparició del - GOE i la seva ràpida implantació al país (1889-1890) completa rà l'acuit i l'aïllament en què viu l'obediència de R. Arús, que es veurà abocada a una irremediable decadència a partir -- del anys noranta. Per altra banda, la política de crear lògies a comarques va ser un complet fracàs, ja que tant les exis-

tents com les de nova creació s'inclinaren per obediències -- contràries al catalanisme federal, com el GOE i el GONE de -- Pantoja. Creiem, però, que en aquesta tendència dels tallers comarcals hi coptaven més les raons d'ordre pràctic que no -- pas un suposat conservadorisme o antiregionalisme. Una potència maçònica com el GOE podia exercir més pressions i influències prop d'un Govern Civil i especialment a Madrid, que no -- pas la GLSRC. I aquestes eren essencials a l'hora de conseguir que es traslladés algun funcionari o que es substituís un jutge, com ja hem vist en el capítol VI.

Per altra banda, és prou significatiu que quant B. Llostau i Eugeni Labán, entre altres, constitueixin, el 1890, la lògia Redención, sota el mateix ideari que la Regional Catalana, es declarin independents de tota obediència. (103) -- L'organització encapçalada per R. Arús ja no existeix i la -- tasca que s'imposa la Redención és refer aquell poder desaparegut, basat en la independència del simbolisme. Així naixerà l'Assemblea de Lògies Confederades (de la que ja n'hem parlat al capítol III), un intent d'agrupar les lògies sota el principi de la independència maçònica, la defensa del simbolisme i de rebuig dels Grans Orientes. Les referències o apel·lacions al catalanisme, a l'autonomia política de Catalunya o a aquell Estat Català dins la República Federal de la dècada anterior han desaparegut. En aquest interregne que cobreix els anys -- 1891-1899 l'eix vertebrador -com hem vist- és el lliurepensament radicalment anticlerical i antireligiós; és la política republicana que cerca una via superadora del vell federalisme. Vallès i Ribot, Canibell, Llorenç Frau, etc. han desaparegut

de l'escena. Queden homes com Litrán (104) i noves incorporacions com Bo i Singla, Angeles López de Ayala, de Buen, etc. Les relacions amb "Las Dominicales del Libre Pensamiento" són particularment estretes; "Barcelona Masónica" -orga de l'Assemblea de Lògies- serà una revista lliurepensadora i republicana, més iberista que catalanista, en la que s'ignoraran les reivindicacions regionalistes, per ocupar-se exclusivament, a més dels temes maçònics, de política republicana i lliurepensament. (105)

Quant la Regional Catalana sigui reconstituïda, el 1900, ho farà sobre les bases que hem esmentat. No hi ha de claracions de principis que s'ocupin especialment del tema autonomista, tot i que des dels primers números s'inclouen -do sificades- col.laboracions que tracten el tema. Però és la veu d'individus concrets i no pas de l'obediència.

Volem citar, pel seu interès, unes paraules d'Ignasi Bo i Singla, simbòlic "Washington" en un article al butlletí oficial que porta per títol La Masonería y el Regionalismo:

(...) "Y étenos aquí enfrente de la cuestión regionalista, que yo llamo autonomista cuando ésta irradia de los principios democráticos, pues sin aceptar éstos no llego a -- comprender su virtualidad. O es movimiento liberal de regiones que desean emanciparse, o sobra si se entrega al moderno feudalismo de fabricantes que explotan al proletariado, al clericalismo que fanatiza y a la monarquía que envilece". (...) -- Los Estados modernos, basados en la fuerza, quiebran. El movi

miento autonomista, aceptando conclusiones que se adapten al criterio revolucionario, así en política como en sociología, puede ser el factor de nuevas patrias y de ciudadanos libres. La Masonería catalana-balear, que trabaja en sus ideas, no dejará de prestar soldados para acabar la tiranía centralista y unitaria y anticipar el día glorioso en que la patria convencional se vea convertida en la patria libre de ciudadanos emancipados". (106)

Bo i Singla, republicà federal i autonomista, representa un del dos corrents que alimentaran l'activitat teòrica i la praxis política de la GLSRC. Era membre de la Redención, lògia que, juntament amb la Catalunya i la Humanidad, varen refer l'obediència a partir d'octubre de 1899. (107)

L'altre corrent, representat entre altres, per J. - Jorge Vinaixa, (membre del Suprem Consell de la GLSRCB) s'inclinà cap els republicans de Lerroux. (108)

Quan el problema del Simbolisme, aquest va seguir manifestant-se al llarg del selge. El 1902, el Gran Orient Espanyol va dur a terme la reforma de la seva Constitució; els articles referents al Simbolisme, pretenien acabar, d'un cop per sempre, amb la lluita entre aquest i el Filosofisme, com així ho declarava el seu Butlletí Oficial del gener de 1903. (109)

No obstant això, l'esmentada Reforma no va aclarir del tot la situació i es va limitar a establir una fórmula se

gons la qual -es diu- s'atenuava la influència del filosofisme, "quedant reduït a exercir el paper d'un simple òrgan consultiu disgregat". A l'Assemblea Extraordinària del GOE, celebrada el 15 de desembre de 1902, es declarava que amb la nova reforma s'aconseguiria obtenir "la garantia de la seguretat i de l'ordre del Simbolisme dins del Filosofisme i la d'aquest dins d'aquell..." (110)

Però l'ambigüitat de la reforma duta a terme -- era, a ulls de la Gran Lògia, un text inútil que de cap manera podia satisfer les seves aspiracions, cosa que tampoc pretenia el Gran Orient Espanyol, doncs no era partidari de la independència del simbolisme, ni de l'autonomia política de les nacionalitats històriques.

En un article publicat per l'obediència de Morayta, el març de 1902, es pot llegir el següent:

"La Masonería rechaza esas disolventes doctrinas que tienden a construir nuevos límites, a formar nuevos Estados". La constitución de esas que han dado en llamarse "patrias chicas" (...) es signo de destrucción y muerte (...) "La Masonería, pues, condena el regionalismo como movimiento regresivo o retroceso en el camino del progreso". (111)

La pugna entre les dues opcions dins la maçoneria a Catalunya va continuar durant el segle XX. Malgrat tot, el GOE i la Catalana Balear arribarien a signar pactes d'amistat i de reconeixement mutu el 1914. Els acords -únicament vàlids

per a Catalunya-, establien que les lògies simbòliques i tot el concernent al Simbolisme era jurisdicció de la Catalana Balear, i aquesta, per la seva banda, reconeixia i cedia al Gran Orient Espanyol la representació de la Família Espanyola davant les Potències maçòniques estrangeres. (112)

La qüestió autonòmica catalana va seguir plantejant-se durant la Dictadura i la Segona República al si de la maçoneria, tot i que els termes i les posicions evolucionaren, -- com veurem més endavant.

Activitats maçòniques de Rossend Arús i Arderiu, simbòlic "Fivaller", Gran Mestre de la GLSRC (1847-1891).

Entre 1880 i 1891 no es pot parlar de maçoneria sense fer referència directa a aquest polifacètic i popular personatge barceloní, promotor i fundador entusiasta de totes -- les empreses encaminades a crear i consolidar un poder maçònic català, independent dels grans orientes peninsulars.

Entre les múltiples activitats i passions de R. --- Arús, de nom simbòlic "Fivaller" (113), la maçoneria ocupà un lloc preeminent, així com la seva natural inclinació a la filantropia. Fou, a més, una de les figures cabdals del moviment lliurepensador català, compromís que compaginà amb les -- activitats literàries, associatives, polítiques, humorístiques, etc., a tot el qual dedicà la vida i la seva moderada fortuna. (114)

Sortosament, s'ha conservat a la Biblioteca Pública Arús una llibreta manuscrita seva on hi ha consignades una -- part important de les seves activitats maçòniques, així com -- valuoses notícies de l'orde a l'època. En l'apartat que titu -- là "La meva fulla de serveis", Arús deixà escrit que va ser -- iniciat a la lògia Fraternidad n° 1, de Barcelona, sense espe -- cificar la data.

Per la seva banda, Lluís R. Fors o bé LL. Frau (els dos redactors del Diccionari Enciclopèdic de la Maçoneria que Arús dirigí) diuen que li fou donada la llum maçònica el 16 -- de maig de 1866, cosa difícil d'acceptar, ja que la Fraterni -- dad no existia a l'època, éssent constituïda sota l'obedièn -- cia del Gran Oriente Nacional de España tres mesos després de la Revolució de 1868. (115)

Els graus de Company i Mestre li foren concedits, si -- multàniament, el 9 de juny de 1873, primera data que Arús con -- signà en la llibreta, i que ens permet suposar que fèia pocs -- mesos que havia estat iniciat, ja que nou mesos després li a -- torgaven el grau 9, (6 de març de 1874), any en què fou elegit -- Mestre de Cerimònies i posteriorment Porta-Estandard del ta -- ller. (116)

El 1879 canvià de lògia i d'obediència, demanant -- l'afiliació a la Verdad n° 77, de Barcelona, sota els auspi -- cis del Gran Oriente Lusitano Unido. Arús va convertir-se en -- Orador de la Verdad el 12 de febrer de 1880 i també en Tresor -- rer del seu Capítol. El mes següent, (18 de març) era elegit

Venerable Mestre. Des de l'any anterior posseïa el grau 18. - El maig de 1880 fou elegit Gran President del Gran Capítulo - Catalán, del que ja n'hem parlat.

A finals de 1880, en col.laboració amb altres maçons catalanistes com LL. Frau, Pere Vila i E. Fontseré, fundava - la lògia Avant, en la que romandrà fins la constitució de la Gran Lògia S.R. Catalana. Quan es celebraren eleccions a la nova obediència, Arús en sortí elegit per 248 vots dels 249 - emesos, prova del prestigi i del paper fonamental que jugà en la creació de l'esmentada Gran Lògia. Ostentà el càrrec de -- Gran Mestre de la Gran Lògia fins la seva mort, el 22 d'agost de 1891. Els últims anys els dedicà a dirigir l'edició del -- Diccionario Enciclopédico de la Masonería, editat per la Topo grafia La Academia, el 1891 a Barcelona. (117)

Les relacions amb el lliurepensament.

Són més conegudes les activitats d'Arús com lliurepensador que com a maçó. Però en el cas que ens ocupa -com en gran part d'aquest moviment- és difícil delimitar amb clare - tat els camps entre aquest i la francmaçoneria, doncs són nor - malment els mateixos personatges que exerceixen, tan de maçons com de lliurepensadors; R. Arús n'és un exemple paradigmàtic.

Entre les actuacions d'Arús en aquests cercles, cal destacar l'organització del "Círculo La Luz", Unión Barcelone sa de Librepensadores, el 1885, així com la creació i direc -

ció del seu òrgan d'expressió, "La Luz". Es important recordar que la definició de lliurepensament feta per l'esmentada publicació, coincidia en gran part amb la definició que es feia de la maçoneria al Diccionari Enciclopèdic i amb les bases programàtiques de la GLSRC. (118)

Entre els mítings i actes en que Arús participà, -- hem de destacar el celebrat al Circo Equestre de Barcelona el 16 de setembre de 1888, presidit pel director de "La Tramontana" Josep Llunas, així com el celebrat l'any següent (14 d'abril) en favor de la pau i la fraternitat dels pobles, al Teatre Novetats. Arús acceptà la presidència de la Comissió organitzadora que, com l'anterior, tingué la seu en els locals de la Gran Lògia S. R. Catalana. (119) Una altra de les iniciatives en les que trobem a R. Arús és en el místge d'adhesió -- que un important nombre d'entitats enviaren al míting contra la guerra celebrat a Milà, el text del qual fou reproduït -- com hem vist -- per la premsa del país.

Quan a l'ensenyament, Arús col.laborà amb el Centre de Amigos de la Enseñanza Laica, l'entitat maçònica que agrupava a nou de les tretze o catorze escoles laiques que aleshores existien a Barcelona i rodalies. Segons consta en els rebuts conservats, era soci protector del centre i cotitzava 1 ó 2 pessetes cada mes. (120)

Entre les activitats filantròpiques d'Arús ja estudiades per J. Galofré, hem d'afegir-hi la col.laboració que prestà en el "Montepío masónico la Cadena de Unión", mutualitat

a la que hi va estar afiliat -com molts maçons de l'època- al menys fins el 1889. (121)

Quan a les relacions amb centres culturals, ateneus, etc., és sabut que foren prolífiques. Per les seves vinculacions amb la maçoneria, destacarem únicament el cas de la Sociedad La Ilustración Obrera de Tarragona. Arús, juntament amb altres maçons rellevants, com Vallès i Ribot, Nicolàs Díaz y Pérez, R. Chies, Odón de Buen i J. Ma. de Lasarte eren socis de mèrit d'aquest ateneu. El seu president, Rafael Torallas, que també pertanyia a l'orde, estava afiliat a la lògia Ciclòpea n° 106 de Tarragona. (122)

El catalanisme polític i el maçònic es confongueren en la figura de "Fivaller". Tot i que mai va militar a cap partit polític, la seva trajectòria està unida al moviment federal i catalanista (123) amb homes com Roca i Roca, E. Canibell, J. Barcon Olesa, Anton Tutau, P. Pascual Tobella, etc., participants tots ells als dos Congressos Catalanistes (1880 i 1883), del que V. Almirall, amic íntim d'Arús, en fou el personatge central. Va ser secretari del Primer Congrés i President de la Comissió Organitzadora en el segon. Durant aquest any era el Venerable Mestre de l'Avant.

Dins l'exercici literari, Arús deixà reflectit l'ideari maçònic en alguns dels seus escrits, entre els que cal destacar dues peces. La primera és l'himne que escriví per la cantata maçònica de Mozart, "Elogio a la Amistad", el dueto del qual acaba així:

"Nuestro templo es la morada
 del saber y la verdad
 nuestros actos se regulan
 por la escuadra y el compás;
 nuestro grito de combate:
 ¡Viva la fraternidad!" (124)

La composició va ser estrenada l'11 de març de ---
 1885, amb motiu de la celebració del quart aniversari de la -
 lògia Avant. (125)

Una altra obra de èlar contingut maçònic és La Cari-
tat, editada el 1874. En aquesta peça teatral, la Caritat, --
 (personatge simbòlic de signe maçònic) contemplant en l'esce-
 na final com dos soldats ferits -un carlista i un liberal- es
 fonen en una abraçada, declara joïosa:

"Això espanta els tirans!
 Això diu fraternitat
 Això és practicar al dictat
 Tots els homes són germans!" (126)

Reproduïm, tot seguit, una composició, també de cai-
 re maçònic, escrita en castellà:

"¡Obreros al trabajo!"

"Nosotros los obreros del trabajo,
Fija en la mente la sublime idea
No debemos cejar aunque retumbe
A nuestros pies horrorosa tormenta
Guerra jurada al fanatismo odioso
Y a la infame ambición juremos guerra!"

"Es preciso rasgar el denso velo
Que a la razón incontrastable ciega,
Proclamar la igualdad del alma humana
Y de todas las razas la unidad severa
La libertad que con el hombre nace,
Como nace el derecho de defensa;
La apacible igualdad, la tolerancia,
Y otras virtudes de sin par bèleza;"

"Desarrollar debemos incesantes,
Y en el fino crisol de la experiencia,
Las aguas del ejemplo provechoso
Debemos derramar a manos llenas
Masones a la lid! el triunfo es nuestro
No abandone ninguno la trinchera,
Que después de la lucha viene el lauro
A ornar de los valientes la cabeza". (...) (127)

Destaquen igualment que la irresistible inclinació de "Fivaller" a unir voluntats i individus d'àmbit i ideologia diverses el feia "naturalment maçó", de manera que impregnava els valors i principis de l'orde a totes i cadascuna de les entitats a les que va pertànyer, tant amb la pròpia actuació com en els seus escrits. En tenim un bon exemple en l'auca que escriví per la Societat Balaguer, altrament dita Colla de l'Arròs, que porta per títol:

Gran batalla. Gran Victòria

"¿Quin és aquest partit lliberal
que s'val de la forsa bruta?
¿No hi há per tots llibertat absoluta?
¿No hem estat sempre legals?
¿Qué ha de fer? si manant n'Sagasta
sols poden votar los morts
y s'val sempre dels garrots
quan aquell ardit no li basta (...)
¿Voleu saber quin partit
es el que té la Cassola?
á la Font del Gat está escrit
Caritat, Travall y Tabola (...)
A la colla hi ha possibilistas,
progressistas, moderats:
republicans exaltats,
fins un amich dels carlistes.
Y a pesar de la barreja
hi ha entre tots l'admiració

y de certs polítichs enveja
 En defensa de la legalitat
 la colla ha entrat en lluita
 y com que la causa era justa,
 la batalla habem guanyat" (...) (128)

Heus aquí de quina manera Arús impregna de maçone -
 ria una auca "profana" dedicada -per altra banda- a una socie
 tat que ens atrevirem a calificar de filo-maçònica.

Vegem, per concluir, les paraules que va fer gravar
 en plata y que es conserven en la biblioteca Arús:

"La paraula sagrada pera tot home honrat es avant.·."

"com més ilustració te un poble
 mes lluny está del absolutisme.·."

Relació d'ascensos maçònics, càrrecs, títols i altres
 distincions atorgades a Rossend Arús.

- Iniciació: 16 de maig de 1872 o 1873.
- Graus 2 i 3: atorgats simultàniament el 9 de juny de 1873.
 pel GONE. (129)
- Grau 9: Concedit el 6 de març de 1874.
- Grau 18: Concedit pel GOLU el 18 d'octubre de 1879 (130)
- Graus 20 i 30: Concedits simultàniament per la mateixa obe-
 diència el 13 de maig de 1882. (131)

- Grau 31: atorgat el 6 de febrer de 1884 pel Suprem Consell dels Grans Inspectors Generals del Grau 33 del GOLU.
- Grau 32: Concedit el primer d'agost del 1884.
- Grau 33: Concedit el 24 d'octubre del mateix any.

Càrrecs i títols maçònics.

- 1873-1874: Mestre de Cerimònies de la lògia Fraternidad n° 1 i Porta-Estàndard.
- 12-2-1880: Orador de la Verdad n° 77 i Tresorer del Capítol d'aquest taller.
- 18-2-1880: Venerable Mestre de la Verdad.
- maig de 1880: Gran President del Gran Capítulo Catalán.
- desembre de 1880: Venerable Mestre de l'Avant n° 149.
- 1881: Orador del Capítol de la mateixa lògia.
- 22-8-1881: Representant a Barcelona de la lògia Primera Argentina, de Buenos Aires.
- 1-6-1882: Representant a Barcelona de la lògia Progreso, de Buenos Aires.
- maig de 1882: Representant de la lògia Fortaleza n° 114, de Tarragona, auspiciada pel GODE.
- maig de 1882: Secretari de la Gran Delegació del GOLU a Barcelona i President del Capítol Avant.
- 7-5-1882: Representant de la lògia Integridad de València a l'Avant.
- 11-5-1883: Garantidor d'Amistat de la lògia Confederación Peninsular n° 167, de Lisboa, però sota el GONE.

- març de 1886: President de l'Assemblea Constituent de la --
GLSRC.
- 23-8-1886: Gran Mestre d'aquesta obediència, càrrec que os-
tentà fins la seva mort.

Altres distincions maçòniques.

- 26-5-1881: Membre Honorari de la lògia Pureza n° 2, de Lis-
boa, sota el GOLU.
- 12-6-1883: Membre d'Honor de la lògia Unión Ibérica n° 252,
de Madrid.
- 19-8-1884: Membre d'Honor de la lògia barcelonina La Sagesse
sota el GODF.
- 15-1-1886: Membre Honorari de la lògia Perfetta Unione, de
Nàpols.
- 30-4-1888: Membre Honorari de la lògia Caridad n° 16, de --
Ciutat de Palma, sota els auspicis de la Regional Ca-
talana.
- 22-11-1888: Membre Honorari de la lògia Fraternidad n°17, -
de Lluchmajor, Mallorca, també sota l'obediència diri-
gida per Arús.
- 1890: Figura en la Columna d'Honor de la lògia Constancia -
de Barcelona. (132)

Dedicatòries maçòniques.

- R. Augusto Villela, guarda-llibres del GOLU i director de la publicació maçònica "O Nivel", dedica a R. Arús un retrat seu investit dels atributs de l'orde. 22 de maig de 1885.

- Còdig moral i principis maçònics il.lustrat (60 - per 40 cms) dedicat a Arús pel seu autor, R. Ginesta, grau 18. febrer de 1884.

- Pintura firmada per "D'Artagnan" amb al.llegoria - referida a la lògia Avant. Sense data.

- Felicitació d'Any Nou escrita i signada per Arús, el 1 de gener de 1886, que diu:

"Mogut per afectuós amor fraternal,
espera an lo mes viu desitx que
l'any que avui comensa, sia pera
vos de prosperitat, de pau i ditxa
Vostre veritable amich y ger .
Rossendo Arús y Arderiu . (133)

Altres documents.

Llista de maçons confeccionada per Arús. Hi figuren setanta-set noms (vid. apèndixs) i les següents lògies: Con-

cordia, Hijos del Trabajo, Luz de la Verdad, Creación, Humanidad, a més del Círculo Librepensador, Sense data.

Llibreta manuscrita de R. Arús: Notes, apunts, memories, Indicacions, records, fets i dates importants y memorables de la Gran Família. Llibre ler. en 12 de març-comensa. - 1881.

Dades extretes de la mateixa.

"Lògies que existeixen actualment a Barcelona, direccions de las mateixas i dias que trevallen".

Anotem només el nom dels tallers: Humanidad, Creación, Silencio, Lealtad, Verdad, América, Conciliación, Hijos del Trabajo, Amigos de la Justicia, Razón, Unidad, Vera, Sagesse, Constancia, Emancipación, Integridad, Libertad i un triangle, presidit per Sebastià Bordas. En la majoria d'elles hi figura la llista dels dignataris. Correspon als anys 1881-82. Vegeu el capítol dedicat a lògies.

"Afiliats per mi"

"Pedro Trilla Alcover, gr. 1 (...) de la Barchinona, --
afiliat en 29. janer 82.

Llorenç Frau Abrines, gr. 30.

Joan Lligué Pascual, gr. 2.

Anastasio Mazarrón y (?)

- José Jaumar, gr. 18 (...) Procedente de la Porvenir de la Humanidad.
- Antonio Galindo y Ripoll (...) "Procede de la Verdad -- n°1; afiliat per mi el 12 octubre de 1881".
- Joaquin Gómez Salar (...) de la Barchinona (?) afiliat en 29 janer 1882.
- Mariano Valerino Salleres (...) de la Barchinona, afiliat en 29 janer 82.
- Camilo Millé Artós (...) de la Barchinona, afiliat en 29 janer 82.
- Florencio Darnús Puigener (...) Barchinona, afiliat en 29 janer 82.
- Pedro Camprubí Boet (...) Barchinona, afiliat en 29 janer 82.
- Anselmo Rodríguez Masdeu (...) Barchinona, afiliat en 29 janer 82".
- Joan Espondacer Becerro (...) Barchinona, afiliat en 29 janer 82.
- José Sampera y Vila (...) Barchinona, afiliat en 29 janer 82.
- Manuel Guterias Sañes (...) Barchinona, afiliat en 29 janer 82.
- Agustin Trilla Alcover (...) afiliat en 29 janer 82 Gramalla (?)
- Miguel Juliá López (...) afiliat en 29 janer 82 Gramalla
- Odon Viñals y Majoral (...) afiliat en 19 febrer 82 Gramalla.
- Ignacio Aixelá y Prats (...) afiliat en 8 febrer 82 Gramalla.

- José Mas Aixelá (...) afiliat en 8 febrer 82 Gramalla.
- Andrés Maciá y Segura (...) afiliat en 23 febrer 82 Gramalla.
- José Freixa y Salvat (...) afiliat en 23 febrer 82 Barchinona.
- Miguel Fornells y Bachs (...) afiliat en 23 febrer 82.
- Pedro Sicarda y Sanyer (...) afiliat en 23 de febrer 82.
- Ricardo Cushbert García (...) afiliat 17 maig 82 Barchinona.
- Agustín Puig y Niqui (...) afiliat en 24 maig 1882, Silencio
- Miguel Quetglas Boet (...) afiliat en 24 maig 1882, Razón.
- José Forasté y Ramonet (...) afiliat en 4 maig 1882 (?)

(134)

"Iniciats per mi"

- Anton Tutau Masclá Parreño.
- Llorens Batlle Francia.
- Joan Puntonet Vilalta.
- Manel Moliné Coma.
- Joseph Maria de Lassarte y de Janer.
- Murcia (?)
- Soler y Piqué.

"Aquestos iniciats en la lògia "La Verdad" n° 1 a - la obediencia del Gran Capítol de la Confederació masónica catalana". (Anotem només el nom i la data d'iniciació)

Frederich Fuertes Ceole	iniciat	16 mars 1881
Joan Simó y Aulestia	"	20 abril 1881
Jaume Jordá y Planagomá	"	27 abril 1881
Jaume Satuellas y Baucells	"	4 maig 1881
Jacinto Sala Gil	"	18 maig 1881
Josep Gaset i Cañellas	"	25 maig 1881
Ambrós Vic Pertuny	"	15 juny 1881
Francisco Palau y Ferrer	"	15 juny 1881
Manuel Prats Tolosa	"	19 juny 1881
Aquilino Sebastián Rodríguez	"	19 juny 1881
Ricardo Morata Cisneros	"	26 octubre 1881
Antonio Terri y Caballé	"	3 novembre 1881
José Camps y Fábregas	"	3 novembre 1881
Benet Samaranch y Pursell	"	3 novembre 1881
Joseph Oliver y Tort	"	10 novembre 1881
Anton Vilalta Planas	"	9 novembre 1881
Joseph Capmany Juliá	"	9 novembre 1881
Joseph Guinart Pocurull	"	9 novembre 1881
Joan Balaguer Parés	"	9 novembre 1881
Sebastià Tolosa Figueras	"	9 novembre 1881
Mariano Rifi y Romeu	"	16 novembre 1881
Conrado Falguera y Vila	"	23 novembre 1881
Joaquim Vila Palers	"	30 novembre 1881
Joseh Soler y Lluellas	"	30 novembre 1881
Ricardo Pedralvas y Dastons	"	30 novembre 1881
Anton Mans y Trías	"	30 novembre 1881
Casimiro Soler y Olivé	"	18 janer 1882
Pedro Pascual Tobella	"	18 janer 1882
Anton Pagés Suñol	"	25 janer 1882

Modesto Verdú y Salmeron	iniciat	8 febrer 1882
Octavi Bellver y Satorres	"	8 febrer 1882
Martín Pons y Durán	"	15 mars 1882
Salvador Guasch y Esaura	"	22 mars 1882
José Pi de la Serra y Ganduxer	"	29 mars 1882
José de Canaleta y Vehils	"	29 mars 1882
Modesto Santularia y Forgas	"	19 abril 1882
Jaume Fortuny y Gulli	"	26 abril 1882
Ramón de Marimón y Correa	"	3 maig 1882
Antonio Xammar y Xammar	"	10 maig 1882
Angel Vilaplana y Amigó	"	17 juny 1882
Joan Pich y Segarra	"	7 juny 1882
Francisco Rodón de Monte Blanco	"	14 juny 1882
Luis Valls y Montané	"	14 juny 1882
Alfredo Collado y Jussino	"	15 agost 1882
Maximiliano Soler y Losada	"	23 agost 1882
Juan Guinart Morcedá	"	28 agost 1882
Antonio Corbella y Picas	"	21 octubre 1882
José Grau y Surroca	"	10 octubre 1882
Gabriel Romeu y Dimas	"	21 octubre 1882
Buenaventura Ma. Vilar y Parera	"	22 octubre 1882
Ramón Riera y Fontrodona	"	20 desembre 1882
Narcís Doménech y Nadal	"	3 jáner 1883
Juan Grau y Salvá	"	10 janer 1883
Arturo Osona y Fomentí	"	10 janer 1883

A la llibreta hi són anotats també els representants de la lògia Avant, així com els membres Honoraris del taller: M. Ruíz Zorrilla i Vicente Moreno de la Tejera. (135)

N O T E S

1) Sobre la qüestió dels rites a la maçoneria llatina, vegeu, a més de les obres ja citades sobre el GODF, Mola, A.,: Adriano Lemi, Erasmo, Roma, 1985, p. XVII; Stolper, E.,: --- I Riti nella storia della Massoneria italiana, IV, 1870-1880, La confusione dei Riti, "L'Acacia", Noticiario del Rito Simbòlico, n°10, 1982, pp. 23-25.

2) Grandes Constituciones y Estatutos Generales de la Maçonería con las reformas del Convento de Lausana, Tip. La Academia, Barcelona, 1889. Va ser editat per la lògia Patria n° 216, sota el CODE.

3) Op. cit., pp. 125-133.

4) Els acords de Lausana foren reproduïts al butlletí de la GLSRC, II, n°1-7, gener-juliol de 1887, pp. 131-152.

5) AHNS Mas. Llig. 618 A, exp. 9.

6) Segons "El Mallet", els maçons catalans foren els primers en crear lògies independents dels Grans Orientes a Espanya: II, n°2, Barcelona, 15 d'abril de 1882. En tot cas, a la mateixa època -o abans- ho realitzaren també els maçons andalusos.

7) Bib. National París, F.M. Imp. 551. Estatutos Generales de la Maç.: Hesp.: Ref.: año 5843, (1843) imprenta del Gr.: Or.:, pp. 13-14. Aquesta divisió territorial tenia analogies evidents amb l'antiga Corona d'Aragó i les posicions del també maçó Víctor Balaguer. Els altres Departaments eren els següents: 2^{on}. Dep. Occidental: Dist. Occidental, Galícia; Dist. Central, Lleó-Astúries; Dist. St. Occidental, Navarra-Biscàia. 3er. Dep. Meridional, Sevilla; Dist. Central, Granada; Dist. Oriental, Màlaga, etc. Dep. Central, Dist. Central Castella - la Nova; Dist. St. Central, Castella la Vella; Dist. Occidental, Extremadura.

8) Arxiu del GODF; Doc. de La Sagesse, 1852.

9) Boletín Oficial de la GLSRC, II, n°1-7, gener-juliol de 1887, pp. 12-13; "El Mallette", I, n°11, 15 d'abril de 1882, - pp. 1-3; n°12, 1 de maig de 1882, pp. 2-3.

10) Per la GLSIE vegeu Alvarez Lázaro, P.,: Op. cit., pp. 69-70; la relació de tallers que va auspiciar a Catalunya a - Ferrer Benimeli, J.A.,: Op. cit., pp. 207-208. Vegeu també la tesi doctoral inèdita d'Enríquez del Arbol, E.,: Historia de la Masonería en las provincias de Huelva y Sevilla en el último tercio del siglo XIX, Granada, Universitat de Granada, --- 1986. Al professor Enríquez del Arbol he d'agraïr que m'hagi facilitat molta informació sobre les lògies de la GLSIE establertes a Catalunya.

11) "El Mallette", I, n°12, 1 de maig de 1882. pp. 1-3, i - n°2, pp. 1-3. Per la maçoneria als EEUU, vegeu Harris, R.B.,: Suprem Council for the southern masonic Jurisdiction of the United States, Washington-Charleston, 1951; St. Clair, W.K.,: Freemasonry in USA, "Ars Quator Coronatorum", Vol. 74, Londres, 1961; Lang, O.,: History of Freemasonry in the State of New York, Masonic Hall, N. York, 1922.

12) Boletín Oficial de la GLSRCB, II, gener-juliol de 1887, pp. 11-13.

13) Vid. Illa i Munné, Ma. C.,: El Segon Congrés Catalanista, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Dep. Adj. a la Presidència, 1983. I també Figueres, I. Ma.,: El Primer Congrés -- Catalanista i Valentí Almirall, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Dep. de la Presidència, 1985.

14) L'organ oficiós del GODE de Pérez a Barcelona afirmava d'aquest Rite que era "un centro político". "El Mallette", III, n°35, 15 d'abril de 1883, p. 5 i n°37, 15 de maig de 1883, -- pp. 2-3.

15) Vegeu Marcy, H.F.,: Essais sur l'Histoire de la Franc-Maçonnerie et l'Histoire du Grand Orient de France, Ed. du Foyer Philosophique, Paris, 1951-1956, 2 Vols.; Chevalier, P.,: Op. cit., Vol. III, Ligou, D.,: La sécularisation de la maçonnerie française de 1772 à 1887 d'après les rituels. Totes -- les lògies que treballaven el Rite Francès o Modern argumenta ven que aquest era el més democràtic, positivista o racionalista.

16) AGODF, doc. de "La Sagesse".

17) Vegeu, entre altres, un exemple del tarannà que imperava a aquesta obediència: Boletín Oficial de la Masonería Regular de España, VIII, n°8, Madrid, 30 d'abril de 1880, pp. 5-7. La Regional Catalana es qualificada com a "4° semigrupo cismático", XIX, n°15, 28 de novembre de 1889, p. 12. La seu d'aquest Gran Orient era la mateixa que el domicili del seu Gran Mestre: c/. de la Salut, n°6, de Madrid.

18) Boletín Oficial de la GLSRCB, II, n°1-7, gener-juliol de 1887, pp. 176 i ss.

19) Referit per A. Lorenzo, El Proletariado Militante, p. 196. Vegeu també Conde de Romanones, Sagasta o el político, - Espasa-Calpe, Madrid, 1930.

20) Alguns dels trinomis emprats pel GODE eren "Libertad, Justicia, Moralidad"; "Salud, Fraternidad, Poder"; "Salud, Estabilidad, Poder", Boletín Oficial del GODE, Madrid, 5 de maig de 1876, pp. 1 i 10, i VIII, n°32, Madrid, 30 de gener de --- 1880, p. 455.

21) Boletín Oficial de la GLSRC, II n°1-7, Barcelona, gener-juliol de 1887, pp. 11-13.

22) BPA, Arús, R.,: Llibreta manuscrita, Notas, Apunts, -- Memòries, indicacions, recorts, fets y dates importants y memorables de la Gran Familia, 1881-1883.

23) Sobre la trajectòria del GOLU a Espanya, vegeu Ferrer Benimeli, J.A.,: "El Gran Oriente Lusitano Unido y los masones españoles (1869-1878)", "Revista da História das Ideias", Vol. 8, Coimbra, 1986.

24) "El Mallette", I, n°24, 1 de novembre de 1882, pp. 1-3; AGODF, doc. de "La Sagesse", 6-9-1876. La relació completa -- dels tallers que el GOLU auspicià a Catalunya a Ferrer Benimeli, J.A.,: Op. cit., pp. 66-68 i 72.

25) AHNS, Llig. 619 A, exp. 14, doc. 18-12-1878.

26) Vegeu Boletín Oficial del GODE, VIII, n°36, Madrid, 30 de març de 1880, pp. 527-528.

27) AHNS, Llig. 619 A, exp. 14, doc. 8-10-1879.

28) Pel moviment catalanista, vegeu Riquer, B. de,: Regionalistes i nacionalistes, 1898-1931, Dopesa, Barcelona, 1979; "La vida política catalana", a Catalunya i Espanya al segle - XIX, Ed. Columna, Barcelona, 1987, pp. 19-56; Termes, J.,: -- Corrents de pensament i d'acció del moviment catalanista, a Op. cit., pp. 177-187; Casassas i Ymbert, J.,: L'Ateneu Barcelonès, La Magrana, Barcelona, 1986, pp. 42-87; Solé Tura, J.,: Catalanisme i revolució burgesa. La síntesi de Prat de la Riba, Ed. 62, Barcelona, 1967; Cucurull, F.,: Panoràmica del -- nacionalisme català, Ed. Catalanes de París, 1975-1976, 6 -- Vols.; González Casanova, A.,: Federalisme i autonomia a Catalunya 1868-1938, Curial, Barcelona, 1974; El Memorial de Greuges, R. Dalmau, Barcelona; Cacho Viu, V.,: "Catalanismo y catolicismo en el ambiente intelectual finisecular" a Aproximación a la historia social de la Iglesia española contemporánea, Colegio Universitario de El Escorial, 1978; Rovira i Virgili, A.,: Prat de la Riba, pròleg i selecció d'I. Molas, Ed. 62, Barcelona, 1968; Llobera, R.,: La formació de la ideologia nacionalista catalana, "L'Avenç", n°63, setembre de 1983, pp. 24-35, a més de les altres obres ja citades en capítols -- anteriors.

29) Reunió y Treballs del Congrés Regional Republicà-Democràtic Federal de Catalunya, E. Ullastres, Barcelona, 1883. - Sobre Vallès i Ribot, vegeu Ametlla, C.,: Memòries polítiques 1890-1917, Ed. Pòrtic, Barcelona, 1963, p. 171; Romero Maura,: Op. cit., passim; Albertí, S.,: Op. cit.,; així com el llibel de Madrenas, J. Ma.,: Un político fin de siglo. Notas biográficas sobre el personaje Don José Ma. Vallés y Ribot, federal, jesuita y masón, Tip. de la T. Susany, Barcelona, 1893.

30) Op. cit., pp. 52-53 i 54-63.

31) BPA. Arús, doc. de la lògia Avant.

32) Ritu creat arrel de la reforma feta el 1786 a França, en el que el cerimonial està simplificat en extrem, dividit - en tres graus simbòlics i quatre de capitulars. D'aquest sistema ens diu Frau en el Diccionario: "Porque dígase lo que se quiera, el Rito Moderno o Francés, dado el espíritu filosófico y de reforma progresiva que inspira su doctrina, es el más racional y adecuado a nuestra época". Diccionario Enciclopédico de la Masonería, Vol. III, pp. 1550-1551.

33) BPA. Arús, doc. de la lògia Avant.

34) La Divisa del Centre Català era "Catalunya i Avant": - Arxiu VB, imp. Centre Català. Estatuts, Barcelona, 1885, pp. 432-471. Vegeu al respecte, Trías Vejarano, J.J.,: Almirall y los orígenes del catalanismo, Siglo XXI, Madrid, 1975, cap. - IV; o l'estudi d'A. Jutglar a l'obra de V. Almirall,: España tal como es, Anthropos, Barcelona, 1983, pp. 7-50; Figueres, J.Ma.,: El primer Congrés Catalanista i Valentí Almirall, Generalitat de Catalunya, Dep. de la Presidència, Barcelona, -- 1985, pp. 9-16; Molas, I.,: El liberalisme de Valentí Almirall, "L'Avenç", n°92, abril de 1986, pp. 10-22. Vegeu també les obres d'Almirall, Explicaciones. Cartas políticas publicadas por "El Diluvio", Imp. del Principado, Barcelona, s.a.; - La Confederación suiza y la Unión Americana, Lib. López, Barcelona, s.a.

35) Imp. de la lògia Avant. Arús havia estat reelegit per dirigir el taller el 1er. de març. Per Primer Vigilant fou designat Eduard Fontseré; Segon Vigilant, Odón Viñals; Orador, Ll. Frau i Secretari, M. Prats.

36) P. Pascual Tobella, simbòlic "Proudhon", era comerciant i havia estat regidor de l'Ajuntament de Barcelona des de --- 1882, així com president del Cercle de la Unió Mercantil. Vegeu Illa i Munné, : Op. cit., pp. 102-103.

37) BPA. Arús doc. de la lògia Avant.

38) Boletín Oficial de la GLSRC, I, n°6, 15 de maig de --- 1886, p. 11.

39) Boletín Oficial de la GRSRC, I n°16, 1 de setembre de 1886, p. 3.

40) "La Publicidad", 12 de maig de 1891, P.2.

41) "La Renaixença", 17 de juliol de 1896, p. 4279.

42) Comisión Central Ejecutiva para la construcción de un Templo en Barcelona, 1883. Com a Secretari figurava un altre membre de l'Avant: Odón Viñals. El pressupost total ascendia a 18.000 pessetes, de les que 5.000 eren destinades a la casa, 7.000 a les obres de construcció i 6.000 al mobiliari. - Per sufragar les despeses es prescindí de les societats de -- crèdit profanes i s'emeteren 1.500 obligacions transmissibles de 12 pessetes cada una, pagades amb tèrminis d'una pesseta - mensual. Un cop satisfet l'últim termini es percebria el 6% - anual, començant un anys després -i per sorteig- l'amortització. B.P.A. Arús, Ms.

43) "El Malletete", III, n°41, Barcelona, 31 de juliol de -- 1883, p. 8.

44) D'acord amb les cotitzacions que va establir, cada taller havia de pagar a la Gran Lògia 75 pessetes, per obtenir la Carta Constitutiva; 0,25 pessetes. al mes per cada membre que hi estés afiliat; 10 pessetes pels drets d'iniciació, --- 7,50 pessetes pels drets d'exaltació al grau 2 i 3; 7,50 pessetes pel diploma de Mestre i 3 pessetes per a cada document o certificat sol.licitat a la Gran Lògia. Vegeu Boletín Oficial de la GLSRC, I, n°16, Barcelona, 1 de setembre de 1886, pp. 7-8.

45) Boletín Oficial de la GLSRC, II, n°1-7, gener-juliol de 1887, pp. 12-14 i 34.

46) Vegeu Alves Dias, J.J.,: "Estructura social das últimas lojas do GOLU em Espanha (1892)", a La Masonería en la España del siglo XIX, Vol. II, pp. 683-703.

47) Boletín Oficial de la GLSRC, II, n°1-7, gener-juliol de 1887, p. 36.

48) Olivella era el Venerable Mestre de la lògia Creación, fou acusat de manipular la voluntat de les lògies Fénix, Fortuna i Bruch, els tres tallers que finalment se separarien de la Gran Lògia. Boletín Oficial de la GLSRC, I, n°17, Barcelona, 15 de setembre de 1886, pp. 3-8, entre altres.

49) Op. cit., p. 39.

50) Boletín Oficial de la GLSRC, I, n°7 Barcelona, 1 de -- juny de 1886, p.4.

51) Ibidem.

52) Op. cit., p. 8. Les eleccions es celebraren el mateix 16 de maig. Acte seguit quedà dissolta la Mesa d'edat, composta per Sebastià Badia (President), J. Barcón Olesa, C. Li -- trán, Josep Vila i P. Buxó.

- 53) Op. cit., I, n°13, Barcelona, 15 de juliol de 1886. pp 7-8.
- 54) Boletín Oficial de la GLSRC, I, n°8, Barcelona, 15 de juny de 1886, p. 3.
- 55) Proyecto de Constitución para el régimen de la Gran Logia Simbólica Regional Catalana, Barcelona, 22 de juny de --- 1886.
- 56) BPA, Ms. Arús. Manuel Guterias, simbòlic "Nilo", era un dels membres de la lògia Caridad, de Ciutat de Palma, sota la Regional Catalana.
- 57) Boletín Oficial de la GLSRC, I, n°22, 15 d'octubre de 1886, pp. 1-4.
- 58) Boletín Oficial de la GLSRC, I, n°22, Barcelona, 15 -- d'octubre de 1886, pp. 3-5.
- 59) Boletín Oficial de la GLSRC, I, n°8, Barcelona, 15 de juny de 1886, p.5.
- 60) Ibidem, pp. 6-10.
- 61) Vegeu Albertí, S.,: Op. cit., pp. 90-96.
- 62) Vegeu Albertí, S.,: Op. cit., pp. 133-134.
- 63) Reunió y Treballs del Congrés Regional Republicà-Democràtic Federal de Catalunya, pp. 52 i ss.
- 64) La Constitució definitiva, aprovada el 23 d'agost de - 1886, fou reproduïda al Boletín Oficial de la GLSRC, II, n°-- 1-7, gener-juliol de 1887, pp. 42-64.
- 65) L'obra de Trías Vejarano, J.J.,: Almirall y los orígenes del catalanismo, segueix sent bàsica quant a la confronta ció dels idearis de Pi i Almirall, vegeu pp. 278 i ss.

66) Vegeu el pròleg que Frederica Montseny va escriure per l'edició que va fer de la mateixa "La Revista Blanca", Barcelona, s.a., pp. 5-11.

67) "Lo Somaten", Barcelona, 24 d'octubre de 1868. Citat per Trías Vejarano, Op. cit. Madrid, Ed. Siglo XXI, p. 171.

68) La lògia Bruch passaria, posteriorment, a ser auspiciada pel GOE, la qual era contrària al regionalisme. AHNS, Llig. 621 A, exp. 1, doc. 18-9-1886.

69) Boletín Oficial de la GLSRC, I, n°13, Barcelona, 15 de juny de 1886, pp. 4-7.

70) Reproduït pel Boletín Oficial de la GLSRC, II, n°1-7, Barcelona, gener-juliol de 1887, pp. 24-26.

71) La Creación, constituïda el desembre de 1880 sota el GODE, de Pérez no va mantenir una posició unànim enfront la possibilitat d'integrarse a la Regional Catalana, de manera que el seu Venerable Mestre Josep Olivella va ser expulsat -- del taller mentre actuava a Lisboa com a enviat de la GLSRC, provocant l'excisió del corrent partidari de la Regional Catalana. Per altra banda, el propi Olivella va ser condemnat per l'obediència d'Arús a causa de no portar les negociacions amb el portuguesos segons les directrius que havia rebut a Barcelona. AHNS, Llig. 618 A, exp. 2, doc. 2-10-1886.

72) Boletín Oficial de la GLSRC, I, n°23, Barcelona 1 de desembre de 1886, p. 6.

73) Els homes de la Gran Lògia s'apressuraren a desmentir tals acusacions de manera categòrica, tot posant com a exemple la independència de la maçoneria cubana. En aquest sentit, Frau va deixar escrit en el Diccionari Enciclopèdic que "nuestras aspiraciones (...) no tienden a destruir la unidad de la nación", sino a crear una estructura basada en la unió i la solidaritat "dentro de la variedad de aspiraciones y de hábi-

tos que distinguen las regiones de nuestra patria". Diccionario Enciclopédico de la Masonería, Vol. IV, p. 499.

74) Vegeu, Chevalier, P.,: Op. cit., Vol. III, cap. 19 i ss.; Mellor, A.,: La Masonería, pp. 151-201.

75) Proyecto de Constitución para el régimen de la Gran Logia...., cap. VI.

76) "La Luz", I, n°1, Barcelona, 1 de novembre de 1885, pp 3-4.

77) "La Luz", II, n°20, Barcelona, 24 de març de 1886, pp. 1-2. C. Litrán era secretari del Consell de Redacció de la revista.

78) Gran Logia Simbólica Independiente Española, Sevilla, 1884, pp. 43-44. Amb tot, la GL Nacional de Rumania no va participar al Congrés de Laussana.

79) Op. cit., pp. 41-42. "El Mallette", -contraria a l'existència d'aquesta obediència- assegurava que el Suprem Consell de Suïssa els havia retirat el reconeixement, el 1881. I, n°1 11 de novembre de 1881, p. 7. Per aquesta obediència vegeu -- A los masones españoles, la Logia Provincial de Barcelona, B. I. Robreño Zanné, Barcelona, 1884; Logia Provincial de Barcelona. Bajo la jurisprudencia de la Gran Logia Española Independiente, Barcelona, 1884. Aquest era l'organisme que aplega va els tallers catalans de l'obediència andalusa.

80) Recíprocament, la GL de Colón va reconèixer a la potència andalusa. "Ordo" n°26, Brusel·les, 1884, pp. 26-29. La -- GLSIE practicava, com la Regional Catalana, El Rite Modern.

81) BGOH, Spanje, 1.01. La circular impresa porta data del 5 d'abril de 1886.

82) Protocolo de la Asamblea Legislativa de la GLSIE, Sevilla, 1884, p. 73.

83) Boletín Oficial de la GLSRC, II, n°1-7, gener-juliol - de 1887, p. 91.

84) Op. Cit., p. 92.

85) Alvarez Lázaro, P.,: Op. Cit., pp. 36-40. L'altra obediència era el GONE de Pantoja.

86) Boletín Oficial de la GLSRC, II, n°1-7, gener-juliol - de 1887, pp. 111-112; Gaceta Oficial del GONE de Ros, I, n°1, Madrid, 25 de juliol de 1887, pp. 2-4 i 5.

87) Op. Cit., pp. 94-95. En els pròxims anys es crearien, amb diversa fortuna, algunes Grans Lògies com la Simbòlica Ga-laica (1899) La Gran Logia Regional de Andalucía (1899), amb seu a Còrdoba, la Gran Logia Simbòlica Provincial de Málaga - (1891) i la Gran Logia Provincial de Murcia (1893).

88) Op. Cit., p. 96.

89) Frau va desarrotllar activitats maçòniques a les Illes abans que a Catalunya. Va fundar la lògia Hermanos de la Humanidad, de Maó, el 1870, així com La Primera Luz, de Ciutat de Palma, el 1876. Havia estat nomenat membre d'honor del Suprem Consell del GOLU. A Catalunya va fundar, amb R. Arús i altres, el Gran Capítulo Catalán, així com la lògia Avant, de la que va ser Orador Honorari i Venerable Mestre, el 1889. AHNS, --- Exp. pers. 505/40; "La Concordia", n°9, abril de 1889, p. 68; n°15, octubre de 1889, p. 117; La lògia Constancia el va nomenar membre honorari. Va publicar una obra -Del Taller General de la Francmasoneria-, que no hem localitzat. Vegeu-ne les referències al Boletín Oficial del GOE, XIV, n°167, Madrid, 27 de març de 1906, pp. 46-47.

90) AHNS, Llig. 740 A, exp. 2.

91) Als EEUU hi havia dos Supremes Consells: Nord, amb seu a Boston i Sud, amb seu a Charleston, Grandes Constituciones y Estatutos Generales de la Masoneria, con las reformas del Convento de Lausana, p. 123.

92) Segons els acords de Laussana, quan un Suprem Consell formés part d'un Gran Orient, cap dels seus actes en l'àmbit del filosofisme podia ésser revisat o fiscalitzat per aquell Gran Orient, ni per cap dels seus organismes. Desapareixia, doncs, la raó de ser d'aquests. Op. Cit., pp. 142 i ss.

93) Els positivistes com Frau tenien un concepte pejoratiu de la francmaçoneria mística del segle XVIII, tant influencia da pels corrents templaris i ocultistes, amb els que, a voltes s'associava els jesuïtes. Vegeu Le Forestier, R.,: La Franc-maçonnerie templière et occultiste, introd., pp. 40-64 i Llibre I, cap. IV; Anònim, Les Jésuites dans la Maçonnerie et les Papes Francs-Maçons, "Revue Critique et Historique de la Francmaçonnerie", I, Ostende, 1927, pp. 108-115; Montagnac, E.,: Histoire del chevaliers templiers et de leurs prétendus successeurs, Auby, 1864; Tourniac, J.,: Principes et problèmes spirituels du Rite Ecossais Rectifié et de Chevalerie Templière, Dervy Livres, Paris, 1969.

94) Sobre aquest problema, vegeu, entre altres, Historia del Supremo Consejo del Grado 33° para España y sus Dependencias y de la Masoneria española, Mèxic, 1961.

95) AHNS. Mas. Llig. 740, exp. 2.

96) En la visita que aquest federalista realitzà a Barcelona, l'octubre de 1890, la lògia Avant li va retre un homenatge multitudinari, essent Venerable Mestre del taller J.B. Salas Antón. Vid. "La Concordia", II, n°24, Barcelona, octubre de 1890, pp. 184-185.

97) AHNS., Llig. 740, exp. 2.

98) Boletín Oficial de la GLSRCB, I, n°2, abril de 1900, - pp. 9-10. Francesc Esteva -futur Gran Mestre de la GLE- era el Venerable de la lògia Catalunya, el 1901. Segons la versió de F. Perpiñá, (Venerable Mestre de l'Obreros), l'Almogàvers i la Redención pretenien donar un "cop d'Estat" dins la maçoneria i eliminar tots els grans orientes. AHNS., Llig. 620 A, exp. 3, doc. 10 juliol de 1892. Per la notícia de la seva instal·lació a Gràcia, el 1906, vegeu Boletín Oficial de la ---- GLSRCB, VI, n°53, agost de 1906, p. 12 i n°54, setembre de -- 1906, pp. 11-12.

99) La darrera notícia de la lògia Creación es de 1890, -- quan signa amb altres tallers, un manifest per la unió de la maçoneria; "La Concordia", I, n°7, febrer de 1889, p. 53; --- AHNS., 612 A, exp. 13, doc. 11 de juliol de 1890; AHNS., Llig. 618 A, exp. 2, doc. de 1886; Boletín Oficial de la GLSRC, II, n°1-7, gener-juliol de 1887, pp. 27-30 i 76-79.

100) AHNS., Llig. 612 A; "La Concordia", I, n°7, febrer de 1889, p. 56.

101) No tenim més referències d'aquest taller després de - 1890. AHNS., Llig. 612 A, exp. 13, doc. 11 de juliol de 1890.

102) El 1894 seguia en activitat; formava part de l'Assemblea de Lògies Confederades; "Barcelona Masónica", III, n°23, octubre de 1894, p. 12. Salas Antón n'era el Venerable, el -- 1890.

103) "La Concordia", III, n°21, juny de 1890, p. 159; AHNS. Llig. 603 A, exp. 1, doc. 4 d'abril de 1893.

104) El 1892 C. Litrán era membre de la Comissió del Casino Federal Democràtic de Barcelona i col·laborava a l'"Avanzada", que no es distingia pel seu catalanisme, "La Avanzada", V, n°193, Barcelona, 31 de març de 1892, p. 2.

105) En la fundació del diari "El Radical" i el projecte de formar un nou partit republicà de base salmeroniana, hi trobem també, com ja hem vist, destacats membres de la Regional Catalana, així com de "Barcelona Masònica" i l'Assemblea de Lògies Confederades: Salas Antón, Odón de Buen, (fundadors del diari i impulsors del projecte) Josep Caparà i Eduard Fontseré. Aquest nou "partit radical" (així el defineixen) pretenia reivindicar l'autonomia política per Catalunya i per Cuba.

106) Boletín Oficial de la GLSRCB, I, n°2, abril de 1900, pp. 5-6.

107) Boletín Oficial de la GLSRCB, I, n°8, octubre de 1900, pp. 1-2.

108) Per J. Jorge Vinaixa Vid. Culla i Clara, J.B.,: Op. Cit., passim. Quan a la seva activitat maçònica: Boletín Oficial de la GLSRCB, XIV, n°74, agost de 1914, p. 14; n°79, febrer de 1915, p. 4; Boletín Oficial del GOE, XXVI, n°314, Madrid, 30 de juny de 1918, p. 1, i XXVIII, n°339, 31 de juliol de 1920, p. 72. Jorge Vinaixa va presidir la Gran Assemblea del GOE, el 1918. Era un dels col.laboradors més actius d'"El Gladiador".

109) Boletín Oficial del GOE, XI, n°129, Madrid, 15 de gener de 1903, pp. 2-7. L'obediència de Morayta sempre va prohibir a la maçoneria simbòlica de fer política: VI, n°80, 1 de setembre de 1893, p. 131. Per altra banda, al Congrés Internacional de París, els partidaris de les grans lògies i d'atorgar independència al simbolisme varen imposar les seves tesis als partidaris dels Rites (filosofisme): Boletín Oficial de la GLSRCB, I, n°10, desembre de 1900, pp. 9-10. Al Congrés de Ginebra, celebrat el 1902, hi va ser present la Catalana Balear, però no el GOE, Boletín Oficial de la GLSRCB, II, n°22, setembre de 1902, pp. 3-4. Nosaltres, els defensors del simbolisme -afirmen- som "els del Sud", mentre els anglosaxons són "els del Nord". Curiosament, en aquests moments Morayta va in

tentar un apropament a la maçoneria anglesa, tot distanciant-se de l'excessiva politització dels simbolistes.

110) Boletín Oficial del Gran Oriente Español, XI, n°129, Madrid, 15 de gener de 1903, pp. 3-5. En les discussions sobre el tema, els dos únics centres que controlava aleshores el -- GOE a Catalunya (Lealtad i Capítol Integridad) es mostraren -- enemics decidits de les autonomies regionals i de la creació de Grans Lògies.

111) La Masonería y el regionalismo, Boletín Oficial del -- Gran Oriente Español, X, n°120, Madrid, març de 1902, pp. --- 42-43.

112) Les negociacions per establir el pacte s'iniciaren el juliol de 1912 i fou signat per ambdues obediències el 2 de juny de 1914. Boletín Oficial de la GLSRCB, XIV, n°72, juny de 1914, pp. 2-4; n°74, agost de 1914, pp. 2-3; XV, n°82, --- abril de 1915, pp. 1-2. L'acord, però, no evità els conflic -- tes, fins que el 1920 fou denunciat l'esmentat pacte, la qual cosa decidí a la Catalana Balear de convertir-se en una obe -- diència d'abast estatal, amb el nom de Gran Logia Española -- (GLE). Vegeu Gran Logia Simbólica Regional Catalana Balear. -- Ruptura del Pacto entre la G.L.S.R. Catalana Balear y el Gran Oriente Español, Barcelona, 1920.

113) Joan Fivaller (segles XIV-XV) va ser cinc vegades Con -- seller de Barcelona. Per les seves reclamacions enfront del -- rei Ferran d'Antequera es convertí en símbol de les lliber -- tats catalanes per els homes de la Reinaxença. El 1844 s'em -- plaçà una estatua seva a la ciutat i el 1881 un retrat de Fi -- valler figurava a la galeria de catalans il.lustres.

114) Sobre Arús i la biblioteca que donà a la ciutat de -- Barcelona hi ha una excel.lent tesi de llicenciatura inèdita de J. Galofré Illamola-Simal: La Biblioteca Arús, Rossend Arús (1845-1891) i la fundació de la biblioteca (1893-1895), Uni -- versitat de Barcelona, 1975. A aquest treball em remeteixo --

per tots els aspectes no maçònics de la vida d'Arús. L'expedient personal que es conserva a Salamanca és molt incomplet: AHNS., Llig. 443, exp. 63.

115) Arús, R.,: Llibreta Manuscrita.... La lògia Fraternidad es va crear el 18 de desembre de 1868 i es convertiria en una de les més importants durant el Sexenni. Boletín Oficial del GONE, IX, n°187, Madrid, 15 d'abril de 1895, p. 5.

116) BPA., Arús, R.,: Llibreta Manuscrita....

117) "La Chaine d'Union", editada pel GODF, acostumava a donar notícies sobre l'Enciclopèdia d'Arús/Frau: XXII, n°5, - París, abril de 1886, p. 172; p. 172; n°6-7, maig de 1886, -- p. 211, etc.

118) BPA., Imp. Els Estatuts i Reglaments del Círculo "La Luz" varen ser aprovats pel Governador Civil de Barcelona, -- Lufs Antúnez.

119) "La Tramontana", IX, n°410, 19 d'abril de 1889, p. 2. Dos dels oradors -Torroella i Arús- parlaren en català, "per honrar la nostra llengua", com afirmà aquest darrer. En el míting que es celebrà al Teatre Tívoli, el 4 d'abril de 1889, - contra la immoralitat administrativa, Arús i Roca i Roca foren els únics que parlaren en català. Vegeu "La Publicidad", 15 d'abril de 1889, p. 1. Pel míting de setembre de 1888, -també organitzat pel Centro Cosmopolita-, vegeu "La Tramontana", -- VIII, n°380, 21 de setembre de 1888, p. 2. Quan aquest mateix any Llunas sigui empresonat per delictes d'impremta, Arús --- aportarà 790 pessetes per pagar la fiança. BPA., Arús, Ms. A l'any següent -1889- Arús serà objecte d'un atemptat, l'autor del qual era un cambrer, de nom Cecilio, que havia conegut a Cadis. Vegeu "La Concordia", II, n°12, juliol de 1889, p. 96 i "La Tramontana", IX, n°419, 21 de juny de 1889, p. 4.

120) BPA., Arús, Ms.

121) BPA., Arús Ms.; La Cadena de Unión, Asociación para socorros mútuos en caso de enfermedad, Barcelona, 1886.

122) Rafael Torallas, simbòlic "Fulton", era aleshores --- grau 30. AHNS., Llig. 791 A, exp. 16. El 1888 Torallas atorgà a R. Arús la representació de la "Ilustración Obrera de Tarra gona" a l'Exposició Universal. BPA., Arús, Ms.

123) Heus aquí alguns poemes catalanistes que va escriure Arús entre els catorze i setze anys.

"Quan d'idioma oficial
al castellà tractar sento
jo pregunto molt formal
qui l'ha ascendit de sargento?"
(18 de juny de 1862)

"Si may parlo'l castellà
penso avans en català"
(20 de novembre de 1859)

"L'español pel català
estranger sempre será" (14 d'octubre de 1859)

BPA., Arús, C/I. N'hi ha alguns més, tots del mateix tarannà. En el primer número de "La Tramontana", Arús signava un poema que incloïa aquestes estrofes:

"¡Ai Castella castellana,
si la terra catalana
no t'hagués conegut mai!"

La Caiguda del'Anton, I, n°1, 16 de febrer de 1881, p. 3.

124) Diccionario Enciclopédico...., Vol. II, p. 652.

125) BPA., Imp. de la lògia Avant.

126) Arús, R.,: La Caritat. Fantasia en un acte, Barcelona, 1874, p. 39.

127) BPA., Imp. s.a.

128) BPA., Arús, Imp. Gran Batalla-Gran Victòria. A la Societat Balaguer o sia La Colla del Arròs, 4 de maig de 1887.

129) BPA., Arús VI.

130) BPA., Arús, Imp.

131) BPA., Per a tal motiu, els components de l'Avant obsequiaren Arús amb les insígnies del grau.

132) R. Arús formava part de la Columna d'Honor de la lògia Constància. En la festa d'instal·lació del seu nou local, va participar als treballs maçònics exercint com a president dels mateixos, la qual cosa provocà la protesta del CODE. AHNS., - Llig. 443, exp. 63; AHNS., 611 A, exp. 1, doc. 12 de maig de 1889.

133) BPA., Arús, Imp.

134) Es probable que les lògies Gramalla i Barchinona haguessin estat unes de les moltes d'existència efímera.

135) Arús, R.,: Llibreta Manuscrita..... El 1927, l'Ateneu Humanitat -seu de les lògies de la GLE- va comprar la taula i la poltrona d'Arús. AHNS., Llig. 740 A, exp. 3, Actes, 20 de febrer de 1927.

C A P Í T O L O VIII

LES RELACIONS AMB EL MOVIMENT OBRER

Com en el cas de la dona, la maçoneria dedicà una part de les seves preocupacions teòriques als problemes de la classe obrera, però els obrers rarament formaven part significativa de cap taller, tant al segle XIX com al XX.

Si bé els objectius comunment repetits dins l'orde s'adreçaven a la regeneració de tota la humanitat i sempre es vanaglorià de ser interclassista, els treballadors manuals no més en varen constituir una infima minoria. Cal afegir, però, que aquesta mancança havia esta compensada d'alguna manera -- amb la pertinència a la maçoneria de significats personatges del món obrer, com és el cas d'Anselmo Lorenzo, J. López Montenegro, A. Pellicer Paraire i Llunas i Pujals, dins el camp anarquista, així com Manuel Bochons i Joan Nuet, pel que fa a l'obrerisme reformista, a més d'altres líders significats, -

com el cooperativista Salas Anton, l'antic federal B. Lostau o el singular Eudald Canibell.

Cal preguntar-se, en primer lloc, qui havia posat més impediments a que la classe obrera tingués fàcil accés a la maçoneria: si bé aquesta mateixa, exigint un nivell cultural acceptable i unes cotitzacions que difícilment podia satisfer un jornal proletari, o per contra, foren les pròpies organitzacions obreres qui no s'interessaren per la maçoneria, donat el seu caràcter interclassista, moderat, equivocament deïsta o espiritualista i, en definitiva, burgès. (1)

El cert és que, al nostre entendre, els intents d'aproximació entre maçoneria i classe obrera conseguiren estrenyer relacions i augmentar el nombre d'obrers dins l'orde, però no obtingueren els resultats desitjats.

La dècada dels vuitanta representa l'etapa de màxima expansió, quan a les relacions entre maçoneria i moviment obrer, debilitant-se a la dècada següent, malgrat els esforços d'Anselmo Lorenzo, recolzats especialment pel nucli de la Tipografia La Acadèmia, de qui parlarem més endavant. També assistim en aquesta època a una presència maçònica important entre els dirigents de l'Ateneu Obrer de Barcelona, (2) sense que necessàriament això hagués suposat que un nombre significatiu d'afiliats a l'entitat demanés la iniciació a l'orde.

Creiem, doncs, que els homes vinculats al moviment obrer que buscaren l'apropament a les lògies o foren atrets -

per aquestes, cal cercar-los entre els impulsors i directors de diaris i revistes i, en general, entre els dirigents i intel·lectuals de l'obrerisme, tant del sindicalisme anarquista i apolític com del reformista.

Ens sembla prou significatiu al respecte el succeït en la creació de la Primera Internacional. Segons afirmen A. Farga Pellicer, A. Lorenzo i altres autors, (3) la idea de la seva fundació es va proposar en un local de la maçoneria londinenca, el 5 d'agost de 1862, però aquesta no hi participà - especialment, encara que subscrivís la idea d'unir en una organització a tots els treballadors del món, esglai de la futura unió de la humanitat: és a dir, la fraternitat universal maçònica.

Així, les empreses cosmopolites proposades per l'orde mai es circumscriviren a una sola classe social, sino que impulsava o recolzava totes les entitats supranacionals que tendissin a la unió i harmonia entre els homes i els països. El messianisme secularitzat de la maçoneria pretenia respectar tots els drets -inclòs el de la propietat- i armonitzar-los mitjançant el diàleg, l'exemple i la pedagogia. Es obvi que una semblant filosofia social i política havia forçosament de prendre, quan a la seva praxis, la forma d'un reformisme, a voltes massa tebi perquè les organitzacions obreres més radicals o revolucionàries veïessin en l'orde poca cosa més que el braç de la burgesia liberal, antagònica als interessos de classes treballadores. M. Bakunin, que va ser maçó durant forces anys, (4) va deixar l'orde per la Primera Internacional,

afirmant que la maçoneria havia estat la "internacional de la burgesia"; Farga Pellicer, per la seva banda, reproduïx en la Història liberal ... un fragment escrit per Bakunin on diu que la maçoneria "ha representado, en cierto modo, el desarrollo, el poder y la decadencia intelectual y moral de dicha -- clase. (...) Con las revoluciones de 1830 y 1848 en Francia, la Francmasonería acabó por completo su revolucionarismo y su misión redentora; puesto que habiéndose hecho servidora de la clase media y hallándose esta en el pleno goce de todos sus -- privilegios, dominando verdaderamente el mundo, perdió también su razón de ser, conservándose hoy estacionaria e impotente".

(5)

El judici del prohom anarquista -que subscribeix R. Farga Pellicer-, era comú a la majoria dels homes que escriuen a la premsa de l'època en defensa de la classe obrera.

La desconfiança de reformistes i especialment de revolucionaris envers l'orde era justificada per les raons que hem esmentat. Però quan a persones concretes es refereix, caldrà individualitzar cada cas, doncs entre els líders d'ambdues tendències hi trobem maçons significats, corroborant un cop -- més les ideologies dispars -i a voltes antagòniques- que conviuen en la família maçònica.

Tenim lògies de tarannà conservador, d'altres on -- predomina l'obrerisme reformista, com la Razón, fundada, per Josep Nuet i M. Bochons. (6) Hi ha lògies de tendència anarquista, de gran importància qualitativa dins la maçoneria bar

celonesa, com la Hijos del Trabajo, així com d'altres, de les quals no posseïm massa informació, com l'Emancipación, que estava composta exclusivament d'obrers i en la que hi figurava Eudald Canibell. (7)

Cal matissar, però, que quan afirmem que a la Hijos del Trabajo hi predomina l'element àcrata, només volem dir -- que els documents emesos per aquesta entitat reflexen idees i proposicions que són les pròpies de l'anarquisme de l'època, ja que si revisem les professions dels components del taller comprovarem que està compost majoritàriament de comerciants, viatjants, comissionistes, un fabricant i altres ocupacions - que denoten, en la majoria de casos, un nivell econòmic molt per sobre de l'obrer. (8)

Que els dirigents d'una lògia defensin l'ideari --- anarco-col.lectivista o qualsevol altre, mai implica que tots els membres hagin de comulgar ideològicament amb aquells, encara que a l'hora de formular cert tipus de demandes, reivindicacions i respondre a qüestions de caire polític, social o econòmic, els caps del taller procurassin convèncer el seu -- auditori, abans d'emetre documents o proclames, de la justf - cia o conveniència de les idees que aquests defensaven.

Quan Anselmo Lorenzo redacta documents en nom del - taller en els que s'ataca l'Estat i la divisió de la societat en explotadors i explotats, reivindicant la seva abolició, di - fícilment podem admetre que aquella majoria de benestants i - propietaris de comerços subscrivissin allò que el líder obrer propugnava, al menys en aquests punts.

Hem de tenir present que en les lògies s'establia un clima de sociabilitat i fraternitat filtrada per la pròpia estructura jeràrquica i per la forma perfectament regulada de debatre els temes proposats com a "treballs". Això creava una dinàmica de discussió i d'acords -votats per majoria- en la -- que no sempre quedaven reflexades les opinions minoritàries, excepció feta de les actes de les sessions, on es palesava no només la diversitat d'opinions i ideologies, sino fins i tot els enfrontaments i els conflictes interns que a voltes provocava aquesta multiplicitat de veus.

Podem afegir, en aquest sentit, que si bé no afloraven normalment les divisions greus entre els germans quan es tractava de disertar sobre principis abstractes com la Fraternitat Universal o la Bellesa, la situació canviava a l'hora de redactar un comunicat on s'havia de fer una valoració "màgònica" de la lluita entre el treball i el capital. Aleshores el fabricant de billars Aleix Amorós Andreu o la majoria dels comerciants discrepaven obertament de qui, com Lorenzo, atacava el principi de propietat privada. (9)

Les relacions amb l'obrerisme.

Com ja hem dit anteriorment, les relacions de la maçoneria amb el moviment obrer català varen estar marcades, -- tant per la feblesa numèrica com per la discontinuïtat. Tot i que no és fins els anys vuitanta que podem constatar clarament una afluença relativament important d'obrers anarquistes i *

reformistes a les lògies, la primera aproximació entre ambdós moviments cal situar-la a partir de 1870-1871, entorn a la revista lliurepensadora "La Humanidad", de la que ja n'hem parlat anteriorment. Aquest setmanari barceloní constitueix, amb tota cartesa, la primera manifestació periodística d'una realitat social que sobreviurà al nostre país durant la darrera part del segle XIX, en la que conflueixen i a voltes es confonen sectors de l'anarquisme i del republicanisme amb el lliurepensament, mosaïc heterogeni on la maçoneria hi estarà sempre present, tant quantitativament com qualitativa.

Les relacions del lliurepensament -sempre molt pròxim o assimilat a la maçoneria- amb els homes de la Internacional són, prou paleses en "La Humanidad".

Evidentment, semblants unions s'adreçaven a la realització d'accions concretes i puntuals i difícilment ultrapassava aquest marc, però com sigui que el reaccionarisme dinàstic de la restauració alfonsina i el "jesuïtisme" continuaven servint com a elements motivadors, la dialèctica anticatòlica i antiestatal possibilità que durant varies dècades s'arribés a consolidar, malgrat la precarietat estructural i les contradiccions internes que això provocava, una realitat social alternativa d'important presència i influència en la societat catalana de l'últim terç del segle XIX. Repetim, en síntesi, el que ja hem dit amb anterioritat: els uns lluitaven contra l'Estat, els altres contra aquell Estat i tots plegats ho feien contra l'Església. Al nostre entendre, la possibilitat de plantejar la lluita social i política en aquests termes,

per part d'amplis sectors que abastaren tant la classe obrera com la petita i mitjana burgesia progressista i republicana, ha incidit en la configuració de la lluita de classes i en -- les manifestacions de la vida social, cultural i política de la Catalunya contemporània.

La segona i darrera etapa, en què el moviment obrer mantindrà relacions més estretes amb la maçoneria, correspon als anys vuitanta-noranta, a partir de l'ascensió al poder -- del liberal Sagasta, que possibilità l'existència consolidada d'associacions obreres i altres entitats de naturalesa diversa, entre elles els cercles lliurepensadors. Amb el nou clima de llibertat, la vida associativa, cultural i política experi^{mentà} arreu l'Estat un impuls decisiu, ja que és a partir del govern liberal sagastí de febrer de 1881 fins juliol de 1890, (amb el parèntesi conservador de març de 1884 a novembre de - 1885), quan assistim a la creació de nombroses entitats de to^{ta} mena arreu del país, a la consolidació del catalanisme, de la maçoneria i del moviment lliurepensador que sempre l'acompanyarà.

Quan al moviment obrer, és sabut que durant el perío^{de} de liberal atravessà una crisi persistent; poc després de la caiguda de Cánovas, el Congrés Obrer de Barcelona reconsti^{tu}eix la secció espanyola de la Internacional i crea la Federació de Treballadors de la Regió Espanyola, la qual es divi^{dirà} en dos corrents: l'anarco-comunista i l'anarco-colectivis^{ta}, partidària de l'acció sindical. (10)

Dos dels dirigents fundadors de la FTRE seran maçons: Antoni Pellicer Peraire i J. Llunas i Pujals, que defensaven la necessitat de fer confluïr anarquisme i obrerisme en un camí que no fos l'atzucac nihilista ni l'agrariisme anarquitzant dels sectors dominants a Andalusia i que al nostre país eren representats per García Viñas, Trinidad Soriano i altres. Anselmo Lorenzo, que dos anys després seria iniciat a la maçoneria, va ser expulsat de la Federació. (11)

Però el nucli vencedor dins l'organització obrera -- no va lograr consolidar una organització que, si bé un any -- després de la seva fundació, ja comptava amb 218 federacions locals i 58000 afiliats, (12) poc temps després desapareixia (1883-1884), tot i que es mantindran comissions locals a Barcelona i s'intentarà dur a terme els pactes d'Unió i Solidaritat. (13)

Entre els partidaris d'un obrerisme anarquista obert a l'acció sindical i a altres forces d'esquerra, cal citar a Llunas i Pujals, que constitueix un personatge a la vegada -- singular i representatiu d'un projecte polític i social que -- havia recollit les formes més obertes de l'anarquisme conjuminant-lo amb l'ideari catalanista, per aproximar-lo al republicanisme de base federal, (14) al lliurepensament i a la maçoneria. L'eix en torn del qual aquest lluitador va articular el seu projecte va ser el setmanari "La Tramontana", (15) que fundà quan es dissolia la Federació Regional Espanyola i que donaria pas a la possibilitat de crear una organització alternativa a aquesta, que defensés els principis que hem esmentat abans. (16)

El projecte de "La Tramontana", que constitueix, al nostre entendre, un dels dos grans fracassos de la Catalunya progressiva de la Restauració, (17) pretenia unir la força numèrica de la classe obrera sensible a les propostes anarquistes amb el republicanisme lliurepensador, sota la bandera d'un catalanisme tant progressista com el contexte ho permetés. (18) Era un projecte social formulat amb elements àcrates, però -- també republicans i amb un lliurepensament molt radicalitzat, fortament anticlerical, autèntic pal de paller que havia de permetre l'articulació d'elements tant diversos i oposats. (19)

El fracàs de Llu^{na}s i dels homes de L'Acadèmia és - el fracàs d'un sindicalisme radical però viable, de base lliurepensadora, àcrata i republicana, també sota el beneplacit, l'impuls i en la participació de molts maçons, que veieren la necessitat de recuperar el gruix de la classe obrera pel que havia de ser un projecte popular, revolucionari, pretesament interclassista i de principis socials radicals. (20) No podem saber quina hauria estat l'evolució d'aquest hipotètic moviment de masses, però ucronies apart, tenim constància històrica dels qui varen recollir, transformant-lo, el projecte de Llu^{na}s, el nucli de la Tipografia L'Acadèmia i el "setmanari vermell". Al tombant de segle, personatges com Litrán, E. Gardó, J. Jorge Vinaixa, Serraclara, Climent Selvas, Isart Bula, A. López de Ayala, Francesc Esteva Bertran, etc., per citar - només a significats maçons en actiu, donaran vida a un moviment radical, de base republicana, de tarannà i llenguatge -- anarquitzant, fortament anticlerical, però en aquest cas anticatalanista: el lerrouxisme. (21)

De la biografia maçònica de Llunas no en tenim quasi notícies, excepte que el 1893 estava afiliat a la lògia -- Constància, (22) en l'època que va ésser detingut arrel de la bomba del Liceu, condemnat a tres anys de presó i 250 pessetes de multa, sentència que no complí. (23)

Un altre dels maçons membres de l'Acadèmia, fou Antoni Pellicer Paraire, però del que no en tenim constància documental. (24)

D'Eudald Canibell i Masbernat, (25) simbòlic "Bakou nine 1º", com de José López Montenegro apenes s'han conservat algunes referències de les seves activitats maçòniques. Pertanyien a la lògia Emancipación n° 5, i en representació d'aquesta Canibell formà part de la comissió constitutiva de la Regional Catalana. (26) Segons que afirma "La Tramontana", el 1886 aquest taller estava compost exclusivament per obrers. (27)

Pel que fa a les activitats estrictament maçòniques de Canibell, poca cosa podem dir, donat que la documentació de la lògia Emancipación no ha estat localitzada. Quan a altres aspectes de la seva prolífica i polifacètica activitat, són bastant conegudes, tot i que no hi ha cap biografia acurada d'aquest singular personatge. (28)

Entre els components del nucli de "La Tramontana" i la Tipografia L'Acadèmia, només és possible -en l'estat actual de les investigacions- referir-nos a la vida maçònica d'Anselmo Lorenzo.

Anarquisme i maçoneria.

Entre tots els moviments organitzats que a la Catalunya de la Restauració alfonsina aspiraven a transformar --- l'individu i la societat, son l'anarquisme i la maçoneria els que més exemplarment constitueixen, tant per la seva natura le sa com pels principis generals que defensen, sengles teories generals de salvació. (29) Veurem fins a quin punt existeix - afinitat entre ambdos projectes salvacionistes en contrastar, seguint la trajectòria d'Anselmo Lorenzo, els principis i --- ideals que llurs respectius principis reflexen.

Es perfectament conegut el fet que, del del seus -- inicis, el pensament anarquista es manifesta amb una impor -- tant càrrega d'elements religiosos. (30) El lema de la Primera Internacional era "Veritat, Justícia i Moral" i els seus - defensors i propagadors parlaven d'harmonia, de la sublim i - santa rebel.lia, del nou evangeli social i dels apostols de - l'ideal. Ricardo Mella, un dels autors més citats i llegits, dirà que el paradís és "devant i no darrera de vosaltres", -- mentre defineix l'harmonia anàrquica com la "perfecció humana i la condemna absoluta del pecat". (31) Teobaldo Nieva escriu que els governs actuals són el "purgatori de les societats, - pels què han de passar per arribar a la glòria de l'anarquia". Lorenzo apel.larà a un futur on la humanitat "viurà lliure i feliç en el decurs perdurable dels segles"; (32) J.J. Morato dirà que Lorenzo "oyó la buena nueva" del llavis de Fanelli... (33)

A l'Europa de l'Antic Règim, tota revolució entrava en escena vestida d'elements religiosos; l'ateïsmes era un luxe intel·lectual d'esperits refinats, de la noblesa il·lustrada, mentre el poble convertia els líders en sants i apòstols i els moviments revolucionaris prenen la forma de rebel·lió i d'heretgia, quan no feien directament de la Bíblia un text radicalment subversiu. (34)

Com afirma Hobsbawn, els camperols estaven incapacitats per comprendre qualsevol llenguatge que no els parlés en clau cristiana, amb la Verge, els sants i les Sagrades Escriptures. (35)

A la Revolució francesa, la massa anònima de revolucionaris, com ha demostrat Albert Soboul, crearen ràpidament un nou culte als sants i màrtirs -amb miracles inclosos- calcats del model anterior: Perrine Dugué, venerada al departament de la Sarthe, havia pujat al cel amb ales tricolors i la seva tomba curava els malalts. (36)

Més que nostalgia de la cosmogonia religiosa, on -- l'objectiu final d'un orde social determinat era la salvació eterna de tots els homes, el que es manifesta és la impossibilitat de pensar una realitat radicalment diferent a la tradicional, de manera que amb la descristianització de les masses urbanes a l'occident europeu, aquestes convertiran els teòlegs en científics, la doctrina cristiana en la ciència positiva, la Bíblia en l'"evangeli social" i els sants del calendari en els apòstols i màrtirs de l'"Ideal. La fe en Déu es -

transformarà en la credulitat ingènua i acrítica en las lleis de la naturalesa, de la ciència i la raó. Com afirma Hobsbawn, la secularització "és el fil ideològic que manté cosida en un tot la història obrera londinenca". Els radicals lliurepensadors que seguien a Holyoake anaven com pelegrins a visitar el Palau de la Ciència de Bradlaugh. (37) John Trevor, un dels molts místics sectaris anglesos del segle XIX, fundador, el 1891, de l'Església Obrera, afirmarà que Déu és el moviment obrer i que el "gran moviment religiós del nostre temps és el moviment per l'emancipació del treball". (38)

Quan al nostre país, ja hem fet referència en apartats anteriors al procés secularitzador que varen experimentar les classes populars urbanes a Catalunya a partir del Sexenni. (39)

Com en la utopia científica de F. Bacon, (40) en el pensament anarquista (però també en el maçònic amb igual força i en el lliurepensament) la ciència presideix el futur i és portadora de felicitat, d'abundància i d'harmonia universal; com en l'autor de New Atlantis i en la maçoneria, en l'anarquisme també hi és present la metàgora de la llum. (41) La història de la classe obrera i de la humanitat es, com afirma el mateix Bakunin, "l'ascens des de les tenebres a la llum". (42) Els anarquistes, com els místics religiosos, són impacients; tenen pressa per veure/viure en el paradís que somien. I Barcelona, la "Rosa de fuego", terra de fantasies anarquistes, com dirà Mori, (43) serà una ciutat propícia per convertir somnis en realitats. Tot el discurs ideològic del

moviment obrer anarquista està construït sobre creences i voluntarisme, més que no pas de realitats i experiències acumulades. (44) Com afirma Alvarez Junco, l'anarquisme és un idealisme i la manifestació més radical del liberalisme. Els rebels ho són -diu Soledad Gustavo- "mucho más por un ideal y por la defensa de la dignidad humana que por un pan", ja que -continua-: "las revoluciones no son hijas del estómago; son hijas del pensamiento". (45)

Entre les afinitats més significatives, cal ressaltar en primer lloc que ambdós moviments es manifesten com a hereus directes i últims de l'optimisme filosòfic de la Il·lustració; en això podem calificar-los de tardo-il·lustrats. Ambdós comparteixen també una genealogia comuna, en el pla històric i de les idees, que els fa considerar-se com a hereus de la Revolució francesa i de la ideologia liberal. Tot això és evidentment matissable, però sí podem afirmar que constitueixen les tendències majoritàries i dominants. En els calendaris anarquistes, com en la maçoneria, es commemora Galileu, Giordano Bruno, Rousseau, Newton etc.; (46) a molts dells, la maçoneria els converteix, a més, en germans. Maçons i anarquistes (com Llunas a "La Tramontana") competeixen en la celebració de la Revolució Francesa i fins i tot en la commemoració del descobriment d'Amèrica. (47)

Per altra banda, recordem que l'anarquisme no considera en cap moment la necessitat d'escriure una història anarquista, (48) com ho farà, per exemple, el marxisme. Farga Pellicer escriu, en col·laboració amb Lorenzo i Pellicer Peraira

Garibaldi. Historia Liberal del siglo XIX, (49) i a l'Escola Moderna s'utilitza la història del federal Nicolás Estévez. El mateix Lorenzo afirmarà que el problema polític del món -- quedà (50) resolt amb la Revolució francesa, mentre que si no s'havia donat encara solució al problema social, era a causa de "la traïdora renúncia que del progreso hizo la burguesía, una vez realizada la revolución política en su exclusivo beneficio". (51)

Altres aspectes apropen anarquisme i maçoneria, entre els que tornem a destacar la passió per l'educació i la creença que aquesta rectifica l'herència i transforma radicalment els homes. (52) També els uneix un mateix o semblant --- idealisme, que dóna més credibilitat a les idees que a la matèria. D'aquí la voluntat pedagògica, el prestigi de la paraula i de predicar amb l'exemple. D'aquí la preocupació constant per dignificar la condició humana i les comunes apel·lacions a la necessària regeneració de la humanitat. Aquest nou estat, dirà Lorenzo, serà com "el reingreso de la humanidad en aquel paraíso de la fábula genesíaca, (...) donde, si de él fue --- arrojado por el pecado de la ignorancia y la violencia de un creador irritado, volvía regenerado por la virtud de la ciencia y el poder de la revolución". (53) El mateix Lorenzo expressa perfectament aquest optimisme pedagògic en un article sobre la pena de mort:

"En la sociedad del provenir, tenemos por cierto, y nadie será osado a desmentirnos, que, destruidas las causas promovedoras del crimen por la verdadera ilustración, por el

trabajo atractivo y por la solidaridad sublime, el crimen desaparecerá, y si por raro caso algún criminal, loco o malvado, recordase estos tiempos de barbarie en que vivimos, toda la masa social se conmovería (...) y aplicaría oportunamente el tratamieto patológico o moral para obtener la curación o la rehabilitación del desgraciado". (54)

Un altre dels elements comuns a la maçoneria i l'anarquisme és la dignificació del treball, en tant que activitat bàsica de l'home. Aquí són evidents les afinitats amb l'ètica calvinista que, per dir-ho amb paraules de M. Weber, sacralitza el treball, convertint l'activitat professional en una acció salvadora i en un deure moral. (55) Els teòrics i publicistes de l'anarquisme defensen un concepte del treball molt pròxim al dels calvinistes, d'igual manera que en el cos doctrinal maçònic, només mitjantçant l'ininterromput treball maçònic -i profà- dels germans aconseguiran "pulir la pedra" i faran evolucionar la humanitat envers la perfecció i la construcció simbòlica del Temple Ideal. (56)

Lorenzo acostumava dir que pretenia convertir els "zeros en homes". (57) La seva fe en un món feliç poblat i gaudit per productors lliures i solidaris dignificava l'home i el treball, que en la societat capitalista era només una càrrega embrutidora i depravant. Com dirà Gabriel Alomar, els anarquistes infongueren "un sentido aristocrático, dignificador en la multitud plebeya, sometida a todas las herencias del esclavaje. (...) Ellos comunicaron, por primera vez, un alma a las multitudes..." (58)

Ens hem estès especialment en les anteriors conside
racions sobre la doctrina maçonica i la ideologia anarquista
perquè creiem que sense situar correctament el fenomen no és
possible de comprendre les relacions i les afinitats d'ambdós
moviments socials, doncs creiem que té molt poc interès limi-
tar-nos a l'enumeració d'uns quants noms més o menys coneguts.

Anselmo Lorenzo, l'exemple paradigmàtic.

Va ser durant els anys vuitanta -com ja hem dit- --
que Llunas, Lorenzo, López Montenegro, Tarrida, Pellicer Parai-
re, Torrents Ros, Soledad Gustavo i Teresa Claramunt, entre -
altres, propicien una obertura de l'obrerisme cap el lliure -
pensament i la maçoneria. (59) Aquestes connivències no eren,
com diu M. Nettlau, ben vistes pels corrents comunistes, con-
tents i gelosos del seu aïllament dins la societat. (60)

A "El Productor", per exemple, es diu en to burlesc,
l'any de l'Exposició Universal:

"La fiebre expansionista ha traïdo a Barcelona mues-
tras de todos los productos intelectuales de nuestros burgue-
ses, (...) entre ellos (...) la doctrina librepensadora deis-
ta y republicana que (...) no pasa de ser una secta religiosa
y política". (61) Charles Malato, per la seva banda, es mani-
festa encara més crític:

"Y hoy la francmasonería es una religión, el libre-pensamiento otra; el materialismo tiene sus ritos como el --- deísmo. Cuanto simboliza el misticismo debe ser destruido".

(62)

Certament que el nou clima de convergència maçònica lliurepensadora amb l'anarquisme tolerant i flexible, no anirà més enllà dels anys vuitanta. Podem afirmar que aquesta és una dècada irrepètible, ja que amb el bombisme i la supremacia dels sectors àcrates radicals desapareix allò que podia haver estat el projecte revolucionari de més ample abast del segle XIX, però que no disposà de temps ni bases suficients per articular sòlidament un moviment social, cultural i polític on tenien cabuda el republicanisme, l'anarquisme i el catalanisme, units a partir de fenòmens tant dinàmics com el lliurepensament, model d'heterogenitat i element catalitzador de forces que normalment actuaven de manera aïllada.

Lorenzo va participar d'aquest projecte, probablement de la ma de Llunas i Pellicer Paraire. (63) Es possible que les motivacions de "Gutenberg" per ingressar a l'orde cal cercar-les, com afirma E. Olivé Serret, en l'aïllament en què es troba arrel d'ésser expulsat de la FTRE i en l'apoïo que reb per part dels homes de la Tipografia L'Acadèmia. (64) Però no creiem pas que aquest factor hagi de tenir connotacions pejoratives, ja que l'important -creiem- és que un dels prohoms de l'anarquisme català i espanyol va fer una bandera i un exemple brillant de que sí era possible ésser anarquista i maçó i, cosa important, exercir simultàniament en els dos --

campes. L'afiliació de Lorenzo a la maçoneria no fou, com veurem, una solució acomodaticia per superar el seu aïllament --- dins el moviment obrer.

Aquesta va ser, precisament, una de les batalles -- que el nucli de "La Tramontana" (65) va dur a terme, ja que -- no tot l'obrerisme àcrata veia amb bons ulls aquella societat més o menys secreta composta de botiguers i advocats que invocaven el Gran Arquitecte de l'Univers. Segons sembla, el moment àlgid de la polèmica cal situar-lo als anys 1889-1890, -- que coincideix també amb un dels moments en que més actes públics i mítings anticlericals i lliurepensadors es celebren -- al país. Llunas, Canibell, R. Arús, Salas Anton, Odón de Buen, Lostau, Teresa Claramunt, C. Litrán, Tarrida, Torrents Ros, i tants d'altres emprenen una activitat inusitada, participant a tot acte on es demanen escoles laiques, laicització de la -- societat, o es celebri el centenari de la Revolució francesa, on prenen la paraula republicans, espiritistes, maçons, anarquistes i a voltes algun personatge de l'obrerisme reformista, com Nuet o Bochons.

Les motivacions personals o estratègiques que fan -- entrar els anarquistes a les lògies és un tema complex i que només pot explicar-se individualitzant cada cas. La documentació al respecte és quasi nul·la, a excepció del testimoni de Lorenzo, que ens pot servir d'indicador i que podem aplicar, fent les necessaries reserves, a els altres líders àcrates -- que també es fan iniciar.

Podem dir que alguns dirigents de l'obrerisme revolucionari veieren en la maçoneria una eina auxiliar que podia ser de gran utilitat, encara que tampoc ignoraven el perill de desviació cap el reformisme, que un excessiu compromís amb les lògies podia suposar. Consideraven negatiu pel moviment obrer que la possibilitat d'ampliar considerablement el camp d'influència anarquista comportés, paral·lelament, una adulteració o hipoteca dels principis revolucionaris. Certa premsa com "El Productor" els recordava sovint dels perills que suposava barrejar-se amb republicans, maçons i lliurepensadors -- que, com deia Salvochea, "només servien per acompanyar difunts". (66)

Però Lluнас i Pujals estava disposat a córrer el risc, convençut que l'estratègia correcta era dur a terme el combat en el camp cultural i ideològic:

"Atacar sólo el Estado es atacar el efecto, y éste jamás modifica la causa. (...) Por eso hay que producir antes la revolución intelectual que la material; (67) (...) y cuando en ese combate en que no puede esgrimirse más arma que la razón queden rotas y maltrechas las líneas enemigas, entonces llega el momento histórico de la revolución material, del complemento...." (68)

"Convencidos de esto, es por lo que dijimos, hace ya algunos años, en el Ateneo Barcelonés, que si los obreros de la inteligencia no se veñfan a nosotros, nosotros los obreros manuales nos iríamos a ellos por ley de necesidad, como -

así va sucediendo. En la prensa, núcleo el más poderoso que -
 combate por las ideas, cuenta ya con numerosa representación
 el obrero; (...) Al periódico ha seguido con tanta o mayor --
 profusión el folleto y el libro de carácter puramente obrero,
 (...) hasta el punto de que ya muchas publicaciones puramente
 burguesas se declaran también en poco o en mucho en favor del
 proletariado". (69)

Lorenzo, més desconfiat envers els arguments esgri-
 mits per Llu^{na}s i molt més purista quan al camí que havia d'em-
 prendre el procés revolucionari, explicitava els seus temors
 en un article que publicà a "Acracia" sobre la poderosa socie-
 tat nordamericana "Els Cavallers del Treball":

"Los Caballeros del Trabajo, constituidos de una ma-
 nera algo parecida a la Masonería, forman, no solamente una -
 federación de asociaciones de oficios, sino que abrazan tam-
 bién a "secciones varias", compuestas de individuos que no ca-
 ben en ninguna de las sociedades de oficios constituidas; ---
 (...) excluyendo tan sólo a los abogados y taberneros. (...) Su programa es en parte socialista, pero redactado de manera que permita la entrada de los menos avanzados" (...)

"La fuerza de la Orden estriba en su vasta ramifica-
 ción sobre todas las clases y especies de trabajo; mas esto -
 constituye también su gran debilidad..." afirma Lorenzo denun-
 ciant el perill de traició a la puresa dels ideals revolucio-
 naris, al mateix temps que manifesta una poc dissimulada admi-
 ració per la força que l'"Orden" havia demostrat en la vaga -

del primer de maig i en els recents conflictes laborals entre l'empresa ferroviària de Jay Gould i els seus assalariats. (70)

Entre els corrents més oberts de l'anarquisme més o menys col·lectivista és palès el desig d'abarcara amb l'aïllament en què es troba l'obrerisme revolucionari, la qual cosa els portarà a apropar-se, per diverses raons, també a la maçoneria. (71) Era la institució més interclassista de les existents, tot i que hi predominava la burgesia; era també una organització que, sense abandonar mai la rígida estructura jeràrquica, permetia la discussió ordenada de tots els temes i es pretenia fer anticlericalisme sense parlar de religió i política sense parlar de partits. L'anarquisme entenia aquest llenguatge apolític i anticlerical i les lògies eren factor de primera importància- un forum privilegiat on explicar l'idea i fer prosselitisme de la causa àcrata i proletària davant d'aquells que podien fer realment quelcom perquè els seus arguments i raons fossin, com a mínim, escoltats per la burgesia. La maçoneria, a més, podia obrir portes que usualment -- eren tancades a la classe obrera. Recordem la gran importància que "La Tramontana" dona a les conferències que l'abril de -- 1887 pronuncien Lluнас i Lorenzo a la Secció de Ciències Polítiques de l'Ateneu Barcelonès. (72)

Quan a Lorenzo, coneixem els arguments amb els que justifica la seva pertinença a la maçoneria, però disordament no sabem gaires coses dels qui convençeren a molts anarquistes que dins una institució autoritària i jerarquitzada també era possible treballar per l'emancipació dels treballadors i de tota la humanitat.

Segons explica Lorenzo, la primera vegada que, residint a Madrid, li varen proposar d'ingressar a la maçoneria, va respondre que això no es podia fer sense traïr els principis de la Internacional. (---) No obstant, anys després havia canviat d'opinió, influït pels anarquistes maçons catalans, -- com ell mateix declara a El Proletariado Militante: "nunca hubo antagonismo entre la Masonería y la Internacional, antes -- al contrario; la primera sirvió de auxiliar a la segunda en sus comienzos". Tot seguit Lorenzo reproduïx el text de Farga Pellicer on s'explica que la fundació de la Primera Internacional es proposà a una reunió de delegats obrers celebrada a un local de la maçoneria londinenca.

Els anys vuitanta havia lluitat per convèncer els obrers de la complementaritat entre ambdues condicions; ara feia al·lusions a què hi havia sectors dins la maçoneria reaccis a admetre elements anarquistes, doncs, segons diu (1900 - aprox.) "en Barcelona abundan quienes pretenden hacer injustamente exclusiones de individuos y limitaciones de ideas que la institución no autoriza. (73)

Aquestes consideracions les inclou el capítol V, sota el títol d'"Incidentes desagradables", encara que al final del mateix, referint-se al que ell anomena "el conflicto político y el conflicto masónico", declara que el nucli organitzador de la Internacional en sortí enfortit.

Lorenzo va ésser iniciat a la lògia barcelonina --- Hijos del Trabajo, el 13 de desembre de 1883, quan comptava -

42 anys; com molts tipògrafs, va adoptar el nom simbòlic de "Gutenberg". Si va escollir aquest taller és presumible suposar que ho feu motivat perquè comptava amb elements anarquistes, encara que aquesta ideologia no n'era la predominant. -- Tot i que hi estaven afiliats alguns antics internacionalsistes com Jaume Planes Prat, grau 32 i Primer Vigilant del taller, el 1887, (74) i Pere Gasull Ramentol, company de lluita de Lorenzo durant forces anys, la majoria del quadre estava composta per elements aliens a la classe obrera; quasi tots els alts graus i els càrrecs eren ostentats per comerciants o similars.

Malgrat això, una gran part dels documents en què es tracten temes polítics i socials reflexen una clara influència anarquista, la qual cosa podem atribuir-la, tant a què un sector important de la lògia comulgava amb aquests principis, com el fet que la influència d'alguns caps com Lorenzo, Planas, Gasull o algun altre donessin al taller aquest tarannà obrerista i àcrata.

Quan a l'evolució maçònica de Lorenzo, el 1885 havia estat elegit Oradordjunt i l'any següent, essent grau 3, va ocupar el càrrec d'Orador, en el que es mantingué durant quatre anys. El 1888 li fou concedit el grau 18 i l'any següent era nomenat Gran Primer Vigilant de la Gran Lògia Regional de Catalunya. Cal consignar, a més, que un any després de ser iniciat, ja se li varen confiar càrrecs d'importància, nomenant-lo representant de la Junta d'Escoles Laiques, entitat maçònica que aleshores mantenia varies escoles a Barcelona -- (vegeu capítol IV).

El 1889 va ser elegit Venerable Mestre del taller, ocupant -per reelecció- el mateix càrrec els dos anys següents; el 1892 tornava a ocupar l'oratória, encara que, segons declara, "muy contra mi voluntad, ya que mi deseo era trabajar en las columnas, clase de trabajo de que habia disfrutado escasamente durante mi vida masónica". (75) Es a dir, que Lorenzo -va estar molt poc temps treballant a la lògia com a obrer, ja que aviat se li assignaren altres treballs de més responsabilitat.

Com tots els alts graus del taller, Lorenzo s'afilià al Capítol Integridad, del que va ser elegit Orador. (76) A la legislatura de 1890-1894 passà a ocupar simultàniament un altre lloc d'importància, en ser escollit Conseller de l'Orde, organisme superior del GOE. En aquest període (febrer de 1892) li seria atorgat el grau 30, el més elevat que obtindria dins l'orde. La brillant trajectòria maçònica de Lorenzo es veié coronada amb varis premis i distincions. Així, a més de les mostres d'especial consideració de les lògies Lealtad i Amis du Devoir, va ser nomenat Garant d'Amistad de les lògies següents: Regeneración (Cartagena), Luz Bejarana (Béjar), Solidaridad (Madrid), Carvajal (Algeciras), Jovellanos (Luarca), Ciencia y Libertad (Sant Martí de Provençals). També fou nomenat membre honorífic de la Ibérica (Madrid), El Pelicano (Xerès de la Frontera), Alona (Alacant), América (Ubrique) Los Once Hermanos (Bunyol) i Unión Fraternal (Cárdenas, Cuba). (77)

Arrel de la conferència que pronuncià, l'abril de 1887, a l'Ateneu Barcelonès, ja esmentada, la lògia li va re-

tre un homenatge i el va inscriure en el seu llibre d'Or. Quan dos anys després Lorenzo participés en el Segon Certamen Socialista, celebrat a Barcelona el 10 de novembre de 1889, optant nint premis, (78) també se li dispensaran honors i distincions.

Durant els anys que va ser Conseller de l'Orde del GOE va rébrer una menció especial, ("bateria de honor") agraint li els serveis prestats per les diferents tasques que li foren encomenades.

Les dificultats econòmiques per les que atravessava normalment Lorenzo, (com qualsevol treballador) a voltes l'impossibilitaven de complir les obligades cotitzacions i despeses diverses que havien d'assumir els maçons, motiu pel qual rebè ajudes en varies ocasions. Quan se li atorgà el grau 9, un germà del taller li pagà els drets del mateix perquè ell no tenia diners per satisler-los. Quan a l'exaltació al grau 30, fou el mateix GOE de Morayta qui decidí de conferir-se'l gratuïtament, adjuntant amb el diploma corresponent una carta en la que s'elogiava la constància i els mèrits adquirits per "Gutenberg". (79)

Lorenzo cotitzà puntualment a la lògia fins el juliol de 1891, en què va atravessar una etapa de gran precarietat econòmica, probablement relacionada amb la greu crisi que patia la tipografia l'Acadèmia, que desapareixeria l'any següent.

Per aquest motiu la lògia el dispensà de cotitzar - mentre es trobés en aquella situació i Lorenzo va proposar al taller que acceptés a compte de les cotitzacions els quaderns del "Diccionario Masónico", (80) cosa que li fou acceptada. - El juny de 1893 va tornar a cotitzar regularment, gràcies, se gons diu, a la possibilitat de fer hores extraordinàries.

Però a més dels problemes exteriors que comportava ser un dels caps del moviment obrer anarquista, (com l'empresonament arrel de la vaga del primer de maig de 1890, que fou acusat d'haver-la preparat), (81) Lorenzo també es veié assatjat per greus conflictes dins la lògia Hijos del Trabajo, on esclatà una forta crisi interna ocasionada per l'enfrontament entre dos grups antagònics.

Segons es despren de la documentació, els treballs fraccionals d'un dels membres -Valentín Acha, afiliat al taller el juliol de 1892 i membre destacat de l'Assemblea de Lògies Confederades, (vid. apartat corresponent)- aconseguiren de crear un grup dissident que s'enfrontà violentament a la cúpula dirigent de la lògia, centrada en les persones de Lorenzo, aleshores Orador, Antoni Soler (Venerable) i Rafael Ureña (Primer Vigilant). (82)

Aviat intervinguè el GOE i a instàncies del propi Lorenzo, encarregà a la lògia Lealtad que formés una comissió investigadora i aixequés expedients a la Hijos del Trabajo, a fi de determinar responsabilitats i jutjar els possibles culpables de l'enrenou. L'esmentada comissió va ser constituïda

el 21 de juliol d'aquell any, composta per Rossend de Grau, membre de la Lealtad i President del Capítol Integridad, així com pels venerables de les lògies Lealtad i Constancia, a més del Secretari i l'Orador de la Lealtad, que actuaren d'assessor fiscal i secretari, respectivament. (83)

Segons la documentació de l'expedient, el clima de tensió creixent culminà amb actes de desobediència i desafiament per part dels aliats d'Acha, fins que en la tinguda del 17 de juny de 1893 els germans Suñé i Maspons, després d'haver demanat la dimissió i expulsió de Lorenzo, Ureña i Soler, atacaren aquest darrer amb espases (serveixen com a utensilis en certes cerimònies), havent-los d'aturar els altres membres del taller allí presents. (84)

Per la seva banda, el GOE va decidir, a finals de juliol, de reduir a triangle la Hijos del Trabajo, a fi que, un cop aclarits els fets, es tornés a reconstituir. El triangle provisional quedava format, segons el decret publicat al butlletí oficial, per Soler, Ureña, T. Targa i Lorenzo. - (85)

Un cop aclarits els fets i emès el veredicta per part de la comissió encarregada de jutjar els causants dels mateixos, el Gran Consell dictaminà, en sessió de l'onze d'agost:

"Declarar suspensos de sus derechos masónicos, por rebelión a las autoridades del taller, a los hermanos Valen -

tín Acha, M. Maspons, Emilio Suñé, José Chaves, A. García Tur y demás obreros rebeldes de los que componen la Resp. Log. Hijos del Trabajo n° 97". (86)

Transcorregut algun temps, el GOE atorgà permís per reorganitzar la lògia, de manera que aquesta va ser instal·lada novament i el febrer de 1894 ja estava en plena activitat. (87)

Però aquesta nova etapa va ser efímera, doncs el febrer de l'any següent decidí de fusionar-se amb la Lealtad, segons consta a la comunicació que trameteren al Suprem Consell de l'Orde, el 20 de febrer. Comptava aleshores amb vint-i-vuit membres. Un cop executada la fusió, la nova situació determinà la conveniència de celebrar-hi eleccions, en les quals Lorenzo, que era prou conegut entre el quadre, (hi havia donat varies conferències) resultà elegit Orador. L'any següent era escollit Venerable de la Lealtad. (88)

Quan a Acha i els seus seguidors expulsats, varen constituir pel seu compte una nova lògia amb el mateix nom: Hijos del Trabajo, el juliol de 1893. Es declararen independents de tots els grans orientes, en la mateixa línia que defensava la lògia Redención, ànima de l'Assemblea de Lògies Confederades. La seva existència, però fou efímera. (89)

Pel que fa a la continuïtat de les activitats maçòniques de Lorenzo, aquestes es veiren interrompudes un cop més amb la detenció i deportació que hagué de patir arrel de

la bomba del carrer dels Canvis Nous. Fou empresonat a Montjuïc i, com sigui que es negà a demanar l'indult, va ser deportat, residint a París fins que el govern Silvela decretà l'amnistia, el 1899. L'any 1900 fou de nou detingut, i un altre cop el 1902, acusat de preparar la vaga general que esclatà a Barcelona el febrer de 1902, en demanda de la jornada de vuit hores. El 1909 és novament empresonat i posteriorment deportat a Alcañiz, pel fet de ser un dels col.laboradors íntims de -- l'Escola Moderna. Tenia aleshores 69 anys i estava malalt. -- D'aquesta darrera etapa de la seva vida no tenim documentació maçònica, excepció feta d'una fotografia datada el 28 de desembre de 1913 (un any abans de la seva mort) en la que figura -- entre els membres de la Lealtad que participen en el banquet solsticial d'aquell any. (90)

L'opinió general de la maçoneria envers Lorenzo va estar sempre positiva i, fins i tot, elogiosa. La revista "La Concordia", incloïa en les seves pàgines, el juliol de 1890, -- una nota en la que es referia a "Gutenberg" en aquests termes: "El hermano Lorenzo, (...) por su noble y franca actitud y -- por su leal proceder, nos parece cada vez más gigante en masoⁿnería. (...) Si el pueblo obrero cuenta en el hermano Lorenzo con su adalid de sus derechos, no menos orgullosa puede estar la masonería de tenerlo en su seno, (...) tal vez el hermano Lorenzo es uno de los pocos oradores con que contamos en la -- Orden que bajo las bóvedas del templo haga abstracción completa de sus ideales profanos, para acordarse tan sólo de que es masón". (91)

Si l'esmentada revista podia afirmar el que hem --- transcrit, també és cert que comptem amb uns quants documents prou il.lustratius d'una actitud ben diferent envers proble - mes socials o polítics, en els que Lorenzo exposa, de manera diàfana, els principis que defensa en la societat. Aquests do - cuments, que estimem especialment valuosos, ens mostren com - un home de la Internacional, introductor del sindicalisme re - volucionari i poc o gens disposat a fer pactes ni concessions a l'enemic, evolucionà cap una concepció de l'home (encara -- que alguns dels seus elements bàsics ja els trobem en les pri - meres produccions periodístiques i publicistes), progressiva - ment influenciada per la filosofia simbòlica maçònica, que sa - brà conjugar magistralment amb els principis bàsics de l'idea - ri anarquista, (92) elaborant una síntesi singular i molt sug - gestiva, reflexe de la seva pròpia evolució.

Com ja hem repetit anteriorment, Lorenzo aspirava a que tant maçons com obrers arribessin a la mateixa conclusió que ell havia arribat una anys abans: maçoneria i obrerisme - eren, no només compatibles, sino fins i tot complementaris. - Es per aquesta raó que obtinguè una de les grans satisfaccions de la seva vida -segons ell mateix confessa- quan va tenir -- ocasió d'exposar, a l'Ateneu Barcelonès, les seves idees al - respecte.

"Para comprender mi satisfacción en este caso es -- preciso tener en cuenta que existía entre los trabajadores re - volucionarios la preocupación de que la Masonería es una aso - ciación burguesa, opuesta a la emancipación del proletariado;

como masón y como anarquista que goza de cierto prestigio en uno y otro campo, yo soy una protesta viviente contra esa preocupación, a la par que un lazo de unión entre los verdaderos amantes del progreso y de la justicia a cualquiera clase social que pertenezcan, y por tanto, la honra con que en aquella ocasión me distinguieron masones y anarquistas [és inscrit al Llibre d'Or de la seva lògia i nomenat Delegat de la Federació de Barcelona al congrés de la FTRE, de maig de 1887, a Madrid] es como la sanción de mi obra personal, de mi objetivo propio, perfectamente de acuerdo en aquella ocasión y siempre más con los ideales masónicos y con los de los que trabajan por la emancipación social". (93)

Creiem que l'anterior declaració estalvia qualsevol comentari. Feia poc més de tres anys que Lorenzo havia estat iniciat i els objectius que s'havia traçat començaven a realitzar-se, amb l'evident beneplàcit de Lluanas, Pellicer i tots aquells que pretengueren mantenir l'anarquisme com a procés obert, vinculat estretament a la societat catalana. (94)

La mateixa lògia Hijos del Trabajo es dirigia aquell any a Morayta adherint-se a la seva proposta de reforma maçònica en un imprès on es diu, entre altres coses, que, després d'haver assistit a l'anorreament de la monarquia absoluta, la noblesa, el clergat i l'ascensió de la burgesia a la direcció dels Estats, "se ha desarrollado el espíritu democrático y se manifiestan potentes los preludios de una transformación social que ponga fin a todo privilegio y reintegre a todos los seres humanos en la posesión del patrimonio universal". (95)

Aquesta és probablement l'època de major predomini àcrata en la lògia, doncs l'anarquista J. Planas Prat n'era - el Venerable, Lorenzo l'Orador i l'antic aliancista Pere Ga - sull (96) ostentava el càrrec de Segon Vigilant.

Entre la documentació maçònica on Lorenzo exposa - les seves idees més clara i extensament, (97) cal citar la - resposta a l'enquesta que el GOE distribuï a totes les seves lògies, el gener de 1892, sobre les lluites socials. (98)

Lorenzo, com Venerable Mestre del taller, elaborà - una extensa resposta, signada per ell i refrendada pel quadre, en la que s'exposen els principis bàsics de l'anarquisme, o - més exactament, de l'anarco-colectivisme:

(...) "La propiedad descansa en un falso concepto..."

"No es, no, el porque señalado en el tema como cau - sa de lo que produce la existencia de ricos y pobres, antes - al contrario, (...) hay víctimas en nuestra civilización por - que todos los medios de vida están injustificadamente acapara - dos." (...)

"Nosotros, como masones y como filósofos progresi - vos, no cometeremos esta falta, (...) confiando más en las -- iniciativas de la libertad que en el mecanismo autoritario -- del Estado, (...) digámoslo resueltamente: del Estado nada es - peramos, más aún; el Estado será el enemigo de la verdad y de la justicia que hallaremos al final de nuestras investigacio-

nes, (...) el derecho democrático, que resulta una ficción que deja subsistentes las desigualdades y las injusticias, (...) ha traído la desilusión a los proletarios y la proclamación de la Anarquía como ideal justificador y garantía de la libertad y de la igualdad de los hombres". (...)

"No seremos nosotros, los que trabajamos bajo los auspicios del triángulo masónico, los que proclamásemos una igualdad condicionada por consideraciones o intereses creados (...) Lo que a nosotros corresponde, como depositarios de la tradición progresiva que guía a la humanidad (...) es proclamar bien alto: queremos la Libertad y la Igualdad, para con ellas y por ellas, realizar nuestra aspiración más noble, más eminente, más sublime, la Fraternidad".

"No somos partidarios ciegos de un sistema: hartas veces se ha visto, para vergüenza de sectarios, que cuando (...) la observación y el estudio echa por tierra uno de sus fundamentos, antes se acusa de falsa a la naturaleza que al sistema. (...) una de las garantías sociales de la igualdad consiste en la propiedad; no queremos, por tanto, destruir la propiedad, sino reivindicar el derecho que a ella tiene todo el que vive y todo el que trabaja: todo el que vive es propietario porque hay un patrimonio universal, consistente en las riquezas naturales anteriores al hombre y que sin el trabajo subsisten, y también esas otras riquezas producidas por el trabajo y el estudio de las generaciones pasadas". (...)

"Es pues necesario de todo punto que (...) productores individuales o colectivos, según (...) la libertad que reserva a cada cual el derecho de trabajar solo o en colectivi-dad, obtengan el producto de su trabajo, libre de toda tribu-tación al burgués explotador, al burgués usurero, al burgués sacerdote que absuelve a los otros dos, al burgués magistrado que castiga al que atenta contra los tres, al burgués legisla-dor y gobernante que representa a los cuatro y al burgués mi-litar que defiende a todos ellos". (...) (99)

Aquí es fa necessari puntualitzar que, si aquest --
 texte ("treball") maçònic pot ser conceptuat com a tal, és --
 perquè també la maçoneria declara que aspira a lliurar l'home
 de totes les seves cadenes -materials i espirituals- i apel·la,
 com l'anarquisme i tots els projectes revolucionaris fins a --
 l'actualitat, a un home nou, en un món governat pel trinomi -
 Llibertat, Igualtat i Fraternitat, en el sentit més radical -
 del terme.

Com ja hem apuntat, la utopia maçònica i l'anarquis-
 ta poden conviure sense excessives contradiccions perquè les
 propostes no passen de ser exercicis literaris o declaracions
 de principis i d'intencions. Per contra, el contexte del mo -
 ment els ofereix moltes ocasions per a l'activitat conjunta,
 com la lluita contra l'Església, l'abolició de la pena de ---
 mort i altres reivindicacions més immediates que les utopies
 doctrinals.

Malgrat que vivien en un món d'exploació i de pobresa, els "apòstols de l'ideal" sabien que un dia el món seria bo. Per això es proposaren d'actuar, -ho diu G. Alomar- "como si algun dia no hubiera de haber guerras, (...) pobres, (...) crímenes, (...) Y ellos, a conciencia de que, como Moisés, no verían la tierra prometida, desinteresadamente enamorados de la tendencia más que del fin, atravesaron la vida como Caballeros de la Ilusión, entre gritos insultadores e hileras de puños amenazadores". (100)

Volem reproduir, per acabar, un article de Lorenzo publicat a la revista "Natura", on exposa d'una manera ben clara com va entendre, després de vint anys de maçanisme, la seva missió en aquest món:

"Los antiguos filósofos, con el propósito de rendir tributo a la verdad y evitar las intrusiones de la ignorancia, desconfiando de la capacidad intelectual de las masas, idearon dos doctrinas: la de los sabios y la de los ignorantes. Una esotérica (interior) esencialmente verdadera, sabiduría positiva, reservada exclusivamente a los que se juzgaban merecedores, mediante pruebas durísimas y garantías de absoluta prudencia, del privilegio de la iniciación. Otra exotérica (exterior) superficialmente falsa, conteniendo las verdades científicas envueltas en símbolos impenetrables al ignorante, destinada a conservar las verdades adquiridas a la vez que a satisfacer la desequilibrada mentalidad que, por el predominio de la imaginación sobre la razón, domina entre las gentes (esclavos, siervos o jornaleros) obligados a sostener el peso de todas las cargas sociales. (...)

La primera formó la ciencia, la segunda la religión; (...) despojar al conocimiento de las impurezas del egoísmo - esotérico y de la superstición exotérica, y dirigirse, con la abnegación del apóstol y la pasión del revolucionario, a la enseñanza integral que ofrezcan a la infantil inteligencia y a la del adulto preocupado o analfabeto la verdad conocida en toda su espléndida y sencilla majestad, como se presenta en la naturaleza, de la cual es fidelísima representación, es -- obra eminentemente salvadora; es esterilizar la raíz y la semilla de la desigualdad y sentar como fundamento incommovible la justicia en las relaciones humanas..."

"Esa es una laudable intención". (101)

Anselmo Lorenzo va morir el 30 de novembre de 1914 a Barcelona; en cap de les notes que aparegueren a la premsa, ni en articles posteriors on es recordava la seva figura de precursor i lluitador de la classe obrera, es feia menció del seu maçanisme. (102) La biografia publicada per Federica Montseny durant la guerra civil tampoc en fa cap referència. (103) Com tampoc s'en parla als articles que poc després de la seva mort publicava "El Motín", amb un retrat d'ell ocupant la portada, on el recordaven alguns destacats maçons com Cristóbal Litrán, amb qui col.laborà a l'Escuela Moderna. (104) Entre els quaranta-vuit autors que glosen Lorenzo i el significat de la seva obra al número que li dedicà íntegrament el setmanari "Tierra y Libertad", cap d'ells senyala la seva condició de maçó. (105)

Posteriorment J. José Morato es referirà breument - al maçonisme de Lorenzo, però les dades que aporta no són --- exactes, (106) com tampoc ho són les que han publicat V.M. Arbeola (107) i J. Alvarez Junco (108).

Reformisme i maçoneria.

Entre els maçons vinculats al moviment obrer reformista cal destacar a Manuel Bochons i Joan Nuet i Vidal, les activitats polítiques i obreristes dels quals han estat estudiades per Josep Termes. (109) Ambdós procedien del Centre Federal de les Societats Obreres de Barcelona i formaren part de la junta de l'Ateneu Català de la classe Obrera i van evolucionar posteriorment cap a un obrerisme de caire reformista. Col.laboraren ambdós a "El Obrero" desde la seva aparició, el 1880, així com a altres empreses culturals, sindical i polítiques, en les que els trobem normalment units. (110)

M. Bochons i Soler, simbòlic "Voltaire", va ser iniciat a la maçoneria el 27 de desembre de 1880, quan comptava 40 anys; vivia a Gràcia i exercia com a paleta. (111) Pocs mesos després, es convertiria en el principal impulsor de l'Ateneu Obrer de Barcelona. (112) En unió de J. Nuet i altres maçons fundaren, el desembre de 1885, la lògia La Razón n° 203, sota el GONE de Pantoja, on exercí el càrrec de Tresorer.

Des de 1882 ostentava el grau 3r, (113) El 1888, possessor del grau 18, formà part del Capítol Razón, radicat a -

Sant Martí de Provençals. (114) Uns anys després, el gener de 1892, Bochons era grau 30 i seguia sent el tresorer de la lògia. (115) Un any abans va ser elegit President de l'Ateneu - Barcelonai a partir d'aleshores perdem la pista maçònica de Bochons, que morí el 1905. (116)

Quan a Joan Nuet i Vidal, la seva vida maçònica --- com la profana- va discórrer unida a la de Bochons des dels seus inicis, ja que ambdos foren iniciats el mateix dia (27-12-1880). Amb el seu company fundà la lògia La Razón, de la que en fou Venerable Mestre forces anys. Havia adoptat el nom simbòlic d'"Espronceda Menor" i era grau 3r des de novembre de -- 1881. (117) Tenia cinquanta anys i era vidu quan va fundar la lògia i vivia a La Barceloneta. El 1892 Nuet seguia sent Venerable Mestre del taller i havia ascendit fins el grau 30. Com Bochons, el 1888, (essent grau 18) formava part del Capítol - Razón, del que n'era el President. (118)

Dissortadament, no comptem amb notícies que documentin les activitats maçòniques d'ambdos personatges, ja que -- els papers de la lògia i el capítol Razón que s'han conservat són molt incomplets, de manera que només ha quedat testimoni de les seves activitats en el camp "profà". Podem dir, de tota manera, que ambdos maçons són ben representatius dels corrents moderats dins l'orde, partidaris del pacte de classes i, en definitiva, del reformisme, que tingué en Bochons i Nuet - dos destacats representants; entre molts altres que han restat en l'anonimat. (119)

Anotem, finalment, que, el 1888, Agustí Trilla Alcover, grau 33, simbòlic "Clarís", membre d'honor de la lògia - La Razón i President del Capítol Departamental de Catalunya - del GONE de Pantoja, era membre honorari de l'Ateneu Obrer de Barcelona. (120)

La classe obrera a la premsa maçònica.

La classe obrera com a tal no fou un tema especialment predilecte de la premsa maçònica, fins que el moviment obrer es manifestà en la societat amb una força desconeguda - fins aleshores. El 1872 l'Orador de la lògia Humanidad de Barcelona explicitava que a la maçoneria barcelonina de l'època - no hi havia membres de classe obrera. Enorgullint-se de la -- fraternitat que regnava entre els diferents estaments i classes socials al banquet solsticial de juny d'aquell any, afirmava:

"... veíamos al propietario junto al menestral, al comerciante junto al artesano, al artista junto al banquero, (...) confundiéndose en un estrecho y cariñoso abrazo, (...) hombres de todas las naciones, de todas las creencias, de todos los partidos..." (121)

Però encara que els treballadors no hi eren presents a les lògies, aquestes ja començaren a preocupar-se per les - qüestions socials i els conflictes que s'hi derivaven. A aquest mateix any la lògia Amigos de la Virtud de Lleida notificava

al GODE que havien dedicat vàries tingudes a tractar de "las reascendentales cuestiones sociales de la propiedad y el trabajo". (122) Tampoc en aquest cas és probable que hi figuressin obrers a la lògia, ja que en el quadre més antic que s'ha conservat (1888) són majoria els propietaris i comerciants, - seguit dels advocats, fondistes i militars, amb quatre empleats o dependents, sobre quaranta-vuit membres. (123)

Al marge d'algunes referències aïllades als conflictes de classe, no és fins els anys vuitanta que el tema apareix regularment entre els problemes que es tracten a la maçoneria. Però, com veurem tot seguit, el que els preocupa és el caire radicalitzat que estan prenent les lluites socials i els fenòmens com "La Mano Negra". A més, la premsa integrista ho aprofita per acusar l'orde de ser-ne la creadora, (---) amb les subssegüents respostes de la premsa maçònica. (124)

Fins i tot sembla ser que l'esperit conciliador maçònic va portar a algunes lògies a comprometre's en la solució de conflictes laborals, com es despren d'una comunicació del GONE de Pantoja, adreçada a les seves lògies de Barcelona, el gener de 1888:

"Capítulo Provincial de Barcelona. El Gr. Or. --- agradece (...) la noble actitud de las logias de su inmediato gobierno en esos Valles, para procurar el logro y feliz terminación de la huelga obrera". (125)

Dos anys més tard eren les lògies del GOE -o algunes d'elles- les que intervenien en la solució d'una vaga obrera, que és qualificada de "calamidad pública". En la nota inserida a "La Concordia", es diu que la mateixa ja ha concluit gràcies a que "la masonería hace i no dice; (subratllat al text); -- que merced a los esfuerzos de nuestra aug.ª institución, mu - cho se ha logrado en el terreno de la conciliación, haciendo comprender por medio de distinguidos hh.ª. nuestros pertenecien - tes a la clase obrera, la oportunidad de que ésta cesase en -- una actitud que tantos perjuicios podrá causar a nuestra tan decaída industria. Nuestro parabien, pues, a unos y otros y - nuestra gratitud a las autoridades por su reconocida pericia y tolerancia durante los pasados sucesos". (126)

Ens sembla inútil comentar el tarannà conservador o al menys moderat de la posició i el paper jugat per aquests - sectors maçònics amb motiu de les vagues del primer de maig - de 1890. Probablement els reformistes com Nuet o Bochons hi estaven d'acord amb acabar la vaga, però no pas Anselmo Loren - zo -posem per exemple-, aleshores grau 18 i membre del Consell de l'Orde dins el GOE, a més d'Orador de la Hijos del Trabajo i col.laborador assidu d'"El Productor", (com Llunas i J. Pe - llicer), que en la seva primera pàgina del dia abans deia: -- "Huelga no, manifestación. La libertad no se pide, se toma". - (127)

Pocs mesos després els maçons Valentí Acha (futur - director de "Barcelona Masónica") i Antoni Soler, ambdos mem - bres de la Hijos del Trabajo, confeccionaren i editaren una -

làmina commemorativa de la manifestació realitzada per les societats obreres el Primer de maig, on s'inclou un retrat de Salas Anton i la reproducció d'un article seu ("El genio de las muchedumbres") publicat a "El Radical". (128)

El primer de maig aquesta publicació, creada per Odón de Buen i J. Salas Anton, omplia la seva portada amb un retrat de K. Marx, comminant a la classe obrera perquè la dia fos festiva, però no pas de vaga, tot fent al·lusions a la Declaració dels Drets de l'Home. (129)

Com és pràctica usual en la maçoneria, encara que discrepessin dels sectors partidaris de la vaga, quan varen ser empresonats varis obrers, algunes lògies es movilitzaren per aconseguir l'alliberament dels mateixos, ente els que n'hi havia de maçons. Així, el 21 de maig la Redención, presidida per Eugeni Labán, celebrava un acte maçònic i un banquet, que aplegà vuit lògies de la ciutat (Constancia, Avant, Justicia, Verdad, Progreso, Razón, Amigos del Deber i Patria) on es formà una comissió que anà a demanar al Governador militar que es concedís la llibertat als treballadors detinguts. La comissió, formada per un membre de cada lògia allí present, no comptà amb la del Venerable de la Razón, Josep Nuet, perquè s'excusà al·legant que, precisament per la seva condició de treballador, no podia presentar-se sense risc a l'autoritat militar. (130)

Quan a la participació directe d'alguna lògia a la vaga del 1r de maig de 1890, només podem afirmar que, segons

Joaquim Ferrer, la lògia Puritanos, representada per Pere Mir Deas i Emili Carbonell, participà en la crida a la vaga. (131)

La revista maçònica que més extensament va ocupar-se de la vaga i la manifestació del primer 1r de maig va ser "La Solidaridad" (en realitat filo-maçònica), orga de l'Associa - ció de Filipins de Barcelona, i posteriorment editada a Madrid, sota la protecció de M. Morayta i del GOE (vegeu capítol X)

A finals de maig el quinzenari de la colònia filipi na de Madrid publicava el primer de tres articles dedicats -- als successos de Barcelona, entre grans elogis a la classe -- obrera, calificant de "grandioso espectáculo" els 40.000 ---- obrers que, segons la publicació, desfilaren per les Rambles fins el Govern Civil. (132)

L'onze de juny el corresponsal de "La Solidaridad" a Barcelona, "Naning" assegurava que ni obrers ni patrons es- taven disposats a fer "el menor sacrificio en sus pretensio - nes", de manera que fins i tot la intervenció de les autori - tats competents resultava ineficaç. Així les coses, es lamen- ta el moderat quinzenari; "la industria decae, se aumenta la miseria en la clase obrera y sólo Dios sabe cuántas calamida- des más sobrevendrán". (133)

El 27 de juliol Mariano Ponce, simbòlic "Kalipulako", enviava una detallada crònica des de Barcelona en la que, des prés d'haver visitat les colònies fabrils de l'Alt Llobregat, (134) feia una inqüestionable defensa dels treballadors, cali

ficant de feudal el règim laboral i social a què aquests esta
ven sotmesos. (135)

A pesar d'aquestes denúncies, més de caràcter moral que no pas ideològic, els republicans de "La Solidaridad" --- (ara encara més pròxima a Morayta) s'aliniaran amb els sectors contraris a la convocatòria de vaga general.

En la mateixa línia, "La Publicidad" només mostrava clares simpaties pels manifestants del primer de maig que -- desfilaren pels carrers de Barcelona "sin las convulsiones de la revolución y sin las brutalidades del tumulto". (136) Al dia següent condemnava els piquets i els qui proposaven vaga indefinida fins aconseguir la jornada de vuit hores, agitats, segons diu el diari possibilista, "que tocaron los límites del abuso", els autors de les quals "se empeñan en desconocer las ventajas de la libertad y en negar el ejercicio libre del derecho". (137)

Un any abans, Morayta havia fet declaracions a la premsa afirmant que quan els possibilistes formessin govern, posarien a ratlla les manifestacions socialistes. Paraules -- que foren recollides i contestades amb sornegueria per l'anarco-colectivista "El Productor", suggerint-li al Gran Mestre del GOE que de moment comencés a demanar un anticip al ministre Capdepon... (138)

En el camp estrictament maçònic, la tònica general serà la mateixa. Així, en la manifestació del següent primer

de maig (1891), a Sant Martí de Provençals la lògia Ciencia y Libertad jugà un paper decisiu perquè transcorregués sense -- cap incident, cosa que, segons sembla, preocupava tant als maçons com a les autoritats i a l'empresariat. Per tal motiu, - el GONE de Pantoja (obediència que aleshores l'auspiciava) va incloure en el seu butlletí oficial una felicitació a l'esmenat taller. (139)

Es a partir de la commoció que suposaren les vagues del 1r de maig arreu del país, com també a altres indrets de - l'Estat, que molts sectors socials, la maçoneria inclosa, prengueren consciència de la necessitat de plantejar-se seriosament i profunda la lluita entre capital i treball.

A més de les mostres de moderació conciliadora i sovint de conservadurisme, la maçoneria emprengué unes quantes iniciatives internes a fi d'estudiar i conèixer la naturalesa de la lluita de classes i l'estat en què es manifestava a la societat de l'època.

Va ser el propi Morayta qui, apel.lant a les múltiples reformes que calia realitzar al país, a fi que el trinomi de la Revolució Francesa fos una realitat, portà a terme - algunes iniciatives remarcables. En aquest sentit el GOE ordenà, el 20 de desembre de 1891, que totes les lògies i triangles de la Federació responguessin a un extens i detallat --- qüestionari, una part del qual estava dedicat al problema social. El primer dels tres articles de l'apartat sisè formulava la pregunta en aquests termes:

"Las desdichas, las desigualdades, las miserias, -- que la discusión de las aspiraciones del trabajo y del capi - tal han puesto al descubierto, ¿Son consecuencia de una defec - tuosa organización social o de un falso concepto de la propie - dad, o son fenómenos de todos los tiempos? pues no puede des - conocerse que siempre hubo ricos y pobres, porque siempre --- existen vigorosos y débiles, (...) holgazanes y aplicados, y ricos que abusan de su poder y pobres que aspiran a mejorar - su situación".

Tot seguit es preguntava si les desigualtats eren - quelcom natural i necessari i què havia de fer l'Estat per mi - llorar la situació de les classes més menesteroses. Si, per - contra, les desigualtats i injustícies eren fruit d'una defec - tuosa organització social, sobre quines bases calia organit - zar la societat del pervindre. (140)

Es evident que l'obediència de Morayta no pretenia res més amb l'enquesta que conèixer l'estat d'opinió dels ma - çons que tenia sota els seus auspicis. L'important, creiem, - és el fet que, a partir de l'any noranta, els maçons i una -- part important de la societat prenen consciència de la magni - tud que està assolint el moviment obrer i la necessitat d'apox - tar diagnòstic, propostes i solucions per un problema que es - tà aflorint d'una manera cada cop més aclaparadora i radica - litzada. Quan pocs anys després (1893) esdevé l'època dels -- atemptats i del terrorisme nihilista àcrata, assistim a un -- canvi d'actitut davant del moviment obrer, especialment envers l'anarquisme. (141)

Els republicans, com la resta de la població, llegeixen als diaris que al Centre Obrer d'Estudis Socials, buscant números atrassats d'"El Productor" la policia troba una bomba amb metxa, davant -diu "La Tramontana"- de l'estupefacció del conserge. (142) Aquí acaba la vida d'"El Productor", dirigit per Pellicer Peraira i J. Prat en la seva primera etapa.

Els rehabilitadors de Revachol, entre ells el propi "El Productor", (143) havien pres la iniciativa i eren hegemònics en alguns sectors obreristes, però la repressió caurà in discriminadament sobre tot el moviment obrer, els periodistes d'esquerra i els intel.lectuals que, seguint el corrent en voga, es senten temptats de fer literatura revolucionària anarquitzant. (144) Com molts altres, arrel de la bomba del Liceu Llunas és detingut, encara que serà posat en llibertat a les vuitanta-set hores, sense càrrecs. (145) Al mateix número que dóna la notícia, "La Tramontana" inicia una campanya en la -- que recorda les repetides ocasions en què havien condemnat el terrorisme, amb el títol de "Remembrança de les nostres campanyes dinamiteres".(146) Poc després, comentant l'aparició de la novela obrerista d'A. Lorenzo, Justo Vives (prologat per - Llunas), es diu que la cultura i la literatura obrera és "La millor dinamita". (147)

La condemna dels atemptats i de llurs autors, però, no impedeix que, tant la maçoneria com el nucli de "La Tramontana", emprenguin una campanya per recaptar diners per la vídua de'n Pallàs. I quan aquest hagi estat ajusticiat, les lògies barceloneses, per mitjà de la Obreros de la Inmortalidad

nº 86, publicaran al "setmanari vermell" una circular contra el cap de Govern, declarant que:

"... no se hace solidaria en modo alguno del acto - realizado por el Sr. Sagasta [senyor i no maçó...] al denegar el indulto que la Masonería Barcelonesa, por medio de sus legítimos representantes en Madrid, solicitó para Pallás, inspirándose en la máxima moral de odia el delito, pero compadece al delincuente". (148)

No era la primera vegada (com recordarem) que la masoneria demanava a Sagasta que actués segons els principis de l'orde i no seguint criteris estrictament polítics. Si el --- 1886 Villacampa es salvava de la mort gràcies a l'antic Gran Mestre del GODE, set anys després la realitat política i social havien canviat considerablement i, a més, el que ara --- s'estava condemnant (al menys oficialment) no era una aventura militar, sino l'obrerisme violent, que pretenia fer la revolució mitjançant mètodes terroristes. Sagasta podia pronunciar de nou aquella coneguda definició que, al Sexenni, havia fet de la Internacional: "utopia filosofal del crimen".

A partir d'ara la causa anarquista només inspirarà incomprensió, temor o indignació. Quedaven molt lluny els --- dies en que s'acollia amb satisfacció a les lògies a un nombre considerable d'obriers i líders anarquistes, amb l'objectiu sempre confessat d'integrar totes les classes socials en un clima de tolerància i moderació que possibilités la solució dels conflictes dins el marc de les llibertats liberals -

burgueses, sempre partidaris del reformisme i d'evitar que un sector del moviment obrer es desenvolupés aïllat de la resta de la societat.

Presa de la mateixa preocupació pel fenomen nihilista, una de les més importants revistes, "Barcelona Masónica", reproduí a les seves pàgines un extens treball de J. Salas Anton, que portava per títol Anarquismo indígena y anarquismo exótico. En ell, el conegut cooperativista i maçó de Sabadell reivindicava per l'anarquisme del país un tarannà i una tradició de noblesa, allunyada de la violència: "... la cruenta -- propaganda por el hecho, (subratllat al text) llevados al -- campo de la emancipación del proletariado, frutos son del --- anarquismo exótico, del anarquismo extranjero".

"El anarquismo genuinamente español ha sido siempre enemigo de toda suerte de violencias aisladas, aceptando únicamente no la violencia individual, sino la colectiva, para proclamar la revolución social, (...) que siempre consideró remota. Los pocos (...) miembros del proletariado español que han patrocinado los procedimientos violentos aislados han sido siempre disidentes, cuando no expulsados de la comunión a que pertenecían". Afegeix Salas Anton, que aquí sempre ha imperat l'anarco-col·lectivisme i no el comunisme. (149)

Per aquest autor maçó, que fa la història del moviment obrer a Espanya, l'èxit de l'anarquisme calia cercar-lo en la indiferència del republicanisme per la causa dels treballadors, que a les dècades de 1870-1880 mai va aixecar la veu al Congrés per defensar els interessos obrers.

Per altra banda, la pròpia anarquia de l'Estat de la Restauració, "donde lo que debiera ser más sagrado es un mito [les llibertats i l'honradesa electoral], no es maravilla que, enfrente de la anarquía del Estado, surja otra anarquía que, merced a la ignorancia en que se halla sumida, en vez de atacar el mal, quiera acabar con el Estado, esto es, con el enfermo mismo". (...)

"He aquí por qué (...) si resulta el anarquismo responsable de la inmensa catástrofe del Liceo, bien puede asegurarse que fueron varias las manos que arrojaron la bomba causante del estrago". (150)

La mentalitat complotista, que també trobava ressò dins el camp maçònic i republicà, fa dir a Salas Anton que -- darrera dels atemptats i de la violència àcrata en general hi ha molta ignorància, l'acció de pertorbadors aïllats i la voluntat manipuladora del "gremio de la Iglesia" i altres "jesuíticos trabajos". (151)

Finalment, l'autor reproduïx una declaració realitzada en la "Crónica de los Trabajadores de la Región Española", datada el 24 d'abril de 1893 (pp. 98 i 99) on es diu que "el Congreso secreto socialista revolucionario (el de los disidentes, comunistas y terroristas), celebrado en Sevilla en enero de 1883, parece redactado en un convento o congregación jesuítica", tot citant el diari "El Cronista", de Xerès, per concloure afirmant que "nada tiene de común la Federación de Trabajadores con los que iniciaron y celebraron el sedicente Congreso revolucionario". (152)

El bombisme barceloní, com el de l'Europa llatina, no deixà de preocupar fins i tot les més altes instàncies de la maçoneria. El 1894, es discutí a la Cambra Consultiva del GOE un informe sobre terrorisme anarquista, on també es fan anàlisis de tipus complotista, amb l'Església com a centre i origen de la violència social.

El document, que dóna resposta a un qüestionari lliurat pel Suprem Consell, introdueix el tema afirmant que els fets violents són "efectos inmediatos de causas más recónditas y ocultas".

Quan al tractament del problema a les lògies, la comissió opina que, donada la diversitat que configura l'orde, cal que les lògies tractin el tema amb reserva i molta prudència, o sigui, en Càmera de Mestres "por vía secreta", (153) encomanant el treball als tallers de Cadis, Sevilla, Puerto de Santa María, La Guardia, Tuy, Barcelona, València, Manresa i altres poblacions "en que es visible y notoria la influencia de los Jesuitas".

Segons l'esmentada comissió, "los agentes o causas que por (...) conducta previamente determinada, excitan y encauzan de habilísima manera el tremendo movimiento anarquista (...) para un fin político y religioso" es la Companyia de Jesús. (154) Pels obsessionats maçons, fins i tot les obres del pare Coloma, en especial Pequeñeces (155) formen part d'una conspiració d'abast europeu que té per objectiu "promover la revolución social que en primer término ha de originar tremen

da reacción de la clase media, y la alianza de los elementos de fuerza con que cuentan las naciones de Europa. Si Dios no lo remedia y la masonería internacional no se coaliga contra el enemigo formidable, (...) la tragedia que se prepara es la disolución del Reino de Italia y el restablecimiento del poder temporal del Papa..." (156)

També l'Església, com és sabut, arrel de la "Rerum Novarum", de Lleó XIII, (maig de 1891) es mostrà especialment preocupada per la vida de la classe obrera, impulsant la creació dels Cercles Catòlics d'obrers, en un primer intent seriós per recuperar la classe obrera pel catolicisme i apartar-la del radicalisme social, de la maçoneria i de l'ateïsmes militant. Aquesta política ja va ésser assatjada quan, arrel de l'Encíclica "Humanum Genus", el bisbe de Barcelona J. Català i Albosa lliurà una Carta Pastoral contra la maçoneria (vegeu capítol II) en la que s'ocupava del problema obrer. En les instruccions que en la mateixa es donen a tots els rectors de parròquies es recomana que s'estableixin "associacions d'obrers, si la classe fos nombrosa en lo poble, exigint als associats la promesa solemne de no ingressar jamai en cap secta secreta, (...) oir la Santa Missa en los dies festius, (...) així com d'abstenir-se de treballar els dies festius i de blasfemar".

El següent punt instava a que es restablissin els antics gremis sota "bases cristianes, (...) però amb les modificacions que aconsellen los temps moderns, i que per lo menys los Monte-Píos i Germandats de socors mutus establertes en la Capital i molts pobles de la Diòcesi cobrin nova vida i

esperit cristià, (...) institucions que ben dirigides poden ser uns elements importants de moralització, un medi de tornar al bon camí les classes més nombroses en les vies catòliques, i un llaç d'unió entre els rics i els pobres per l'exercici de la mútua caritat". (157)

Com deiem en començar aquest apartat, la maçoneria es va ocupar força dels problemes socials i concretament de la lluita entre capital i treball, però no oferí possibilitats reals a la classe obrera perquè un nombre important d'ella ingressés a la maçoneria. Les raons d'aquesta actitud ja han estat tractades en diferents capítols i van de la selectivitat econòmica (impossibilitat de cotitzar regularment, fer aportacions al tronc de beneficència i altres despeses variades i continuades, etc.) fins les culturals, que anaven molt més enllà de l'alfabetització, doncs l'abisme entre el marc de valors, el nivell intel·lectual i la sensibilitat entre la classe mitja republicana i la classe treballadora era encara massa profund. Anotem que, el 1914, la lògia Fenix, de Barcelona, es resistia a admetre elements de la classe obrera perquè, segons deien, no es comportaven adequadament en la lògia, no vestien correctament i fins i tot eructaven... (158)

Per concloure, podem suposar que si als anys vuitanta assistim a una aproximació entre proletariat i maçoneria, aquesta es va circumscriure quasi exclusivament als líders i quadres de l'obrerisme i no pas a la base. Quan a la pregunta de qui d'ambdós propicià l'aproximació, al menys pel que fa a l'anarquisme, creiem que va ser obra dels sectors més esquer-

rans dins l'orde, i de personatges com Canibell, Llunas o Anselmo Lorenzo.

Els anarquistes -o una part important dels seus intel·lectuals i dirigents més oberts i tolerants- veien en la maçoneria un camp fins a cert punt neutral on aproximar-se -- als poderosos i als burgesos i fer-lis comprendre la justícia i bondat de les seves aspiracions. En la filosofia i els ensenyaments simbòlics de l'orde els maçons podien trobar més --- d'un argument de pes per incorporar a la "construcció del temple universal" la única classe social que encara no hi estava representada.

Quan a les actituds concretes enfront l'admissió de treballadors a les lògies, el paternalisme, més o menys explícit, serà la tònica dominant. (159) Es ben sintomàtic al respecte el projecte de crear, al segle XX, lògies obreres compostes exclusivament de treballadors, de característiques similars a les lògies d'adopció per dones, sense els drets i prerogatives de les lògies simbòliques masculines. Dones i classe obrera (ens referim a col·lectius i no a individus) eren considerats per un sector important de maçons, "menors d'edat" i havien d'ésser dirigits i controlats pels qui estaven capacitats per a fer-ho.

N O T E S

1) Per les relacions de l'obrerisme i les societats secretes abans del Sexenni, vegeu Zabala, I.M.,: Op. cit., pp. 165 i ss. i els estatuts de "La Confederación de Regeneradores españoles", pp. 328-334; Lida, C.E.,: Anarquismo y revolución en la España del siglo XIX, Siglo XXI, Madrid, 1972, pp. 31-38 i 260. Pel moviment obrer a Espanya, vegeu també Valdou, Jacques,: L'Ouvrier espagnol. Observations récués, Lille-París, 1909, 2 Vols.; Tuñón de Lara, M.,: El movimiento obrero en la historia de España, Taurus, Madrid, 1972 i altres que citem al llarg d'aquest capítol.

2) Vegeu les pàgines que P. Solà dedica a l'Ateneu: Els ateneus obrers i la cultura popular a Catalunya (1900-1939), pp. 48-54.

3) Farga Pellicer, R., "J. Pastor de Pellico",: Op. cit., Vol. II, pp. 2297-2298 i també Lorenzo, A.,: El proletariado militante, p. 64.

4) Per les activitats maçòniques de Bakunin, Eliseu Reclus, Lluïsa Michel, Prodhon i altres líders anarquistes, vegeu --- Anarchisme et franc-maçonnerie, a "Documents anarchistes", n° 9, Lió, juliol de 1969; À propos de la Première Internationale, a "Bulletin du Centre de Documentation du Grand Orient de France", n°52-53, París, juliol-octubre de 1965; Campion, L.,: Le drapeau noir, l'équerre et le compas, Ed. Guatal-Dorly, -- Montrouge, 1978, obra desigual i polèmica, però que conté algunes informacions d'interès.

5) Farga Pellicer, R.,: Op. cit., Vol. II. pp. 2285-2286.

6) Sobre Nuet i Bochons vegeu l'obra de Termes, J.,: Anarquismo y sindicalismo en España, passim.

7) D'aquest taller, del que formava part E. Canibell, sabem que a primers de febrer de 1886 va organitzar una vetllada literària i musical al Teatre Novetats: "La Tramontana", VI, n° 242, 5 de febrer de 1886, p. 2.

8) AHNS Llig. 618 A, exp. 17, relació de membres de 1886 i 1891.

9) AHNS, Llig. 618 A, exp. 17, doc. 21-4-1892.

10) Termes, J.,: Op. cit., pp. 296 i ss.

11) Vegeu el que en diu Lorenzo a El proletariado militante, pp. 418-420., i Morato, J.J.,: Op. cit., pp. 70-71.

12) Termes, J.,: Op. cit., pp. 304.

13) Alvarez Junco, J.,: La ideología política...., p. 553.

14) La posició de l'anarquisme envers el republicanisme -- s'ha caracteritzat per l'equívoc, la contradicció i la pluralitat, fruit de la multiplicitat de veus que ha configurat la prolifera discussió i elaboració teòrica del moviment. Entre els sectors tolerants amb el republicanisme, vegeu, entre altres, un dels parlaments que es feren a la "Velada Socialista Artístico-Literaria" del 18 de març de 1886: "Que traigan la república, en hora buena; si la instituyen de buena fe nos -- aprovecharemos de los medios que nos porporcione, no para --- nuestro mejoramiento material, sino para sentar las bases de la sociedad del porvenir, (...) para acelerar el triunfo de la revolución social; si fundan la república disfrazando la tiranía con el nombre de libertad, nosotros la desenmascararemos", "Acracia", Suplement al n°5, maig de 1886, p. 16. Al número següent, sota el pretexte d'evitar accidents amb explosius, s'inclou un article on s'explica amb detall com fabricar dinamita...., "Acracia", n°6, juny de 1886, pp. 49-51.

15) Vegeu l'article d'E. Olivé Serret sobre "La Tramontana" a "L'Avenç", n°94, juny de 1987, pp. 16-19.

16) Heus aquí el que declarava Lluнас (?) en el primer número: "Ja estic veient com més de quatre faran los següents càlculs: Setmanari català, avançat d'idees com cap més, que deurà voler autonomia del municipi i que clava llenya a tot bitxo vivent, separatista segur. ¡Malheit separatisme! (...) No innocents, no. Nosaltres no volem pas dividir, sino multiplicar (...) i volem per pàtria, no sols Catalunya, sino Espanya i el món".

17) Creiem que l'altre gran fracàs de la Catalunya progressista i republicana ha estat el projecte de Valentí Almirall. Vegeu Trias Vejarano, J.J.,: Op. cit., pp. 384 i ss.

18) Per l'actitut dels intel·lectuals modernistes envers l'anarquisme, vegeu Marfany, J.Ll.,: Aspectes del modernisme, Curial, Barcelona, 1979, pp. 19-34, i també Valentí, Eduard,: El primer modernismo literario catalán y sus fundamentos ideológicos, Barcelona, 1973.

19) Tot i que Durán i Montserrat en la seva tesi i P. Gabriel en l'article seu ja citat en fan algunes suggerències prou interessants, encara manquen estudis en profunditat sobre aquest aspecte tant important de la nostre història contemporània.

20) Termes, J.,: La immigració a Catalunya....., pp. 74 i ss.

21) Aquest és el contexte on s'origina allò que J.B. Culla (pp. 93-96) analitza encertadament en el seu estudi sobre el lerrouxisme. Els elements que el configuraren eren preexistents a Lerroux, però amb la diferència que eren catalanistes o ho pretenien ser.

22) AHNS, Llig. 611 A, exp. 1, doc. 12-11-1893.

23) Morato, J.J., en fa una minça biografia, (Op. cit., pp. 169-175). Per la seva detenció vegeu "La Tramontana", XIII, - n°642, 17 de novembre de 1893, pp. 1-3. L'abril de 1890 Llu - nas va ser objecte d'un atemptat, quan es dirigia cap a la re - dacció de "La Luz": "La Tramontana", X, n°462, 16 d'abril de 1890, pp. 2-3.

24) Sobre Pellicer vegeu, Nettleau, M.,: Op. cit., pp. 514, 519-520; Termes, J.,: Op. cit., p. 305, n°122; Morato, J.J.,: Op. cit., pp. 163-168 i Zaragoza, G.,: Antoni Pellicer Paraire i l'anarquisme argentí, "Recerques", n°7, Ed. Curial, Barcelo - na, 1978, pp. 99-115.

25) Hi ha un error a les que li dedica Illa i Munné, Ma. C.: (Op. cit., p. 97), doncs no va pertànyer a la lògia Justícia, sino a l'Emancipación. Canibell (1858-1928) fou el primer bi - bliotecari de la Biblioteca Arús, fundà l'Institut Català de - les Arts del Llibre, participà en la creació del Centre d'Aqua - relistes del Barcelona i del Centre Excursionista de Catalunya. Per les seves activitats en aquesta darrera entitat, vegeu -- Enciclopèdia de l'excursionisme, R. Dalmau, editor, Barcelona, 1964, Vol. I, passim. Moltes de les informacions que obtingué J.J. Morato per confeccionar l'obra sobre els líders del movi - ment espanyol les obtingué de Canibell.

26) Boletín Oficial de la GLSRC, I, n°4, 15 d'abril de --- 1886, pp. 3-4, n°13, 15 de juliol de 1886, p.4. Va ser membre de la Comissió de Justícia d'aquesta Obediència. Per J. López Montenegro vegeu Lorenzo,: Op. cit., pp. 249-252; Sempau, R.,: Los victimarios, amb pròleg d'Emili Junoy, Barcelona, 1900, - pp. 285, 369 i 370, entre altres. Va adoptar el nom simbòlic d'"Espartaco". Vegeu també Nettleau, M.,: Op. cit., passim.

27) "La Tramontana", VI, n°242, 5 de febrer de 1886, p.2.

28) Canibell es va casar a Montserrat amb Antonieta Buxó i Canibell, el març de 1889. BA, Arús, imp. Vegeu també les pàgines que li dedica Morato, J.J.,: Op. cit., pp. 313-318.

29) Sobre el messianisme espanyol decimonònic, del que encara no s'ha fet cap estudi seriós, vegeu Carr, R., Op. cit., pp. 423 i ss.

30) En tenim una mostra primerenca en l'obra d'Alphonse Esquiros (editada a França el 1840) Verdadero Evangelio del --- pueblo, versió espanyola editada a Barcelona, el 1869. L'autor preten conciliar la tradició revolucionària amb els principis religiosos, on Jesucrist és convertit en el primer revolucionari.

31) Un anàlisi d'aquest fenomen a Alvarez Junco, J.,: La ideologia política del anarquismo, pp. 32-36 i 98.

32) Lorenzo, A.,: Vía Libre, Ed. Atlante, Barcelona, 1905, p. 31.

33) "El Motín", 10 de desembre de 1914, p. 6.

34) Hobsbawm, E.J.,: Las revoluciones burguesas, p. 394.

35) Hobsbawm, E.J.,: Op. cit., p. 389.

36) Citat per Hobsbawm, E.J., Rebeldes y primitivos, p. -- 193.

37) Hobsbawm, E.J.,: Op. cit., p. 184. Al nostre país els intel·lectuals anarquistes també assatjaren de cercar la corroboració científica dels seus principis socials i ideològics. Són prou coneguts els treballs al respecte de F. Tarrida del Màrmol: Discusión algébrico-social, "Acracia", II, n°14, febrer de 1887, pp. 169-170, etc. Vegeu també l'obra de T. Nieva,: Química de la cuestión social o sea organismo científico de la revolución, Ed. Cuesta, Barcelona, 1906. La 1ra. edició es de 1886.

38) Hobsbawm, E.J., Op. cit., p. 216.

39) Fins i tot la mort serà sotmesa a una rèplica secularitzada. Aquesta, en el pensament tradicional, és fruit de la "caiguda" i tota malaltia és sempre una violació de l'orde -- universal (cristià o pre-cristià). El 1888 podem llegir a --- "Tierra y Libertad": "Morimos, sí; pero es cuando por cual- - quier causa contradecemos la armonía universal". El metge Enric Lluria pensa que la mort "ha de culparse a los tiempos y a nuestra ignorancia, pero no a la Naturaleza", suggerint que amb el triomf de la ciència aquesta serà superada. Citat per Alvarez Junco, J., La ideología política del anarquismo..., pp. 50-51.

40) New Atlantis -la primera utopia científica del pensa- ment modern- va ser traduïda per Cristóbal Litrán i editada - per l'Escola Moderna.

41) La utopia de F. Bacon és plena d'alegories i simbologia que posteriorment assimilarà la maçoneria. També està relacio- nada amb els manifestos Rosa Creu, apareguts a inicis del se- gle XVII. A New Atlantis hi és present la metàfora de la llum, així com les referències a alguns elements fonamentals de --- l'orde, com Salomó, en tant que rei i centre del saber. Se- gons el Diccionario Enciclopédico de la Masonería, Bacon -que divergia de Robert Fludd, V. Andreas i la societat Rosa Creu- aspirava a fer desaparèixer les barreres entre exoterisme i - esoterisme, en proposar que la ciència es divulgés a tots -- els grups i estaments socials. Diccionario Enciclopédico de - la Masonería, Vol. I, p. 158.

42) Citat per J. Alvarez Junco, : Op. cit., p. 105.

43) Mori, Arturo, : "El Motín", Madrid, 10 de desembre de - 1914, p. 6.

44) Cristóbal Litfan refereix que, en el seu exili a Alca- ñiz i Terol -compartit amb A. Lorenzo i altres líders obrers-

varen fer un assaig de vida comunitària que anomena "familisterio": "El Motín", Madrid, 7 de gener de 1915, p. 2.

45) Alvarez Junco, A.,: Op. cit., p. 101. Tot demanant --- l'abolició de la pena de mort, A. Lorenzo afirmarà que en la societat del futur, "destruidas las causas promovedoras del crimen por la verdadera ilustración, por el trabajo atractivo y por la solidaridad sublime, el crimen desaparecerá". "Acracia", I, n°6, Barcelona, juny de 1886, p. 44.

46) Fins hi tot entre els sectors violents de l'anarquisme proliferen grups amb noms que són més propis de la maçoneria o el lliurepensament que no pas del nihilisme àcrata: "La Luz", "La Regeneración", "Minerva", etc.: citats per Núñez Florencio, R.,: El terrorismo anarquista. 1888-1909, Siglo XXI, Madrid, 1983, pp. 114-115. Vegeu també els que es citen a "El Libertario", I, n°1, 25 de juliol de 1903 i també la relació que inclou Pere Solà a Els ateneus obrers i la cultura popular a Catalunya, pp. 221-237.

47) "La Tramontana", XII, n°584, 7 d'octubre de 1892. Hi escriuen Lluçàs, A. Lorenzo, Soledad Gustavo, Teresa Claramunt i A. de Maglia, entre altres. Aquest darrer, que s'identifica com a maçó, ho fa en italià.

48) Vegeu un exemple del que diem a l'article publicat a "Acracia", (I, n°12, desembre 1886, pp. 142-145) amb el títol de Necesidad de reformar la Historia, on la nova història es redueix a desacreditar la historiografia més tradicional i -- d'origen catòlic, així com les cròniques d'efemèrides i on -- l'únic historiador que es cita és J.N. Agustín Thierry, de fi liació romàntica.

49) A la ressenya que "Acracia" va publicar d'aquesta obra, s'afirma, entre altres coses, que "lo que la hace más recomendable es el elevado criterio revolucionario que campea en sus páginas, infundiendo ánimo al proletariado a no cejar en la - emancipadora lucha" i que la mateixa constitueix "una verdate

ra enciclopedia del obrero". "Acracia", I, n°5, maig de 1886, p. 40.

50) El mateix F. Urales dirà que els anarquistes són "los fundamentalmente liberales del socialismo (...) hijos de la evolución política, económica y filosófica del siglo pasado..". Quan a l'antic federal i posteriorment anarquista Nicolás Estévez, va publicar un treball que vol ser un llibre d'instruccions sobre l'estratègia de les barricades i la revolució armada, inspirat, segons afirma l'autor, per tractats militars. Estévez, Nicolás, : Pensamientos revolucionarios de Estévez, Barcelona, 1906.

51) Lorenzo, A., : Contra la ignorancia, Barcelona, 1913. Aquest opuscle és una conferència impartida per Lorenzo a la Societat de Cultura Racional del Poble Nou, el 20 d'abril d'aquell any. El mateix contingut està inclòs en el prefaci a l'obra de F. Ferrer i Guardia, : La Escuela Moderna, editada per Maucci, el 1912.

52) Vegeu sobre el tema l'interessant treball de Menéndez Ureña, Enrique, : "Krause i el seu ideal maçònic: cap a l'educació de la humanitat", a Maçoneria i educació a Espanya, -- Fundació Caixa de Pensions, Barcelona, 1986, pp. 69-93.

53) Junco, J., : Op. Cit., p. 105.

54) Lorenzo, A., : La pena de muerte, "Acracia", I, n°6, -- Barcelona, juny de 1886, pp. 41-45. Vegeu també l'article de F. Giner de los Ríos reproduït al capítol sobre educació.

55) Weber, Max, : La ética protestante y el espíritu del capitalismo, Sarpe, Madrid, 1984, p. 91 i ss.

56) Sobre aquest concepte transcendent del treball, propi de les organitzacions iniciàtiques que tenien per base un -- ofici, vegeu Guenón, R., : El reino de la cantidad y los signos de los tiempos, cap. VIII, i també Benoist, Luc, : Le compagnonnage et les métiers, P.U.F., París, 1975, pp. 49-79.

57) Citat per J.J. Morato,: Op. Cit., p. 76.

58) Alomar, Gabriel,: La muerte del anacoreta, "El Motín", Madrid, 7 de gener de 1915, pp. 3-6.

59) Tots aquests representants de l'anarquisme català, o una majoria d'ells, tal com ho evoca Adrián del Valle (Palmiro de Lidia) confluïren decisivament amb els nuclis lliurepensadors, com "La Luz". Palmiro de Lidia,: Evocando el pasado, (1886-1891), "La Revista Blanca", Madrid, 15 de juliol de 1927, pp. 116-118 i 138-139.

60) Nettleau, M.,: La Première Internationale en Espagne (1868-1888), Dordrecht, 1969, p. 519. Aquest autor, que com A. del Valle va comptar amb els testimonis de molts dels protagonistes del moviment obrer anarquista finisecular, assegura que l'afluència d'anarquistes a les lògies es va donar a partir de la mort d'Alfons XII, (p. 515) encara que el fenomen no ultrapassà els anys 1892-1893.

61) "El Productor", n°112, Barcelona, 5 d'octubre de 1888, p. 1ra. Amb tot, "La Solidaridad", de Sevilla, encara els -- criticava per barrejar-se amb espiritistes, lliurepensadors i maçons, amb la corresponent reacció indignada d'"El Productor", 26 d'octubre de 1888, pp. 1-2. La qüestió catalanista, com es sabut, també oposava obertament "El Productor" a Lluanas i el seu periòdic, obsessionats pel catalanisme burges. Comentant un acte al teatre Olimpo per commemorar la -- mort de Pau Claris, podem llegir a "El Productor": "Es verdaderamente ridículo ver una reunión de sietemesinos burgueses que hacen el valiente, perdonan la vida a "Castella" y hablan de libertades trasnochadas..." A l'espiritista E. Guanyabens l'exculpen per haver afirmat que, del passat, "només el bo". III, n°133, 1er. de març de 1889.

62) Malato, C.,: Filosofia del anarquismo, Barcelona, --- 1902, p. 117. El 1897 Malato va estar clandestinament a Barcelona, recollint informació sobre el procés de Montjuïc i --

col.laborant en la creació d'un estat d'opinió favorable a R. Sempau, de qui, fins i tot planejà l'evasió de la presó del carrer d'Amàlia: Reventós, M.,: Els moviments socials a Barcelona al selge XIX, Ed. Crítica, Barcelona, 1987, p. 177, reedició.

63) La inclusió d'homes com Lorenzo en semblants objectiu no es féu sense tensions i enfrontaments interns de tota mena, entre les quals el catalanisme n'era un de primer ordre. Són conegudes les idees al respecte de Lorenzo, que plasmà en articles com "Ni catalanistas ni Bizcaytarras", ("La Huelga General", I, n°2, 1901) o a "El Liberal", de Barcelona, del 13 d'abril de 1905, on afirma que el catalanisme incapacitava la joventut per la vida intel·lectual. Algunes referències -breus però exactes- sobre el maçonisme de Lorenzo a Nettalu, M.,: Op. Cit., pp. 514-515. Vegeu també, Sánchez Ferré, P.,: Anselmo Lorenzo, anarquista y masón, "Historia - 16", n°105, Madrid, gener de 1985, pp. 25-33

64) Olivé Serret, E.,: "El movimiento anarquista y la masonería en el último tercio del siglo XIX. Anselmo Lorenzo y la logia Hijos del Trabajo", a La Masonería en la historia de España, p. 143.

65) Vegeu Olivé Serret, E.,: El nacionalisme de Josep Llu-nas i "La Tramontana", periodic vermell, "L'Avenç" n°94, juny de 1986, pp. 17-19 i Nettlau, M.,: Op. Cit., pp. 394-395.

66) Citat per Romano Maura, J.,: Op. Cit., p. 66, n°21

67) Com diu L. Litvak, l'anarquisme espanyol i català es va proposar de crear un estat de mala consciència social, mitjançant la producció d'una literatura obrerista. Litvak, L.,: El cuento anarquista. Antología (1880-1911), Taurus, Madrid, 1982.

68) Com acertadament afirma un autor contemporani del període que tractem (Sanz y Escartín, E.,) "el anarquismo verdaderamente peligroso no es quizás el que representan los libros de Most, de Kropotkin, de Grave y de Malato, (...) sino los ideales subversivos envueltos en el ropaje de la literatura, desarrollados con indiscutible talento, embellecidos con el prestigio del arte (...) que seducen y se hacen aplaudir por muchos que inspiran su vida (...) en principios enteramente opuestos". Citat per Núñez Florencio, R.,: Op. Cit., p. 113, n°21.

69) Lluнас i Pujals, J.,: pròleg a l'obra d'A. Lorenzo, - Justo Vives, Tip. de l'Avenç, Barcelona, 1893, datat el primer de maig d'aquest any. Vegeu també, de Lluнас i Pujals, - Qüestions socials, Tip. l'Acadèmia, Barcelona, 1891. M. Nettlau va saber veure, al seu temps, la importància i el possible abast del projecte polític i social de Lluнас i "La Tramontana", Op. Cit., pp. 393-396.

70) Lorenzo, A., Los caballeros del trabajo, "Acracia", I, n°6, juny de 1886, p. 51-53.

71) Quan a les veleitats bombistes d'A. Lorenzo, J. José Morato afirmava, poc després de la seva defunció, que "era incapaz para las travesuras, negativo para la acción". "El Motín", Madrid, 10 de desembre de 1914, p. 6.

72) "La Tramontana", VII, n°301, 25 de març de 1887, p. 2 i n°305, 22 d'abril de 1887, p. 2, on es reproduïxen les següents paraules de Lluнас: "Diu per últim que la burgesia, engegada en lo vici, la corrupció i el capitalisme, roda per l'abism de la decadència i, el proletariat, proclamant la reciprocitat dels drets i dels deures, és la única esperança del progrés". A més de Lorenzo i Lluнас -que s'enfrontà amb Tutau- també parlaren Salàs Antón i el catòlic Lafuente.

73) Lorenzo, A.,: El proletariado militante, pp. 63-64. - M. Nettlau refereix que Serrano Oteiza havia afirmat que l'admissió d'anarquistes a les lògies catalanes havia estat una maniobra dels burgesos de Barcelona i Sabadell, a fi d'apartar la classe obrera de les opcions més radicalitzades. Segons això, la burgesia s'hauria posat d'acord amb el Suprem Consell del GODE per tal que es creessin "lògies econòmiques per obrers", però que aquestes no s'arribarien a establir sota les directrius burgeses, (adreçar els obrers cap a l'associacionisme cooperativista) ja que l'anarquisme seria la ideologia predominant. Nettlau apunta que la Hijos del Trabajo - en podria haver estat un exemple, tot i que -com ell mateix diu- no ha pogut contrastar aquests fets. Per la nostra banda, no creiem pas que es pugui parlar d'una burgesia unida - en la lluita contra l'anarquisme per la via maçònica, ni tampoc hem localitzat cap document que corrobori la versió de Serrano Oteiza; Nettlau, M.,: Op. Cit., p. 514.

74) AHNS., Llig. 618 A, exp. 17, quadre de membres corresponent a 1887. Pere Gasull havia estat expulsat de la Federació juntament amb Lorenzo. Jaume Planas Prat havia estat membre de l'Aliança de la Democràcia Socialista. Nettlau, M.,: Op. Cit., p. 516. "La Tramontana", va fer referència al maçonnisme de Planas Prat quan aquest va morir, el gener de 1890: X, n°448, 10 de gener de 1890, p. 3.

75) AHNS., Llig. 618 A, exp. 17, expedient incoat a la lògia Hijos del Trabajo, juliol de 1893.

76) Ibidem.

77) Ibidem.

78) Els quatre treballs que presentà foren "La Revolución en la paz", "La procreación humana", "Capacidad revolucionaria del proletariado" i "Previsión de un juicio futuro". Segundo Certamen Socialista, Tip. La Academia, Barcelona, 1890.

79) AHNS., Llig. 618 A, exp. 17, doc. juliol de 1893.

80) El "Diccionario Masónico", publicava una revista i el propi diccionari enciclopèdic de Frau-Arús en fascicles. --- BPA., Arús, imp.

81) Així ho recull també Bo i Singla, I.,: Op. Cit., p. 101

82) AHNS., Llig. 618 A, exp. 17, doc. 17 de juny de 1893.

83) AHNS., Llig. 618 A, exp. 17, doc. 21 de juliol de 1893.

84) AHNS., Llig. 618 A, exp. 17, declaració autògrafa d'A. Lorenzo, 26 de juliol de 1893.

85) Boletín Oficial del GOE, V, n°78, Madrid, 1 d'agost - de 1893, pp. 114-115.

86) Boletín Oficial del GOE, V, n°79, Madrid, 15 d'agost de 1893, p. 121.

87) AHNS., Llig. 618 A, exp. 17. Actes dels treballs, 3 - de març de 1894.

88) Sánchez Ferré, P.,: La lògia Lealtad...., p. 90.

89) Segons es pot llegir a "Barcelona Masónica", fent ús de la seva sobirania, la Hijos del Trabajo "ha creído conveniente separarse de la Federación del Gr.: Or.: Español, declarándose independiente hasta que exista en España un solo gobierno masónico, genuina representación de las aspiraciones del pueblo que, por medio del sufragio, le conceda el derecho de gobernar". (subratllat en el text) V. Ancha signa -- com a Venerable Mestre, M. Maspons, Primer Vigilant i E. Suné, Orador. "Barcelona Masónica", II, n°8, juliol de 1893, - pp. 1-2.

90) Sánchez Ferré, P.,: Op. Cit., p. 90.

91) "La Concordia", III, n°22, juliol de 1890, p. 168-169. En aquesta ocasió Lorenzo actuava com a Gran Orador de la Comissió instal·ladora de la lògia Concordia, que passava a -- ser auspiciada pel GOE.

92) L'exemple de Lorenzo tenia uns quans i significats -- precedents dins l'anarquisme francès. Els germans Reclus i -- Sebastien Faure, per citar alguns dels més renomats, varen -- compaginar l'ideari àcrata amb les activitats maçòniques. Vegeu Campion, L.: Op. Cit., pp. 49-52 i 81-84.

93) AHNS., Llig. 618 A, exp. 17, declaració de Lorenzo, -- juliol de 1893.

94) Vegeu sobre l'anarquisme com a procés obert permanent, sempre en estat constituent a Decadència del anarquismo, "Natura", I, n°8 i 9, 15 de gener de 1904 i 1 de febrer de 1904, pp. 117-120 i 133-136.

95) AHNS., Llig. 618 A, exp. 17, doc. 1 d'agost de 1887. El Venerable del taller era J. Planas Prat.

96) Pere Gasull reorganitzà, amb Lorenzo, Farga Pellicer, Lluanas, Albagès i altres l'Aliança, el 1875, a Barcelona, -- Termes, J.: Op. Cit., p. 263. Formà part, amb Lorenzo, de -- diferents comissions de la Federació Reg.

97) Cal remarcar que la filosofia maçònica i els seus --- principis es palesaren també en altres escrits d'anarquisme doctrinari. A Criterio libertario (La Huelga General, Barcelona, 1903), Lorenzo es refereix al trinomi maçònic "Verdad, Justicia, Belleza" dient que són "las tres grandes abstrac -- ciones (...) que constituyen la esencia de nuestro progreso, (...) el móvil i objetivo de nuestra evolución".

98) Boletín Oficial del GOE, IV, n°42, Madrid, 15 de gener de 1892, pp. 17-19. Aquesta mateixa enquesta va ser passada de nou pel GOE el 1907.

99) AHNS., Llig. 618 A, exp. 17. Manuscrit d'A. Lorenzo, 21 d'abril de 1892.

100) Alomar, Gabriel, : Op. Cit., p. 6.

101) Lorenzo, A., : "Natura", I, n°1, 1 d'octubre de 1903, pp. 7-8. El mateix contingut va ser inclòs al opuscle de Lorenzo, El proletariado emancipador, publicat per la CNT a -- Barcelona, el 1911.

102) "La Publicidad", 1 de desembre de 1914 i "El Diluvio", 1 de desembre de 1914. Lorenzo vivia aleshores al carrer de Casanovas n°32.

103) Sánchez Ferré, P., : Op. Cit., p. 88.

104) "El Motín", Madrid, 7 de gener de 1915, pp. 2-3.

105) "Tierra y Libertad", Barcelona, 24 d'abril de 1915. Quan Antonio García Birlán -anarquista de la vella escola que col.laborà en el número del setmanari dedicat a Lorenzo- retornà a Barcelona, després de quaranta-set anys d'exili, vaig tenir l'ocasió de parlar dos cops amb ell, poc abans que morís. Em va sobrecollir la seva personalitat. Havia conegut i admirat A. Lorenzo i, per la passió idealista i l'actitut, -quasi religiosa, amb què tractava tots els temes passats i presents, constituïa una rèplica de la bondat natural i mística revolucionària que encarnà Lorenzo el passat segle. --- Vull agrair aquí a Frederica Montseny per haver-m'hi adreçat. García Birlán va ser director, entre altres publicacions, de "Tierra y Libertad" i Conseller de Sanitat i Assistència Social del govern de la Generalitat, el 1936.

106) Morato, J.J., Op. Cit., p. 76.

107) Ibidem., p. 76, n 38.

108) El proletariado militante, pp. 447-448, n 28. Per altra banda, el treball d'E. Olivé Serret, ja citat, és incomplet i no contempla aspectes de la trajectòria de Lorenzo ni de la realitat maçònica que ens semblen fonamentals.

109) Termes, J.,: Op. Cit., passim.

110) Termes, J.,: Op. Cit., p. 294. J. Nuet havia estat secretari de la federació barcelonesa. Vegeu també Solà, P.,: Op. Cit., p. 48 i Nettleau, M.,: Op. Cit., passim.

111) AHNS., Llig. 620 A, exp. 11, doc. 18 de desembre de 1885.

112) Bochons va ser secretari de l'unió de constructors d'edificis i president de l'Ateneu Obrer de Barcelona, el 1891. Termes, J.,: Op. Cit., p. 294, p. 100 i Solà, P.,: Ibidem. Vegeu també Nettleau, M., Op. Cit., passim.

113) AHNS., Llig. 620 A, exp. 11, doc. 27 de juny de 1888. Aquest taller va ser creat per iniciativa de la lògia Fénix, de la que en va formar part Agustí Trilla Alcover, el qual era també President del Capítulo Departamental de Catalunya i del Capítol Barcino. AHNS., Llig. 618 A, exp. 6 i Llig. 598 A.

114) El grau 18 li va ser concedit el 1er. d'agost de 1888. AHNS, Llig. 620 A, exp. 11.

115) Ibidem.

116) Termes, J.,: Op. Cit., p. 294.

117) AHNS., Llig. 620 A, exp. 11, doc. 18 de desembre de 1885.

118) AHNS., Llig. 620 A, exp. 11, doc. 1 de gener de 1888.

119) Vegeu, per exemple, la resposta que el Centro Obrero de Barcelona, signada, entre altres, per Nuet, lliurà a la Comissió de Reformes Socials, el 26 d'octubre de 1889, reproduït per R. Casteràs, Actitudes de los sectores catalanes en la coyuntura de los años 1880, Anthropos, Barcelona, 1985, - pp. 349-369. Resulta prou interessant de comparar-la amb la que publicà el Boletín de la Sociedad de Impresores de Barcelona, on hi ha, fins i tot, una condemna al consumisme ...!:"...la explotación a que convidan los inventos, cada vez más desenfrenada; y el afán de adquirir, más irracional cada vez..." Boletín de la Sociedad de Impresores de Barcelona, - II, n°5, Barcelona, 24 de gener de 1891, p. 1. Entre els membres de l'entitat hi figuren varis destacats maçons, com I. Bo i Singla, Llunas i Pujals, E. Canibell i A. Lorenzo. Vegeu la llista completa al n°2, del 6 de novembre de 1890, -- p. 4.

120) AHNS., Llig. 620 A, exp. 11.

121) Boletín Oficial del GODE, II, n°32, Madrid, 15 d'agost de 1872, pp. 4-5. A més d'aquest taller hi assistiren els següents: La Sagesse, Silencio i Moralidad.

122) Boletín Oficial del GODE, II, n°33, Madrid, 1 de setembre de 1872, p. 9.

123) AHNS., Llig. 761 A, exp. 13, Quadre de membres de -- 1888.

124) "El Mallete", III, n°33, 15 de març de 1883, p. 8, - entre altres.

125) Boletín Oficial del GONE, II, n°13, Madrid, 15 de gener de 1888, pp. 1-2.

126) "La Concordia", n°19-20, abril de 1890, p. 152. A la primera pàgina I. Zwonar afirma que el dret de propietat és inviolable perquè descansa en el treball i que la maçoneria

rebutja "al fascineroso que quiere realizar su ideal derramando la sangre humana, pisando en absoluto el derecho de -- propiedad, tan antiguo como la agricultura y la cría de ganado, (...) derecho que fue reconocido en el primer día que se distinguió la diferencia entre trabajo y pereza" (p. 145).

127) "El Productor", IV, n°197, Barcelona, 30 d'abril de 1890, p. 1. Arrel d'aquestes declaracions (però suposem que no fou pas la única) la publicació va ser clausurada dos mesos. En el primer número aparegut després de la censura es declaren anarquistes, per tal -diuen- que desapareixin les confusions terminològiques causades pel fet que abans tots s'autocalificaven de socialistes, però que des del primer de maig del 1890 el panorama s'ha clarificat i ells són "anarquistes": "El Productor", IV, n°198, Barcelona, 4 de juliol de 1890, p. 1ra.

128) "La Concordia", II, n°24, Barcelona, octubre de 1890, p. 189.

129) "El Radical", I, 27 d'abril de 1890, p. 3. A aquest diari, hi col.laborava, entre altres, Pau Isart Bula, membre de la lògia Constància. A les seves pàgines és palès l'intent d'apropar-se a la classe obrera.

130) "La Concordia", III, n°21, juny de 1980, pp. 159-162. J. López Montenegro fou un dels detinguts.

131) Ferrer, Joaquim,: El primer 1°de maig a Catalunya, - Nova Terra, Barcelona, 1972, p. 137. No és pas Eusebi Corominas qui és membre d'aquesta lògia, com diu J. Ferrer, sino - Emili Corominas, tal com figura en el quadre de membres corresponent a aquest any. AHNS., Llig. 620 A, exp. 10.

132) La huelga de Barcelona, "La Solidaridad", II, n°32, Madrid, pp. 126-128. Segons "Naning", corresponsal d'aquesta publicació, a la manifestació, hi participaren 40.000 obrers,

que omplien les Rambles; tots els establiments eren tancats, no circulava cap cotxe ni tramvies i "las calles estaban llenas casi exclusivamente de obreros, con sus blusas y gorra oscura, formando singular contraste con la roja barretina". El cronista narra igualment que, ja sota l'estat de guerra, un pinxo havia atemptat contra Peláez, inspector en cap de la policia, i que els matuters havien entrat als magatzems "El Siglo" amb la intenció de comprar armes de foc i uns --- quants individus intentaren d'assaltar la impremta militar on es redactava el bàndol i l'allocució del Capità General Blanco. La nit del dia 2 el Capità General va convocar els fabricants més importants de la ciutat, així com els presidents d'entitats, cercles i ateneus. El dia 3 ---continúa el ---corresponsal--- el nombre de detinguts a Montjuïc sobrepassava el centenar i el Consell de Guerra funcionava amb gran activitat. El mateix articulista es fa ressò de la vaga que sostenien els obrers de la vila de Sampedor i les duríssimes condicions en què es trobaven, ja que sobrevivien de la caritat pública dels manresans, així com que havien publicat una nota, en català, explicant els fets que havien motivat el conflicte.

133) "La Solidaridad", II, n°33, Madrid, 15 de juny de --- 1890, p. 130-131.

134) Per la vida obrera a les colònies industrials vegeu, com a font literària, els escrits de Lluís G. Morote (va pertànyer a la maçoneria), que era corresponsal a Barcelona --- d'"El Liberal". També es bàsica la ja citada obra de Valdour, : El obrero en Cataluña y España, publicada en dos volums, el 1909. Per la condició de la classe obrera igualadina en --- aquests anys, vegeu Casteras, R., : Op. Cit., pp. 177-185.

135) "Kalipulako", que es mostra clarament partidari de la causa obrera, denuncia en el seu article que a les colònies els obrers cobren "en chapas de hoja de lata o en vales de cartón, para imposibilitarles de que vayan a comprar a --- otra parte" (...) Quan als fabricants, denuncia que "no pagan

al Estado la contribución que les corresponde, pues la mayoría oculta más de la mitad de los telares y husos que funcionan en las fábricas, defraudando a Hacienda".

"Otras muchas cosas podría decir, que me callo por su gravedad". "La Solidaridad", II, n°36, Madrid, 31 de juliol de 1890, pp. 170-171.

136) "La Publicidad", 2 de maig de 1890, p.la. Segons aquest diari, els manifestants eren 15.000.

137) "La Publicidad", 3 de maig de 1890, p.l. Tot elogiant el "Círculo Socialista", el diari assegurava que els obrers no es deixarien enganyar per la minoria agitadora àcrata.

138) "El Productor", 22 de març de 1889, p. 2.

139) Boletín Oficial del GONE, V, n°96, Madrid, 30 de juny de 1891, p. 3.

140) Boletín Oficial del GOE, IV, n°42, Madrid, 15 de gener de 1892, pp. 17-19.

141) Actitut que també prengueren els burgesos modernistes, de l'"Avenç", que aviat abandonaren -com afirma Marfany- les vel.leïtats revolucionàries. Marfany, J.Ll.,: Op. Cit., pp. 22-27. Vegeu també, Carqué de la Parra,: El Terrorismo en Barcelona, Barcelona, 1909.

142) "La Tramontana", XIII, n°634, 22 de setembre de 1893, p. 3.

143) Núñez Florencio, R.,: Op. Cit., pp. 121-124.

144) A partir d'aquests anys Nietzsche i Ibsen serán divulgats entre els ambients intel.lectuals del país, autors que, dins l'ambient modernista i anarquitzant, causaran no poques indigestions entre aquells grups d'excèntrics i revo-

lucionaris de taverna, alguns dels quals passaren directament de la vida rural i l'analfabetisme a l'apolegètica --- nietszscheana. Formaven grupets amb noms com "els salvatgistes", "els super-homes" o "els fills de puta". Vegeu Salut, E.,: Vivers de revolucionaris. Apunts històrics del districte Vè., Llib. Catalònia, Barcelona, 1938, pp. 81-82.

145) "La Tramontana", XIII, n°642, 17 de novembre de 1893, pp. 1-3.

146) "La Tramontana", VIII, n°360, 14 de maig de 1888; -- XI, n°510, 8 de maig de 1891; XII, n°559, 15 d'abril de 1892; n°556, 3 de juny de 1892. Arrel de l'atemptat a Martínez Campos, el setmanari es manifestà en el mateix sentit anti-violent: XIII, n°622, 30 de juny de 1893, p. 2. En el n°637 (13 d'octubre de 1893, p. 2) es demana l'indult per Pallàs.

147) "La Tramontana", XIII, n°625, 21 de juliol de 1893, p.1.

148) "La Tramontana", XIII, n°639, 27 d'octubre de 1893, p. 4. Poc abans de la promulgació de la llei de repressió de l'anarquisme (setembre de 1896) "La Defensa", convertia en terroristes a tots aquells que considerava enemics de l'Església: "Bomba de dinamita que pulveriza la fe, es la enseñanza atea (...) Bomba de dinamita que perturba la inteligencia y deja libres las malas pasiones, es la prensa desenfrenada (...) Bomba de dinamita es la libertad de asociación para todos los fines. (...) Lo que hay es que esas bombas que se arrojan desde la cátedra y desde la prensa no producen daño material visible; y por consiguiente, no alarman a los pacíficos burgueses que nos gobiernan, que pasan por todo, absolutamente por todo, con tal de que no se altere el orden material". (subratllat al text): "La Defensa", X, n°27, 4 de juliol de 1896, p. 215. Un comentari a la llei contra --- l'anarquisme al n°31, 1er. d'agost de 1896, pp. 250-251.

- 149) "Barcelona Masónica", III, n°22, setembre de 1894, pp. 3-5.
- 150) Ibidem., p. 4.
- 151) "Barcelona Masónica", III, n°23, octubre de 1894, -- p. 4.
- 152) Ibidem., p. 5.
- 153) Es a dir, que el tema només seria tractat en les cambres de tercer grau. AHNS., Llig. 351 A, exp. 2, doc. 28 de febrer de 1894.
- 154) Pel setmanari neocatòlic de Vilanova i la Geltrú, "La Defensa", en la qüestió anarquista -com ja hem vist- era més culpable l'intel·lecte que no pas la ma que executava les accions. Fent-se ressò d'un article del comentarista francès - Louis Bonafoux, es diu que "la anarquía no está en las toscas manos de los obreros, sino en los finos cerebros de los pensadores franceses". (...) "Para castigar a Decoux (mort mentre preparava un atemptat) hubiera sido de rigor castigar previamente a los Zola, Mirabeau, Baüer, Severine, Drumont, Rochefort, Maret, Scholl y "tutti quanti". "La Defensa", IX, n°34, 31 d'agost de 1895, pp. 288-290.
- 155) Coloma, Luis,: Pequeñeces, editada el 1890 i posteriorment el 1899 a Bilbao. Hi ha una edició recent: Cátedra, Madrid, 1975.
- 156) AHNS., Llig. 351 A, exp. 2. Document signat per Ramón Escandon, C. Alonso i Eduardo Gilabert.
- 157) Català i Albosa, J.,: Pastoral sobre la Maçoneria, - Barcelona, 13 de maig de 1884, pp. 12-13. El primer Cercle d'obrers catòlics es va crear a Manresa, el 1885, obra del pare A. Vicent.

158) AHNS., Llig. 595 A.

159) Sota aquests principis va ser creada, per inspiració de Manuel Portela Valladares, membre de la Fénix, la lògia - barcelonesa Liberación, el 1921. AHNS., Llig. 616 A, exp. O.

AVANT

Elmer L. ...

C A P I T O L I X

LA MAÇONERIA I EL CONFLICTE COLONIAL ULTRAMARÍ.

El conflicte colonial antillà fou viscut per la maçoneria catalana amb un cert apassionament, del que no eren estranyes les estretes relacions maçòniques amb Cuba i la convicció que el problema també afectava Catalunya. Però la presència de l'orde en la qüestió cubana i colonial ha estat entebolida i distorsionada per l'acció dels seus acèrrims enemics: l'Església i les formacions polítiques que indirecta --ment o directa, coincidien amb els seus interessos. Pensem -- que és de gran importància l'anàlisi i comprensió d'aquest fenomen perquè una de les peces bàsiques del discurs antimaçònic de la dreta clerical va conformar-se en la convicció que Cuba i Filipines (com abans el continent americà) es perdrien per culpa exclusiva de la maçoneria. (1)

Es probable que alguns dels divulgadors i publicistes de l'antimaçoneria tenien plena consciència que llurs arguments i acusacions eren desmesurats o simplement falsos, però calia dur endavant la lluita en nom de l'Església i de l'orde que defensaven. Era imperiós que el poble i la classe política sabés quin era llur pitjor enemic que, a manera d'anti-imatge de la societat, encarnava el Mal en les seves diferents -- formes: heretgia religiosa, element de perversió social i perill polític, perquè demanava llibertats, laïcisme, concordat i expulsió dels ordes monàstics de Filipines.

La llarga i tortuosa lluita contra les "Sectes" havia variat molt poc els seus arguments des de que, el 1752, -- el pare Torrubia va donar a conèixer al món la perversitat i els diabòlics objectius de domini i destrucció de la "christianitas" a què aspirava la maçoneria. Encara no havia sortit el país de l'infern democràtic quan entrava en el purgatori -- de la Restauració, on las sectes "campaban a sus anchas" i de tant en tant un membre de l'Orde era encarregat de formar govern (Sagasta) o se'l feia ministre (V. Balaguer, Becerra, A. Romero Ortiz).

"Pero, Lisardo en el mundo hay más", es lamentava -- impotent el dolgut "Maurficio". La maçoneria, promotora del -- "filibusterisme", es disposava a fer perdre a Espanya les últimes possessions ultramarinas.

El conflicte Cubà i la maçoneria.

Arribat aquí, cal diferenciar el cas Cubà del de Filipines, perquè encara que en ambdós hi conflueixen factors -- emocionals molt arrelats en una gran part de l'Espanya finisecular, Cuba representava per Catalunya un problema molt més -- proper i conegut que no pas el de Filipines, massa allunyada i amb escasses relacions econòmiques i socials amb el país. --

(2)

Pel que fa a la Gran Antilla, els autors complotistes i la premsa que els era afí als preocupava més el fet -- que la maçoneria cubana fos majoritàriament de filiació ianqui -- que no pas el fet que Cuba tingués en els U.S.A. el comprador més important --molt per davant de la Metròpoli-- del tabac i el sucre que produïa. (3)

El marc referencial en el que es mouen llurs esquemes els impedeix d'acceptar que --com confessà el propi Martínez Campos, cap de l'exèrcit espanyol en la guerra dels Deu Anys--, els pocs espanyols que havia aleshores a Cuba, "Solo se atreven a decir que lo son en las ciudades; el resto de los habitantes odian España". (4)

Per altra banda, a Cuba la tradició maçònica venia de lluny i era, en molts aspectes, més intensa i arrelada que a la Metròpoli. (5) Encara que es va implantar aproximadament a la mateixa època, la seva presència a la societat colonial era més important que a l'espanyola. Des del Sexenni --i amb --

rars excepcions-, des dels anys vuitanta fins la última guerra d'independència, la literatura maçònica es trobava a la -- venda en la majoria de llibreries de les ciutats cubanes i la Institució gaudia d'un prestigi considerable. Una idea d'aquesta presència pot donar-la el fet que al 1880 hi havia a l'Havana cinquanta-vuit lògies sota l'obediència de la Gran Logia de Colón e Isla de Cuba (6) i el seu nombre arreu de l'illa -- sobrepassava el centenar, a les que cal sumar les onze que -- auspiciava el GODE i algunes d'altres obediències espanyoles. (7)

La seva activitat era prolífica, no només en l'àmbit estrictament maçònic, sinó també en el de la societat: -- creaven biblioteques públiques -com la de Pinar del Rio- o bé asils, com l'anomenat "Asilo Nacional Masónico Llanso", fundat el 7 de febrer de 1886 i que seguia en activitat abans de la revolució socialista. (8)

La seva composició social no diferia de la peninsular: el gruix dels membres procedien de la mitja burgesia comercial i industrial i les professions liberals. A una i altra banda d'aquest bloc s'hi trobava un nombre -sempre escàs- de grans hisendats i obrers qualificats.

Quan a directrius i estructures, la maçoneria cubana no era un cos homogeni. Les seculars desavinences entre -- els maçons i les respectives obediències a Espanya, també --- afectaren a Cuba, doncs tot i que ja existia una maçoneria autòctona a l'illa, (9) s'hi instal·laren posteriorment lògies

propiciades pels Grans Orientes de Madrid, la qual cosa contribuí a augmentar els ja importants conflictes. Això venia donat perquè la primera maçoneria que s'implantà a Cuba no fou pas de filiació espanyola, sino nordamericana (jurisdicció de Charleston, Carolina del Sud) i recuneguda per les potències maçòniques de la majoria de països, tot el qual li donà caràcter de legalitat i -cosa molt important- d'autonomia davant les organitzacions espanyoles. Es configuren així unes obediències específicament cubanes entorn a la Gran Logia de Colón i la Gran Logia Isla de Cuba, (unidades al 1880) que defensaren amb tot rigor la seva jurisdicció en territori cubà i porto-riqueny, amb les que confluïren els corrents autonòmistes i els nuclis independentistes. A aquesta maçoneria van pertànyer -entre altres- els líders independentistes Martí, -Céspedes, Maceo i Máximo Gómez. (10)

Per altra banda, al llarg de la Restauració s'anà consolidant a Cuba una maçoneria importada pels Grans Orientes peninsulars, gens propensa a les idees emancipadores, i que -podriem anomenar dels espanyols de Cuba i dels "espanyolistes", que amb més o menys fortuna intentà d'explotar aquest sentiment en benefici propi. Un exemple -entre molts- d'aquesta --pugna ens el dóna la publicació "El Mallette" d'un manifest enviat des de Cuba per la Gran Logia de Colón e Isla de Cuba, -en la que s'acusa al Gran Orient d'Espanya i al seu Gran Mestre, A. Romero Ortíz, (aleshores ministre de Gràcia i Justícia) d'haver-los qualificat de separatistes i traïdors a la pàtria. (11)

Cal tenir present també que les obediències espanyoles no estaven reconegudes com a regulars per la maçoneria anglosaxona, contràriament al que passava amb la cubana, que era de filiació nordamericana.

La paradoxa tenia el seu origen en les resolucions adoptades al Congrés ("Convent") Internacional Maçònic de Lausana, celebrat el 6 de setembre de 1875, del que ja hem parlat, en el que estava representat el Suprem Consell de Colón, però cap branca de la maçoneria espanyola. Segons les jurisdiccions territorials fixades al Congrés, al Suprem Consell de Colón li corresponia la soberania sobre els territoris de Cuba i les illes de les "Indies Occidentals", afegint a continuació que aquest era un "dret imprescriptible", el qual, garantitzat per l'acta de la Confederació, no podia ésser violat "ni aún por la constitución de un Supremo Consejo regular en España". (12) Segons aquesta resolució -que mai va ser derogada- Cuba fou abans independent en el món maçònic que en el polític.

Si aquest Convent ha estat important per la història contemporània de l'orde, ho ha resultat doblement i negativa per la maçoneria espanyola, ja que no hi va participar ni es considerà vinculada a les resolucions que allí es prengueren.

Les diverses obediències espanyoles preferiren arriscar-se a l'aïllament maçònic internacional que no pas a veure's obligades a reconèixer oficialment la independència -

de la maçoneria cubana. Són prou evidents les connotacions polítiques que implicaven els acords de Laussana, així com les raons perquè les cúpules dels diferents Grans Orientats es negaren a implicar-s'hi. En plena guerra dels Deu Anys, subscriure tals resolucions hagués compromès irremessiblement la maçoneria espanyola amb l'independentisme antillà. I no oblidem - que P. Mateo Sagasta era en aquells anys un dels caps de l'orde a Espanya i el marquès de Seoane, senador del Regne, era el Gran Mestre del GONE. El minoritari GODE de Pérez va lograr una entesa amb el Suprem Consell de Colón e Isla de Cuba, (13) que també va establir relacions d'amistat i mutu reconeixement amb la GLSIE de Sevilla. (14) Per contra, Seoane votà -- contra la lliberalització dels esclaus a Cuba. (15) I el GODE de Sagasta havia trencat relacions amb la potència cubana el 1876, acusant-los d'independentistes. (16) Per la seva banda, el GONE de Ros va reconèixer la legalitat dels acords de Laussana, el 1886, com ja hem vist, però res indueix a creure que admetessin la independència real de la maçoneria antillana i encara menys la seva independència política. Igual posició -- era la defensada pel GONE de Pantoja, que el 1895 atacava els separatistes cubans. (17)

A l'argument de que Cuba formava part d'Espanya, la maçoneria pròpiament cubana responia que les fronteres polítiques dels Estats no tenien perquè coincidir amb les de l'orde, ja que segons les seves pròpies lleis, quan a un territori no existia cap lògia, la primera potència que s'hi implantava li pertocava la jurisdicció del mateix. No cal dir que aquesta - situació va donar prou arguments als enemics seculars de ---

la Institució, acusant a aquesta d'ésser enemiga d'Espanya i d'afavorir clarament la causa independentista cubana, amb el que això implicava: complicitat amb els Estats Units i, en -- fi, la tant gastada obsessió de que existia un complot internacional inspirat per les lògies, la xarxa del qual ho anava cobrint tot. L'antimaçoneria va posar al mateix sac totes les branques i famílies maçòniques. La contradicció que suposava el que cap organització espanyola estigués reconeguda per la majoria de les potències maçòniques del món, i que per rès se la tingués en compte en el Convent de Laussana, no era, per -- aquests sectors, raó de prouta solidesa perquè reconeixessin la desmesura de llurs esquemes. Ans al contrari, les idees -- contubernistes varent fer fortuna. A partir del Sexenni, proliferà a Catalunya i arreu l'estat una literatura que prete -- nia haver descobert l'origen de totes les calamitats colonials d'Espanya. Naturalment, la causa estava en la maçoneria que, des de 1812, conspirava sistemàticament a favor de tots els -- moviments independentistes de l'Amèrica espanyola. (18) Aques -- ta producció, feta per homes adictes a la teoria conspirativa de la societat i de la Història, no mereixeria major relle -- vància si no hagués contribuït poderosament a embrollar l'es -- pessa jungla decimonònica de polemistes ramplons, publicistes i lletraferits guanyats per diferents causes.

La major part d'aquestes obres, en les que hi figu -- ra sempre un extens apartat dedicat a la pèrdua de les colò -- nies o bé aquest és el tema central, es publicaran coincidint amb els anys del rearmament catòlic, en l'intent de reconque -- rir les masses per l'Església. Pels ideòlegs i militants del

renaixament catòlic, el liberalisme era obra de Voltaire i -- dels maçons, els quals eren autors -també- de la independèn - cia americana.

Entre els professionals de l'antimaçoneria cal es - mentar el cas de Rafael de Rafael, català afincat a Cuba, --- amic íntim de Mañé i Flaquer, que fundà i dirigí el diari "La Voz de Cuba", de l'Havana, on escriví forces articles contra l'orde, que foren publicats posteriorment en forma de llibre, (19) A més dels clàssics arguments que configurarien el cos - doctrinal del complotisme, Rafael assegurava (com d'altres) - que Cuba no podria ser independent perquè cauria en mans dels negres (apel.lant a l'exemple d'Haití) o dels ianquis.

Pel que fa a Catalunya, tenim en la figura de Teo - dors Creus i Coromines (prohom de Vilanova i la Geltrú) un -- dels més destacats antimaçons de l'època. (20) De tota aques - ta producció, la seva obra és la millor documentada, la qual cosa no li impedeix d'arribar a la conclusió que la maçoneria és l'autora de totes les revolucions i de tots els moviments progressistes d'Europa i Amèrica dels darrers tres-cents anys.

(21)

Per un altre d'aquests autors -el doctor Joan Bap - tista Casas- un dels signes clarament maçònic-separatistes -- era passar per assimilista a Cuba o bé militar al partit Repu - blicà a la Península.(22) El conservadorisme catòlic català - també hi tenia coses a dir respecte al problema colonial i la maçoneria. "La Veu del Montserrat" afirma, al 1879, que els -

joves catalans es degraden a Cuba amb lectures con Les ruïnes de Palmira i El jueu errant, i que l'odi contra la "Mare Pàtria" no s'explica si no és per causa de "l'orgull i impietat de les sectas, y que ha donat un caràcter tan cruel i anticristià a la insurrecció formidable de deu anys que encara -- guspireja ...". (23)

Polavieja, que havia estat Capità General de Cuba - als anys 1890-1892 va deixar escrit el següent: "No han sido extrañas tampoco a la descomposición del partido español las logias masónicas, que aquí siempre tuvieron, tienen y tendrán carácter e influencia política".

"Fueron los centros donde se prepararon las intentonas de rebelión anteriores al 1868 y en los que también se -- Fraguó la insurrección de Yara, según han manifestado nuestros mismos enemigos en los libros y folletos que han publicado -- con relación a todos aquellos sucesos".

"En ellos síguese conspirando contra nuestro domi - nio en la Isla, y con la más completa seguridad, por haber si do por nuestro Gobierno declarada la masonería asociación le - gal. (...) Los masones españoles siempre han ignorado e igno - ran cuánto en terreno político intrigan y trabajan las logias; más éstas los educan y dirigen por modo tal, que de buena fe y con recta intención son elementos de perturbación, cuando - no de oposición...". (24)

La maçoneria, per la seva banda, tampoc ajudava gaire a dissipar el clima conspiratiu, doncs, com ja hem dit, tenia una llarga tradició en la pràctica d'ennobrir els seus -- orígens sense filar prim. Ens trobem així amb una literatura maçònica de dubtosa fiabilitat que reivindica haver estat la impulsora de la independència americana, de manera que les -- acusacions dels seus enemics eren canviades de signe i conver -- tides en una reivindicació.

La maçoneria cubana.

Intentarem clarificar, en la mesura del possible, - el panorama de les obediències i llur posició davant del con -- flicte colonial antillà.

Les primeres lògies d'obediència nordamericana fo -- ren establertes el 1804, quan varis grups d'emigrants france -- sos que fugien de la Revolució demanaren auspicis a la Gran -- Lògia de Pensilvània, Estat de la Unió on residien 15.000 emi -- grats francesos. El 1815 era la Gran Lògia de Louisiana qui -- atorgava patent per instal·lar un taller a l'Havana; el 1820 ho feia la de Carolina del Sud. Els tallers cubans auspicats per organismes ianquis s'unificaren l'onze d'octubre de 1822, creant la Gran Logia Española del Rito de York. (25)

Durant el Trienni, a l'Havana -que comptava amb --- 90.000 habitants-, hi havia trenta-cinc lògies en actiu, i -- seixanta-sis en tota l'illa. (26)

El 27 de desembre de 1859 en constituí a Santiago - de Cuba el Suprem Consell de Grau 33, dit de Colón, sota la - direcció d'Andrés Cassard, Sobirà Gran Inspector General i De - legat del Suprem Consell de Charleston. Com sigui que les au - toritats espanyoles de Cuba no deixaren desembarcar a Cassard, aquest delegà funcions a en Juan Rafecas.

Aquest organisme -com ja hem vist- va ser l'únic re - conegut com a legal al Convent de Laussana. El 25 de gener de 1880 la Gran Logia de Colón s'unia amb l'altre obediència cri - lla, la Gran Logia de la Isla de Cuba, fundada el 1876. Es -- constituïa així un nou organisme nomenat Gran Logia de Colón e Isla de Cuba, que fou immediatament reconegut per la Gran - Lògia d'Anglaterra i tota la maçoneria anglosaxona, com també per moltes obediències llatines.

Unides les lògies de filiació cubana, quedaren en - frontades a les d'obediència espanyola, menys nombroses i de poca influència a l'Illa, a més de no comptar amb reconeixement internacional. (27)

La maçoneria específicament cubana, -a imitació de l'anglosaxona-, estava força allunyada dels corrents positi - vistes i materialistes que aleshores dominaven en un sector - ampli de la maçoneria llatina, amb la que, en aquest camp, no més s'identificava amb l'anticlericalisme. (28)

El 1878 el Suprem Consell de Colón es dirigia al -- GODE, arrel d'haver suprimit la invocació G.A.D.U. tot acusant

lo de ser "una escola de positivisme" i no un organisme maçònic... Segons l'obediència cubana, els francesos aspiraven a "resucitar el culte a la deessa Raó i transformar l'Associació Maçònica en una societat purament materialista: "Preten despullar les creences d'allò que tenen de més consolador i arrancar-les el més ferm punt d'apoïo per la realització del bé, - del que la imatge per excel·lència és Déu. Què serà de la moral universal si la privem del seu únic fonament?". (29)

Quan als compromisos polítics, però, la pluralitat va ser, la majoria de vegades, la tònica dominant entre els maçons cubans. La branca més nacionalista estava -per mitjà- de molts dels seus components- compromesa en diferent grau -- amb la lluita per la independència, tot i que públicament negués una i altra vegada l'existència de relacions o complicitat amb els insurrectes. Es obvi que per necessitats de supervivència (i també d'operativitat) estaven obligats a negar -- les actuacions a certes lògies i maçons que lluitaven contra el domini espanyol. Que la dita intervenció no fos clara ni -- moltes vegades cohesionada, no vol dir que no existís, com -- després reconeixerien ells mateixos un cop assolida la independència.

Però hi havia també altres grups maçònics que proposaven diverses solucions pel conflicte colonial antillà, que anaven des de l'anexió als EEUU a l'assimilisme, mestre que altres preferien mantenir-se sota la corona espanyola, amb o -- sense autonomia. Justo Zaragoza, Secretari del Govern espanyol a l'Havana i oficial del cos de voluntaris, ens proporciona -

un testimoniatge prou equànim de la situació en la vigília de la Guerra dels Deu Anys:

"En tales logias, no existia, empero, completa conformidad respecto del tiempo y de la forma en que debía darse el grito revolucionario, cual se demostró (...) en aquella -- junta revolucionaria conocida (...) por el nombre de Convención de Tirsan, a la que asistieron representantes de Puerto Príncipe, Manzanillo, Tunas, Bayamo y Holguín (...) que [a las lógicas] las dividia profundamente, pues mientras unas querían a toda costa hacerse independientes de la Metrópoli, otras se inclinaban a la anexión a los Estados Unidos, y muchos de sus afiliados preferían disfrutar, bajo la nacionalidad española, los derechos políticos que su Constitución concedía. La delegación de Puerto Príncipe era la que más se inclinaba a este acomodo, (...) pero la de Bayamo pretendía, por el contrario, (...) que la revolución empezara desde luego con un carácter francamente separatista...". (30)

Per la seva banda, La Junta Revolucionaria de Camagüey, transformada posteriorment en Asamblea de Representants del Centre, composta per maçons, (el Dr. Agramonte, Sánchez Betancourt, Antonio Zambrana, etc.) tot cercant una intel·ligència amb Céspedes, proclamaven el 1869: "Seamos primero republicanos que patriotas, y antes enemigos de la tiranía que enemigos de los españoles". (31)

Un dels exemples més coneguts, quan a presència maçònica entre l'exèrcit insurgent, és el de Céspedes, que era --

grau 18 de la maçoneria escocesa. Emulant el també maçó George Washington, va crear una lògia itinerant anomenada Independencia. El taller s'instal·lava allà on anava l'exèrcit i -- els estris necessaris per muntar la lògia eren transportats -- per un mul a qui deien "masón". El líder cubà posseïa la mi -- llor biblioteca sobre maçoneria de les que hi havia en aquells anys a Cuba. (32)

Les afinitats i complicitats d'una branca de la maçoneria cubana amb el moviment insurreccional no havien de pas sar desapercebudes pels governs metropolitans, de manera que la situació de l'orde a Cuba fou, durant els anys de guerra, precària, adhuc perillosa i les seves manifestacions d'espanyolisme gaudien d'escassa credibilitat en el poder central.

La Gran Logia de Colón es defensava, el 1874, dels continus atacs de la premsa espanyolista de Cuba en aquests -- termes:

"Los que tachan a la masonería de Colón de separa -- tista son incapaces de comprender los inmensos males que hu -- bieran sobrevivido a la causa de España en la Gran Antilla, -- si la verdadera masonería hubiese dejado a la irregular inva -- dir todo aquel territorio. (...) Podemos decir sin embozo y -- con la frente muy erguida que nuestras liturgias no son las -- liturgias del Dr. Castro (líder separatista), ni nuestras ten -- dencias sus tendencias, (...) y a "La Bandera Española" de -- Santiago de Cuba, (...) que la Masonería de Colón desconoce -- en absoluto la citada reunión del 4 de agosto de 1867, com --

puesta de todos los cabecillas del filibusterismo, [la Convención de Tirsan] (...) y por último, que además de la colección de efectos masónicos cogidos en un campamento de insurgentes de Puerto Príncipe, regalados por el general Caballero de Rodas al Museo Arqueológico de Madrid, podemos nosotros facilitarle cuantos quiera, (incluso el diploma de Carlos M. de Céspedes, expedido en Camagüey por el Oriente de Cuba y Las Antillas) (...) testigos mudos, no de nuestra traición, como se quiere suponer, sino que en manígia, esa nueva especie de israelitas sigue trabajando por su causa, que de ninguna manera es ni puede ser la causa masónica". (...) Quererle imputar a una colectividad un hecho aislado cualquiera de uno de sus asociados, es un grave error. (33)

No hi ha dubte que a la Gran Logia de Colón hi havia molts individus lleials a la Metròpoli, com n'hi havia de separatistes o d'anexionistes. Però el que creiem interessant és tractar de clarificar quin paper va desempenyar l'obediència criolla o algunes de les seves lògies davant l'evidència que una part dels seus components fèien no només política, si no una guerra d'independència. No sembla pas que aquests elements hagin estat expulsats de l'orde, però tampoc es pot provar la complicitat directa d'una o vèries lògies, i molt menys de la Gran Lògia. La situació es complica encara més si posem en joc les diferents, (i a voltes antagòniques) tendències entre els qui només estaven d'acord en que calia alterar substancialment l'estatus de Cuba en relació a la Metròpoli. (34)

La pluralitat ideològica dels tallers i les obediències era un fenomen universal i l'orde se n'orgullia de semblant fraternitat. Per tant, no es podia fer responsable de l'actuació de cada un dels germans afiliats a alguna de les trenta-tres lògies que aleshores treballaven a Cuba. (35)

Amb el referit fins aquí només pretenem apuntar, -- tant les connivències com les distàncies entre maçoneria i independentisme Cubà (ens referim, naturalment a la maçoneria criolla). No podem doncs, pensar en la maçoneria cubana com un cos homogeni i unidireccional, sino que l'orde presenta un organisme policrom, les parts del qual divergeixen entre sí -- en qüestions tant bàsiques com el futur nacional i polític de la Gran Antilla.

A més, cal comptar també amb la implantació de la maçoneria espanyola i la que podriem calificar d'espanyolista, enemiga declarada de tota mesura que inclinés a Cuba cap a l'autonomia, per considerar-la el proemi de la independència. A les acusacions de separatisme d'aquest corrent maçònic, --- així com al dels sectors catòlics integristes o moderats, que pretenien implicar els ministres liberals amb el secessionisme antillà, contestava la Gran Logia de Colón e Isla de Cuba el 1883:

"Las pasiones que por un parte tienen por causa --- principal la diferencia de sentimientos políticos (...) entre el mayor parte de los cubanos y peninsulares, amantes los --- unos de su independencia y celosos los otros de la integridad

de su patria, [subratllat en el texte] que no otra cosa sintetiza la existencia en esa Antilla de una Gran Logia independiente de la Metrópoli (...) y otra Gran Logia Departamental de Cuba y Puerto-Rico, auspiciada a la Gran Logia Simbolica del Gran Oriente de España [de Pérez], cuyo derecho no puede negarse más que por aquellos que, obcecados, quieran desconocer que Cuba y Puerto-Rico son parte integrante de nuestra -- amada patria". (36)

L'ambigüitat que presideix aquesta declaració és la mateixa que prevalerà al llarg del conflicte que encaminarà Cuba cap a la independència.

Les lògies cubanes de Barcelona.

Una llarga tradició comercial i d'emigració va fer de Catalunya el més important centre comercial espanyol que operava a la colònia antillana. Després de la independència de l'Amèrica continental, molts catalans residents a aquelles terres (reialistes, la majoria) emigraren a Cuba, on es convertiren en els pioners de la indústria del tabac, del sucre i del rom. Per altra banda, una gran part del comerç al detall estava en mans de catalans i moltes de les fortunes fetes per indians, com Joan Güell i Josep Xifré, ajudaren a capitalitzar la indústria catalana de la segona meitat del segle XIX.

(37)

Al món maçònic -caixa de ressonància de la societat- aquestes relacions es traduïren en la presència de catalans a les lògies cubanes, en la consolidació al nostre país d'un important nucli de maçons originaris de Cuba i, en menys grau, de Puerto-Rico, que s'inscriviren a lògies barcelonines ja -- existents o bé en crearen de noves. Molts d'ells eren insur -- rectes que havien estat iniciats a les Antilles, com ho evoca el cubà José Rodríguez, Venerable de la Concordia el 1890: -- "...nacimos a la luz, en medio del fragor de los combates, en los campos de Cuba". (38)

La primera d'aquestes lògies que en tenim notícia -- és la Moralidad n°70, de Barcelona, sota l'obediència del --- GODE, composta exclusivament per antillans. Va ser creada -- per iniciativa de la Lealtad, cap el 1871, sota aquella obedièn -- cia, fins que el 14 de març de 1873 passà a ésser auspiciada oficialment pel GOLU amb el n°76. Treballava en el Rite Fran -- cès i el 1879, un cop acabada la Guerra dels Deu Anys i signa -- da la Pau de Zanjón, en què s'indultà els insurrectes, la ma -- joria dels components retornaren a les Antilles. El decaïment del taller coincidí amb el malestar general que havia esclat -- tat contra l'obediència portuguesa, que la Moralidad també -- abandonà, per passar al GODE. Arrel de la nova situació, la lò -- gia canvià de nom, optant el de Porvenir de América n°159. --- (39) Segons la documentació maçònica, la majoria dels compo -- nents de la Moralidad havien estat deportats a causa del conflicte colonial o bé eren estudiants que venien a Barcelona -- per cursar estudis superiors.

El nou taller inicià les activitats l'octubre de -- 1879, una de les quals era de dur a terme una campanya entre l'opinió pública favorable a l'abolició de l'esclavatge a Cuba i que tenia per promotor principal un germà del taller anomenat Guillermo León, que no apareix en l'únic quadre lògic -- que s'ha conservat. (40)

León és repetidament elogiat en el Capítol Barcino pels treballs que realitza, així com Alfredo Betancourt, un -- altre dels components de la Porvenir de América, que és exaltat de grau el març de 1884. Cal destacar un aspecte que també trobem en la lògia Revolución, composta de filipins, consistent en la demanda continuada d'augments de grau, que normalment són puntualment concedits. Podem suposar que la maçoneria barcelonina del GODE valorava molt positivament les activitats maçòniques dels germans cubans i porto-riquenys, raó dels ràpids ascensos amb que eren afavorits els membres més -- destacats del quadre. Aquesta, al menys, va ésser la tònica -- imperant durant els anys d'existència del Porvenir de América, que, segons la documentació del Capítol Barcino, va ser dis -- solta a primers de 1885, ignorem per quina causa. (41)

Tenia la seu al carrer d'Escudillers n°12, local -- que compartia amb un altre taller, del que havia impulsat la creació, de característiques semblants: la Concordia. La composició social era la comuna a la resta de les lògies existents a l'època; és a dir, una majoria de classes mitjanes i professions liberals, al que cal afegir alguns estudiants. Segons la relació que es conserva de l'any 1886, setze dels ---

seus trenta-dos membres eren antillans, tretze d'ells cubans i tres de Puerto-Rico.

Els originaris de la Colònia antillana eren els següents:

Enrique Solozábal: 23 anys, estudiant, simbòlic "Independencia" grau 14, càrrec que ocupa a la lògia: Venerable Mestre.

Manuel Martí: 22 anys, estudiant, simbòlic "Guanijico" --- grau 3, càrrec: Primer Vigilant.

Pedro Ma. González: 26 anys, metge, simbòlic "Caupolican", grau 3, Secretari Arxiver.

Calixto Ma. Casals: 25 anys, advocat, simbòlic "American Liberty", grau 3, Orador.

José Manuel Machín, 24 anys, metge, simbòlic "Humbold", -- grau 3, Hospitalari.

Eduardo Padrí: 25 anys, metge, simbòlic "Humbold", grau 3, Primer Expert.

Pedro Echevarría: 22 anys, estudiant, simbòlic "Wilson Zongo", grau 3, Guarda Temple.

Tomás Padró: 28 anys, farmacèutic, simbòlic "Ganey", grau 3, Obrer.

Eudaldo Tamayo: 29 anys, advocat, simbòlic "Barbaroux", -- grau 3, Obrer.

Rogelio Columbié: 28 anys, professor, simbòlic "Baracox", grau 3, Obrer.

Arturo Padró: 23 anys, estudiant, simbòlic "Hermodoro", -- grau 2, Obrer.

Guillermo Machado: 24 anys, metge, simbòlic "Washington", grau 2, Obrer. (42)

S'ha conservat poca documentació sobre les activitats d'aquesta lògia. Malgrat això, ens sembla prou evident que l'ideari dels seus components -al menys pel que fa als antillans- era nacionalista, com així ho demostren les connotacions dels noms simbòlics escollits per la majoria dels seus membres.

Pel juliol de 1880, els membres d'aquesta lògia impulsaren la creació de la Concordia que, com ja s'ha dit, compartí el local amb la Porvenir de América. Al moment de la seva inauguració, també sota els auspicis del GODE, comptava no més amb un membre de Cuba, (José Rodríguez, grau 30) que fou elegit per ocupar el càrrec de Venerable Mestre. El 1886, --- vint-i-un dels seus quaranta-tres components eren cubans o -- puerto-riquenys. Aquesta és la relació:

Fernando A. Calves: 29 anys, metge, simbòlic "Habana", cubà, grau 30, càrrec: Venerable Mestre.

Alfredo Mandri: 36 anys, metge, simbòlic "Ponce", porto-riqueny, grau 3, Segon Vigilant.

Rogelio Columbier: 30 anys, escriptor, simbòlic "Baracoa", cubà, grau 3, Orador.

Pedro J. Palau: 23 anys, estudiant de Dret, simbòlic "Puerto Rico", porto-riqueny, grau 1, Orador Adjunt.

José Rodríguez: 43 anys, professor evangèlic, simbòlic --- "Adel", cubà, grau 30, Secretari.

Manuel Torres Suástegui: 32 anys, comerciant, simbòlic ---
"Manzanillo", cubà, grau 3, Tresorer.

Ignacio del Moral: 28 anys, estudinat de medicina, simbòlic -
lic "Esperanza", cubà, grau 3, Segon Expert.

Ignacio Calvo: 27 anys, metge, simbòlic "Hipócrates", cubà,
grau 1, Hospitalari.

Arturo Cabrera: 23 anys, estudiant de medicina, simbòlic -
"Agüeynabá 2°", porto-riqueny, grau 2, 1° Mestre de Cerimonies

Urbano Ros: 28 anys, advocat, simbòlic "Epaminondas", cubà,
grau 3, Obrer.

Florencio Valdés: 56 anys, comerciant, simbòlic "Hatuey",
(43) cubà, grau 3, Obrer.

José de la C. Chacón: 43 anys, metge, simbòlic "Cauto", cu
bà, grau 3, Obrer.

Juan Pedro Calvet: 27 anys, advocat, simbòlic "Templete",
cubà, grau 2, Obrer.

Acisclo Bou: 23 anys, metge, simbòlic "Agüeynabá 1°", por-
to-riqueny, grau 2, Obrer.

Manuel Martínez Roselló: 26 anys, estudiant de medicina, -
simbòlic "Mumacao", grau 1, porto-riqueny, Obrer.

Marcial Catalá: 34 anys, comerciant, simbòlic "Cuba", cubà,
grau 2, Obrer.

Cayetano Espino: 24 anys, estudiant de nàutica, simbòlic -
"Jacinto", porto-riqueny, grau 1, Obrer.

Julián Benito: 23 anys, estudiant de medicina, simbòlic --
"Coamo", porto-riqueny, grau 1, Obrer.

Santiago Roure: 24 anys, estudiant de medicina, simbòlic -
"Océano", cubà, grau 1, Obrer.

Adolfo Dubé: 27 anys, advocat, simbòlic "América" cubà, --
grau 1, Obrer.

Tomás Rovira: 21 anys, estudiant, simbòlic "Aguadilla", -- porto-riqueny, grau 1, Obrer. (44)

La primera observació en relació a aquest quadre és que tots excepte un -Rogelio Columbié- (45) formen part d'un nou contingent de maçons recentments incorporats a l'Orde. -- Probablement, la gran majoria dels que ostenten el grau 3, o un d'inferior a aquest han estat iniciats a la mateixa lògia. Constatem també que hi ha una majoria de metges i estudiants de medicina. Cal dir que la presència de membres d'un mateix àmbit professional és cosa freqüent a la maçoneria. En el cas que ens ocupa, podem afegir que els naturals inconvenients -- que suposava residir a un país estrany, propicià l'afluència d'antillans i filipins a les lògies, doncs sens dubte era una forma de protecció. Per aquesta mateixa raó, no pocs mariners de la ruta americana estaven afiliats a l'Orde -especialment entre els oficials- perquè era una forma segura de trobar auxili a qualsevol port de mar. (46)

Quant a la posició de la lògia davant el conflicte colonial, ens dóna un clar exemple una nota publicada a "La Concordia" arrel de la mort d'un dels seus membres, el cubà - Marcial Catalá, el qual és qualificat d'heroi sense paliatius. D'aquest independentista ens diu la revista que es va unir al "Grito de Yara" i que, en disconformitat amb la pau de "Zajón" del 1878, (era per tant, partidari de Maceo) anà a complir el seu desterrament a Barcelona. Iniciat maçònicament a Cuba, -- s'afilià a la Concordia en instal·lar-se al nostre país, on morí el 23 de març de 1888. (47)

Entre les moltes activitats de la Concordia cal destacar especialment la creació d'una de les revistes més importants de la maçoneria barcelonesa, "La Concordia", que es publicà a partir del 10 d'agost de 1888. El director de la mateixa era José Rodríguez, Venerable de la Lògia, i tenia la redacció al carrer Aribau, 79, 1er. En les seves pàgines es defensava la independència del simbolisme, qualificat de democràtic, raó per la qual criticaven la pròpia obediència -el GODE-, per haver eliminat l'autonomia del simbolisme (48) el novembre de 1889.

Les relacions amb la maçoneria cubana eren estretes. Rebiem publicacions de la colònia, com "El Triángulo", "La -- Gran Logia" i "La Acacia". A més, les col.laboracions de maçons antillans a les seves pàgines sovintejaven, així com les notícies referents a la vida maçònica cubana.

El 1890 abandonaren el GODE i passaren -com moltes altres lògies- al GOE de Morayta, seguint el criteri d'apoiar a l'obediència més democràtica i amb un programa maçònic que fos traduïble en la societat com el més progressista. La cerimònia d'instal.lació es celebrà el 9 de juliol, a la que hi varen assistir deu lògies, entre les quals figurava la Lealtad i el seu Venerable Mestre, que presidia l'acte, Lluís Sendra. (49) A partir d'aquestes dates desconeixem la trajectòria del taller pel que fa al tema que ens ocupa, doncs hi ha escassa documentació. Sabem únicament que el desembre de 1893 estava sota una altre obediència: el Gran Oriente Ibérico, recentment constituït i dirigit pel republicà Rispa i Perpiñá. (50)

Però les relacions maçòniques amb Cuba no pasaven -
 únicament per les lògies fins aquí esmentades, sino que moltes
 d'elles mantenien relacions amb les antillanes, un exemple --
 del qual és, la Unidad n°137 de Barcelona, sota el GOLU, que
 el 1883 mantenia relacions fraternals i Garants d'Amistad amb
 tretze lògies cubanes. (51) De la colònia antillana no en que
 dà gran cosa, un cop esclatada la darrera guerra d'ind^ependèn
 cia. La majoria retornaren als seus països d'origen, excepció
 feta d'alguns d'ells, com José Rodríguez o Rogelio Columbi^er,
 de qui ja n'hem parlat anteriorment.

La maçoneria peninsular. Dues posicions davant del
conflicte colonial antillà.

Al marge de les diverses maneres d'entendre la qües
 tió colonial, aquest va ser un dels problemes que permanent -
 ment es plantejà la maçoneria espanyola i, de manera especial,
 la catalana. No només perquè aquí es comprenia i es vivia el
 problema de forma més pròxima a com ho podien fer els cubans
 o porto-riquenys, sino també perquè des dels inicis de l'ex -
 pansió maçònica a Catalunya, els germans antillans hi varen -
 estar presents i participaren activament del procés que conso
 lidà l'existència de l'orde al nostre país. Fins i tot podríem
 afirmar que els antillans aportaren a la maçoneria catalana -
 una experiència que aquí mancava per complet, donades les du
 res restriccions a què es veiè sotmesa durant l'època isabeli
 na. Quan a Barcelona començaven a funder-se els primers ta -
 llers arrel de la Revolució de setembre, a l'Havana feia una
 dècada que es comptaven per dotzenes.

Sigui dit de pas que la maçoneria cubana va realitzar al seu país, des de l'època colonial, una obra social i filantròpica d'important abast, evidentment molt superior a la peninsular, sotmesa a circumstàncies més adverses. Fou precisament a una lògia d'antillans -la Moralidad, com recordarem- on s'iniciaren les primeres dones al nostre país, el 1872.

Quan a les obediències maçòniques de la Metròpoli, cadascuna defensava criteris i posicions d'acord amb interessos conjunturals, ja que la versabilitat era gran entre les famílies peninsulars. En moltes ocasions, anatemitzaven o establien pactes d'amistat d'acord amb interessos i principis "irrenunciables" tant volàtils com les mateixes obediències i llurs dirigents. En el cas de Cuba, la qüestió política aportava encara més elements de discòrdia a l'atzarosa vida maçònica. Hi havia, a més, els problemes derivats de les qüestions econòmiques, docns no poques vegades les obediències espanyoles eren acusades d'explotar econòmicament les lògies cubanes i llurs membres. (52) Quan el 1875 fou reconegut el Suprem Consell de la Gran Logia de Colón, amb seu a Santiago, com a potència independent, el GODE va considerar que això era contrari a la "puresa dels Estatuts Generals dels que n'era fidel observador" (...) "consagrat a mantenir la unió de la maçoneria i de la patria", i per tant anul.lava el tractat que el 20 de desembre de 1876 havia establert amb la Gran Logia de la Isla de Cuba, perquè aquesta s'havia separat del "territorio nacional". (53)

El 1883 el maçó cubà E. Morejón, fent referència a allò que nomena "la invasió masónica en Cuba por el Gran --- Oriente de España", manifestava que la citada obediència "solo ha podido medrar sembrando la división y explotando en su provecho el sentimiento nacional". (54)

Altres famílies maçòniques, partidàries de l'autonomia del simbolisme, estaven particularment interessades en recordar quins havien estat els acords signats a Lausana. La Regional Catalana va ser la primera a Catalunya en reproduir els mateixos, el 1887. (55) Dos anys després, la lògia Patria n°216, sota els auspicis del GODE, publicarà la memòria completa del Convent celebrat el 1875. (56)

Les protestes de la Gran lògia cubana contra la "invasi3n territorial" que portaven a terme la majoria d'obediències espanyoles es succeïren durant vint anys (1875-1895), -- les quals no impediren que la maçoneria espanyola fundés i -- protegís lògies i altres organismes a Cuba, ja que no dubtava pas de la legalitat maçònica de les seves actuacions ni que Cuba formés part integrant i indissoluble de la nació espanyola. Cal tenir en compte també que els maçons espanyols residents a Cuba --o una part important d'ells-- eren reacis a afiliar-se a una lògia específicament cubana.

La versió dels cubans però, discrepava d'aquestes idees i mantenia les acusacions: tot atacant el GONE i el --- GODE, recordaven que "...empezaron desde 1873 a constituir -- en Antillas españolas cuerpos subordinados, y los mantienen --

hoy, por más que ninguna potencia masónica les haya reconocido jurisdicción fuera de la península española y de sus islas adyacentes".

"Mas no para en eso la injusticia (...) El Gran --- Oriente presidido por Romero Ortiz, que es el más rudo y desconsiderado en sus procedimientos para con esta Gran Logia, - no se conforma con invadir nuestro territorio y reirse de las doctrinas que en esta materia gobiernan a la Masonería Universal, (...) se aparta del sereno y puro campo de la Fraterni-dad, entra en el de la política, y dirige sus pasos al inno - ble propósito de conseguir que el Gobierno de la Nación persi - ga a esta Gran Logia, y aun la disuelva como compuesta de --- traidores a la patria". (57)

El comunicat de l'obediència antillana sortia a la llum -no casualment- en uns moments en què el govern havia -- lliurat un edicte contra les societats secretes arrel de les insurreccions republicanes del mes d'agost a Badajoz, Santo - Domingo de la Calzada i la Seu d'Urgell. (58)

Les coses anaven diferents amb la Confederación Ma - sónica del Congreso de Sevilla. Com sigui que aquesta obedièn - cia defensava la independència de les lògies simbòliques i -- respectava els acords de Laussana referents a la independèn - cia de la maçoneria cubana, fins i tot havia estat reconeguda pels Supremes Consells dels Estats Units (Nord i Sud) i mante - nia un pacte d'amistat i mutu reconeixement amb la Gran Logia de Colón e Isla de Cuba. (59)

Una altra obediència espanyola que també va respectar la independència maçònica cubana va ser el GONE d'Alfredo Vega, vescompte de Ros que, com recordarem, per decret del 11 de juny de 1887 va subscriure els acords de Laussana, reconeixent així el Suprem Consell de Colón com a únic legal a l'illa, tota vegada que pactava amb la Regional Catalana la independència del simbolisme. Quan des de l'Havana el maçó Bernardo Buj Grau 33 els proposà, el juliol de 1890, d'auspiciar vèries lògies que estava fundant a l'illa (una de les quals s'havia de nomenar Independencia), el Gran Comanador A. Vega declinava -- l'ofertament tot recordant els compromisos acordats amb la Masoneria Universal, afegint que en altres ocasions ja havien observat la mateixa conducta amb lògies americanes, tot declarant que "solo aceptaríamos de ellos la federación, que es -- nuestro ideal, para España, con Portugal, con América y con -- la raza latina, (...) para seguir implantando en el mundo la Fraternidad, la Igualdad y la Libertad".

Finalment, el vescompte de Ros recomana a Buj que busqués els auspicis de la potència maçònica reconeguda en el Convent de Laussana com a legal i regular, en la qual estava reconeguda la independència del simbolisme, "así como la más amplia autonomía administrativa, influyendo cerca de esos hermanos para que todos formemos la Gran Federación que tantos -- bienes dará a la Orden y a la Patria". (60)

Amb les mateixes apel·lacions a la federació iberoamericana i llatina una altra potència maçònica espanyola sostenia criteris ben diferents de l'anterior respecte al que --

s'havia de fer per arribar a semblant ideal federalista. Per l'anomenada Confederación Ibero-Americana, (61) el primer pas consistia en fer derogar els acords de Laussana. De fet, la proposta s'aquesta obediència, que oferí el projecte al GONE primer i al GOE de Morayta després, (1889 i 1892), es revela més com a un neoimperialisme a la britànica, que no pas com un projecte "susceptible de satisfacer" els somnis universalis - tes dels maçons.

El 15 de març de 1889 al Gran Comanador Hernández - Suárez i la cúpula dirigent d'aquesta obediència es dirigia - al vescomte de Ros per tal d'interessar a les lògies que di - rigia i també al govern espanyol perquè apoïessin el projecte de Confederación Ibero-Americana, així com les gestions que - estava portant a terme un capità de vaixell nomenat José Ma. Antran, resident a l'Havana:

"El Sr. Antran ha logrado estar en activa correspon - dencia con casi todos los Presidentes de los Estados Hispanoa - mericanos y gran número de los prohombres de esas Repúblicas, hallando en todos, la más simpática acogida en la exposición de su proyecto. En un buque de la armada, que debió a la pro - tección del general Don Emilio Callejas, en aquella época Go - bernador y Capitán General de la Isla de Cuba, visitó diferen - tes Estados sud-americanos, recibíendosele con los brazos --- abiertos y animándosele que volviera con el oficial patrocini - nio de España, para concertar en términos concretos el pacto de Confederación". (...)

"El Sr. Antran promete concertar en término breve - el pacto de los Estados Americanos, si, con poderes de España, montando uno de nuestros cruceros y con un mísero auxilio de dinero para gastos, se le envía a visitar el Centro y Sur del Continente vecino".

"¿No será posible, gobernando un partido liberal, - del que forman parte los Ilustres HH. Sagasta y Becerra, conseguir el apoyo que necesita el capitán de Navío Sr. Antran, cuando por ello tanta gloria habría de recibir la Dinastía y sus Consejeros responsables?" (62)

Ignorem si en realitat el projecte no era més que - un somni d'idealistes voluntariosos o una enganyifa de gran - magnitud. (63) De tota manera, Sagasta i Becerra tenien a --- l'abast l'exemple d'Anglaterra, que havia utilitzat la maçoneria pels seus objectius imperialistes, com ho seguiria fent - al segle XX, servint-se també de la teosofia per completar, - en la seva soble vessant, la conquesta cultural i política de les colònies. (64)

Quan a l'obediència dirigida per Morayta, tot i les repetides manifestacions de federalisme i d'iberisme que feien a la Península, pel que fa a Cuba s'inclinaven per un status bassat en la leialtat absoluta de la colònia antillana a Espanya, tant en el món maçònic com en el polític. Estaven disposats, com a màxima concessió, a constituir un Gran Consistori Regional per l'Illa, però sota el control directe del GOE amb seu a Madrid. No cal dir que les lògies que auspiciava a Cuba

eren composades bàsicament d'espanyols emigrats i individus - pròxims a aquests.

Els principis del Convent de Laussana quedaven ---- lluny i, fins i tot, una de les potències que els havia sig - nat, el Gran Orient de França, no tenia inconvenient en reco - nèixer el GOE com a potència amb jurisdicció a Espanya i les seves "provincies i possessions d'ultramar". En l'article La recolección, la revista "La Concordia" felicitava, l'octubre de 1889, al grup de Morayta -que era també el seu- tot remar - cant l'afinitat de principis i d'objectius que ambdues obedièn - cies defensaven, d'on poden colegir que l'esmentada afinitat importava més que uns acords signats fèia catorze anys... (65) El republicà fusionista i ex possibilista M. Morayta, coherent amb aquests corrents polítics i amb la pròpia obediència que presideix no era partidari de l'autonomia cubana (ni filipina) i es mostrà sempre com a un enemic declarat de l'independen - tisme, tant políticament com dins de l'orde.

De fet, totes les famílies republicanes, a exepció dels federals, eren centralistes, espanyolistes i antiautono - mistes en la qüestió colonial. (66)

El GOE havia creat una Gran Logia Regional a Cuba - que controlava els Tallers d'aquesta obediència, violant els acords de Laussana, que per altra banda declarava respectar. Per l'obediència de Morayta, auspiciar lògies a Cuba era una tasca que calia realitzar, doncs abocaria a "la verdadera con - centración de elementos homogéneos, cuya resultante sea el ma

yor progreso de España", afegint que per cap concepte podien renunciar a la "legítima jurisdicción en aquél nuestro territorio". (67)

Quan el febrer de 1895 esclatà la darrera de les -- guerres cubanes per la independència, el Capità General de la Illa ordenà la clausura de les lògies. Poc després el Gran Mestre M. Morayta -que es trobava per aquelles dates a Barcelona- envià a "La Publicidad" (on hi col·laborava amb el pseudònim de "Felipe") un comunicat on es deixava ben clar la posició del GOE enfront del separatisme insurgent:

"En días de guerra, las disposiciones de las altas autoridades no se discuten, se acatan, y, cierto estoy de --- ello, las logias de Cuba habrán obedecido y obedecerán sin -- protestas y sin vacilaciones este mandato".

"Mas como en él podrá alguien encontrar un dato para arrojar sobre la masonería la más fea de todas las manchas, séame lícito exponer algunas observaciones, no en son de protesta, sino para que unos, y otros, y todos, queden en su lugar correspondiente". (...)

"Hay así en Cuba, además de los masones del Gran -- Oriente Español, (...) otros que pertenecen a otras agrupaciones de todo en todo ajenas a él".

"No creo que ninguna de éstas incurra en el gravisimo error de no estimar indiscutible y sagrada la integridad --

de la patria, pero no desconozco que allá, antes de 1868, hubo algunas logias de marcado carácter separatista; siendo público que en ellas se concordaron no pocos elementos que concu- rrieron al levantamiento de Yara. Y por ser rigurosamente --- exacto debo añadir que ninguna (...) de estas dos logias sepa- ratistas, dependía de las altas autoridades masónicas de la - Península, (...) por vivir independientes o bajo los auspicios de autoridades extranjeras". (68)

"No sé que el hecho de entonces se haya repetido -- ahora, mas (...) ninguna de las federadas en el Gran Oriente Español ha podido prestar fundamento a las medidas del general Calleja, que yo entiendo descansará en algún hecho concreto". (...)

"El Gran Oriente Español es en este particular tan delicado, y así lo ha hecho público en decretos y circulares, que un asomo de duda de españolismo en cualquiera de sus maso- nes, habría bastado para arrojarle de su seno. (...)

"El Gran Oriente Español, así en Cuba como en Puer- to Rico y en Filipinas, exige e impone a todos sus afiliados pruebas señaladas de españolismo neto; de donde trabaja en fa- vor de la integridad nacional con todas sus energías". (...) (69)

El comunicat reproduït aquí no era eliè al fet que aquests dies s'havia dictat contra Morayta una ordre de captu- ra per un article aparegut a "La Publicidad", -precisament- - del que les autoritats en consideraven l'autor. Arrel d'això

el cap del GOE es traslladà a Barcelona per prestar declaració i el jutge el deixà en llibertat, però amb l'obligació de presentar-s'hi cada quinze dies. (70)

Les sospites de les autoritats cap el Gran Mestre del GOE es fonamentaven, no tant en l'actuació d'aquesta obediència a Cuba, sino per les seves activitats a Filipines i l'apoïo decidit a les colònies filipines de Barcelona i Madrid, com veurem més endavant.

Naturalment, l'Església i l'ultramontanisme es va llençar, en esclatar la guerra cubana, a una intensa campanya antimaçònica, que, si bé mai havia abandonat, ara prenia unes proporcions inaudites, portant a terme una gran tasca d'intoxicació de l'opinió pública, que anava des de l'acusació de que Morayta tenia pactes amb el diable fins a libels que pretenien fer la història documentada i rigurosa de les traicions maçòniques a la pàtria. Però a la gran burgesia del país no interessava gaire aquestes disputes amb un cert color "Ancien Régime", amb heretges, apòstates que revelaven els "terribles secrets de la secta" i les fantasies cursis i morboses de Leó Taxil. El que sí els preocupava era la posició progressiva -ment hegemònica que havien assolit les inversions ianquis a les Antilles i la pèrdua d'un sector essencial del mercat colonial en mans dels nordamericans, que compraven una gran part de la producció sucrera. (71) Sense oblidar la vella qüestió del potencionisme/lliurecanvi, tan unida a la política econòmica que s'aplicava a Cuba. (72)

En Güell i Ferrer diagnosticava, el 1871, d'acord - amb els seus importants interessos colonials, que la integritat nacional a Cuba tenia tres enemics: a) els insurgents separatistes que feien la guerra a la manígia. b) "Los más temibles, que desde Nueva York y sin riesgo, procuran el apoyo del gobierno americano y el envío de recursos; (73) (...) y otros, y son los peores, que trabajan ocultamente des de la corte".

Pel patrici català, els partidaris del lliurecanvi i altres reformes econòmiques a les colònies, s'han apoderat de quasi tota la premsa madrilenya "y han ido ensanchando el círculo de sus adeptos, han invadido las oficinas de los ministerios, (...) y han formado en la corte una verdadera tempestad que amenaza constantemente a la fortuna de todos los españoles". (74)

Així, els temors d'en Güell i els proteccionistes catalans no passava pas per les conspiracions maçòniques, sino perquè Madrid i els hizendats cubans eren lliurecanvistes, de manera que la burgesia cubana conservadora s'identificava econòmicament amb els liberals de la Metròpoli i els conservadors peninsulars amb la burgesia liberal antillana. (75)

Pel que fa a en Güell, tot i que defensava la intervenció a la guerra dels voluntaris catalans que ell havia finançat, era ben conscient de les contradiccions i els interessos contraposats que la situació colonial antillana havia generat i que aquestes no es solucionaven enviant un exèrcit de catalans amb barretina per mantenir l'espanyolitat de Cuba, -

els interessos econòmics de la burgesia catalana, l'esclavatge i l'"estatu quo". (76)

Quant al perill que els EEUU s'anexionessin les colònies antillanes, bé per la força de les armes o mitjançant la compra, aquest era un tema present des de la Revolució de Setembre. Aleshores ja s'havia acusat al general Prim i a altres maçons de voler vendre Cuba. Els professionals de l'antimaçoneria i altres encesos patriotes van acusar l'orde d'es - tar confabulada amb els EEUU, país -segons es deia- governat per maçons. (77)

El 1869, en un fulletó mixtificador i intel·ligent, (La salvación de Cuba, Guerra a los yankees) s'alertava dels desitjos expansionistes dels USA envers la "codiciada Cuba", amb la complicitat de la maçoneria cubana de filiació nordame^{ri}canica, per acabar proposant al govern espanyol que es vengués Cuba als USA, "por los 100 ó 200 millones de duros que valga", ja que els cubans no es conformarien amb altre cosa que no -- fos la completa independència. (78)

Quan a la qüestió de l'esclavatge, des del Sexenni el moviment abolicionista tenia en R. Ma. de Labra (que no era maçó) a un dels més significats prossèlits, defensor de l'autonomia cubana i de l'alliberament dels esclaus en nom de la democràcia, de la llibertat econòmica i el "Krausismo de Meta física", com declarava en el cicle de conferències que impartí a l'Ateneu de Madrid. (79)

A Catalunya, Eduard Fontseré, també partidari de -- l'abolicionisme, proposava, el 1869, que s'alliberés als es - claus paulatinament, sempre preservant els interessos del --- país, i que no caigués en mans nordamericanes, tot recordant que les colònies aportaven capitals amb els que es creaven in - dustries a la costa catalana... (80)

El pes de la presència -millor diguem amenaça- nor - damericana a les anàlisis de la situació colonial cubana es - reflecteixen permanentment al llarg d'aquests anys. En l'in - forme econòmic que el 1890 fa "El Economista Español", de Bar - celona, sura la presència abrumadora de la riquesa americana, enfrontada a la pobresa de Cuba i la seva Metròpoli. (81)

En un informe econòmic sobre Cuba confeccionat el - 1891 pel Foment del Treball Nacional, s'acusa a alguns cubans de semblar més ciutadans dels EEUU que no pas espanyols, per - què es queixen que han de comprar a Espanya productes que en el mercat estranger són més barats, entre ells els sacs cata - lans per ensacar el sucre, tot el qual intenta rebatir l'in - forme. I com és usual, hi trobem les repetides acusacions con - tra "algunos Diputados de la nación española, (...) que antes parecían agragados de la representación norteamericana, que - representantes de la patria, ..." (82)

Per la seva banda, l'Església parlava més de maçone - ria que d'economia. Mañer i Flaquer, per posar un exemple no gaire estrident dins el camp reaccionari, recordava sovint, - des de les pàgines del "Brusi", les culpabilitats maçoniques:

"Los españoles del presente siglo sabemos que a ella debemos las principales perturbaciones de nuestro país y la pérdida de nuestras colonias del continente americano, y que contra ella hemos tenido que combatir y tenemos que combatir aún hoy para conservar a la corona de España nuestras preciosas Antillas". (83)

El director del "Diario de Barcelona" obtenia la Informació del periodista català afincat a Cuba Rafael de Ra - fael, que dirigia el periòdic "La Voz de Cuba", de posicions afins a les de Mañé i el seu diari. Rafael havia editat també en forma de llibre uns articles contra la maçoneria publicats al diari havanès que dirigia. Vegeu el panegíric dedicat per Mañé a de Rafael al "Brusi" del 15 de maig de 1883 i del 5 de juny del mateix any, on el seu director exposa les seves teories sobre l'orde. (84)

El setembre de 1895, ja en plena guerra, Mañé acusa va a "El Liberal" d'estar millor informat sobre el que passava al camp "filibustero" que no pas d'allò que feia el propi govern, tot acusant a la premsa (no pas la catòlica, és clar) de ser l'organ dels que defensaven la independència americana: "Pega pero escucha. Para esa obra [la de la maçoneria] impo - neís, como he dicho, la ley del silencio y del misterio. Para el Gobierno de los hombres, la publicidad; para el vuestro, - para la masoneria..."

No pude proseguir porque el cojuelo (...) desapareció por el techo, dejando en su lugar una columna de humo pes tilente". (85)

Centralistes i autonomistes durant la guerra
d'independència cubana.

La pluralitat maçònica catalana es palesà un cop més arrel de la guerra colonial. El sector de filiació catalanista i federal mantenia una posició que fàcilment podia admetre -arribat el cas- la immediata independència de Cuba. L'altra, amb criteris diametralment oposats, era representada, -- com hem vist, pel GOE. En el món "profà" i concretament en el polític republicà, es traduïa en federals i centralistes o -- unionistes. Amb els primers coincidïa, en el problema cubà, -- els elements nacionalistes conservadors com "La Renaixença", [aleshores organ oficiós de la Unió Catalanista] que fou suspès el maig de 1897 per defensar l'escomesa de reformes autonomistes a Cuba. Un any després, Prat de la Riba redactava un manifest en nom de la Unió Catalanista -prou conegut-, que va ser publicat a "La Renaixença" el 16 de juny de 1898, en el -- que assegurava que si s'hagués concedit a temps l'autonomia cubana, el país s'hauria estalviat la desfeta humana i material que suposaren les guerres colonials. (86)

Per contra, el GOE, tot defensant un projecte polític republicà i socialment reformista, limitava les seves demandes per Cuba a que s'eliminassin els aspectes més injustos d'una situació que discriminava obertament les colònies. Reformes per a Cuba, sí, però sense posar mai en entredit l'espanyolitat de les possessions antillanes, que, per altra banda, tenien representació parlamentària des de 1879 i Puerto Rico des de 1871.

S'ens fa difícil dubtar de la sinceritat de Morayta quan apel·la a la lleialtat a l'Estat espanyol. I creiem en el que declara Morayta quan el general Martínez Campos ordena la clausura de les lògies cubanes, el 4 d'abril de 1895. Els representants de la maçoneria espanyola a l'Illa -"nuestros amigos", diu- s'entrevistaren amb el general Arderius i davant les mostres d'espanyolitat d'aquests, no foren molestats en cap sentit, afegint que molts d'ells ja havien mort en el camp de batalla defensant la causa d'Espanya. (87)

Així mateix, Morayta afirmava que la seva obediència estava "en guerra franca y abierta contra ciertas logias de Cuba con ramificaciones en Puerto Rico que reniegan de la soberanía española". (88)

Uns mesos abans, els organs rectors del GOE havien tramès una circular a la maçoneria dels EEUU, en la que es suggeria una altra actitud enfront del conflicte antillà:

"Haced que se fijan vuestros compatriotas que si España gobernó Cuba con poca fortuna, eso sólo importa a los cubanos y a los españoles, y no a los extranjeros, como también que los separatistas no son representantes de la libertad de un pueblo, sino vulgares criminales que han destruido la riqueza de extensas comarcas, incendiado poblaciones, violado mujeres y asesinado a gentes indefensas". (89)

Aquests eren els actes de barbàrie dels que acusava la premsa ianqui als exèrcits espanyols, a la que feia costat

també les publicacions maçòniques, com es pot veure en l'article "Massacre de Francmaçons" a "The Freemason" del 20 de desembre de 1874. "La Chaine d'Union", de París reproduí l'article, tot anotant que els semblaven força exagerades las afirmacions del mateix. (90)

Morayta i el GOE aspiraven integrar plenament Cuba a l'Estat Espanyol, com a membre amb tots els drets i no pas amb un status particular que propiciés la desvinculació de -- la colonia de la Metròpoli. Amb arguments semblants s'oposava a l'autonomia de Catalunya, doncs opinava que les doctrines -- regionalistes eren disolvents perquè tendien a constituir --- nous límits i a formar nous Estats, tot el qual desautoritzaven en nom d'un internacionalisme difós i un federalisme encara menys intel·ligible, que amb apel·lacions a principis de -- cosmopolitisme i progrés calificaven les aspiracions autonòmiques de "retroceso en el camino del progreso". (91)

Així mateix, els arguments de la reacció espanyola, segons els quals la demanda d'autogovern era tant sols una estratègia que havia de culminar en la independència, meta ulterior de cubans i filipins, era la mateixa que s'aplicava també a l'autonomia catalana. Vegem-ne breument, alguns exemples:

"Las logias masónicas importadas de Nueva Orleans -- desarrollaron el gérmen de las perversas intenciones que hoy tocamos, si bien encubiertas con el modesto y soplado nombre de autonomía". (92)

"...Y mientras crecía el malestar contra España, -- (...) unos catalanes que se decían republicanos pedían desde Barcelona al abrumado ministro de Ultramar que (...) indultase a los que en Lara acababan de rebelarse contra España". (93)

"Sí, la Masonería ha trasladado la guerra a la Pe -
nínsula. Perdidas las colonias, nos amenaza con un peligro ma
yor: la desmembración". (94)

"Dicen los autonomistas, los de Cuba, que también -
ellos comprenden, conceden y desean la autonomía de Cataluña
y los antiguos reinos de España (...) Autonomismo es proemio
de separatismo...". (95)

El 1934 els esquemes ideològics i les actituds no -
havien variat gens entre certa dreta reaccionària: "Tal vez -
no haya otra nación donde el separatismo haya causado mayores
daños que en España. (...) Uno fue el separatismo externo, --
fundamentado en valores más positivos, natural hasta cierto -
punto (...) La segunda modalidad es el separatismo interno, -
el más injustificado y odioso, el más traidor, que (...) co -
bra verdadero impulso en Cataluña a partir de la pérdida de -
las últimas colonias..." (96)

Quan a la maçoneria nacionalista, els mateixos prin -
cipis que aspiraven a aplicar a Catalunya els feien, obvia -
ment, extensibles a les colònies, tot i que el federalisme na -
cionalista es sedollava, en certes ocasions, cap a l'independen -
tisme cubà. Vegem a tall d'exemple, com Vallès i Ribot pu -

blicà, el 1893, al diari cubà "Las Avispas" una carta en de - fensa de l'autodeterminació de Cuba. (97)

El federal Baldomer Lostau, (afiliat el 1894 a la - lògia Redención), en unió d'A. Clavè, Valentí Almirall i Feliu i Carreres demanaven durant el Sexenni l'autodeterminació per a Cuba i Catalunya. El 1895, iniciada la guerra, Lostau convo cà a Barcelona una reunió de parlamentaris i periodistes repu blicans per tal d'organitzar la celebració d'un míting popu - lar en protesta per les arbitrarietats del govern i recolzar la causa cubana. (98)

Naturalment, no es celebrà l'acte, doncs les lliber tats individuals i associatives eren força precàries, espe -- cialment si es tractava del tema colonial. Ens en dóna un --- exemple eloqüent el testimoni de la lògia Constancia de Barce lona, en un document del 8 d'octubre de 1896, on comuniquen a la seu central del GOE que els germans estan dispersos i cor ren perill de ser jutjats en consell de guerra si es reunej - xen al taller. Els caps de la Constancia es solidaritzen amb Morayta, a qui s'ha intentat detenir acusant-lo de complici - tat amb els independentistes filipins. També notifiquen a Ma drid que els comunicats de protesta per aquesta situació en - viats a "La Publicidad" i "El Diluvio" no han estat publicats per cap dels dos diaris, "en medio de esta debacle de la li - bertad, del progreso y de la democracia, todos los organismos del Estado tomados como puntos estratégicos por la reacción - mandada por el general... de los jesuitas, desde cuyas posi - ciones se ametralla com medidas gubernativas o se acuchilla -

con procesos militares a los dispersos que todavía intentan formar el cuadro [de la lògia] para resistir..." (99)

Hem de destacar aquí un fet prou curiós, que cal matitzar. Segons la documentació de la Catalana Balear -precisament l'obediència més identificada amb els separatistes cubans-, no va ser molestada per les autoritats, essent les seves lògies les úniques que es mantingueren actives durant el període de 1896-1900, perquè, segons diuen, en respectar els acords de Laussana no auspiciaven lògies a Cuba. (100) Probablement sigui cert, però cal afegir que -com ja s'ha dit- a finals de segle aquesta organització estava pràcticament desarticulada, i la majoria de les lògies que auspiciava havien desaparegut.

Afegim finalment que el mateix líder de la independència cubana i maçó José Martí, coneixia perfectament el fet diferencial català. Fent l'elogi de Marià Balaguer, un català afincat a Cuba, que en plena guerra dels Deu Anys vindria públicament per C.M. de Céspedes, Martí es referí a Catalunya en aquests termes:

"Por aquella alma rebélde del español llano y del provincial sometido que con encono de siglos solicita satisfacción y venganza, (...) por el dolor del patriotismo regional, (...) sofocados y vejados por la mnarquia injusta de Castilla". (101)

Els compromisos intel·lectuals i polítics dels maçons, tant a Catalunya com arreu de l'Estat, es sotmeteren necessàriament al principi de la discreció. Establir amb precisió -- els límits de les intervencions polítiques -- esporàdiques o -- continuades -- és difícil. En primer lloc perquè les intervencions mai foren obertes i clares, ja que es veieren obligats a jugar, quan era necessari, la carta de la confusió i els -- discursos entre línies, a l'igual que ho feren els maçons independentistes de la colònia. Però després de 1898 emergiren arreu les confessions d'independentisme.

Amb la subsegüent independència de les darreres colònies, la reacció clerical podia repetir de nou que l'orde -- havia abandonat la disfressa i darrera de cada maçó havia aparegut un "traïdor a la pàtria" ... (102)

A la maçoneria cubana li faltà temps per reivindicar com a seva la consecució de la independència i a la Catalana Balear -- però no pas al GOE -- de felicitar-la pels treballs realitzats.

El mes d'agost de 1900 es podia llegir al butlletí de la Catalana Balear el que segueix:

"Merced vuestros desinteresados y acertados esfuerzos habéis al fin coronado vuestra obra con la declaración de Independencia. La Isla de Cuba, libre ya de trabas y tutelas, entregada a si misma, podrá desenvolver todas sus actividades y aunar todas sus fuerzas para dar a su pueblo, por medio de la Libertad y del Progreso, la felicidad tan deseada".

"Los masones de la Región Catalana-Balear participamos gozosos de vuestra satisfacción: vuestras alegrías son -- las nuestras, como lo fueron en otros tiempos vuestras desgracias, (...) este es el deseo manifestado a esta gran Maestría por las Logias de la Federación, con encargo exprofeso de participároslo, como así lo hacemos". (103)

El setembre de 1901 la Catalana Balear establia relacions de mutu reconeixement amb el Suprem Consell del Gran Oriente Nacional de Cuba, amb qui intercanviava Garants d'Amistat. (104)

El primer de gener de 1903 els membres de la Redención, després de visitar el Gran Mestre de la GLSRCB, E. Labán, passaven a complimentar al cònsul de Cuba a Barcelona -- amb l'objecte de felicitar "al heroico pueblo cubano por haber obtenido su tan deseada independencia". (105) A les poques hores el cònsul cubà retornava la visita al Venerable de la Redención, E. Labán. El catalanista i federal Ribas Palau, així com I. Bo i Singla, pertanyien a aquest taller.

El gener de 1929, el Butlletí oficial de la Gran Logia Española inseria un article sobre la maçoneria cubana, en el que es recordava:

"Cuba es una república que debe su nacimiento en -- gran parte a la masonería y a los masones. El general Narciso López, creador de la bandera nacional lo era, y la bandera -- constituye un conjunto de símbolos masónicos. Desde el primer

presidente de la República en la guerra separatista, Carlos - Manuel de Céspedes, y sus compañeros el general Bartolomé Masó, Francisco Vicente Aguilera, etc., en 1868, hasta el apóstol de la guerra de 1895, José Martí, orador que fue de la logia "Harmonía", de Madrid, los generales Máximo Gómez y Antonio Maceo, (...) todos juraron ante el ara, así como otros jefes y oficiales no menos gloriosos aunque no tan conocidos como ellos". (106)

Aquest tipus de literatura circulà amb profusió entre la maçoneria cubana, a la que s'hi summà una part de l'espanyola. Com en altres casos, abundaran aquí també la publicació d'extenses llistes de maçons partidaris de la causa independentista, sense delimitar ni matitzar quina havia estat la incidència real de l'orde en les actituds i els comportaments individuals, així com l'abast dels compromisos maçònics, si és que aquests existiren alguna vegada.

Ara bé, les autoritats de la Metròpoli, els espanyolistes i l'Església no somniaven fantasmes: un sector molt important dins la maçoneria de filiació cubana havia participat, clara i obertament, o bé des de l'ombra, en el procés independentista cubà. Afegim, per la nostra banda, que els desitjos d'independència no es forjaren a la maçoneria, sino a una societat colonial explotada per una colònia que no va poder ni va saber conservar l'interès de cap classe social cubana per mantenir-se fidel a la corona d'Espanya.

N O T E S

1) Vegeu, entre aquesta voluminosa literatura, Rafael, de Rafael, : La masonería pintada por si misma, Madrid, 1883; Mañé i Flaquer, J., : La Masonería. Artículos publicados en el - Diario de Barcelona, Vilanova i la Geltrú, 1883; Casas y del Atrio, J.B., : La Guerra separatista de Cuba, Madrid, 1896; -- "Mauricio" (T. Creus i Corominas), : La Gran Traición, Barcelona, 1899; del mateix autor, La Masonería ante la Iglesia y la Patria, Barcelona, 1897.

2) Per Cuba i el colonialisme espanyol, vegeu Le Riverend, J., : Historia económica de Cuba, L'Havana, 1974; Mesa, R., : -- El colonialismo en la crisis del siglo XIX español, Madrid, -- 1967; Pérez de la Riva, J., : El barracón. Esclavismo y capitalismo en Cuba, Barcelona, 1987; Moreno Fragnals, M., : El - ingenio. Complejo económico social cubano del azúcar, L'Havana, 1978 i Sucre, esclaus i revolució (1790-1868), "L'Avenç", n°75, octubre de 1984, pp. 62-69; Serrano, C., : Final del Imperio. España 1895-1898, Madrid, 1984; Izard, M., : Manufactureros, industriales y revolucionarios, Ed. Crítica, Barcelona, 1979; Maluquer de Motes, J., : El problema de la esclavitud y la revolución de 1868, "Hispania", XXI, 1971, pp. 55-76; del mateix autor, La burguesia catalana i l'esclavitud colonial: modes de producció i pràctica política, "Recerques", n°3, --- 1974, pp. 83-136; Catalunya en el comerç americà, Dossier, -- "L'Avenç", n°15, abril de 1979, pp. 17-40; Scott, Rebeca, : -- Slave Emancipation in Cuba. The Transition to the Free Labor, 1860-1899, Princeton, 1985.

3) Izard, M., : Op. cit., pp. 151 i ss.

4) Citat per Carr, R., : España 1808-1939, Ariel, Barcelona, 1970, p. 369.

5) Per la història de la maçoneria a Cuba, vegeu Byrne Ricardo, A.,: Apuntes sobre la historia de la Masonería Cubana, L'Havana, 1913; Ponte Domínguez, F.J.,: La Masonería en la Independencia de Cuba, Ed. Magazine, L'Havana, 1954; Morales Padrón, F.,: "Conspiraciones y Masonería en Cuba (1810-1826)", Anuario de Estudios Americanos, XXIX, Sevilla, 1972, pp. 343-377; de Paz Sánchez, M.,: "Aspectos generales y principales características de la implantación sistemática de la francmasonería en la Gran Antilla, durante la segunda mitad del siglo XIX", Anuario de Estudios Americanos, XXXVI, Sevilla, --- 1979, pp. 351-368; Martínez Zaldúa, R.,: Historia de la Masonería en Hispanoamérica, B. Costa-Amie, Mèxic, 1965; Lachowski, J.,: La Franc-Maçonnerie et l'indépendance de Cuba, "Humanisme". París, octubre de 1975, pp. 27-33; Miranda Alvarez, A.,: Historia documentada de la Masonería en Cuba (1762-1920), L'Havana, 1933; Díaz Bernal, Luis A.,: Actuación de la masonería en la libertad de Cuba. Discurso, Sacti Spiritus, 1936; García Galán, G.,: La Masonería y su actuación en la independencia de Cuba, L'Havana, 1938; Muñoz Sañudo, L.,: Periodistas y periódicos masónicos de Cuba, L'Havana, 1916; Dollar León, T.A.,: La Bandera Masónica Cubana, L'Havana, 1978; Guerra Miranda, W.,: La actuación de la masonería en la independencia de Cuba, L'Havana, 1928.

6) El 1880 la Gran Logia de la Isla de Cuba auspiciava --- cent trenta-un tallers. El 1884 el nombre de maçons adscrits a la branca cubana ultrapassava els sis mil. Vegeu Càlendario Masónico de la Isla de Cuba para 1879-1880, L'Havana, 1880 i Anuario de la Gran Logia de Colón e Isla de Cuba, L'Havana, - 1884.

7) Per les lògies cubanes auspiciades per obediències espanyoles vegeu Ferrer Benimelli, J.A.,: "Implantación de logies y distribución geográfico-histórica de la masonería española", a La Masonería en la España del siglo XIX, Vol. I, pp. 74-190.

8) Diccionario Enciclopédico de la Masonería, Ll. Frau/R. Arús, Vol. IV, p. 413; vegeu també Agrupación Masónica "El za-

pato escolar". Memoria, L'Havana, 1921. La Gran Logia de la - Isla de Cuba mantenia tres escoles el 1880. Cuba és l'únic -- país de l'àrea comunista soviètica que permet l'existència de la maçoneria.

9) La primera lògia instal·lada a Cuba fou anglesa -mili- tar, com a Menorca-, l'any 1762. Més tard, (1820) n'hi havia una d'auspiciada per la Gran Lògia de Pensilvània: El Templo de las Virtudes Teologales. Al 1859 es creà una obediència -- pròpiament cubana: la Gran Logia de Colón, reconeguda per la dels USA com a "regular", amb seu a Santiago de Cuba. Segons J.L. Franco, en la seva obra sobre A. Maceo, aquestes lògies eren nodrides per la rica burgesia "criolla" i es convertiren en refugi de descontents i promotors de la revolta armada. -- Molts dels seus membres formaren part del comitè revolucionari constituït a Bayamo el 14 d'agost de 1867, com P. Figueredo, F. Maceo, F. Vicente Aguilera, etc. Vid. M. de Paz, Op. cit., pp. 531-533. Segons que afirmaven els maçons de la Gran Logia de Colón, el 1874, havien estat auspiciats pel G.O. Hes périco Reformado, amb seu a Barcelona, fins que, disgregat -- aquest, el 1857 foren tutelats pel Suprem Consell de Charleston: Justa Defensa de la Francmasoneria del G.O. de Colón, -- Barcelona, 1874, p. 4. En aquest document s'acusa al Dr. Antonio de Castro, fundador del GO de Cuba y las Antillas, de separatista i irregular. El 1873 -i malgrat la guerra- treballa ven a L'Havana deu lògies: Boletín Oficial del GODE n°61, Madrid, 1 de novembre de 1873, pp. 11-12.

10) Martínez Zaldúa, R.,: Op. cit., pp. 23 i següents.

11) "El Malletete", III, n°46, 1 d'octubre de 1883, pp. 1-6.

12) Grandes Constituciones y Estatutos Generales de la Maçoneria, Rito E.A. Aceptado, con las Reformas del Convento de Laussana de 1875. Ed. de la L. Cap. Patria n°216. Barcelona, 1889, p. 137. A aquest Congrés hi varen participar els següents Suprems Consells: EEUU (jurisdicció Nord, amb seu a Boston, i Sud, amb seu a Charleston), Amèrica Central (amb seu a Costa

Rica), Bèlgica, Canadà, Xile, Anglaterra, Escòcia, Colòmbia, França (que ostentà la presidència), Grècia, Hungria, Irlanda i Colón (Cuba i les Antilles), Itàlia, Mèxic, Perú, Portugal, Argentina, Suïssa, Uruguay i Veneçuela. Tots els Supremes Consells quedaren federats i es comprometeren a celebrar un congrés cada deu anys. A partir d'ara quedava solucionat -teòricament- el conflicte de territorialitat entre les diferents maçoneries nacionals, de manera que cap Suprem Consell (un -- per cada país) havia de permetre la creació d'un altre en el territori de la seva jurisdicció (article IV, 5.).

13) Segons que afirma "La Chaine d'Union", A. Pérez va --- aconseguir que uns delegats de la maçoneria nordamericana el reconeixessin com a regular: XV, n°11, París, novembre de --- 1879; n°1, gener de 1879, p. 43; Pérez, A. de "Ricardo": Prevencciones y noticias, Madrid, 1885; Boletín Oficial de la Maçonería Regular de España, VIII, n°8, Madrid, 30 d'abril de - 1880, pp. 2-3.

14) "Ordo", XVIII, n°24, 1890, pp. 198-199.

15) Boletín Oficial de la GLSRC, II, n°1-7, gener-juliol - de 1887, pp. 187-188.

16) "Ordo", XVIII, n°22, 1880, pp. 226-230.

17) Boletín Oficial del GONE de Pantoja, IX, n°187, Madrid, 15 d'abril de 1895, p. 2.

18) Vicente de la Fuente va ser un dels primers en acusar a la maçoneria d'impulsar la independència cubana: "Si España llega a perder las Antillas, la Revolución de Septiembre y la masonería tendrán la culpa...", Ed. de 1881 (Lugo), Vol. II, p. 275. Quan a la historiografia d'origen maçònic, vegeu Martínez Zaldúa, R.,: Op. cit., González Naredo, C.,: Fundación e independencia de la masonería americana, L'Havana, 1942; Ferrer Benimeli, J.A.,: "La Masonería y la independencia de América española", Anuario de Estudios Americanos, XXXV, Sevilla,

1981, pp. 159-177; del mateix autor, ¿Bolívar masón?, "Historia 16", IX, n°96, abril de 1984, pp. 109-118.

19) Rafael, Rafael de, : La masonería pintada por sí misma, Madrid, 1883. Els articles que que Mañé i Flaquer va publicar al "Brusi" es nodriren de la informació que rebia del seu amic "indiano".

20) Creus i Corominas fou director del "Diario de Villanueva y Geltrú", President de l'Ateneu d'aquesta ciutat i alcalde, a més de membre de la Real Academia de la Historia, al Butlletí de la qual publicà varis treballs. De tota la producció complotista, la seva obra és la millor documentada. Una d'aquestes (La Gran Traición, La Hormiga de Oro, Barcelona, - 1899), escrita amb el pseudònim de "Mauricio", està prologada per "Iberus", l'estil del qual és una rèplica exacta de l'utilitzat per M. Meméndez Pelayo als seus Heterodoxos. Aquesta obra està dedicada íntegrament a denunciar les suposades connivències de la maçoneria cubana i la peninsular en les guerres d'independència.

21) Creus i Corominas, T., : La Masonería y su intervención en los principales sucesos políticos de los tres últimos siglos, Barcelona, 1899. Una altra de les seves obres on l'obsessió del complot maçònic colonial ocupa un lloc important és La Masonería ante la Iglesia y la Patria, publicada també per "La Hormiga de Oro" al 1897 i pròlogada per Sardà i Salvany.

22) Casas i del Atrio, J.B., : La guerra separatista de Cuba, Madrid, 1896.

23) "La Veu del Montserrat", II, Vic, 25 d'octubre de 1879, n°37, pp. 141-142. Al número anterior (18 d'octubre) acusen a "l'esperit protestant" de provocar la rebel·lió de les colònies, ja que "el seu fill natural es lo lliberalisme". (p.141) Tot queixant-se de la sangria que per les llars catalanes suposa l'emigració, proposen que es prohibeixi als joves anar a Amèrica mentre duri "aquest estat calamitós" (n°40, 15 de novembre, p. 158).

24) García de Polavieja, C.,: Mi política en Cuba, Madrid, 1898, pp. 81-84. No hi ha dubte de la veracitat de les paraules de Polavieja en quant a la seva influència; una altra cosa és diferenciar correctament quina de les maçoneries i quins maçons lluitaven per la independència cubana. El GOE fou realitzat com a "Sociedad Titulada Gran Oriente Español" el 7 d'agost de 1889. L'obra inclou una biografia d'A. Govín Torres, Gran Mestre de la G.L. Unida de Colón e Isla de Cuba, el 1890,

25) Martínez Zaldúa, R.,: Op. cit., pp. 33 i ss.; vegeu també Martín i de Castro, L.,: La Masonería en la Isla de Cuba y los Grandes Orientes de España, Guantánamo, 1890.

26) Byrne, Ricardo, A.,: Op. cit., p. 5.

27) Alguna obediència maçònica, com el GOE, va aconseguir, el 1889, que el GODF li reconeixés els drets a instal·lar lògies a Cuba. Vegeu "La Concordia", III, octubre de 1890, p. 187. L'obediència de Morayta va auspiciar-hi lògies fins el segle XX.

28) Segons es deia a "Cuba Masónica", el secret maçònic era de caire espiritual i res tenia a veure amb la vida profana, doncs "procedia de Déu i estava a la Bíblia". Reproduït per "La Chaine d'Union", XXII, n°4, març de 1886, pp. 123-124.

29) "La Chaine d'Union", XIV, n°4, París, abril de 1878, p. 178.

30) J. Zaragoza, La insurrección de Cuba, Madrid, 1872, pp. 229-230. El 1889 J. Zaragoza era membre del Consell d'Ultramar i mantenia relacions epistolars amb V. Balaguer, que el 1886 seria ministre d'Ultramar. Vid. ABVB, correspondència, 386-397. Entre els maçons partidaris d'anexionar Cuba als EEUU destaquem a José Morales Lemus, políticament reformista i fundador del diari havanès "El Siglo". Vegeu Ponte Domínguez, F.J.,: Op. cit., pp. 86-87. Morales Lemus representava els insurrectes a Nova York.

31) Referit per Ponte Domínguez, F.,: Op. cit., pp. 85-86. Agramonte i Zamabrana varen redactar el text bàsic per la futura Constitució de Cuba.

32) Ponte Domínguez, F.,: Op. cit., pp. 93 i ss.

33) Justa Defensa de la Francmasoneria del G.O. de Colón, pp. 1-5. Fulletó impres per "varios masones del Oriente de -- Barcino".

34) La necessitat de realitzar reformes a Cuba foren paleses des de feia dècades. Alcalà Galiano, per citar un maçó, ja les havia demanat: Cabrera, R.,: Los partidos coloniales, L'Havana, 1914; vegeu també l'anònim Le Salut de l'Espagne, - París, 1873, on es proposa que es negociï amb els insurgents i allunyar, així, el perill d'intervenció yanqui: Pers i Ramona, M.,: La Isla de Cuba. Algunas consideraciones sobre las reformas políticas y económicas que deben hacerse en nuestras Antillas, Barcelona, 1863, recull d'articles publicats al diari "El Barcelonés", on es diu que cal donar als cubans una -- Constitució com l'espanyola. Vegeu també, Gualberto Gómez, J.,: La cuestión de Cuba en 1884, Madrid, 1885, (articles publicats a "El Progreso", de Madrid), on s'afirma que la única solució per Cuba és l'autonomia; R.S.P.,: Cuba. Política, Guerra, Autonomía, Madrid, 1897, liberal sagastí, que també demana autonomia per la Gran Antilla.

35) La xifra de tallers la proporciona A. Byrne,: Op. cit., p. 7.

36) "El Mallette", II, n°45, 15 de setembre de 1883, pp. 2-4

37) Sobre la influència econòmica i cultural dels catalans a Cuba, vegeu l'obra de Carles Martí, prologada per F. Cambó i M. García Kolhy,: Los Catalanes en América, Barcelona, 1918. Aquest és l'estudi més complet -junt amb el de Conangla i Fontanilles- que ha existit sobre el tema durant molts anys malgrat les seves deficiències (especialment en el terreny econò-

mic), i el tò hagiogràfic que pren en tractar les biografies de Marià Cubí, Ramon Pintó, Antoni Gibert i altres. Vegeu també, del mateix autor, l'opuscle premiat als Jocs Florals de Cuba, el 1923, Influència d'els catalans en el comerç e industria de Cuba, L'Havana, 1923, 31 pp. Vegeu també Maluquer de Motes, J.,: La burguesía catalana y la esclavitud en Cuba: política y producción, "Revista de la Biblioteca Nacional José Martí", L'Havana, maig-agost de 1976, pp. 11-82.

38) "La Concordia", III, n°22, juliol de 1890, p. 170.

39) "Ordo", XVIII, n°22, 1880, p. 231.

40) AHNS mas., Llig. 598 A, doc. del 24-4-1883 i 29-12-1883, entre altres.

41) AHNS, Llig. 598 A, doc. 26-6-1885 i Llig. 612 A, exp. 13, relació de membres de 1890.

42) AHNS, Llig. 620 A, exp. 8. A aquestes lògies, com a -- les composades de filipins, era considerable la presència --- d'estudiants. El mateix C.M. de Céspedes va estudiar a Barcelona l'any 1840, encara que fou desterrat a França per haver participat en una de les fracassades conspiracions dirigides pel general Prim. Sobre la vida del líder independentista vegeu, Céspedes y Quesada, C.Ma. de,: Carlos Manuel de Céspedes, París, 1895; Ponte Domínguez, F.J.,: Historia de la Guerra de los Diez Años, L'Havana, 1944.

43) Hatuey era un cabdill indígena que va oposar-se a la - dominació espanyola.

44) AHNS, Llig. 612 A, exp. 13, Inicialment, aquesta lògia fou auspiciada pel GODE, però arrel de la reorganització de - la maçoneria espanyola la majoria de les no vinculades a la - Catalano-Balear demanaren auspícis al GOE, com ho feu la Concordia, el 1891. Tenien el temple al carrer Berenguer Vell, - n°6.

45) R. Columbié s'integrà en l'equip de col.laboradors de l'Escuela Moderna de Ferrer i Guàrdia, en el Butlletí de la qual publicà varis articles de caire pedagògic.

46) A totes les lògies catalanes establertes a ports de mar hi trobem mariners, de vegades en proporcions considerables. A la lògia Lealtad, de Barcelona, hi figura correspondència amb maçons mariners on es demana informació de com constituir una lògia a alta mar, còdigs i símbols marins propis, així com altres aspectes d'interès sobre la "maçoneria del mar". Vegeu sobre el tema, el treball de Ayala Pérez, J.A.,: "Marina y masoneria", a La masoneria en la historia de España, pp. 287-304.

47) "La Concordia", I, n°3, octubre de 1888, p. 27. Podem estar segurs que aquest no era l'únic cas de filiació independentista a aquesta lògia. Al número 19 de la revista (abril de 1890, p. 148) declaraven: "...muchos de nosotros nacimos a la luz [maçònica] en medio del fragor de los combates, en los campos de Cuba...".

48) "La Concordia", II, n°16, novembre de 1889, p. 122.

49) AHNS, Llig. 612 A, exp. 13. Vegeu també "La Concordia", III, n°22, juliol del 1890, pp. 168 i ss. i n°19-20 d'abril i maig de 1890, entre altres.

50) AHNS, Llig. 620A, exp. 4, doc. del 15-12-1893. Tots els components votaren a Rispa i Perpiñá per Gran Comanador i Gran Mestre del GOI. Encara no havien rebut la Carta Constitutiva d'aquesta obediència.

51) AHNS, Llig. 621 A, exp. 24, quadre lògic corresponent a aquest any.

52) "El Malletete", III, n°45, 15 de setembre de 1883, pp. 1-2.

53) "Ordo", XVIII, n°22, 1880, pp. 226-231.

54) Reproduït a "El Mallete", III n°45, 15 de setembre de 1883, p. 5. A l'Asemblea Nacional Simbòlica celebrada a Madrid, el maig de 1927, el GOE es queixava que, mentre el govern francès apoïava l'acció de les lògies al Marroc perquè eren un element "insustituïble para la relación y cordialidad con los elementos indígenas", l'espanyol no prestava aquest recolzament, malgrat que, com afirma la Comissió que representa les lògies espanyoles al Marroc, "la conquista espiritual de Marruecos, como la de todos los pueblos atrasados, o en estado de infantilismo, corresponde a la Institución masónica". GOE. VI Asamblea Nacional Simbólica, Madrid, 1927, pp. 133-135. Aquesta obediència va continuar auspiciant tallers a alguns països de l'Amèrica llatina, com Colòmbia, i els USA, a la qual cosa no renuncià fins el 1923, pressionat per l'AMI. --- AHNS, Llig. 600 A, doc. 30-7-1923.

55) Boletín Oficial de la GLSRC, II, n°1-7, gener-juliol de 1887, pp. 142-152.

56) Entre 1888 i 1890 la lògia Patria va patir varis conflictes interns, que abocaren a la divisió del taller en dos, un dels quals fou anomenat Patria B. E. Labán formava part d'aquest darrer taller, com també l'historiador i polític Josep Coroleu i Inglada. AHNS, Llig. 620 A, exp. 5.

57) "El Mallete", III, n°46, 1 d'octubre de 1883, pp. 1-5.

58) Vegeu El coco del general, "Gaceta de Catalunya", 23 de setembre de 1883 i "El Mallete", III, n°48, 15 d'octubre de 1883, p. 8.

59) Vid. "Ordo", n°24, 1882, pp. 198-199; cita un document datat el mes d'octubre de 1881.

60) Boletín Oficial del GONE, n°36, Madrid, 8 de setembre de 1890, p. 303. El document és del 2-9-1890.

- 61) Alvarez Lázaro, P.,: "Pluralismo masónico en España", a La Masonería en la España del siglo XIX, Vol. I, pp. 37-38.
- 62) AHNS, Llig. 379 A. Vegeu també els documents del ----- 10-3-1889 i 15-5-1889, 5-8-1889 i 31-9-1889.
- 63) Segons els membres de La Sagesse, el cap d'aquesta --- obediència el 1888, Martín Miguel, era policia, i tots els -- seus membres eren de procedència dubtosa, raó per la qual no hi tenien cap relació. Així ho comuniquen al GODF. AHNS, Llig. 607 A, doc. de 27-3-1888.
- 64) La teosofia -i també la maçoneria- va ser utilitzada - per Anglaterra a la India per desnaturalitzar la religió hindú i occidentalitzar la vida de la colònia. La teòsofa i maçona Annie Besant (1847-1933) va ser acusada pels nacionalistes hindús de ser una agent britànica. Vegeu al respecte Guénon, R.,: Le Théosophisme, Ed. Traditionelles, París, 1978, - pp. 283 i ss. La primera edició és de 1921.
- 65) "La Concordia", III, n°24, octubre de 1889, pp. 187-188.
- 66) Vegeu Duarte i Montserrat, A.,: Pere Coromines, "Recerques", n°15, 1984, p. 1984, p. 182; Fernández Almagro, M.,: Op. cit., vol. 2, pp. 338-405.
- 67) Memoria de los Trabajos realizados. Gran Oriente Español, 1890-1891, pp. 41 i ss.
- 68) Vegeu Anònim, Las intervenciones de los Estados Unidos en las revoluciones i guerras civiles de Cuba, s.a., i Ponte Domínguez, F.J.,: Op. cit., pp. 107-109 i 112-114.
- 69) Boletín Oficial del GOE, VII, n°105, Madrid, 1 de maig de 1895, pp. 146-147. El comunicat porta data del 9 d'abril.
- 70) Op. cit., p. 148. Per aquesta raó durant un mes el GOE va estar presidit per Pedro Arranz.

71) Vegeu Fomento del Trabajo Nacional. Contestación a la réplica.... del Circulo de Hacendados y agricultores de la Isla de Cuba, Barcelona, 1891 i "El Economista Español", Suplemento al n°6, Barcelona, 1890.

72) A Espanya, el consens era més ample quan al problema esclavista. El mateix Martínez Campos escrivia, en una carta adreçada a Cánovas amb data del 19 de març de 1878: "Yo soy - menos liberal que ustedes y deploro ciertas libertades, pero la época las exige; la razón y la justicia se abren paso tarde o temprano", referint-se a l'esclavatge, "cuestión pavorosa, que sin ella no hubiera durado tanto la guerra, (...) que la religión y la humanidad rechazan..." Citat per Soulère, Emilio, A.,: Historia de la insurrección de Cuba (1869-1879), -- Bib. Hispano-Americana, Barcelona, 1880, Vol. II, pp. 707-708. La maçoneria va defensar obertament i continuada l'abolició de l'esclavatge: "El Malletete", I, n°40, 41 i 42; III, 30 de juny, 15 de juliol i 1 d'agost de 1883, on es reproduïx l'exposició que va adreçar al govern, amb data del 30 de maig de 1883, la S.A.E., presidida per R. Ma. de Labra. Un dels vicepresidents era F. Rispa i Perpiñá, futur Gran Mestre del GOI. Vegeu també Labra, R. Ma. de,: Política y sistemas coloniales, Madrid, 1874; del mateix autor, La cuestión de Cuba, Madrid, 1892, on es reproduïxen dos discursos seus a les Corts; Vera y Vázquez, E.,: La esclavitud, amb pròleg de Labra, Madrid, - 1881. Quan a l'antiabolicionisme, vegeu, entre altres, Nava - rro y Rodrigo, C.,: Las Antillas, Madrid, 1872 i Anònim, Dos palabras a los españoles de Cuba, L'Havana, 1873.

73) Es coneguda la posició nordamericana en el conflicte colonial, que des del 1854 (Manifest d'Ostende, 15 d'octubre) oferia a Espanya la compra de Cuba, així com els nous intents durant el Sexenni, etc. El 1889, "La Solidaridad" (òrgan dels maçons filipins de Barcelona) es feia ressò d'un diari ianqui, que havia afirmat: "Ya se conformaría el Sr. Sagasta en recibir 300 millones de pesos" per la venda de Cuba: I, n°4, Barcelona, 31 de març de 1889, pp. 36-37. Vegeu també Bermeosolo, F.,: La opinión pública norteamericana y la Guerra de los E.U.

contra España, "Revista de Estudios Políticos", n°123, maig-juny de 1962, pp. 219-233; Chidsey, D.B.,: La guerra Hispano-Americana, 1896-1898, Grijalbo, Barcelona, 1973.

74) Güell i Ferrer, Joan,: Rebelión Cubana, Barcelona, --- 1871, pp. 5 i 18. Vegeu del mateix, Refutación de los discursos pronunciados por el Excmo. Sr. D. Luis D. Pastor y otros oradores...en la Asociación para la Reforma de Aranceles, Barcelona, 1871. Güell es defineix com a "fabricante, propietari y agricultor".

75) Moreno Fragnals, M.,: "Sucre, esclaus i revolució", - pp. 66-67.

76) Vegeu també, Maluquer de Motes, J.,: La Burguesia catalana y la esclavitud en Cuba. Política y producción, pp. 11-72.

77) EEUU era un model, tant per molts republicans federals del país com per la maçoneria que practicava la independència del simbolisme i de les Grans Lògies. La premsa maçònica acostumava a remarcar l'elevat nombre de maçons existents a aquell país (més de cinc mil.lions el 1885), la importància del paper desempenyat per l'orde en la seva guerra d'independència, etc. Vegeu la bibliografia inclosa a la nota 11, cap. VII i - el Diccionario Enciclopédico de la Masonería, Vol. I, p. 436.

78) La salvación de Cuba. Guerra a los Yankees, Barcelona, 1869, fulletó signat per "una yankee democrata".

79) Cabra, R. Ma. de,: Política y sistemas coloniales, Madrid, 1874. Opuscle.

80) Fontseré, E.,: Isla de Cuba. Causas de la insurrección, Barcelona, 1869.

81) La cuestión cubana, a "El Economista Español", suplemento n°6, Barcelona, 1890.

82) Fomento del Trabajo Nacional, Contestación a la réplica... del Círculo de hacendados y agricultores de la Isla de Cuba.

83) Mañé i Flaquer, J.,: La Masonería, pp. 7-8.

84) Vegeu igualment les rèpliques que li dedicà la revista "El Mallet", III, n°41, Barcelona, 31 de juliol de 1883, -- p. 1 i n°42, pp. 1 - 4.

85) Los principios y las colonias, "Diario de Barcelona", 26 de setembre de 1895.

86) Vegeu Carrera Pujal, J.,: Historia política de Cataluña en el siglo XIX, Vol. VI, pp. 169-201; Riquer, B. de,: Regionalistes i nacionalistes, 1898-1931; Molas, I.,: La Lliga Catalana, cap. II.

87) Boletín Oficial del GOE, VIII, n°114, Madrid, 20 de setembre de 1896, pp. 203-205.

88) Ibidem.

89) Ibidem. Aquests eren també els arguments que empraven els reaccionaris i esclavistes, com Güell i Ferrer i també la premsa nordamericana,

90) "La Chaine d'Union", IX, n°3, París, febrer de 1874, - pp. 137-138.

91) Boletín Oficial del GOE, X, n°120, Madrid, 8 d'abril - de 1902, pp. 40-42.

92) La Salvación de Cuba, Barcelona, 1869.

93) Zaragoza, J.,: Op. cit., p. 253.

94) "Mauricio" (Creus i Corominas, T.): La Gran Traición, p. 478.

- 95) La Concordia. Ocho artículos sobre la autonomía de Cuba, Matanzas, 1882, fulletó signat per V. de R.
- 96) Llanas i Niubó, R.,: La masonería y la pérdida de las colonias, "Cuadernos de Información. Revista mensual Antisecretaria". Barcelona, 1934, p. 7.
- 97) Referit per Conangla i Fontanilles, J.,: Paladines Catalanes en la defensa de los derechos de la libertad de Cuba, L'Havana, 1925, p. 9. Recentment s'ha publicat un estudi sobre Conangla (1875-1965) i la seva tasca nacionalista a Cuba: Conangla i Fontanilles, J.,: La Constitució de L'Havana, ed. a cura de Joaquim Roy, Barcelona, La Magrana, 1986.
- 98) Conangla i Fontanilles, J.,: Op. cit., pp. 8-9. El --- maig-juny de 1898, la Unió Catalanista va publicar un manifest, subscrit per trenta-set associacions i setze diaris, demanant que s'acabés la guerra: "Vingui la pau, i vingui de seguida". Op. cit., pp. 536-537.
- 99) AHNS, Llig. 611 A, exp. 1. Durant la guerra, molts presoners cubans (i filipins) varen ser deportats al Castell de Montjuïc, confraternitzant amb els detinguts arrel de l'atemptat de Canvis Nous, com el general Rius Rivera, cap de les tropes independentistes a Pinar del Ríu. Referit per Bo i Singla, I.,: Op. cit., pp. 149-150.
- 100) Cal matitzar aquestes afirmacions, doncs si la Catalana Balear "fue el único poder en España que resistió valiente y honrado la debacle de la guerra de Cuba y Filipinas" fou -- perquè estava desarticulat com a obediència i només treballaven algunes lògies aïlladament i amb intermitències. Per altra banda, l'obediència catalana no havia auspiciat mai cap taller a les Antilles, ni hi tenia relacions maçòniques. Bole tín Oficial de la GLSRCB, X, n°64, novembre de 1910, p. 6.
- 101) Conangla i Fontanilles, J.,: Op. cit., p. 14. Vegeu també, del mateix autor, Martí y Cataluña, L'Havana, 1954; --

Cuba y Pi i Margall, Ed. Lex, L'Havana, 1947; Humanologia, J. Montero, L'Havana, 1939: Probablement era maçó o al menys man tenia relacions amb la lògia Pi i Margall, de la capital cuba na. Conangla va ser President del Centre Català de L'Havana i membre de l'Acadèmia de la Història de Cuba. Intervinguè a -- L'Assemblea Constituent del Separatisme Català (setembre-octubre de 1928) i, el 1932, va ser nomenat delegat per Cuba i -- Amèrica Central de la Conselleria de Cultura de la Generali - tat. Va morir a L'Havana, 1965, on hi residia des de 1905.

102) Vegeu l'article de Mañé i Flaquer al "Diario de Barcelona" del 16 d'octubre de 1896. Acabada la guerra, "La Defensa" alarmava els seus lectors que els americans entrarien a - Cuba, crearien escoles protestants i darrera d'ells hi esta - rien els maçons "amb el triangle i el mallet": Cuba anticatólica, XII, n°44, 5 de novembre de 1898, p. 346.

103) Boletín Oficial de la GLSRCB, I, n°8, Barcelona, octubre de 1900, p. 1. Senyalem que els nordamericans continuaven ocupant militarment Cuba, que no proclamà la República fins - el 1902.

104) Op. cit., II, n°16, Barcelona, setembre de 1901, p. 1.

105) Op. cit., II, n°24, Barcelona, febrer de 1903, p. 11.

106) Notas sobre la Masonería en Cuba. Los libertadores, - Boletín Oficial de la GLE, I, n°1, Madrid, 1 de gener de 1929, p. 15. Dels cinc presidents que va tenir Cuba fins aleshores, tres havien estat maçons, el darrer d'ells, el general Gerardo Machado, dictador entre 1924 i 1933, va suprimir les lli - bertats constitucionals. El 2 de febrer de 1929 Machado cedí per decret a la Gran Logia de la Isla de Cuba un solar per -- construir-hi una gran seu per l'obediència. Al mateix any li era concedit el grau 33. Vegeu la reproducció del decret i -- del discurs que el dictador Machado pronuncià per a l'ocasió: El alma de un patriota, Boletín Oficial de la GLE, n°3-4, Madrid, 1 d'octubre de 1929, p. 9-11. Vegeu també el treball de

Paz Sánchez, M. de,: Los residentes españoles en Cuba y la masonería después de la independencia, a "Cuadernos de Investigación Histórica", n°10, 1986, pp. 41-56.

C A P I T O L X

EL PROBLEMA COLONIAL FILIPÍ.

El paper que jugà la maçoneria al conflicte filipí va ser de caràcter marcadament diferent al de Cuba. En primer lloc, perquè abans de 1875 l'existència de l'Orde a l'Arxipèlag fou minça i irregular. (1) La colònia asiàtica, amb una burgesia indígena feble, havia estat, tradicionalment una possessió especialment cuidada pels ordes religiosos, en les mans dels quals estava una part important de la vida filipina.

No va ser fins després del Sexenni Democràtic que la maçoneria d'origen i composició peninsular s'hi instal·là de forma progressiva. L'any 1876 el GODE fundava a Manila una Gran Lògia Departamental, sota l'obediència de la qual treballaven quatre lògies a la capital, una a Ilo-Ilo, una altra a Cebú, dos a Cavite i una darrera a Zamboanga. (2) A aquesta maçoneria, però, hi eren exclosos els indígenes, cosa que la

convertia en una institució d'espanyols i per espanyols. (3)
 D'altra banda, ni les autoritats ni l'estament eclesiàstic no fomentaren mai que els naturals del país es confonguessin amb la població espanyola, pel qual es mantinguè, -en molts aspectes-, una estructura social de comunitats separades.

A partir de 1884 les lògies començaren a admetre filipins, encara que d'una manera molt restringida. De fet, va ser el GOE qui els va obrir les portes, especialment a partir de 1888-1889. Fins aleshores, molts naturals de l'Arxipèlag, desitjosos d'ingresar a l'orde, foren iniciats a Barcelona, - Madrid i altres ciutats europees, on eren admesos sense problemes. (4)

Entre els projectes de Morayta, en fer-se càrrec de la direcció del GOE, el 1889, (l'obediència es constituí oficialment el 21 de maig) hi figurava el propòsit d'ampliar i -aprofundir la presència maçònica a Filipines, així com promoure l'admissió dels naturals filipins a les lògies.

Per altra banda, l'hegemonia dels ordes catòlics -- era completa a la colònia, fins el punt que sovintejaren els conflictes entre els frares i els poder civil i militar d'aquella possessió espanyola, massa allunyada de la Metròpoli perquè els governs exercicín l'efectiu control i fiscalització - de la seva vida política i social. (5)

Morayta i el GOE coneixien prou bé aquesta situació que, unida a la desacertada política colonial espanyola, con-

vertia l'Arxipèlag en un domini de l'Església. Així, el treball de la maçoneria era clar: calia acabar amb la situació de monopoli eclesiàstic en tots els àmbits de la vida colonial filipina, fer que s'hi apliquessin les mateixes lleis que a la Península i aconseguir representació parlamentària per l'Arxipèlag. (6)

El gran impuls que pretenia donar el GOE a una nova maçoneria de filipins i espanyols, decididament compromesa amb la realitat social i política de la colònia, passava per dotar-la primerament de l'estructura necessària per a poder dur a terme els projectats treballs.

El 1889 existia una Gran Logia Simbòlica Independent de los Valles de Filipinas, que després de varis conflictes passà a dependre del GOE. Agrupava varis tallers, de la que n'era Gran Mestre Adjunt el general de Brigada i governador de Jolós (capital de la província de Sulu) Juan Arolas. (7) Però aquest organisme va desaparèixer aviat.

El GOE va fer a Filipines una política tendent a concedir augments de grau de forma inusitada, al marge de totes les normes que dictaven la pròpia Constitució i els Reglaments Generals, tant criticada com utilitzada, bé per premiar serveis prestats a l'orde o perquè ho exigien les circumstàncies. Vegem-ne un exemple: el juny de 1889 era iniciat l'oficial de duanes Pedro Groizard y Saez de Tejada; el juliol era grau 2, l'agost se l'exaltava al grau de Mestre, el setembre al grau 10, l'octubre a grau 13 i el desembre ja era Rosa Creu, grau 18. (8)

Pel que fa a l'estructura organitzativa, l'obediència de Morayta constituí, el 1890, un Gran Consejo Regional de Filipinas, que agrupava les lògies auspiciades pel GOE. -- S'instal·là oficialment el 31 de maig, essent nomenat Gran -- Mestre del mateix, Juan Manuel Abad. Entre els càrrecs hi figurava Antonio López, (beneficiat igualment amb ascensos ràpids) i altres components de la que havia estat GLSRI de Filipines. (9)

El 14 de setembre del mateix any el GOE creava a Manila (que també era la seu del Gran Consejo) una Gran Cámara Consultiva, de la que Eduardo Martín de la Cámara en fou designat President i Pedro Groizard, Vice-President, al qual se li havien concedit 33 graus en onze mesos. (10)

La mateixa situació es donava a les lògies simbòliques. La Unión n°39, per exemple, notificava al Gran Consell, el 30 de desembre de 1890, que tot i que no havien completat el temps reglamentari, donada la mancança de maçons Mestres (grau 3r), havien fet una votació secreta dins el taller per tal d'exaltar els elegits al grau 3r, en número de quatre. El Venerable de la Unión era E. Martín i A. López el Venerable d'Honor. (11)

El criteri més pragmàtic que escrupulós de l'organisme regit per Morayta era justificat per la necessitat de dotar Filipines d'una estructura maçònica adequada, per la qual cosa era imprescindible comptar amb un nombre suficient de maçons amb graus superiors, per poder estructurar i dirigi-

gir els diferents organismes que s'impulsaven des de Madrid i que havien de constituir el nucli dels treballs d'expansió i consolidació de l'orde a la llunyana colònia. A més, havia de servir d'estímul a molts homes, que, la majoria de vegades -- amb entusiasme i bona fe, aspiraven a veure el seu país lliure de les injustícies i abusos del que era víctima. Per altra banda, els aspectes ritualícs, filosòfics i litúrgics propis de la maçoneria, eren naturalment assimilats per un poble d'estructures profundament tradicionals, matissadament anticlerical, però sincerament religiós, en les que el pensament simbòlic i analògic propi de la "ciència maçònica" podien ser incorporats sense gaires esforços. (12)

Quan a la jurisdicció territorial, pel GOE no hi havia dubte ni discussió possible al respecte. Amb més raó que no pas a les Antilles, Filipines formava part de l'Estat Espanyol i, per tant, hi tenia el mateix dret d'instalar-si que a la Península, com així ho feu.

L'expansió del GOE despertà les encoleritzades acusacions de l'estament eclesiàstic a l'Arxipèlag, però també de les autoritats civils i militars que, unides a les denúncies dels frares, calificaran tota la maçoneria de "filibustera" i paravent dels independentistes filipins. Les acusacions eren encara més insistents si als tallers hi havia germans naturals de país, doncs pels frares i certes autoritats la pertinença d'un indígena a les lògies era prova "irrefutable" de separatisme. Això creà greus problemes als tallers i altres organismes, doncs fins i tot èls mateixos maçons espanyols --

que compartien les activitats amb els filipins desconfiaven a voltes d'alguns d'ells. (13)

Els problemes interns, així com la violació de tot el correu i altres mesures restrictives, com els registres domiciliaris massius i les deportacions sistemàtiques, no permetien que la maçoneria es desenvolupés en la mesura que ho desitjava Morayta i el GOE. D'aquesta situació en donava detallada compte al Gran Mestre, el 6 de novembre de 1892, el maçó filipí Alejandro Rojí, grau 33 i Gran Inspector General de l'Orde. Segons informava a Madrid, els maçons de la colònia "que hoy vegetamos en estas apartadas regiones", intentaven de refer l'orde al país, després que el GOE hagués decidit, feia poc temps, deixar en suspens totes les activitats "hasta esperar mejores tiempos, mandando recoger sus libros, documentos, Cartas Constitutivas, etc., sin que se haya nombrado -- una comisión ad hoc para hacerse cargo de todo ello, sin que esté facultada, en un momento dado, para imprimir vida nueva a todos o parte de estos organismos, según las conveniencias de actualidad". (14)

Aquests organismes eren: el Gran Consell Regional, la Gran Càmera Consultiva, un Aeròpag de Cavallers Kadosch, - un Capítol Rosa Creu, un del grau 9 (Elegido de los Nueve), - un del grau 13 (Reial Arc), i quatre lògies simbòliques, que composaven tots els efectius del GOE a Filipines.

Rojí insisteix en que per lluitar contra la superstició i la ignorància cal unir totes les races "en una sola -

família universal", tasca que forçosament li correspon a fer a la maçoneria, per això allunyada de l'independentisme filibuster, ja que les fites de l'orde -assegura- són essencialment "assimilistas, fusionistas, unionistas en fin, pero no separatistas, pues ese sistema es enemigo de la idea que proclama en sus escritos al desear a todos sus adeptos S..F..U.." -Salut, Força Unió-, del que Rojí en fa la seva pròpia interpretació, que tal vegada era la versió que aleshores es divulgava entre els medis maçònics filipins. (15)

El ja esmentat E. Bají, davant la impossibilitat de normalitzar la vida maçònica a l'Arxipèlag, proposava, el 26 de novembre, al GOE que s'aprofitessin les associacions i entitats ja existents a la colònia per treballar maçònicament, en comptes de crear-ne de noves.

En semblant situació, els projectes per Filipines, com crear a Manila escoles laïques gratuïtes per nens i adults, no veurien mai la llum. (16)

El 1894 l'orde estava de nou en activitat i era refet el Gran Consell Regional de Filipines, que agrupava catorze lògies. (17)

De tota manera, els problemes eren els mateixos que uns anys abans, doncs el 2 d'abril els caps del Gran Consell Regional recordaven a la seu central de Madrid el perill que suposava pels maçons filipins i peninsulars que els funcionaris de correus detectessin correspondència maçònica. (18)

Malgrat, però, tots els inconvenients, l'orde arribà a gaudir d'una presència important a Filipines entre 1888 i 1896, encara que la realitat era menys optimista del que el maçó, periodista i polifacètic Nicolás Díaz i Pérez explicava als lectors del diari barceloní "El Noticiero Universal", el 1896. Segons aquest, hi havia aleshores trenta-set entitats maçòniques a Filipines, de les que disset eren lògies o triangles en formació. La majoria d'elles s'agrupaven entorn del Gran Consell Regional del GOE, encara que el GONE de Pantoja també auspiciava tallers a l'Arxipèlag. Díaz y Pérez diu que el GODE (suposem que el de Pérez) era l'altra obediència que tenia tallers a Filipines. (19)

El nombre de maçons actius el 1896, era segons aquest autor, de 1233, [xifra francament exagerada], la majoria d'ells espanyols, amb cinquanta-dos estrangers, vint-i-cinc dones europees i seixanta-una indígenes (afiliades a vàries Cambres d'Adopció) i el nombre de maçons durments era de 6907. Sorpren tant la precisió de la xifra com el volum, (20) degut entre altres factors a l'extrema movilitat dels contingents maçònics que passaven per la colònia, compostats en gran part per militars i funcionaris que hi residien temporalment. (21)

L'article, aparegut de "La Epoca" de Madrid i reproduït pel "Noticiero Universal", (31-8-1896), pretenia sortir al pas d'altres informes sobre l'orde a Filipines, com els publicats al reaccionari "La Política de España en Filipinas", que tenien per únic objecte denunciar la maçoneria i demostrar la seva participació directa en la sublevació independent

tista. Sobre les activitats de les lògies filipines, deia ---
Díaz y Pérez:

"En los últimos años, desde 1886, estas han celebrado numerosas tenidas blancas (reuniones o sesiones con profanos), leyéndose trabajos literarios, históricos y científicos, pronunciándose discursos, ejecutando piezas musicales y cantando piezas escogidas del repertorio español e italiano. Des esta suerte, la Masonería en Filipinas, no es sólo benéfica, tiene también carácter educativo".

Com veiem, el propòsit de l'autor és demostrar la innocència de l'orde a aquella colònia, així com la seva labor constructiva i del tot allunyada de la política i del poble indígena, qüestió aquesta que preocupava especialment les autoritats peninsulars i als frares en particular.

La versió interessada de Díaz y Pérez, en uns moments particularment conflictius per l'orde, no exclou el fet que el GOE conseguí implantar i divulgar les pràctiques maçòniques arreu de l'Arxipèlag, malgrat la vida precària, quan no sotmesa a greus perills, de la maçoneria filipina. (22)

Però no n'hi havia prou amb la implantació maçònica a Filipines per aconseguir les reformes a què aspiraven molts naturals, fossin o no maçons. El poder polític era a la Metròpoli i, per tant, era allí on calia obrir l'altra front, que dedicaria els esforços, tant a donar a conèixer la realitat filipina a Barcelona i Madrid, així com a aconseguir del go-

vern (els liberals de Sagasta eren al poder) que donés satisfacció a les reivindicacions dels reformistes filipins i llurs aliats espanyols, com els republicans i altres sectors minoritaris del ventall polític peninsular, a més d'entitats i institucions diverses. Aviat arribarà a Espanya una activa, encara que no massa nombrosa, colònia de maçons filipins amb objectius clarament traçats.

La colònia filipina a Barcelona.

Si bé menys nombrosa que l'antillana, la colònia filipina era francament activa, al front de la qual estaven Marcelo H. del Pilar i Graciano López Jaena. Ambdós havien creat a Manila, a finals de 1888, un anomenat "Comité de Propaganda", format per D. Cortés, A. Rienzares, P. Serrano i D. Arellano, del que del Pilar n'era president. (23) A aquesta organització vinculada a la Lliga Filipina, s'hi incorporaren, entre altres, José Bonifacio, -que seria posteriorment líder del Katipunan- i també José Rizal. (24)

El gener de 1889 del Pilar arribà a Barcelona, procedent de Filipines, on corria el perill immediat d'ésser deportat, i amb ell arribà López Jaena. A la capital catalana crearen una delegació d'aquell "Comité", així com l'Asociación Mútua de Filipinos de Barcelona i la revista "La Solidaridad", de la qual seria l'organ oficial. Simultàniament, a Madrid es constituïa l'Asociación Hispano Filipina, de la que fou designat president M. Morayta. (25)

Passem a continuació a analitzar l'estret teixit de relacions que, de 1888 a 1896, s'establí entre el GOE, la Lliga Filipina, "La Solidaridad" i els nuclis independentistes de l'Arxipèlag.

Com ja s'ha vist en l'exemple de Cuba, ni Morayta ni l'obediència que dirigia eren partidaris de la independència de les colònies. Les seves declaracions al respecte no podem posar-les en dubte, malgrat el moment en que aquestes es feren.

Quan a Filipines, la seva posició era la mateixa, - encara que en aquest cas l'element anticlerical hi figurés en un primer pla. (26) La distinció bàsica que feia la maçoneria entre les colònies antillanes i Filipines es centrava en la diferent implantació de l'Església en una i altra colònia. Si a Cuba el clergat era bàsicament secular i, per altra banda, no gaudia d'excessiva influència en la societat cubana, no era pas aquest el cas filipí.

Des de la colonització, els ordes religiosos hi tingueren un pes específic, en especial a partir de la Restauració. Els frares fiscalitzaven gran part de la vida filipina, havien aplegat un important patrimoni immobiliari i monopolitzaven l'educació, des de la primària fins la mateixa Universitat de Manila. (27)

La preeminència dels regulars a Filipines fou convertit per la maçoneria en l'epicentre de la intervenció a l'Ar-

xipèlag. A la lluita contra els frares s'hi feren confluïr al tres aspectes, com la campanya per aconseguir representació - parlamentària a Madrid o l'aplicació a la colònia (anomenada "provincia") de les mateixes lleis que regien a la Península, en especial les que feien referència a la llibertat de premsa i d'associació.

Cal aclarir, però, que la majoria del nucli filipí de Barcelona i Madrid no era partidari de la independència. - El que demanaven i intentaren d'aconseguir, al menys fins el 1896, fou l'assimilació a Espanya amb totes les conseqüències, coincidint perfectament amb els objectius del GOE. Com tots - els assimilistes, no volien altra cosa que gaudir dels drets i llibertats propis de la Metròpoli; aspiraven en definitiva, a europeitzar-se, (28) a fer seva la nostra cultura i les nostres institucions, tot i que s'inclinessin pel sistema repu - blicà, a imatge del seu gran protector M. Morayta. (29)

Era lògic doncs, que "La Solidaridad" ataqués al -- diari "Lo Catalanista" de Sabadell, per manifestar-se contra - ri a la circular del Ministeri d'Ultramar recomanant l'ense - nyament del castellà a Filipines, (febrer de 1889) tot califi - cant-lo de "tonteria", amb l'argument que en realitat el que a Madrid volien era "extirpar els sentiments indígenes dels - filipins", al qual contestava "La Solidaridad": "El regiona - lismo no tiene razón de ser en estos días, porque representa el estancamiento, el aislamineto de los idiomas y por consi - guiente, de las ideas". (30) Es a dir, exactament allò que de - fensava el G.O.E.

Queda prou diàfana, doncs, la coherència d'aquests sectors: Ni Cuba ni Filipines havien de deixar de ser espanyoles; el que, calia en tot cas, era lluitar aquí per la transformació de l'Estat en sentit democràtic i laic i incloure a les colònies en aquest projecte. Ni autonomia per les antigues nacionalitats ibèriques ni independència per les d'Ultramar.

Repetim, doncs, que a ulls d'aquest corrent maçònic, la influència monàstica era el problema més preocupant, ja -- que els regulars constituïen l'obstacle més gran que impedia assolir els objectius traçats.

Per la seva banda, l'Església va tenir especial cura en presentar els ordes religiosos com la pedra angular del domini i control espanyol a Filipines, de manera que el fet d'atacar als regulars arribà a convertir-se en matèria atenta tòria a la seguretat de l'Estat i l'antimonarquisme va ser considerat sinònim d'antiespanyolisme i, per tant, de traïció a la pàtria.

Ara bé, entre els sectors assimilistes de la maçoneria s'hi confoneren no pocs individus que tenien com a meta la independència. Alguns dels maçons que estaven afiliats a les lògies filipines del G.O.E. eren o serien posteriorment actius elements del Katipunan, el qual donà peu als efurismats enemics de l'orde perquè possessin al mateix sac a aquesta, als assimilistes republicans i al Katipunan, com veurem.

La lògia Revolució de Barcelona.

Quan Marcelo H. del Pilar arribà a Barcelona, tenia objectius ben clars; encara no havien passat sis mesos que, - en companyia de Mariano Ponce i G. López Jaena, fundaven la - revista quinzenal "La Solidaridad", subtitulada "Quincenario Democràtic", organ de la Sociedad Mútua de Filipinos de Barce lona. El primer número aparaguè el 15 de febrer de 1889; (31) tenia com a divisa "Reformas para Filipinas" i prometia con - vertir-se en el ressò de tot el que afectés les colònies, en especial a Filipines. El 2 d'abril del mateix any, Celso Mir Deas (germà del viticultor i col.laborador a "La Veu de Cata lunya"), el cubà Justo Argudín, J.M. Panganiban i G. López -- Jaena compliren les formalitats administratives prop del GOE per tal de fundar una lògia a Barcelona: la Revolució.

La lògia fou regularment constituïda el 2 d'abril - d'aquell any a la Rambla de Canaletes n°2, tercer pis, (32) i López Jaena, simbòlic "Bolívar", va ser elegit Venerable Mes tre.

Els membres d'aquest Taller començaren a ascendir - en l'escala maçònica, seguint la pràctica utilitzada a la co - lònia: el juliol M.H. del Pilar era exaltat al grau 9 i Argu dín, Mir i Panganiban al 18.

El 27 del mes anterior s'havia demanat augment de - grau per G. López Jaena (del 18 al 30). Amb poc temps de dife rència Mariano Ponce, simbòlic "Lipulako" i Aristón Bautista eren exaltats al grau 9.

Un cop verificat l'augment de graus general atorgat pel GOE als membres de la Revolución, el quadre quedava així:

G. López Jaena	grau	32	
J. Argudín	"	30	
G. Apacible	"	30	
J.M. Panganibán	"	30	
E. Le Demmat	"	18	
S. Icasiano	"	18	
D. Ponce	"	18	
R. Ymperial	"	18	
N. Elduque	"	9	
A. Blanco	"	9	
D. Marcelo Cortés	"	9	
P. Bohenblust	"	9	
J. Duany	"	9	(23)

El 12 de novembre J. Duany i S. Icasiano eren propo_sats pel grau 18 i els que a continuació segueixen pel 14:

M. Torres
 J. Bano
 F. Ulled
 E. Hurtado
 D. Marcelo Cortés
 P. Bohenblust
 N. Elduque
 A. Blanco (34)

Segons es fa constar a aquesta planxa, els augments havien estat atorgats per gràcia "del Ilstr.: y Pod.: h.: Cipriano Carmona", membre del Suprem Consell de l'Orde, arrel - de la visita que va fer a aquesta entitat.

Hem de suposar que els premis en forma d'ascensos - continuats i generals obeïen més a altres raons que no pas a la visita d'un alt dignatari de Madrid.

Des de la seva fundació la lògia va desplegar una - intensa activitat, paral·lela a la que portava a terme "La So - lidaridad" i el nucli filipí de Madrid. El propi Morayta se - guia i potenciava amb especial cura aquests treballs, tant -- des de la capital com mitjançant curtes però repetides estan - ces a Barcelona. Arrel d'aquest interès per la qüestió filipi - na, alguns medis maçònics contraris al GOE acusaren Morayta - de pretendre convertir-se en líder dels filipins i diputat -- per aquella colònia, motiu pel qual fèia "la vista gorda en - todo cuanto se refiere a cierta camarilla que lo trastea a su antojo". (35) Si uns quants germans irritats opinaven d'aques - ta manera, què no dirien els obsessionats enemics de l'orde?.

Entre les activitats que va realitzar la Revolución, cal destacar-ne una que la va convertir en el centre de la ma - çoneria catalana per uns dies. El 1889 el cap de govern era - P. M. Sagasta i M. Becerra ostentava la cartera d'Ultramar. - Hi havia, doncs, dos maçons (encara que cap d'ells estigués - en actiu aleshores) ocupant posicions neuràlgiques en l'apa - rell de l'Estat.

Si bé està prou demostrat que els polítics maçons - seguien les directrius de llurs respectius partits i no pas - la de les obediències maçòniques, pensem que els propis maçons de l'època s'entusiasmaren amb desmesura en veure que dos germans ocupaven llocs privilegiats del poder. Aquest era, sens dubte, el moment de donar la gran batalla a la reacció clerical: el monaquisme filipí i el jesuïtisme peninsular.

Arrel de les continuades gestions dutes a terme per la Revolució, amb López Jaena en cap, l'entitat aconseguí -- quelcom que no era usual en la maçoneria del país, dividida en diverses branques i ocupada en continues picabaralles; va --- unir pràcticament totes les lògies de Barcelona i les roda -- lies en un projecte puntual comú. Es tractava de redactar un preg que seria adreçat simultàniament a Sagasta i Becerra, - com a maçons i representants de l'Estat, donant-hi el màxim - de publicitat possible, per tal que l'opinió pública conegués l'estat d'absoluta discriminació en què vivia el poble filipí i que el govern aprovés les reformes necessàries per corregir aquella situació, que hom qualificava d'insuportable.

L'exposició, datada el 5 de juliol de 1889, va ser subscripta per les lògies que segueixen, a més de la Revolució: Patria n°216, Puritanos n°31, Libertad del Porvenir, Razón, - Integridad n°240, Concordia n°84, la revista "La Concordia" - la Gran Delegación Comendatorial y Maestral del GODE a Catalunya, la Cambra de Dones Integridad n°1 i les lògies Hijos del Trabajo n°83, Humanidad n°70, Creación n°3, Avant, Lealtad n°16 i altres que no s'especifiquen. (36)

El text del document deia, entre altres coses:

(...) "El prestigio de la masoneria, como todo el mundo sabe, es mirado por el monaquismo como un peligro (...) y de ahí es la incesante y vigorosa campaña que (...) vienen acometiendo los frailes para deprimir y denigrar la sublime - constitución jurada por todos los masones del Universo".

"A la vista está la ineficacia de la campaña monacal en la península, Cuba, Puerto-Rico y otros países dotados de tribuna parlamentaria, prensa y asociaciones libres; pero otra cosa ocurre en los vall. de Filipinas, con notorio desprestigio de los propagadores de la luz".

"Aquella región esencialmente española; aquella población de ocho millones de habitantes que no tiene un solo diputado en el parlamento español, aquel país que carece de prensa y cuya instrucción primaria y superior se halla a disposición del monaquismo, en ese país, il. y pod. h., la seguridad individual está en manos del que nos teme y odia, de las órdenes religiosas".

"Sin fundamento expreso ni tácito en las leyes vigentes, allí se observa la práctica vejatoria de deportar (...) a cualquier vecino sin sentencia judicial, sin audiencia del reo, sin recibirle declaración (...) Basta el informe reservado del párroco fraile para que la autoridad gubernativa (...) acuerde el extrañamiento". (...)

"No es pues, el celo por la integridad española, el móvil oculto de esas vejaciones; es que las simpatías masónicas empiezan a saturar la atmósfera de aquellos vall.º y los enemigos de la redención social encuentran legítimos todos -- los medios para impedir la corriente de fraternidad entre las diferentes razas que pueblan aquel archipiélago..." (37)

Aquesta no fou la primera ni la última vegada que, en termes semblants i reivindicant sempre els mateixos drets per Filipines, el nucli de propagandistes filipins intentà -- que el govern español escoltés les seves demandes. Inserim, - com a exemple, la instància que, el 25 d'abril del mateix any, l'Asociació Hispano-Filipina de Madrid i la de Barcelona i -- "La Solidaridad", adreçaven al ministre d'Ultramar, en la que demanaven:

- "1) La representación en las Cortes".
- "2) Abolición de la censura previa".
- "3) Prohibición expresa y terminante de --
la práctica, hoy observada, de depor-
tar vecinos por pura medida gubernati
va y sin sentencia ejecutoria y judi-
cial".

Signaven la demanda, entre altres, M. Morayta, Emi-
li Junoy, Galicano Apacible, C. Mir Deas, Mariano Ponce, M.H.
del Pilar, J.M. Jomapa y G. López Jaena (excepte els dos pri-
mers, tots eren membres de la Revolución. (38)

Aquell mateix any "La Solidaridad" denunciava alguns empresonaments arbitraris a la colònia i el cas de corrupció d'un tinent coronel, ajudant de Weyler. La nota, sense signatura, acabava exclamant:

"¡Sr. Becerra!, (...) exponga lo que sabe sobre los motivos de esos encarcelamientos, castigue al culpable y liberte al inocente!". (39)

També "La Publicidad", de Barcelona -amb qui tenien bones relacions els filipins- havia intervingut en la polèmica dels ordes religiosos.

Pel gener de 1889, aquest diari advertia al ministre Becerra que el dominic Hervia Campomanes no havia de ser nomenat bisbe de Nueva Segòvia, donada la impopularitat que gaudia entre els naturals d'aquelles terres. Sembla ser que aquest frare recalitrant havia provocat varis aldarulls i -- fins i tot havia estat desterrat per les autoritats militars.

Després de suggerir alguns noms al ministre (Nozale-da, Font, Neter, etc.), el diari adverteix que a Filipines les seus episcopals son "de alta influencia política; conviene -- que el Sr. Becerra tenga en cuenta esta circunstancia...", -- per apuntar tot seguit:

"No vemos motivo ni mérito alguno porque se presente al P. Hervia para la mitra de Iloilo; o será porque se ha rebelado contra la primera autoridad del Archipiélago?". (40)

La fusió amb la Lealtad i la nova etapa de la colònia filipina.

Malgrat la prolífica activitat de la Revolució i l'èxit dels seus treballs, la lògia tingué una vida molt més breu del que hom podia esperar d'una entitat d'aquelles característiques.

No creiem pas que la sobtada decisió de fusionar-se amb la Lealtad obeís a persecucions o conflictes interns, sino a què els fundadors de la Revolució havien decidit traslladar-se a Madrid, al igual que "La Solidaridad", cosa que ferien a finals de 1889. Abandonada la lògia pels seus homes més emprenedors, aquesta entrà en un decaïment progressiu, -- fins que, el 28 de juny de 1890, es fusionava amb la Lealtad, també sota el GOE.

En el moment de la fusió -que va ser en realitat -- una absorció- acordada per unanimitat de les dues lògies, els vint-i-set membres que la componien varen passar a la Lealtad. El decret aparegué al butlletí del GOE poc temps després. (41) La relació de membres que s'incorporaven a la Lealtad era la següent:

Justo Argudín	simbòlic	?	grau 30
Juan B. Juany	"	?	" 18
Pablo Bohnenblust	"	Thut	" 3
Enrique Hurtado	"	Franklin	" 3
José Ma. Zuazo	"	Tolerancia	" 3
Francisco Ullet	"	Lanuza	" 3

Manuel Torres	simbolic	Hugues	grau	3
Antonio Ramos	"	Atila	"	3
Isidoro Caballero	"	Humanidad	"	2
Luis Amador	"	Fraternidad	"	3
Ramón Sancho	"	Washington	"	2
Eduardo Echegueron	"	Bayamo	"	3
Enrique Rodríguez	"	Matanzas	"	1
Pantaleon J. Valdes	"	Dsante	"	1
Juan Tornadell	"	Prim	"	3
Martín González	"	Lares	"	3
Felipe Sancho	"	Gerona	"	3
Domingo Ardita	"	Ruíz Zorrilla	"	1
Juan Serrano	"	César	"	2
José Torradarné	"	Barcelona	"	3
José Morrós	"	Arquímedes	"	3
Federico Schuerman	"	?	"	2
Miguel Salat	"	Villafranca	"	1
Casimiro J. Blas	"	?	"	1
Natalio Oliveras	"	Electricidad	"	2
Silvio Urtasun	"	Cervantes	"	3
José Guardia	"	Castilla	"	1

(42)

Barcelona havia estat el primer centre d'operacions dels filipins encapçalats per del Pilar, López Jaena, Ponce i Jomapa, fins que decidiren de traslladar-se a Madrid, prop del GOE i de Morayta, el seu protector i aliat més important.

Podria apuntar-se també com a causa d'aquest trasllat que la policia hagués començat a investigar les seves ac

tivitats a Barcelona, doncs el desembre de 1889 la premsa --- d'ambdues capitals es fèia ressò que Mariano Ponce havia es-
tat denunciat a les autoritats per posseir fulletons sense --
peu d'impremta.

Entre els papers -diu la nota de "La Solidaridad"- hi trobaren un de titulat "por teléfono", on s'atacava als --
freres de Filipines, i una poesia tagala on -sempre segons la revista- "con tiernas palabras y claros conceptos responde la madre España a los suspiros de su hija Filipinas". (43)

La premsa clerical de Barcelona va publicar que --- s'havia descobert un centre de conspiració per la independèn-
cia de Filipines, de manera que l'alarma arribà fins i tot al Congrés.

Cal anotar que Ponce era prou conegut dels medis an-
timaçònics, els quals no havien passat per alt que el nom amb el que signava a "La Solidaridad", "Kalipulako", (el seu sim-
bòlic de maço) era el del cabdill de la tribu que, el 1521, - donà mort a Magallanes. (44) La premsa liberal de Madrid ("El Globo", "El País", "El liberal"...), "El Noticiero" i "La Pu-
blicitad", de Barcelona s'uniren a l'enèrgica protesta que fe-
ren els nuclis filipins d'ambdues ciutats, per tal de denun-
ciar les exageracions i falsedats de llurs enemics reacciona-
ris.

Les autoritats no hi trobaren el que esperaven, ins-
tigats, segons "La Solidaridad", pels enemics de les reformes

i de les llibertats per Filipines. Un cop recobrada la normalitat en el cercle filipí, aquest oferí, el 18 de gener de -- 1890, un banquet al restaurant Francia en honor de la "prensa liberal del Principado" i la de Madrid, per haver defensat la causa filipina arrel de les denúncies fetes a Ponce i l'Associació filipina. Hi assistiren, entre altres, Salas Antón, -- Eusebi Corominas i Miró, de "La Publicidad", Carreras, de "La Vanguardia" i López Jaena. Junoy es pronuncià per la creació d'un partit filipí a la Península i E. Corominas assegurà que "cuando la República sea el gobierno metropolitano, será íntegramente posesionado el pueblo filipino de sus derechos y libertades". (45)

El tema filipí, però, preocupava també a altres sectors maçònics. La revista "La Concordia" acostumava a incloure a les seves pàgines tot allò que feia referència a l'Arxipèlag. El novembre de 1889, donava notícia d'un acte realitzat a la lògia barcelonina Fénix, sota el GONE de Pantoja, el 17 d'octubre, que tenia per objectiu despedir a l'ex-secretari d'aquest taller i a un altre germà -Kraus- que marxaven a Filipines a ocupar llurs respectives places de Registradors de la propietat. La publicació feia constar que aquelles places havien estat creades per la "poderosa iniciativa del Il.º y Pod.º h.º Becerra" i que "en reñida oposición" havien guanyat els esmentats germans.

A la tinguda hi assistí Odón de Buen, qui els dedicà unes paraules, manifestant que allí trobarien nombrosos -- auxiliars per llur missió civilitzadora, tant entre els indí-

genes, com a la colònia d'empleats il·lustrats i els oficials de l'exèrcit. Un altre dels oradors afirmà que als Registra - dors de la propietat els seguirien els mestres d'escola, etc. (46) Si bé amb menys medis, el GONE comanat per Pantoja i E. - Caballero de Puga també aspirava a fer quelcom per Filipines.

"La Solidaridad".

Aquest quinzenari constituí una de les eines més -- útils a la colònia filipina, primer a Barcelona i posterior - ment a Madrid, per donar a conèixer el seu ideari i la situa - ció en que es trobava l'Arxipèlag.

Sorprèn, també en aquest cas, la rapidesa amb què - actuà el grup filipí en arribar a Barcelona. Encara no havien passat tres mesos i ja havien creat una lògia de les més acti - ves de la ciutat i editaven una revista de dotze pàgines que apareixia puntualment cada quinze dies des del 15 de febrer - de 1889. Subtitulat "Quincenario Democrático", era l'orga de la "Asociación Mútua de Filipinos en Barcelona". El director era Graciano López Jaena i tenia la redacció al carrer Bonsuc - cés número 5. Com a corresponsal a Manila tenien a D. A. Mur - gas i entre els col·laboradors figuren els elements més desta - cats de la colònia a Espanya: M. H. del Pilar, Juan Luna, Jo - sé Rizal, José M. Jomapa, Mariano Ponce i d'altres com el -- científic Fernando Blumentritt, resident a Austria i defensor de la causa filipina. Com ja hem apuntat, "La Solidaridad" -- reivindicava per Filipines reformes de caràcter assimilista i

no hi figurava mai l'aspiració a l'autonomia. (47) Ans al contrari, es reflecteixen en les seves pàgines unanimitat absoluta en aquest aspecte; volen ser europeus, espanyols, aspiren a convertir l'Arxipèlag en una província espanyola amb els mateixos drets i deures que les peninsulars, perquè progressar i "civilitzar-se" vol dir, per a ells, convertir-se en espanyols de ple dret i assimilar l'orde de valors de la Metròpoli. (48)

El primer pas ineludible era, doncs, aconseguir representació parlamentària (com tenia Cuba), l'abolició de la censura prèvia i la prohibició de realitzar deportacions. I, naturalment, expulsar els ordes monàstics de Filipines, mesura sense la qual es consideraven inútils totes les altres. Aspiraven a que tots els filipins coneixessin la llengua espanyola, i a que el capital peninsular invertís més a Filipines. Alertaven a Madrid del perill que representava la política expansionista dels nordamericans, "pueblo joven, robusto y no acostumbrado a sufrir derrotas". Cal recordar al respecte que si la penetració dels EEUU era forta a les Antilles, no ho era menys a Filipines: a aquests anys el 65% de les exportacions colonials anaven a aquell país, compostes bàsicament de sucres i cànam de Manila (abacà). (49)

El grup de "La Solidaridad" donava lliçons de colonialisme a la Metròpoli, suggerint-li que rectificués els errors seculars i imités el tipus d'imperialisme anglès o francès, com a medi idoni de conservar i enriquir, tant a la colònia com a la Metròpoli. Aquests eren els principis que van de

fensar els dirigents filipins de la Península, fins que, de -
 senganyats davant del monolitisme i la incomprensió dels go -
 verns, optaren, la majoria d'ells, per la via insurreccional.
 Potser alguns arribaren aquí amb aspiracions independentistes,
 que de moment havien d'ajornar en espera del context adequat,
 però una gran part es convenceren a Espanya que l'únic camí -
 possible per Filipines era la independència.

Abans d'arribar a l'opció secessionista, però, els -
 membres de la colònia filipina dedicaren la majoria de pàgi -
 nes de "La Solidaridad" a denunciar una situació que, si bé -
 no tenia solucions fàcils, se'n podia haver eliminat els aspec -
 tes més conflictius. Tant en l'etapa barcelonina (nº 1 al 18)
 com en la madrilenya, (a partir del 15 de novembre de 1889),
 insistiren repetidament en aquest sentit. Ho repetia una vega -
 da més el propi Rizal en un extens article: (...) "¿Quiere el
 gobierno asegurarse el amor de Filipinas?. Déle libertades, -
 trátela como se merece. ¿Quiere perderla?. Entonces que conti -
 núe en sus injustas represiones, que cierre sus oídos a los -
 clamores del pueblo, que lo condene a la esclavitud". (50)

L'editorial que inclou aquest mateix número ho de -
 clara expressament (p. 91): "Los filipinos no aspiran otra co -
 sa más que al imperio efectivo en Filipinas de los principios
 y leyes de su Metrópoli. El fraile, su constante empeño es -
 que se falsee el principio asimilador de España y no rijan en
 Filipinas las leyes de la madre patria. Entre estos dos ele -
 mentos preguntamos" ¿Quién es el anti-español?. ¿El que pre -
 tende las leyes patrias o el que las detesta?".

La versió del que succeïa a la colònia en relació - als frares justificava l'obsessió antimonàstica de la publicació:

"No nos engañemos. Hay un grandioso problema respecto de la falsa posición del fraile en Filipinas, (...) De público se sabe que el digno general señor Terrenos destituyó - de la parroquia de Binondo al cura dominico Hervia por anti-español. También se sabe que el cura fraile del pueblo de Naic (Cavite), ha sido llevado a los tribunales acusado de desacato a la autoridad. En Ponape, al grito de "católico antes de español, los frailes excitan la cólera de los salvajes y nuestros soldados son acuchillados".

"Ante estas consideraciones creemos inútil decir -- más". (51)

"La Solidaridad" i el nucli filipí aplaudiren sincerament la circular de M. Becerra, ministre d'Ultramar, recomanant que es generalitzés l'ensenyament del castellà a les Filipines, tema aquest que consideraven capital per arrancar la població nativa de la influència dels frares, mesura al que - aquests eren contraris, per raons tan interessades com anacròniques. (52)

Pels assimilistes, en primer lloc no es tractava -- que abandonessin la seva llengua, sino que, aprenguessin també el castellà, ja que, segons argumentaven, "la enseñanza obligatoria del castellano, aparte de otras consideraciones, haría

de aquell país un país espanyol, porque el común lenguaje, engendra (...) comunidad de ideas y sentimientos". (53)

El frare significava tot allò que calia fer desaparèixer de Filipines, perquè era de domini comú que mentre --- aquests dominessin la vida indígena, les lleis dictades des de Madrid serien sistemàticament boicotejades. Era obvi que les reformes en l'ensenyament dictades pel ministre Becerra no es durien pas a terme, ja que eren els més enfurismats enemics d'aquestes, -els frares- qui les havien d'aplicar.

Precisament, els números corresponents al mes d'octubre, que tractaven de les esmentades reformes escolars, foren segrestats a Manila abans que el correu les distribuís, -tot i que no havien tingut cap problema amb el fiscal de Barcelona. (54)

Potser per aquesta raó i d'altres ja apuntades, com la detenció de Ponce, el mes de desembre "La Solidaridad" decidí traslladar-se a Madrid. L'etapa madrilenya incorporaria alguns col.laboradors nous i del Pilar substituïria a López Jaena com a director, continuant en la mateixa línia de l'etapa barcelonesa.

Graciano López Jaena.

Aquest correligionari de M. H. del Pilar va ser un dels homes que en tot moment encapçalà, tant a dins com a fora la maçoneria, les activitats dels filipins residents a la Península. (55) Fundador de la lògia Revolución, de la que - en fou elegit Venerable Mestre, feu possible que aquesta entitat desplegués en pocs mesos un dinamisme superior a moltes - lògies catalanes de solida implantació.

En tots els actes que va participar, bé a través de "La Solidaridad" i l'"Asociación de Hermandad Hispano Filipina", o en mítings i conferències, aprofitava l'oportunitat - per fer conèixer al poble i la classe política catalana les - aspiracions pròpies i les del seu grup.

Vinculat políticament al partit republicà de M. Ruiz Zorrilla, dedicava també una part del seu temps a impartir -- conferències en aquests medis, en les que sempre hi era in -- clòs el tema filipí, de tot el qual "La Solidaridad" en donava notícia puntualment.

Com era comú entre zorrilistes, (56) Jaena no hi ex cloïa la utilització de la maçoneria com a eina política. En el banquet que les lògies barceloneses varen celebrar el 1890 en honor de S. Magalhaes Lima, Gran Mestre del G.O.Lusitano, va dedicar el seu parlament a defensar el projecte d'unió ibèrica i brindà per la futura República de Portugal, manifestant a continuació el que segueix: "La masonería en estos tiempos

tiene una misión grande que cumplir. ¿Por qué no decir que ha de ser política?. Sí, debe serlo, pero sobreponiéndose a la política de bastidores que tanto nos corrompe". (57)

En l'homenatge que les lògies de Barcelona van re -
tre a Miguel Morayta, amb motiu de la visita que aquest feu a
la ciutat, l'abril de 1889, López Jaena pronuncià un discurs
en el que emplaçà al govern espanyol perquè portés a terme --
les "reformes liberals" que amb tanta urgència necessitava Fi
lipines. (58)

El març de 1888 havia pronunciat un altre discurs,
aquesta vegada a l'Ateneu Barcelonès, amb el títol de "Filipi
nas en la Exposición Universal de Barcelona", on aprofita ---
l'ocasió per exposar la situació d'aquella colònia, força des
coneguda per la burgesia catalana. (59) Jaena insistí en les
seves idees de sempre, deixant ben clar que aquestes res te -
nien en comú amb el separatisme:

"Empeñada está la lucha entre frailes y filipinos.
No es una lucha por la religión en contra de la religión i no
es una lucha por la patria ni contra la patria; es una lucha
por la vida: El uno defendiendo su explotación, combatiendo -
el otro por su derecho a la vida (...) de los modernos tiem -
pos, (...) de la libertad, (...) de las democracias".

"¡Españoles! Hora es ya de mirar por nuestras des -
graciadas Filipinas, de liberarlas del monaquismo opresor do
minante en sus pueblos".

"Cambiemos de sistema colonizador; (...) Japón no ha necesitado de monjes para ilustrarse y para regirse constitucionalmente..."

"Inglaterra, Holanda, Portugal, Francia estableciendo los principios modernos de gobierno en sus posesiones, con la libertad de conciencia, con la libertad de imprenta, con la libertad de comercio, conservan mejor el orden, la paz, la prosperidad en sus colonias que todos los frailes del mundo".

"No, no está vinculada en el fraile la nacionalidad española; y el denunciar a ésta los abusos de aquél, no es -- atacar a España, no". (...)

En un altre moment del seu parlament, Jaena feu una crida als industrials i comerciants del país en aquests termes:

"¡Catalanes! Invertid en Filipinas, allí hay algodón y un vasto mercado donde dar salida a vuestros productos, llevad allá vuestras manufacturas, que bien las necesitamos; exportad allá los inmensos surtidos de vuestros almacenes. Filipinas os brinda a cambio su abacá, su algodón para abastecer vuestras fábricas, sibukaw y otras maderas tintóreras para teñir vuestros tejidos, café, cacao, tabaco, especias. (60) Arrebatad al extranjero aquellas plazas, donde son desconocidos aún los productos de vuestras industrias; campo extenso teneis en Filipinas donde desplegar las energías de vuestro genio mercantil". (...) (61)

La denúncia que Filipines era la ventafocs de les colònies espanyoles -que a dojo feren els propagandistes filipins- la recollia sis anys després Víctor Balaguer, com des de anys enrera ho feia Pi i Margall. (62) En la memòria que el 1895 publicà sobre Filipines, tot acusant als governs d'ocupar-se molt de Cuba i massa poc de Filipines, l'ex-ministre d'Ultramar assegurava que l'Arxipèlag revestia una importància de primer ordre i calia potenciar-lo, plantant-hi cotó perquè Catalunya no pagués més aquesta matèria prima als Estats Units. (63)

G. López Jaena es traslladà a Madrid en el moment que ho feu "La Solidaridad", de la que n'havia estat fundador i director, càrrec que també ocupà a l'"Asociación Mútua de Filipinos de Barcelona".

La seva carrera maçònica havia estat fulminant. --- L'abril de 1889, quan es fundà la Revolució, ostentava el grau 9; set mesos després era grau 32. D'aquests ràpids ascensos - opinava Jaena que hi tenia prou dret, donat els èxits dels -- treballs que havia realitzat a benefici de l'Orde, com així - ho manifestà al propi Gran Mestre Morayta -a qui calificava - de "distinguido amigo"- en una planxa datada el 2 de juliol - de 1889. En la mateixa, Jaena recorda al cap del GOE els excel.lents resultats dels treballs maçònics de la Revolució, així com el prestigi que, gràcies a aquesta lògia, estava ad - quirint l'obediència dirigida per Morayta, afegint finalment el que segueix:

"En vista pues de todo esto me parece que puede Ud. muy bien otorgarme el grado 30 sin yo ir a pedir como una gracia". (64)

L'Església i l'evolució del conflicte.

Per l'Església, Filipines representava la pervivència de "l'Edat d'Or" del seu poder, era l'Antic Règim, anterior a les primeres derrotes a mans dels il·lustrats europeus. Calia doncs, conservar aquest món, aquesta illa cristiana en una època cada cop més hostil a l'Església tradicional. Conseqüentment, els grans defensors de la presència dels ordes monàstics a l'Arxipèlag s'aferraren desesperadament a aquest darrer bastió que, d'una o altre manera, pretenia emular nostàlgicament una Europa medieval civilitzada pel clergat regular. La realitat, però, era que Filipines no passava de ser una paròdia anacrònica d'aquell món.

Els arguments que esgrimiren els frares i llurs --- aliats es basaven en els següents arguments:

- a) A Filipines no va existir mai esclavatge, mentre que a Cuba sí.
- b) Per mitjà de l'acció evangelitzadora i civilitzadora dels frares, Espanya controlava un vast territori poblat amb vuit mil.lions d'habitants, de manera més afectiva i menys costosa del que no ho faria qualsevol exèrcit. (65)

Abans d'arribar-hi la "nefasta influència" del liberalisme i de les sectes (que dataven en el Sexenni Democràtic), a Filipines no hi havia desordre, ni robatoris ni sublevacions. (66)

El frare ensenyava a l'indígena a estimar i respectar Espanya i les autoritats colonials, però el mantenia apartat dels vicis, la degradació i el caos social del món modern. Per aquest motiu no era convenient que els naturals aprenguessin el castellà ni es barrejessin amb la colònia espanyola de funcionaris, comerciants i militars. Mantenint al nadiu apartat de la política, de la cultura europea i especialment de la maçoneria, portadora de tots aquests "germens malèfics", - el filipí cristianitzat seria feliç en el seu estat de puresa natural i Espanya conservaria la colònia asiàtica amb el mínim de despeses i de problemes. (67)

Aquesta concepció d'imperi colonial interessadament medievalista i il·lustrada (el bon salvatge, etc...) tenia com a eix el clergat regular. Pensem que no eren pas exagerades - les acusacions de Rizal al seu "Noli me Tangere" ni dels propagandistes filipins. El frare era, fins i tot, l'interpretador de l'indi davant les autoritats espanyoles, la majoria de les quals no parlava tagal i la seva única aspiració era ascendir en l'escaló o fer fortuna i tornar a la Metròpoli.

Per l'Església i la ultradreta política, (ambdues coses es confonien) el separatisme filipí es caracteritzava -- pel següent:

- a) Suposar l'existència d'una civilització tagala - anterior a la dominació espanyola.
- b) Ser partidari de les civilitzacions orientals i refrectari a l'occidental. (68)
- c) Militar als partits "ultrademocràtics" a Espanya, en especial als republicans.
- d) Combatre les corporacions religioses amb excepció de la Companyia de Jesús. Curiosament, mentre a la Península els jesuïtes representaven -- per la maçoneria la bèstia negra de la reacció, a Filipines -on eren molt minoritaris- passaven per tolerants i fins i tot gaudien de bona reputació entre els nacionalistes filipins i els progressistes de la colònia. Segons la premsa adhicte als frares, aquesta política no tenia altre - abjectiu que fer els jesuïtes "encara més odiosos". (69)
- f) I finalment, els altres trets que definien el separatisme filipí (i cubà) eren: defensar l'assimilisme en política colonial i, naturalment, estar afiliat a la maçoneria. (70)

Com a mínim des de 1889, l'Església venia pronosticant que si els governs insistien en fer-hi reformes liberalitzadores, Filipines es perdria. (71)

Des del camp oposat, i per raons també oposades, es sentenciava que les Filipines estaven en perill. Els diversos partits republicans i els maçons, entre altres, pronosticaven

que la colònia es perdria si no es fèien reformes, com havia succeït amb el continent amèrica.

La premsa clerical, com el "Diario de Barcelona" o "El Correo Catalán", s'ocupaven sovint del tema, mentre que - altres com "La Defensa" o "El Eco Franciscano", l'havien convertit en una autèntica obsessió.

Entre els autors, cal citar a M. García Barzanalla, (72) "Mauricio" (Creus i Corominas) (73) i d'altres com el religiós Francisco Foradada, que, al 1897, exhortava als filipins a estimar Espanya i el seu monarca, sentenciant que "Dios jamás perdona el delito horrendo de los que se sublevan contra sus legítimos soberanos". (74)

"El Eco Franciscano", que en les seves pàgines reproduïa fragments d'aquesta obra, atribuïa a "l'estranger" -- una categoria socio-política: "Es el extranjero, que nos quiere sujetar a su dura coyunda", exclamava referint-se al perill que corrien les Filipines de caure en les seves mans.

Serafín Linares, Pare Comisari Apostòlic de l'Orde franciscana -que havia passat forces anys a la colònia- rememorava amb nostàlgia, el 1896, que vint anys abans els espanyols eren considerats com una raça superior, i els indígenes besaven la ma fins i tot als seglars... En un altre moment es refereix al fet exemplar que els empleats acostumaven a confiar a "un indio cualquiera" la conducció dels cabdals de la hizenda als respectius administradors, sense perill de cap mena. (75)

Una altre de les publicacions, per qui la maçoneria era autora de quasi tot el que passava a les colònies i al món, era la ja esmentada "La Defensa", un dels nombrosos representants de l'integrisme català que, a més, feia clara professió d'antisemitisme. Especialment des de 1889, no hi ha exemplar que no s'ocupi de la maçoneria i la seva perversa influència a Filipines o a algun altre indret del món. Gràcies a aquesta revista molts catalans es van assabentar de l'existència de "La Solidaridad" i de l'"Asociación Mútua de Filipinos de Barcelona", naturalment sota la versió de l'exaltada publicació. En reproduïrem només alguns exemples:

"El filibusterismo tuvo por madre (el decirlo causa vergüenza) a la masonería española..." (76)

"... la masonería maldita (...) separatismo y rebelión produjo (...) aquí (a Filipines) como antes los había -- producido en Cuba, y producido en el seno mismo de nuestra España las revoluciones..." (77)

"La religión es el garante de nuestra soberanía. Las Ordenes religiosas son sus más fuertes sostenes" (...) "Nada de eso se escapa a la masonería..." (78)

Tanmateix, insistim que "La Defensa" no era un cas peculiar i aïllat d'ultramontanisme. El 8 de maig de 1898, quan ja era imminent la debacle colonial, el bisbe de Salamanca tronava:

"...¡Fuera los masones traidores a sus conciencias y a la Patria! (...) La Iglesia no ha faltado jamás al Estado ..." (79)

Cinc anys abans, el "Diario de Barcelona" assegurava que "los tontos constituyen la fuerza de la masonería (...). A la categoría de tontos pertenecieron los españoles que, afiliados a la masonería en América y en la Península, constribuyeron a la emancipación creyendo asegurar la unión a España". (80)

Aquest mateix diari advertia al govern, el juny de 1898, que un cop evidenciat "el fatal resultado que acaban de dar en Cuba reformas impremeditadas, creemos una temeridad incurrir en Filipinas en el mismo error". (81)

Per la seva banda, el bisbat de Barcelona, seguint les directrius del Segon Congrés Eucarístic, també s'ocupà -- del problema. El bisbe Jaume Català i Albosa (a qui debem una de les més extenses i dures pastorals contra la maçoneria a -- Catalunya), afirmava, el 7 d'octubre de 1896, que, "entre -- otras preces, se rece la oración que a continuación se inserta a fin de implorar (...) el triunfo de nuestro ejército que pelea con valor en Cuba y Filipinas contra los enemigos de la patria". (82)

Malgrat la retòrica patrioterica i el sistemàtic ocultament o deformació que de la realitat filipina feren l'Església i els seus aliats, a aquestes dates l'autèntica situació

colonial era coneguda de sectors força més amplis que els de l'esquerra política.

Si hem de donar crèdit als homes de "La Solidaridad", hi havia situacions que eren realment insostenibles, tant per injustes com desmadades.

A la Universitat de Manila, dirigida pels Dominics, els aspirants a la llicenciatura eren obligats a llegir de genolls el jurament de defensar i romandre fidels a les doctrines tomistes... (83)

En un article publicat a la mateixa revista, el --- maig de 1889, tot denunciant la injustícia que suposava a Filipines el treball obligatori en obres dites públiques, amb salaris infims, així com el sistema de recaudació, declaren que la política aplicada a l'Arxipèlag es "el terrorismo de los jacobinos de la revolución francesa, la justicia es su -- plantada por la fuerza, y los tribunales son sustituidos por el dictamen de la autoridad". (...)

"Así pues, si se sigue idéntificando los intereses de la bandera con (...) los de los conventos, un levantamiento que el país lleve a cabo un día contra los frailes, puede ser trascendental a España, por esa infeliz e imprudente identificación de intereses contradictorios, provocada por los gobiernos de Madrid i Manila". (84)

En el mateix número d'aquest quinzinari, J. Rizal - (gens sospitós de separatisme), demanava al govern, en un extens article, representació per Filipines a les Corts, llibertat de premsa, reformes escolars en sentit laic i l'ensenyament obligatori del castellà.

El defensor d'unes colònies espanyolitzades fins -- les darreres conseqüències, acaba advertint:

"En Filipinas todavía no hay filibusterismo, pero -- lo habrá..."

"Qué más filibusterismo que el (...) de la desesperación?". (85)

Per la seva banda, l'Associació Hispano-Filipina de Madrid elevava al Congrés de Diputats una exposició sobre la situació a Filipines, datada el 31 de maig de 1891, en la que demanava representació parlamentària per la colònia, ja que -- existien vuit mil.lions de filipins espanyols que no estaven representats, ni els seus interessos tinguts en compte.

Si Cuba i Puerto Rico gaudien de representants propis a les Corts, quin argument existia preguntaven-, per mantenir a Filipines segons la llei de 1837?

Signaven l'exposició M. Morayta, President de l'entitat, Eduardo de Lete, Secretari i els vocals M.H. del Pilar, Mariano Ponce, i Manuel Labra. (86)

La representació parlamentària a Filipines fou també reivindicada per la coalició republicana de federals, progressistes i centralistes. Un grup de diputats elegit en les eleccions de febrer del 1891, entre els qui figuren Pi i Margall, Vallès i Ribot, P. Puig Calzada, D.J. Morenco, Rafael M. de Labra i Gumersindo Azcárate, signà un manifest en aquest sentit. (87)

Pi i Margall declarava, en la sessió de les Corts del 29 d'abril, que com era usual, el govern havia negociat el "bill" Mac-Kinley per a Cuba i Puerto Rico, oblidant-se de Filipines, tot i que aquesta tenia en els EEUU el més gran importador dels seus productes. "Desgracia tienen nuestras colonias oceánicas. No se les otorga los derechos políticos, (...) no se les quita el yugo que les pusieron las órdenes monásticas y cuando se trata de sus intereses materiales se les olvida como si no fueran parte de España. ¿Qué cariño nos han de tener los que las habitan? (...) Si un día se rebelan, ¿qué razón habrá para que nos quejemos?. Al diputat reaccionari -- Sanchez Toca li faltà temps per rebatre a Pi, acusant-lo d'alentar i justificar la rebel·lió de Filipines. (88)

Aquesta continuà sent la tònica dominant a la política i la societat espanyola en els pròxims anys, fins que esclatà, a remolc de la cubana, la rebel·lió independentista filipina.

Tot intent d'endegar reformes liberalitzadores o assimilistes per Filipines es veieren abocades al fracàs a cau-

sa de la impotència dels gabinets liberals, que no podien fer complir llurs propis decrets, tant com per la crispació permanent que les reivindicacions de maçons i republicans produïen en l'Església i els altres sectors reaccionaris de la política i la societat espanyola.

A Filipines, els elements més radicals havien format el Katipunan, el 7 de juliol de 1892, convençuts que la Metròpoli mai accediria a portar a terme les necessàries reformes, llargament esperades i que no arribarien mai. Si bé entre el 1892 i 1896 el protagonisme fou compartit entre el grup de Madrid i el Katipunan, en començar la guerra d'independència la preeminència absoluta fou per aquest darrer. (89)

Quan als filipins més moderats, que intentaren conseguir a Espanya el que se'ls negava des de Filipines, creadors de La Propaganda i de l'Associació Hispano-Filipina, la majoria d'ells havien deixat la península oportunament. (90) En presentar-se la policia a la seu del GOE, que era també la de l'Associació filipina, López Jaena, Ponce, Paganiban, G. - Apacible i altres ja havien deixat el país. M. H. del Pilar va morir a Barcelona el 4 de juliol d'aquell mateix any, (91) i Isabelo de los Reyes fou empresonat a Montjuïc, alliberat posteriorment i tornat a empresonar. (92) El 5 de desembre de 1897 F. Blumentritt s'adreçava a Víctor Balaguer per tal que s'interessés per la seva situació, donat i que de los Reyes -assegurava- no era pas separatista, sino assimilista. (93)

Balaguer responia el 29 de desembre que la seva llibertat estava supeditada a la pacificació de Filipines. Blumentritt li replicava que la pau no arribaria fins que no es fessin reformes "verdaderas, liberales y constituyentes, since - ras al fin, Y como España no da ni dará -como parece- aquellas reformas, la guerra continuará", afegint finalment que "en el extranjero más y más están muriéndose las simpatías por la causa española y en misma escala están creciendo o la indiferencia o (...) las simpatías con la causa rebelde". (94)

El 15 de gener de 1899 -perdudes ja les colònies-, Blumentritt escrivia a V. Balaguer que, separada Filipines de la Metròpoli, preferia que es convertís en país independent, doncs corria el perill de ser anexionada pels USA i per aquesta raó mai havia estat partidari que els independentistes s'haguessin aliat amb els nordamericans. (95)

Poc abans, "La Defensa" es lamentava en l'article titulat "¡A Salvar España!", que tot s'havia perdut i que el país havia estat enganyat: "hemos perdido el respeto que nos tenían todas las naciones civilizadas", recordant tot seguit que haviem deixat deu mil.lions d'espanyols evangelitzats, -- que ara "seran entregados a manos de masones, de enemigos de la humanidad, de leopardos...". (96)

El gener de 1899 el "Diario Catalán" es queixava -- que la premsa d'esquerres i els liberals no tenien ni una paraula de compassió pels frares filipins que calia repatriar i que calificaven d'herois. (97) L'orga nocedalista afirma que,

si fossin anarquistes "o masones acusados de repartir proclamas filibusteras en lo más vivo de nuestras guerras coloniales..." aleshores si que "El Progreso", "Las Dominicales" o "El Diluvio" haguessin posat el crit al cel... (98)

El mes següent el mateix periòdic publicava un article en favor dels presoners dels tagals, en el que suplicaven a M. Morayta "catedrático y distinguido hombre público" per tal que exercís tota la seva influència prop "de los elementos democráticos de Filipinas en favor de los prisioneros españoles". (99)

Al marge de les desmesures neocatòliques, és evident que la maçoneria espanyola no va impulsar ni defensar mai l'independentisme ni la lluita armada. En primer lloc perquè en iniciar-se la guerra l'orde estava en decadència i en segon perquè no eren aquests els seus projectes i els maçons partidaris de la lluita armada -deixessin l'orde o no- es passaren directament al Katipunan. El maçó T. H. Pardo de Tavera ho repetia de nou: (...)

"Los francmasones españoles, advertidos por Rizal, trataron de organizar su asociación en Filipinas, para procurar contrarrestar, con su actitud fraternal hacia los filipinos, los actos de intolerancia del gobierno y de los frailes; pero no lograron sino despertar más y más recelos de los gobernantes. (...) Los frailes y los españoles supusieron más tarde que la masonería hizo la revolución, pero fue un error, porque para nada intervinieron los masones en el movimiento -

revolucionario, llevado a cabo únicamente por los miembros del "Katipunán" bajo la activa y hábil dirección de Andrés Bonifacio". (100)

Malgrat la pèrdua de la colònia oceànica i el domini nordamericà de l'Arxipèlag, el GOE no renuncià a instal·lar-hi i auspicar lògies, ja que maçònicament el territori podia ser considerat -també- de la seva jurisdicció, d'acord amb -- els mateixos criteris que es feren prevaler a la colònia cubana.

Una circular datada el 31 de gener de 1901 demanava a tots els germans i tallers de Filipines que enviessin a la seu del GOE de Madrid les dades completes de tots els maçons deportats, perseguits, empresonats i afusellats en els darrers anys: "Debe tan cruenta página formar parte de la Historia de la Masonería y más por extenso de los anales del Gran Oriente Español, convencido ahora, como siempre, de que sus buenos -- HH.º de esos VVall.º. jamás fueron traidores a la Patria y sí amantes sinceros de las libertades políticas, y por ende enemigos de las Ordenes Monásticas". Sol·licitaven, així mateix, les dades més precises possibles sobre "las maquinaciones que se formaron para hacer aparecer a los masones complicados en conspiraciones en que eran ajenos, y en suma, de todas las -- persecuciones de que fueron objeto hasta caer Manila en poder de los yanquis". (101)

L'abril de 1904 l'organoficial del GOE donava notícia que les tres lògies que auspicava a Manila (Modestia, --

Sinukuan i Dalisay) havien participat en un homenatge a Rizal celebrat a aquella capital els dies 29 i 30 de desembre de -- 1903. El cronista destacava que els maçons participants en -- l'acte lluïen les insígnies de l'orde i que un membre d'aquelles lògies havia pronunciat un dels discursos, en el que havia insistit en establir amb claretat les diferències entre -- la maçoneria i el "Katipunan": "La Francmasonería es una institución universal, libre y progresiva, y el Katipunan (...) una Sociedad de patriotas revolucionarios". Més endavant es -- fa una definició de Rizal prou interessant i concisa:

"Rizal no fue lo que se llama un revolucionario, un insurrecto, un reformador; no se erigió en jefe de una secta; no prometió derribar ningún templo, ni reedificarlo; y sin em bargo, ha sido todo eso, y todo eso ha hecho. Sin ser revolu cionario fue el espíritu de una gran revolución; sin ser insu rrecto, como tal murió fusilado por la espalda; ha sido el je fe de un Ejército, de una nación; derribó el templo de la soberbia frailerera y de la indiferencia gubernamental y ha echa- do los cimientos de una nacionalidad..." (102)

Tot el que aquí s'atribueix a Rizal es el paradigma del que havien d'ésser els maçons i la mateixa maçoneria. La seva figura encarnava per a l'orde i cada un dels seus membres el model que calia imitar.

En establir-se els nordamericans a l'ex-colònia espanyola, la maçoneria anglosaxona atorgà a la Gran Lògia de -- Califòrnia la jurisdicció -possessió- de Filipines, al marge

de la legalitat i els drets territorials reivindicats pel -
 GOE. (103) Però el 1908 l'obediència de Morayta mantenia a Fi-
 lipines una Gran Lògia Regional que agrupava a deu tallers --
 simbòlics, un triangle i un capítol Rosa-Creu, on hi estaven
 afiliats set-cents germans. (104) El juliol de 1917 la Gran -
 Lògia demanava la independència al GOE, argumentant que amb -
 l'aplicació de la Jons Act, aviat serien un país independent.
 (105)

No obstant, el 1922 encara existia una Gran Lògia -
 Regional de Filipines n°2, sota el GOE. Segons es despren de
 la documentació, aquesta maçoneria era partidària de la inde-
 pendència total de l'Arxipèlag i tenia conflictes de jurisdic-
 ció i representació amb la maçoneria ianqui i les autoritats
 americanes.

El 5 de juliol de 1923, el Gran Comanador del grau
 33 per Espanya a Filipines, W. Bruggmann, enviava a Augusto -
 Barcia un fulletó perquè el publicués a la revista "España",
 titulat "Nuestra demanda de Libertad", que reivindicava la -
 independència filipina, segrestada pels USA -afirma- en con-
 tra de la voluntat del poble.

Bruggmann acaba la carta dient a Barcia que tot el
 que la revista "España" pogués publicar "en favor y propagan-
 da actual para la INDEPENDENCIA de FILIPINAS, le agradecerá -
 el PUEBLO FILIPINO, y su siempre leal Amigo y Hermano".(106)
 Una part del conflicte maçònic ianqui-filipí queda reflexat -
 en dues cartes que Teodoro M. Kalaw, ja citat anteriorment, -

membre de la Gran Lògia Regional del GOE, envià al Gran Mestre de la Gran Lògia nordamericana establerta a l'Arxipèlag.

El 1924 A. Barcia escrivia un article al Butlletí - del Suprem Consell del Grau 33 solidaritzant-se amb les aspiracions dels maçons i del poble filipí. Recordava igualment, com a representant de la Gran Lògia de l'Arxipèlag Filipí en el Congrés de Laussana, celebrat el 1923, que davant les exigències dels maçons nordamericans perquè el GOE deixés d'auspicar lògies a Cuba, Puerto Rico, Filipines i els mateixos - EEUU -com així succeïa-, tal condició només seria complida -- per l'obediència espanyola quan aquells atorguessin la inde - pendència política a Puerto Rico i Filipines. Segons Barcia, els delegats espanyols al Congrés "confesaron sus culpas en - lo que al territorio de los Estados Unidos se refería, pero - se negaron a ceder sus derechos sobre las tierras portorrique ñas y filipinas. (...) Cuando esos pueblos sean libres polfti camente, en la esfera masónica nosotros seremos los primeros en ayudarlos a ser soberanos e independientes". (107)

"España salvó allí sus prestigios espirituales", -- afirma Barcia, pensant probablement que, per ironies de la -- història, a la maçoneria espanyola li tocava en aquest moment accomplir el paper que a finals de segle assumí la nordamerica na, com el 1875 ho havien establert els Suprems Consells del Rite Escocès a Laussana. (108)

La sublevació filipina i la crisi finisecular a la
maçoneria espanyola.

L'any 1896 suposà el punt culminant i el final de les activitats maçòniques en el camp colonial. De fet, era d'esperar que un cop esclatada la que seria última guerra de Cuba, els ànims s'anessin exaltant i els partidaris dels mètodes durs desbanquessin als moderats, normalment més inclinats al pacte i les solucions de compromís.

Les lògies filipines de l'Arxipèlag, dirigides des de Madrid per Marcelo H. del Pilar, feien constant propaganda dels ideals democràtics, definits en l'anomenat programa de Mabini, que demanava, entre altres punts, govern civil en comptes de militar, representació a Corts, expulsió dels frares i de la Guardia Civil.

Malgrat les esporàdiques persecucions i els problemes interns, les lògies Filipines, sempre poc nombroses, anaren subsistir fins la sublevació general de 1896. En tenir-se coneixement d'aquesta (21 d'agost de 1896), el governador general Blanco, a qui l'ultramontanisme acusava d'ésser maçó, - (109) notificava telegràficament a Madrid que:

"... se había descubierto una vasta organización de sociedades secretas con tendencias anti-nacionales", i que havien estat detingudes vint-i-dues persones, entre elles -diu el telegrama- "al Gran Oriente de Filipinas".

En un altre de posterior, datat el 29 d'aquell mes es notificava:

"Consecuencia haberse descubierto conspiración, lanzáronse prematuramente campo grupos armados más mil hombres. (...) Los sublevados son indios tagalos fanatizados por las sociedades secretas". (110)

Quedava per aclarir, però, en quina mida sota el qualificatiu de "sociedades secretas" s'amagava la presència de maçons o obediències, o es referia només al Katipunán, dirigit aleshores per A. Bonifacio.

Malgrat que el Katipunán era, en tot cas, el carbonarisme trasplantat a Filipines i no pas la maçoneria, la premsa conservadora i clerical insistí, des del moment de la seva creació, que l'un i l'altra eren diferents cossos d'un mateix cap. (111)

Consolidada la sublevació tagala, el general Blanco fou substituït per Polavieja (1896), que ja tenia una certa experiència en reprimir sublevacions colonials mitjançant mètodes expeditius. (112) El nou clima de persecució afectà radicalment l'orde, tant a Filipines com a la Península.

El 21 d'agost d'aquell mateix any el governador de Madrid en persona, acompanyat de la policia, es presentà al local que el GOE tenia al carrer Petril de los Consejos -que era també la seu de l'"Asociación Hispano Filipina"-, i con-

fiscà tota la documentació que hi trobà. Unes hores més tard, la policia es personava als domicilis de varis dirigents ---- d'aquesta obediència: J. Vie, V. Zapatero, J. Moreira, V. Gallego i també al del seu Gran Mestre M. Morayta, procedint a incautar-se de la documentació que hi trobaren. Al dia següent eren detinguts el filipí T. Arejola, secretari de Morayta, i tres maçons més, però no trobaren a aquest, que estava estiuant a un poble del Pirineu francès. (113)

La mateixa sort seguiren els dos dirigents més destacats del GONE, José M. Pantoja i Eduardo Caballero de Puga, que foren detinguts, la seu de l'obediència clausurada i els arxius incautats. (114)

Cal recordar aquí que el clima de repressió social i política, que començà quasi simultaniament amb la insurrecció filipina, no va afectar només els maçons.

La lògia Constancia, com ja hem referit en parlar de Cuba, denunciava l'octubre del 1896 el clima de repressió generalitzada, l'Antonino Pio, de Lleida, va abatre columnes després d'octubre de 1896 per les mateixes raons. (115)

La lògia barcelonina d'obediència francesa Les Amis du Devoir notificava a la Gran Lògia de França, (obediència - que l'auspiciava) el 25 d'agost del 1896, que no podien celebrar tingudes amb normalitat a causa de les persecucions policials. Segons aquest taller, hi havia molts maçons empresonats a Madrid, Barcelona i altres ciutats de l'Estat arrel del

conflicte colonial. Devant el perill d'ésser expulsats del -- país (la majoria eren francesos) decidieren disoldre la lògia el 17 de desembre. (116)

El GOE (com el Nacional) era una entitat legalitzada, d'acord amb la Llei d'Associacions, des del 7 d'agost de 1889 i l'Asociación Hispano Filipina ho era igualment des -- del 12 de juliol de 1888. (117)

En la nota que Morayta feu insertar en la premsa de Madrid i Barcelona s'afirmava textualment que "el Gran Oriente Español jamás hizo política en Filipinas". (118) Morayta, antic defensor de l'assimilisme i membre de la Junta Central d'Unión Republicana, assegurava en la mateixa que més d'una -- vegada s'havia enfrontat als federals i fins i tot a alguns -- monàrquics, partidaris de l'autonomia de les colònies. Referint-se a la unió concertada entre el seu partit i els federals de J.M. Vallès i Ribot, assegurava que el tal pacte es portà a -- terme només després de fer aquest darrer clares "manifesta -- ciones patriòticas" i manifestar-se "contrario al separatismo, sostenido por el Sr. Pi". De no ser així --continúa Morayta-, ell i el partit republicà possibilista "habrían roto toda cla -- se de relaciones con los federales". (119)

Quant a l'Asociación Hispano Filipina, el seu presi -- dent n'esgrimí els estatuts per demostrar que era "eminente -- mente nacional" i que no tenia caràcter polític, essent el -- seu lema "Reformas para Filipinas", tal com efectivament cons -- tava als estatuts. Argumentant la seva benèfica influència, --

Morayta afirmà que l'associació "no olvidará jamás la cariñosa acogida que encontró siempre y muy especialmente en los -- Sres. Balaguer, Becerra, Moret, Fabié y Maura, algunos de los cuales la honraron, traduciendo en decretos varias de sus solicitudes". (120)

No obstant, i per molt que Morayta fes sincera professió de patriotisme, ni l'ultramontanisme ni el mateix govern de Cánovas estaven disposats a fer distincions que, per altra banda, no sempre eren fàcils de demostrar.

El 16 d'octubre del mateix any, el "Diario de Barcelona" incloïa un article titulat "Negocio en quiebra", en el que es preguntava: ¿Són inocentes? ¿Són culpables los dos jefes de la masonería detenidos (...) en la cárcel de Madrid?" (es referix a Pantoja i Caballero de Puga). Després de vàries consideracions -dites en to irònic- sobre el "negoci maçònic" i els guanys que aportava a les butxaques dels qui el dirigien, continua l'article:

"Hacer de un fantasma y de unos cuantos inverosímiles chirimbolos primeras materias industriales y riqueza imponible y abundante, no es cosa que ocurre todos los días (...)"

"De pronto el diablo tira de la manta; los masones filipinos arrojan la careta y en cada masón se denuncia un filibustero más o menos consciente... La industria ha dado fin". (...)

"¿Qué es esto? ¡Oh, gran arquitecto! -esclamarán los maestros y los venerables indignados-". (...)

"No es nada, príncipes y caballeros: lo que ahora -os acontece es una quiebra de oficio".

"Y es que la Providencia ha dispuesto las cosas de modo que lleguéis a saber, hartos a vuestra costa, como el dinero de los masones filipinos huele moralmente a traición y -materialmente a sangre". (121)

¿Podem creure que, efectivament, els maçons filipins, els peninsulars i el mateix Morayta havien estat enganysats?. En tot cas l'engany hauria durat vuit anys o encara més, ja que des de 1888 les relacions d'aquest amb els nuclis filipins havien estat estretes. També podriem apuntar que, --servint cada grup els propis interessos, uns huriem iniciat i alimentat la farsa i els altres l'haurien consentit. Simplificant l'esquema, diríem que uns perseguïen expulsar els frares i els altres els espanyols, fins que arribat el moment de la radicalització i les definicions clares, els companys de viatge haurien deixat de ser-ho. Cal tenir present igualment que la majoria d'assimilistes, davant la imminència de guanyar la independència, s'hi apuntaren a corra-cuita, suposem que sense masses remordiments. (122)

El Gran Mestre del GOE era sincer en les declaracions que feia, com ens ho demostra el document que aquest --adreçà al Gran Orient d'Holanda el 26 de maig de 1900. En ell

Morayta sol·licità els bons oficis de J. Bondervijnse per tal de procurar que s'arribés el més aviat possible al final de la guerra d'ocupació que els U.S.A. estaven portant a terme a Filipines. Entre les diverses consideracions fetes per Morayta, volem ressaltar les següents: (en anglès en l'original)

"... el meu desig hagués estat veure unes Filipines sense frares, sense fanatisme, posseïnt la seva pròpia personalitat entre els països lliures, però sempre (subratllat en el text) espanyola".

Després d'acusar els U.S.A. de convertir l'Arxipèlag en "una altra colònia" sense cap dret, i donat que els lligams amb Espanya havien estat "desgraciadament trencats", exigeix que es faci un plebiscit, d'acord amb la tradició democràtica americana, per tal que els filipins decideixin lliurement --- llur destí. (123)

La posició de Morayta és prou clara. Però també és cert que, tant ell com molts dels homes embrancats en l'aventura antimonàstica a Filipines, eren ben conscients del perill que corria la branca de la maçoneria espanyola que encapçalaven. Perquè la mentalitat complotista no era pas nova a l'Espanya finisecular i la maçoneria coneixia millor que ningú -- els arguments dels seus irreductibles enemics, que ara, com -- mai, es llencerien de ple a la campanya antimaçònica. Arrel de les detencions i clausura del mes d'agost de 1896, el butlletí del GOE afirmava, parodiant-los:

"¡Que situación tan grave!... Los republicanos se disponen a echarse a la calle; los masones conspiran a favor del separatismo cubano; la Hispano Filipina procuraba la independencia del Archipiélago o su anexión al Mikado; y todo esto (...) cuando amenazaban los carlistas. Por supuesto, que también se proveía así a la injuriosa creencia de que alguien capaz procuraría de que no se hicieran los embarques [de tropas cap a les colonies, evocant el fet de Cabeza de San Juan] por aquellos días verificados...". (124)

Això, i encara molt més, era el que pensaven els -- professionals de l'antimaçoneria. I amb el temps, un corrent majoritària dins la pròpia maçoneria, tant filipina com espanyola, acabaria reivindicant per a l'orde l'autoria -o al --- menys una destacada intervenció- en la lluita de les colònies per la seva independència. Un cop més, una acusació era canvia da de signe i convertida en una reivindicació.

La confusió seguia perseguint la maçoneria i el tema arribava al congrés. El 1899, perdudes definitivament les colònies, la reacció política, hegemònica al Parlament, es va emprar a fons per tal d'impedir que M. Morayta no ocupés l'es cò que havia guanyat en representació dels republicans per Va lència. La dreta clerical veia en el Gran Mestre del GOE un -- responsable directe del desastre colonial, càr estaven conven çuts que la maçoneria figurava en l'origen del moviment sepa ratista tagal i era la responsable directe de la pèrdua d'a quells darrers territoris. Era una "ofensa para la Patria" -- que un "traidor" ocupés un dels escons del Parlament. Però Mo

rayta rebè el recolzament, no només dels fusionistes i altres republicans, sino també d'un considerable sector de la Cambra i conseguí ocupar l'escó a finals de juny d'aquell mateix --- any. (125)

El juny de 1899 "La Veu del Montserrat" comentava - l'afer Morayta en aquests termes:

"Els diputats admeten en els "escaños" del Congrés al Gran Orient de la maçoneria espanyola, al traydor Morayta, com fins aquí li havíem vingut dient. L'acta quedava aprovada i en Morayta diputat, però penjava encara el dictamen de la - comisió d'incompatibilitats, perquè Morayta, encara que sia - el masó gros, és catedràtic pagat per un Estat oficialment ca - tòlic, i ja cal suposar les doctrines que escamparà desde la seva càtedra... La comissió d'incompatibilitats no veié que - fossin incompatibles en Morayta catedràtic y en Morayta dipu - tat i fallà el plet a favor del francmasó". (126) En el núme - ro anterior ja s'anunciava irònicament que "un dels homes que ens daran més diversió en l'actual Congrés serà el francmasó Morayta. (...) Estem ben guarnits". (127)

Al V^è Congrés Catòlic Nacional de Burgos, en el que hi participà Polo y Peyrolón i altres reconeguts antimaçons, les diatribes contra l'orde per haver traicionat la pàtria i haver-se compromès amb els independentistes foren repetides i unànims. L'episcopat, reunit allí, va lliurar un manifest, -- signat per tots els bisbes espanyols, i adreçat al President del Consell de Ministres, el tema del qual era la maçoneria:

"La masonería nos ha arrebatado los últimos restos de nuestras antiguas grandezas; y ella, que no tiene Dios, ni Rey, ni Patria, hará que seamos pronto despojos de otros imperios..."

"Los Obispos de España protestan contra la Masonería y piden se le niegue la existencia legal y se persiga como a asociación anti-religiosa y anti-patriótica y protesta también contra el favor que le han prestado y le prestan los Gobiernos, (...) y por tanto pedimos en nombre de la Religión y de la Patria que se reforme la ley de Asociaciones de 30 de junio de 1887 y se la incluya entre las asociaciones ilícitas, (...) cualquiera que sea la forma en que se manifieste".

"Ella ha sido la causa principal de nuestros males y de nuestra deshonra y debe ser expulsada (...) de esta desventurada Nación". (...) (128)

Qui així es manifestava no era pas un grup de carlistes o integristes exaltats, sino tot l'Església espanyola qui demanava que es foragités la maçoneria i es modifiqués la Llei d'Associacions...

Entre les conclusions de l'esmentat congrés s'hi va incloure un punt addicional, sota l'epígraf "Medios de combatir la masonería". (129)

De nou el 1904 el tema de la influència maçònica en la independència de l'Arxipèlag filipí fou tractat a les Corts espanyoles.

En les sessions dels dies 26, 29 de gener i 3 de febrer, essent el president del Consell A. Maura, el Congrés -- s'ocupà de discutir la polèmica proposta feta -inoportunament- pel Ministre de Gràcia i Justícia, Sánchez Toca, de nomenar -bisbe de València al frare dominic Bernardino Nozaleda y Vi - lla. (130)

Els sectors anticlericals acusaven l'ex-arquebisbe de Manila de donar prioritat als interessos del seu orde i de Roma en detriment dels d'Espanya, donat el polèmic paper que aquest jugà arrel de la seva permanència a Manila un cop ocupat l'Arxipèlag pels ianquis. (131)

En una de les sessions, Maura resumia en poques paraules allò que s'esperava que declarés i que era comú als esquemes complotistes del clericalisme i la reacció: (...) "¿No es motivo que mediante la organización masónica contra las Ordenes religiosas se socavaba, se combatía una cosa que desde el origen (...) venía identificada con la influencia de España y con la soberanía de España? (...) ¿Por qué S. S. (es refereix a Salmerón) nos dice que fueron sólo los frailes, y no habla de la masonería, que había influido allí mucho antes -- del desastre?". (132)

En la sessió parlamentària del 3 de febrer, Maura -acusà al diputat Morayta d'haver estat cabdal o inconscient -ment compromés amb l'independentisme filipí: (...) "De modo - que según el Sr. Morayta la masonería (...) no había tenido - conexión ninguna con la insurrección ni con la organización - que había causado la sublevación de los tagalos".

"Pero Sr. Morayta, aquí tengo tres folletos escritos por D. Isabelo de los Reyes: uno se titula La revolución filipina; el otro Independencia y revolución de Filipinas, y el otro La religión del Katipunan. El primero de estos folletos lleva un prólogo encomiástico del Sr. Morayta". (133)

En referir-se a l'"Asociación Hispano Filipina", el cap del Govern es dirigeix novament a Morayta: "...lo dice en letras muy grandes, (...) la Asociación filipina que S.S. formó aquí era eminentemente nacional y no tenía fines políticos; ¡claro! como que dos renglones más abajo dice que su lema es reformas para Filipinas ..." (subratllat en el text) (134)

Per acabar de confondre i mistificar la realitat -- històrica i fent gala del mateix simplisme que llurs adversaris, mentre Morayta treia ferro a la qüestió i procurava deixar ben clar que mai havia estat partidari de la independència filipina, Eugeni Laban, Gran Mestre de la Catalana Balear, tot atacant Nozaleda afirmava el següent: "...todos los acontecimientos sucedidos en ambos hemisferios que han tendido a la liberación de los pueblos y de sus libertades, (...) librándole de las garras de jesuitismo y de las Congregaciones religiosas, (...) todos los tronos derrumbados en este y en el pasado siglo tanto en Europa como en América: en fin, --- (...) todos los hechos que han marcado la marcha progresiva de la Humanidad (...) son debidos a la Masonería...". (135)

Es probable que a Maura no li faltés raó ni argu -
ments per pensar que Morayta no deïa tota la veritat, el qual
no volia pas dir que fos aquest partidari dels independentis -
tes, com creiem haver demostrat. Hi havia moltes ganes de tro
bar culpables del desastre colonial entre la dreta espanyola,
i Morayta complia tots els requisits necessaris. ¿Havia ac -
tuat el cap del GOE conscient de que arribaria un moment en -
que la distinció entre reformisme i independentisme podia de -
saparèixer?.

L'onze de febrer de 1898 Mariano Ponce escrivia a -
Morayta des de Hong Kong, (on s'havia exiliat amb Aguinaldo,
Juan Luna (136) i altres arrel del pacte de Biac-na-Bat6), --
dient-li que la guerra havia deixat clar que no tenia altre -
objecte que "derrocar el poder de los frailes amparados a ca -
pa y espada por los gobiernos".

Sobre la Lliga filipina i el Katipunan assegurava:

"La masoneria demostró claramente su ninguna parti -
cipación en los trabajos revolucionarios y de esto puedo man -
darle datos documentados. (...) La Liga no tenia carácter se -
paratista (...) Sólo tendía a popularizar las ideas democráti -
cas y de progreso que eran como una especie de seguro contra
la deportación. (...) En cuanto a la asociación "Katipunan",
dicen que fue fundada por los mismos frailes para desacredi -
tar a la masoneria..." (137)

Potser es lícit preguntar-se si Morayta es creia -- tot el que li explicaven els caps de "La Solidaridad" i la Liga Hispano-Filipina, ja que Ponce formava part dels trenta-cinc líders de les forces independentistes que, complint l'esmen - tat pacte de Biac-na-Bató, s'haguèren d'exiliar a Hong Kong el desembre de 1897, en espera que Espanya portés a terme les re - formes i la cessió d'autonomia a què s'havia compromés en --- l'acord entre les forces d'Aguinaldo i el general F. Primo de Rivera. (138)

Pel que feia a la societat catalana, era manifest - que ni tant sols els sectors disposats a acceptar reformes -- per Cuba, no contemplaven les llunyanes i atrassades Filipi - nes amb els mateixos ulls, ni de cap manera haguessin donat - suport a reformes gaire profundes. No obstant això, i davant l'evidència que l'Arxipèlag -i la resta de l'imperi colonial- es perdia irremissiblement, la classe política catalana i la premsa (excepció feta de la clerical) no donaren mostres de proua "desesperació patriòtica". (139) El que més preocupa - va era, en tot cas, decidir on s'invertirien els capitals re - patriats i quines solucions es trobarien per donar sortida a la producció nacional, doncs si bé els interessos econòmics - catalans eren d'escassa importància a Filipines, no podem dir el mateix de Cuba, encara que la repatriació de capitals fos més fàcil que no pas la de persones. Quant a la situació crea - da pel repatriament dels frares de l'Arxipèlag, (140) les --- veus interessades en el problema haviat suggeriren un nou em - plaçament: el territori marroquí.

A finals de 1898, "El Eco Franciscano" afirmava, -- tot comentant l'obra Apostolado Seráfico en Marruecos,: "Señores políticos y cuantos de algún modo manipulais en el Estado, no olvidéis que los romanos nos enseñaron a considerar el Atlas como frontera natural de nuestra patria". (141)

El 1906, el mateix Joaquín Costa afirmava a les pàgines de la revista "España en Africa" que "los intereses de España en Marruecos son armónicos". (142)

Direm, per acabar, que encara pel febrer de 1898, - els filipins que quedaven a la Península continuaven insistin en els mateixos punts que deu anys abans. En el manifest que feren públic a Madrid, ara amb el nom de Colonia Reformista - Filipina, (143) signat per T. Arejola, M. Corominas, S. de la Cruz, M. Lorenzo d'Ayot, R. Frías, C. Gallego Labrador, V. Ilustre, P.H. Poblete, Isabelo de los Reyes, C. Rodríguez, D. Sansón i J. Vaño, seguien reivindicant per l'Arxipèlag l'apli- cació de la Constitució espanyola de 1876, la secularització de l'ensenyament, l'obligatorietat del castellà, juntament -- amb el tagal, expulsió dels ordes monàstics, secularització - dels curats, aplicació del Codi Civil i Penal vigent a la Pe- nínsula, dissol.lució de la Guàrdia Civil i creació d'un exèr- cit filipí, així com altres mesures tendents a aplicar a Fili- pines un model de colonialisme que mai hagués estat possible, perquè quedava massa allunyat del marc conceptual i les estruc- tures que conformaren l'Estat espanyol de la Restauració.

Arrel de la crisi colonial i de la repressió social que el poder conservador posà en marxa, la maçoneria es veié sotmesa, arreu l'Estat, a una profunda crisi. La majoria de lògies desaparegueren, així com el GONE de Pantoja, el qual abandonà les activitats maçòniques definitivament. (144)

Però la devallada de la maçoneria espanyola durant uns anys no va estar causada per problemes de legalitat. Les acusacions d'estar confabulats amb els independentistes filipins i cubans no prosperaren i el jutge especial Miguel López de Lera dictaminà la innocència de Morayta i el GOE al poc temps. (145) Tanmateix, l'orde va continuar sotmesa a persecució, en la que, pensem, no era aliena la pressió insistent de l'Església prop del govern, tot el qual va convèncer a la majoria de maçons que era aconsellable suspendre les activitats per un temps, fins que es calmessin els ànims, exaltats i frustrats per la derrota colonial.

En iniciar-se el segle XX, dues obediències recuperarien l'herència deixada per la maçoneria decimonònica: un renovat GOE i la Catalana Balear, que posteriorment es convertiria en la GLE. El llastre del segle XIX, però, acompanyà l'orde -com veurem- fins molts anys després.

N O T E S

1) Per Reial cèdula del 19 de gener de 1812 el Consell de Regència, prohibia la maçoneria a l'Arxipèlag. Vid. "Latomia", III, 1933, Madrid, p. 124.

2) AHNS., Llig. 250 A, exp. 3. Rufino Pascual y Torrejón fou nomenat Gran Mestre de la Gran Lògia, segons el document datat el 18 d'abril de 1876. El mes anterior el mateix Pascual havia creat el Capítol Galileo n°1, del que en seria -- President.

3) Per la història de la maçoneria a l'Arxipèlag, vegeu -- Kalaw, Teodoro M.,: La Masonería filipina, Manila, 1920; Historia esquemática de la masonería filipina, "Latomia", III, Madrid, 1933, pp. 124-134; Pardo de Tavera, T.H.,: Reseña -- histórica de Filipinas desde su descubrimiento hasta 1903, -- Manila, 1906; Utor y Fernández, J.,: Masones y ultramontanos, Manila, 1899; Frau, LL. i Arús, R.,: Diccionario Enciclopédico de la Masonería, Vol. IV, pp. 533-534; vegeu també Retana, W.E.,: Documentos políticos de actualidad, Manila, 1896. Excepte aquest darrer, tots els altres autors són maçons. -- Quan a obres actuals, vegeu l'interessant treball de Schumacher, John N.,: Philippine Masonry to 1890, "Asian Studies", Vol. IV, n°2, Quezon City, agost de 1966, pp. 328-341 i Adán Guanter, M.,: "Una logia de filipinos en Madrid: "Solidari -- dad", n°53 (1889-1895)", a La Masonería en la España del siglo XIX, Vol. II, pp. 471-479 i "La logia Ibérica n°7 y la -- independencia de Filipinas", a La masonería en la Historia -- de España, pp. 121-130.

4) Historia esquemática de la masonería filipina, pp. -- 126-127; Schumacher, John N.,: Op. Cit., p. 331.

5) Per la història de la colònia asiàtica, vegeu Molina, A.,: Historia de Filipinas, Ed. Cultura Hispánica del Inst. de Coop. Iberoamericana, 1984, 2 Vols.; Anònim,: Documentos para la historia de la administración de Filipinas, Manila,

1891; Escosura, Patricio de la, : Memoria sobre Filipinas y - Jol6, Madrid, 1882; Montero Vidal, J., : Historia general de Filipinas, Madrid, 1887-1895; vegeu també la bibliografia re copilada pel filipinista i bibliòfil Retana, W.E., : Aparato Bibliográfico de la Historia General de Filipinas, deducido de la Colección que posee en Barcelona la Cia. General de Tabacos de dichas islas, Madrid, 1906 i Boletín Oficial de la Real Academia de la Historia, Vol. I, Madrid, juny de 1907, pp. 413-426.

6) La lluita del GOE i dels nuclis filipins a la Península es centrà bàsicament en aconseguir representació parlamentària per Filipines, com ja havien tingut -per breus períodes- el 1812, 1821 i 1834. El 1891, divuit diputats signaven un manifest en demanda de representació parlamentària per la colònia filipina, entre els que hi figuren Pi i Margall, Vallès i Ribot, Puig Calzada, R.Ma. de Labra i G. Azcárate, -- "La Solidaridad", III, n°56, Madrid, 31 de maig de 1891, p. 424. Uns mesos després el GOE ordenava a totes les seves lògies que (amb signatures de profans incloses), enviessin al Congrés de Diputats còpies de l'exposició-manifest, amb la mateixa reivindicació: Boletín Oficial del GOE, IV, n°42, Madrid, 15 de gener de 1892, p. 19. Arrel del discurs de la Regent amb motiu de l'obertura de Corts, el març de 1891, podem llegir a "La Solidaridad" (organ de l'Associació Hispano-Filipina):

"Toda la prensa liberal monárquica y republicana - deplora la vaguedad del discurso que el partido conservador ha puesto en la boca de la Regente... A Cuba se (...) concede ampliación de su ley electoral; para Filipinas ni aún se piensa establecer la ley electoral. Es que Cuba amenaza y Filipinas suplica; "La Solidaridad", III, n°49, 15 de febrer de 1891, p. 349.

7) AHNS., Llig. 278 A, doc. 20 d'agost de 1889 i 15 de setembre de 1889.

8) AHNS., Llig. 277 A, doc. del 31 de gener de 1890. ---
Aquest personatge protagonitzarà després un cisma i altres -
conflictes, dels que no en sortí malparat.

9) AHNS., Llig. 271 A, doc. de la GLSI de Filipinas.

10) AHNS., Llig. 271 A, doc. del 14 de setembre de 1890.

11) AHNS., Llig. 271 A, doc. del 30 de desembre de 1890.

12) Vegeu al respecte els treballs del maçó Pardo de Tave
ra, T.H.,: Las costumbres de los tagalos en Filipinas según
el P. Plasencia, Madrid, 1892; Supersticiones de los indios
filipinos, Madrid, 1894.

13) Vegeu la Memòria enviada des de Manila al GOE per Ale
jandro Rojí Dinares, grau 33, AHNS., Llig. 277 A, doc. 6 de
novembre de 1892.

14) Ibidem.

15) Ibidem.

16) Boletín Oficial del GOE, IV, n°47, Madrid, 1 d'abril
de 1892, pp. 74-75. L'impulsor del projecte era Juan A. Lato
rre, grau 18. Dos anys abans el Gran Consell Regional filipí
va fer una emissió de bons per tal de finançar la construcció
d'un temple propi. AHNS., Llig. 277 A, doc. del 16 d'agost -
de 1890.

17) AHNS., Llig. 277 A, doc. 2 d'abril de 1894.

18) Ibidem.

19) Per la relació de tallers auspiciats per aquesta i --
les altres obediències a Filipines, vegeu Ferrer Benimeli, -
J.A.,: "Implantación de logias y distribución geográfico-his
tórica de la masonería española" a La Masonería en la España
del siglo XIX, Vol. I, pp. 74 i ss.

20) A finals de gener de 1904 Morayta (diputat pels republicans fusionistas) assegurava que el GOE no conseguí establir-hi més de setze lògies i que els maçons a Filipines mai passaren de cinc-cents. Boletín Oficial del GOE, XII, n°143, Madrid, 19 de març de 1904, p. 34. Conté la reproducció del discurs de Morayta al Parlament.

21) Díaz y Pérez, N.,: La Francmasonería en Filipinas, -- "El Noticiero Universal", 2 de setembre de 1896. Vegeu també, d'aquest autor maçó, La Francmasonería española. Ensayo histórico crítico...., Madrid, 1893-1894. Existeixen dos biografies sobre aquest personatge: Rey Velasco, F. i Barroso Dávila, A.,: Nicolás Díaz y Pérez, Dep. de Publicaciones de la - Excma. Diputación de Badajoz, col. "Quién es?" n°2, Badajoz, 1986; Poyán Rasilla, C.,: "Nicolás Díaz y Pérez, escritor y masón", a La Masonería en la España del siglo XIX, Vol. II, pp. 637-647.

22) Les dades que recull Teodoro M. Kalaw en la seva obra (que copiaria després la revista "Latomia"), són massa incompletes, ja que l'extrema movilitat i les entitats, sempre -- efímeres, fa difícil fer el seguiment de les activitats i la vida de l'orde en aquelles terres. Kalaw, Teodoro M.,: ---- Op. Cit., Manila, 1920 i Historia esquemática de la masonería filipina, pp. 124-134.

23) M.H. del Pilar, simbòlic "Kupang", era advocat; el -- 1891 era grau 31; tres anys després formava part del Consell de l'Orde del GOE, i entre altres títols honorífics ostentava el de Venerable Mestre Honorari de la lògia Lusong, de Filipines. Amb el pseudònim de "Plaridel" va publicar La frai-locracia. Vegeu també Epistolario de Marcelo H. del Pilar, - Manila, 1955-1958, 2 Vols., així com el seu expedient a ---- l'AHNS., 548/90 i els treballs ja citats de Shumacher i M. - Adán.

24) Pardo de Tavera, T.H.,: Reseña histórica de Filipinas... p. 73.

25) Aquesta associació tenia la mateixa seu que el GOE. - Fou constituïda -i legalitzada- el 12 de juliol de 1888. Boletín Oficial del GOE, VIII, n°114, Madrid, 20 de setembre - de 1896, p. 202. El 1890 exercia de secretari Dominador Gómez. El 1891, la Junta Directiva (que es renovava cada dos - anys) estava composta per M. Morayta, president; Felipe de la Corte, Antonio Balbín de Unquera i Luis Vidart, vicepresidents; secretari, Eduardo de Lete i Tresorer, J.C. de la --- Cruz. Entre els vocals hi figuren M.H. del Pilar, Manuel Labra i Mariano Ponce. El senador Manuel Merelo n'era soci --- d'honor. Editaven un butlletí. "La Solidaridad", III, n°57, 15 de juny de 1891, p. 425.

26) Les manifestacions d'espanyolisme eren comunes i repetides insistentment, tant en la premsa maçònica com en la documentació de lògies i altres organismes. Els mateixos components de les lògies filipines, algunes de les quals tenien noms com Integridad Nacional, ens forneixen d'exemples abastament. Vegeu, per exemple, el que es diu del governador de Jolós, que era maçó: "Su nombre, todos lo sabeis: se llama - Juan Arolas; su empleo, Brigadier en nuestro valiente ejército; su cargo, Gobernador del Archipiélago de Jolós; su amor, la Patria y la Masonería, (...) Quien tal es, ama y desea, - no puede menos de amar, querer y desear la unidad del territorio patrio..." AHNS., Llig. 278 A, doc. 20 d'agost de 1889.

27) Entre els republicans, era especialment negativa l'opinió que tenien dels frares en general i en particular dels - establerts a Filipines. Les obres de Luis Morote en són un - exemple: Los Frailes en España, Madrid, 1904, La moral de la derrota, Madrid, 1900, on acusa als frares de ser els responsables de la derrota a Filipines.

28) Un cert sentiment d'inferioritat presidí sempre als filipins emigrats a Europa, de manera que no desaprovaven ocasió de publicar a "La Solidaridad" la llicenciatura d'algun d'ells o qualsevol altra mèrit "homologable" als europeus. Vegeu, a tall d'exemple, la nota que aquesta publica -

ció inserí al número 12 (31 de juny de 1889, p. 129) on es diu que "la frente del filipino puede levantarse erguida" -- arrel del premi que a l'exposició Internacional de París li fou concedida a R. H. Pardo de Tavera.

29) Segons es despren de les definicions i els continguts polítics de "La Solidaridad", a Madrid hi coexisteixen tres corrents: el zorrillisme, el republicanisme centralista de Salmerón i el possibilisme. Quan al nucli barceloní, encara que López Jaena i Mir Deas pertanyien al partit republicà -- progressista, hi ha plena identitat --es diu-- amb l'ideari -- dels federals de Vallès i Ribot. "La Solidaridad", III, n°56, Madrid, 31 de maig de 1891, p. 424 i n°58, 30 de juny de --- 1891, p. 448.

30) "La Solidaridad", I, n°2, Barcelona, 28 de febrer de 1889, p. 11. "Lo Catalanista", era un diari de Sabadell es -- crit en català que es publicà entre 1887 i 1895. Els seus -- col.laboradors procedien de la Unió Catalanista i posteriorment s'integraren en la Lliga de Catalunya, com Puig i Cadafalch, Prat de la Riba o Domenech i Muntaner.

31) "La Solidaridad" tenia com a divisa: "Reformas para Filipinas" i prometia fer-se ressò de tot allò que afectés a les colònies, especialment de Filipines.

32) AHNS., Llig. 620 A, exp. 14, doc. de la lògia Revolució. Confer. amb el treball de John N. Schumacher. He d'agrair a J.A. Benimeli que em facilités els treballs de Schumacher.

33) Ibidem.

34) Ibidem.

35) Vid. "La Concordia", III, n°19-20, abril-maig de 1890, p. 150. La revista --aleshores orga oficiós del GOE a Barcelo-- na-- surt al pas de les acusacions fetes en una circular sig-

nada per tres nom simbòlics: "Atila", "Aníbal" i "Aristóphanes", que no tenien altre objecte que injuriar el GOE i M. - Morayta.

36) "La Concordia", II, n°12, juliol de 1889, p. 96. No més sis d'aquestes lògies pertanyien al GOE; les restants -- formaven part del GODE, GONE i de la Regional Catalana.

37) "La Concordia", II, n°12, juliol de 1889, p. 95. Una nota al respecte fou inclosa al Boletín Oficial del GOE, alabament els treballs de la Revolución, el mateix mes de juliol.

38) "La Solidaridad", I, n°6, 39 d'abril de 1889, pp. --- 57-58.

39) Dos anys després, el quinzenari dels filipins calificaven d'ineptes, tant Weyler com "la mayor parte de los funcionarios a sus órdenes. Como gobernantes tienen esos señores unos cuantos defectos, entre los que figuran la falta de rectitud, de tacto, de discreción, de cultura y de otras cosas muchos de ellos". "La Solidaridad", III, n°52, 31 de --- març de 1891, p. 369.

40) "La Publicidad", 26 de gener de 1889. Emili Junoy, -- que seria iniciat el 1892, hi col.laborava amb assiduïtat i tenia estretes relacions amb els maçons filipins i Morayta.

41) Boletín Oficial del GOE, n°21, Madrid, 20 d'agost de 1890.

42) AHNS., Llig. 616 A, exp. 1.

43) "La Solidaridad", I, n°21, Madrid, 15 de desembre de 1889.

44) Mariano Ponce va retornar a Filipines poc abans d'iniciar-se la insurrecció independentista. El 1893 era grau 31 i representava la lògia filipina Lusong n°185 a la Gran As -

semblea del GOE. El 1914 el trobem afiliat a la Sinnucuan -- n°272, de Manila, sota l'obediència del GOE. AHNS., Llig. -- 277 A, doc. de la lògia Solidaridad; Boletín Oficial del GOE, XXI, n°265, Madrid, 29 de maig de 1914; AHNS., exp. 647/58. T.M.Kalaw -autor maçó- ha recopilat i publicat les seves Cartas sobre la Revolución 1897-1900, Manila, 1932.

45) "La Solidaridad", II, n°24, Madrid, 1 de febrer de -- 1890, p. 27.

46) "La Concordia", II, n°16, novembre de 1889, pp. 125-126.

47) "La Solidaridad", I, n°3, Barcelona, 15 de març de -- 1889, p. 23; n°22, 31 de desembre de 1889, pp. 252-254.

48) "La Solidaridad", n°6, 30 d'abril de 1889, pp. 57-58; n°7, 15 de maig de 1889, pp. 72-73.

49) "La Solidaridad", II, n°54, 30 d'abril de 1891. Als arguments del conservador Fabié, (ministre d'Ultramar que -- substituí Becerra) segons els quals la majoria del sucre filipí era adquirit per la Gran Bretanya, els redactors de la revista puntualitzen que de les 222.000 tones exportades, -- 150.000 van als EEUU i només 50.000 a Gran Bretanya: "La Solidaridad", n°54, 30 de setembre de 1891, p. 523. L'any anterior G. López Jaena escrivia a "La Publicidad": "¡Pobre Filipinas!: (...) Fabié en Ultramar, Martínez Campos en el Gobierno General del Archipiélago... Con los conservadores Filipinas de luto, los clericales de jolgorio". "La Publicidad", 16 de juliol de 1890, p. 1. Feia pocs dies que Cánovas havia retornar al poder.

50) "La Solidaridad", I, n°8, Barcelona, 31 de maig de -- 1889, p. 85.

51) "La Solidaridad", I, n°3, 15 de març de 1889, p. 26.

52) "Son rudamente combatidas por la intolerancia reaccionaria las reformas que el Sr. Becerra proyecta para ensanchar en Filipinas el horizonte de la instrucción pública. -- (...) Y no se crea que (...) tienden a menoscabar los derechos del monaquismo docente, no; (...) las reformas del Sr. Becerra no rebasan los límites del campo pedagógico, y con todo, va haciéndose notable el esfuerzo por fracasar tales reformas". L'article està signat per del Pilar. "La Solidaridad", I, n°18, 31 d'octubre de 1889, p. 202.

53) "La Solidaridad", I, n°3, 15 de març de 1889, p. 31.

54) "La Solidaridad", I, n°18, 31 d'octubre de 1889, pp. 201-202.

55) Segons l'Encyclopedia of the Philippines, López Jaena, simbòlic "Bolívar", va ser iniciat a la lògia Porvenir, de Madrid, el 1882. Citat per Schumacher, John N.,: Op. Cit., p. 332.

56) A les eleccions de febrer de 1891, López Jaena va --- exercir de Vicepresident de la Comissió electoral pel partit Republicà Progressista (1° districte). "La Solidaridad", III, n°48, 31 de gener de 1891, p. 324.

57) Sebastião Magalhaes Lima (1850-1928). Era aleshores Gran Mestre del Gran Orden Lusitano Unido. Va recollir i publicar els apunts d'història de la classe obrera de J.B. Sa las Antòn.

Al banquet, que es va celebrar al restaurant Continental, de Barcelona, hi va assistir la maçoneria en ple, a més de representants de la premsa d'aquesta ciutat i de Madrid. Vid. "La Publicidad", Barcelona, 3 d'octubre de 1890, p. 2.

58) "La Solidaridad", I, n°6, 30 d'abril de 1889, p. 68. L'ocasió fou aprofitada per exposar les demandes de reformes de què ja hem parlat.

59) El 1897, un dels socis de l'Ateneu Barcelonès, que havia residit dotze anys a Filipines, es pronunciava -quan als aspectes econòmics i les possibilitats de benefici per Catalunya en aquest camp- en els mateixos termes que ho havia fet López Jaena. Diferia però, en la qüestió política, ja que defensava, amb arguments reaccionaris i racistes, la imprescindible permanència dels frares a la colònia oceànica. El que havia de fer el ministeri d'Ultramar -afirma- era potenciar l'explotació racional de Filipines i abandonar aquell "afán de liberalizarlo todo". Alvarez de Mesa, A.,: Conferencias dadas en el Ateneo Barcelonés.... La Insurrección Filipina y Algo sobre Filipinas, Imp. de Henrich y Cia., Barcelona, 1897.

60) Devant la hipotètica pèrdua de Cuba, uns anys abans -ja exposaren les seves idees algunes veus previsoros. El 1880 a l'Ateneu Lliure de Catalunya es va debatre la possibilitat de perdre Cuba i el perjudici -econòmic- que això podia suposar per Catalunya. Un dels que hi intervingueren, de nom Casases, apuntà que encara quedaria Filipines, que podien ser per Espanya, "y por tanto para Cataluña, lo que es el Indostán para Inglaterra". "El Parthenon", II, n°10, Barcelona, 15 de març de 1880, p. 159.

61) López Jaena, G.,: "Filipinas en la Exposición Universal de Barcelona", a Ciclo de conferencias editado con motivo de la Exposición Universal de 1888, Barcelona, 1888, pp. 233-254.

62) D'un dels seus parlaments s'en feu ressò "La Solidaridad", III, n°55, 15 de maig de 1891, p. 397.

63) Balaguer, Víctor,: Islas Filipinas. Memoria, Madrid, 1895, p. 80. Segons aquesta Memòria, a Filipines no existien problemes de cap tipus. Balaguer havia estat ministre d'Ultramar amb el regnat d'Amadeu I i el 1886 per segona vegada. Estava adscrit al GODE, del que era Inspector General el 1883 i també membre del Sobirà Consell de l'Orde.

64) AHNS., Sec. Maçoneria, Llig. 277 A.

65) D'aquesta opinió era també "La Veu del Montserrat", que el 1879 afirmava que l'acció dels ordes religiosos era - "molt més important del que sembla a primera vista, puix que la fe ardent i pura per elles mantinguda és la millor garantia que es coneix per la conservació de l'espirit nacional, la qual cosa pot comprovar-se magníficament a les illes Filipines, on s'han conservat los frares". II, n°36, 18 d'octu - bre de 1879, pp. 141-142.

66) Herrero, F.G.,: Frutos que pueden dar las reformas en Filipinas, Madrid, 1871, pp. 7 i ss.

67) "La Veu del Montserrat", II, n°40, 15 de novembre de 1879, pp. 157-158.

68) La presència i proximitat de Xina, així com el fet -- que Hong Kong fos una de les més importants bases utilitza - des pels independentistes i també que el Japó es senyalés -- pels reformistes filipins com a model de modernització asià - tica, alimentaren en aquells sectors el temor i rebuig a tots els signes d'orientalització a les Filipines. D'aquests argu - ments s'en fa ressò "La Solidaridad", III, n°61, 15 d'agost de 1891, p. 486.

69) Vegem el que deia el quinzenari del nucli filipí: --- "Los PP. de la Compañía de Jesús no toman parte activa en es - ta campaña; [contra Rizal, la maçoneria, etc.] y por su par - te tratan de mejorar el desarrollo pedagógico del país esta - bleciendo en la Escuela Normal una academia de Profesores - que en el día de mañana ensanchará el horizonte del professo - rado". "La Solidaridad", I, n°7, Barcelona, 15 de maig de -- 1889, p. 74. En un article signat per F. Blumentritt, es diu dels jesuïtes que "en la era contemporánea son los únicos -- que tienen el justo derecho a la gratitud filipina". Tot se - guit afirma l'autor que ningú acusa la Companyia de Jesús -- d'afavorir les idees independentistes, "sólo porque profesan

ideas liberales y desean reformas asimiladoras. Seguramente el jesuita no será partidario del liberalismo, pero tampoco teme la ilustración del filipino, porque él mismo es un hombre ilustrado". "La Solidaridad", III, n°54, 30 d'abril de 1891, p. 393.

70) "La Defensa", V, n°21, 23 de maig de 1896, p. 168. -- Tot això fou publicat a la premsa clerical del país i també al "Correo" i "El Imparcial" de Madrid.

71) Las Filipinas se pierden, "La Defensa", III, n°6, 9 de febrer de 1889, pp. 63-65.

72) García Barzanallana, Manuel, La masonización de Filipinas, Rizal i su obra, Barcelona, 1897. Barzanallana (Madrid, 1797-1892) havia estat ministre d'Hisenda els anys --- 1857-1864 i 1866, a més de President de l'Acadèmia de Ciències Morals i Polítiques.

73) Per "Mauricio", Moret era maçó, Primo de Rivera massa débil i R. Blanco, també maçó; "Pero aún hay más", afirma -- Creus: "No pesa solamente sobre el Oriente Español la masonización del elemento tagalo, condición "sine qua non" para la vida del Katipunán. Entre otros cargos que pueden hacerse a dicho Oriente, figura el de admitir en sus primeros puestos a los prohombres del separatismo filipino, estableciéndose entre este y aquél corrientes de innegable relación". La Gran Traición, pp. 76-80.

74) Foradada, Francisco, : La Soberanía de España en Filipinas, Barcelona, 1897, p. 176.

75) "El Eco Franciscano", XV, Santiago de Compostela, octubre de 1896, pp. 331-332. En un altre número de la revista es reproduïx una poesia escrita per Lleó XIII contra la maçoneria, el 1898, amb motiu --segons consta al peu de la mateixa-- d'haver llegit l'obra de Mons. A.J. Fava, : Le Secret de la Franc-maçonnerie. Comença amb aquestes paraules:

"Miradla: del averno aborto aleve
 La cohorte levántase enemiga,
 Y en furores ardientes se fatiga
 Y la fiera cerviz altiva mueve.
 Contra Dios agitarse la hemos visto,
 Contra su gloria suma se levanta;
 Queriendo vulnerar la Iglesia santa
 Esposa beditíssima de Cristo". (...)

76) "La Defensa", X, n°48, 28 de novembre de 1896, p. 391.

77) Op. Cit., p. 392

78) "La Defensa", X, n°45, Vilanova i la Geltrú, 7 de novembre de 1896, p. 369.

79) "La Defensa", XII, n°20, 21 de maig de 1898, p. 153.
 Més endavant afegia la Pastoral: "Terrible y elocuentíssima reprimenda a Moret y a todos los gobiernos de la Restauración..." Per la defensa dels frares a Filipines vegeune un exemple a Anònim, : Vindicación de las Ordenes religiosas de Filipinas groseramente calumniadas por la Masonería, Madrid, 1898.

80) "La Defensa", IX, n°25, maig de 1895, p. 177.

81) "La Defensa", XII, n°22, 4 de juny de 1898, pp. 167-168.

82) Al Congrés antimaçònic de Trento, celebrat -com hem vist- aquell mateix any, el canonge Collell i altres oradors varen parlar del conflicte cubà i filipí, en els que -es diu- la maçoneria havia pres les armes contra Espanya. Boletín -- Oficial Eclesiástico del Obispado de Barcelona, n°1174, 26 - de novembre de 1896, p. 309.

83) "La Solidaridad", I, n°5, 15 d'abril de 1889, p. 83.
 Per la història de l'educació a Filipines vegeu Bazoco, Ever

gisto, : History of the Education in the Philippines (spanish period 1565-1898), Universidad Santo Tomás, Manila, 1953.

84) "La Solidaridad", I, n°8, Barcelona, 31 de maig de -- 1889, p. 83.

85) Op. Cit., pp. 84-85. Rizal fou representat per la literatura complotista com una víctima de les societats secretes, en particular de la maçoneria. Tant Barzanallana, com Creus i Corominas i altres, posaren un especial ènfasi en recordar a llurs lectors que l'autor de "Noli Tangere" (com -- també M.H. del Pilar) moriren abraçant la religió catòlica. De fet, la conversió no fou tal perquè cap dels dos deixaren mai de ser creients. Vegeu García Barzanallana, M., : Op.Cit., pp. 31-40.

86) El 23 de desembre de l'any anterior, l'esmentada entitat va retre un homenatge a M. Becerra, en el que Morayta -- afirmà que, gràcies al seu pas pel ministeri d'Ultramar, --- "por primera vez Filipinas oyó hablar el lenguaje de la democracia, (...) y de tal suerte resolvió una tras otra las --- cuestiones que habíamos declarado programa de la Asociación Filipina, que nosotros (...) dijimos alguna vez en nuestros entusiasmos: ¡No parece sino que la A.H.F. está en el ministerio de Ultramar!". I continuà més endavant: "...venga el - partido liberal con ese credo, (...) sepa que la A.H.F. está a las órdenes de aquél partido, dispuesta a marchar a la van guardia para lograr que tengan las Islas Filipinas representación en Cortes". En finalitzar l'acte es brindà per Becerra i el partit liberal. "La Solidaridad", III, n°47, 15 de - gener de 1891, pp. 305-308. "La Solidaridad", III, n°58, Madrid, 30 de juny de 1891, pp. 437-439.

87) "La Solidaridad", III, n°56, 31 de maig de 1891, p. - 424.

88) "La Solidaridad", III, n°55, 15 de maig de 1891, --- p. 397.

89) Sobre aquest particular afirma Pardo de Tavera, el -- 1903, quan ja no cal dissimular cap compromís amb l'insurreccionalisme: "Los frailes y los españoles supusieron más tarde que la masonería hizo la revolución, pero fue un error, - porque para nada intervinieron los masones en el movimiento revolucionario, llevado a cabo únicamente por los miembros - del Katipunan, bajo la activa y hábil dirección de Andrés Bónifacio". Op. Cit., p. 74. El 1891 Pardo de Tavera va ser empresonat: "La Solidaridad", III, n°67, 15 de novembre de --- 1891, p. 549.

90) Adán Guanter, M.,: Op. Cit., p. 479. Segons que afirma "Mauricio", "La Solidaridad" va deixar-se de publicar a Madrid el 1895: Op. Cit., p. 81.

91) Boletín Oficial del GOE, XII, n°142, Madrid, 21 de febrer de 1904, p. 15.

92) Bo i Singla, I.,: Op. Cit., pp. 150-151. Quan Polavieja fou enviat a Filipines, I. de los Reyes va ser empresonat i posteriorment indultat per Primo de Rivera, el 17 de maig de 1897. Detingut novament per atacar el clergat regular, va ser deportat a Espanya i empresonat a Montjuïc. El seu consell de guerra va ser sobreseït, encara que no va ser posat en llibertat fins després de la guerra. Vegeu la correspondència de F. Blumentritt amb V. Balaguer, AVB., 397/7; ---- 416/61; 416/70. I. de los Reyes era membre de la Imperial i Reial Societat Geogràfica de Viena. Vegeu la seva obra La región antigua de los filipinos, Manila, 1909.

93) Blumentritt era etnòleg, residia a Austria i pertanyia a la Imperial i Reial Societat Geogràfica de Viena, com Isabelo de los Reyes. Durant l'època en que V. Balaguer va ser ministre d'Ultramar sota el gabinet de Sagasta (1886), va - mantenir força relació epistolar amb aquest, a fi de que --- s'assabentés de la situació real en què estava la colònia -- oriental. Blumentritt li enviava "La Solidaridad", dient-li que el que allí s'escribia no li explicaven mai al govern --

del que formava part. A Blumentritt s'el va acusar de ser un agent de Bismarck, el qual ho negà repetidament, doncs rei - vindicava fins i tot l'espanyolitat de Borneo i les Caroli - nes. AVB., 383/64; 387/2; 387/6 i 390/85.

94) AVB., Correspondència, 391/7; 416/61 i 416/70. La --- reacció filipina i peninsular acusava Blumentritt d'afavorir els independentistes filipins.

95) AVB., 421 i 422/10.

96) "La Defensa", XII, n°50, 17 de desembre de 1898, pp. 391-392.

97) Vegeu sobre el tema Herrero y Sampedro, A.,: Nuestra prisión en poder de los revolucionarios filipinos, Manila, - 1900 i Durán, Joaquín D.,: (frare agustí) Episodios de la -- Revolución Filipina, Manila, 1900. Aquest autor afirma, com tots els religiosos, que el Katipunan és fill de la maçone - ria. L'obra inclou una relació dels frares fets presoners -- pels independentistes (pp. 276-280); vegeu també Sans Puig, J. Ma.,: La independència de Filipinas, "Historia y Vida", - n°190, gener de 1984, pp. 44-63.

98) "Diario Catalán", 29 de gener de 1899, p. 1.

99) Los prisioneros de los tagalos. Súplica al señor Morayta, "Diario Catalán", IX, 20 de febrer de 1899, p. 1. Senyalem que Utor Fernández dirigia un diari subtitulat "demo - crático". El ler. d'agost de 1900, "El Progreso", de Manila, demanava que s'expulsés els ordes religiosos de Filipines i que els bisbes no fossin frares, com fins aleshores havia suc - ceït. El setembre de l'any anterior, el diari catòlic "Liber - tad", també de Manila, es feia ressò de les condemnes a la - maçoneria pronunciades al Vè. Congrés Catòlic Nacional de Bur - gos i la carta del bisbe de Màlaga (22 de juliol de 1899) al Consell de Ministres contra Morayta i la maçoneria: "Libertas" n°69, Manila, 28 i 29 de setembre de 1899, p. 1. El conflic -

te Església-maçoneria continuava manifestant-se en la nova etapa de la història filipina.

100) Pardo de Tavera, T.H.,: Op. Cit., p. 74. Aquest autor era jurista i membre de la Comissió Taft, designada per Mac Kinley el 1900, que reformà l'ensenyament, els codis i resolució un contenciós amb la Santa Seu sobre les propietats de l'Església. Aquesta obra va ser publicada a instàncies del general nordamericà J.P. Sanger, però va quedar ben clar -puntualitza l'autor- "que no estaria sujeto a ninguna censura y que su memoria vería la luz sin modificación". -- (pp. 3-4).

101) Boletín Oficial del GOE, IX, n°115, Madrid, 10 de març de 1901, p. 3.

102) Boletín Oficial del GOE, XII, n°144, Madrid, 19 d'abril de 1904, pp. 66, 67 i 69.

103) AHNS., Exp. d'A. Barcia, 196 A, 1.

104) Boletín Oficial del GOE, XVI, n°194, Madrid, 27 de juny de 1908, p. 102.

105) Boletín Oficial del GOE, XXV, n°303, Madrid, 31 de juliol de 1917, p. 119.

106) AHNS., Exp. pers. d'A. Barcia.

107) La independència de Filipines, Boletín Oficial del Supremo Consejo del Grado 33, XXXII, n°380, Madrid, 1924, pp. 11-12.

108) El 1908 hi havia a Filipines set-cents maçons afiliats a lògies auspiciades pel GOE, repartits en deu lògies simbòliques, un triangle i un capítol, entitats controlades per la Gran Logia Regional de Filipinas. El 1913 el nombre d'entitats i de maçons era superior. Boletín Oficial del GOE, XVI,

nº194, 27 de juny de 1908, p. 102 i XXI, nº253, 30 de maig de 1913. Vegeu també AHNS., Llig. 282 A, 291 A i l'expedient personal d'Augusto Barcia, entre altres.

109) "Porque el general Blanco, que tantas contemplaciones ha tenido en todas épocas con los hermanos del mandil, ha de ser muy violento obrar con energía y castigar con dureza.... Casas, J.B.,: Op. Cit., p. 478. "Mauricio" era més directe, doncs li preguntava al general Blanco si era cert que estava afiliat a la maçoneria i si el seu nom simbòlic era "Jesucrist": La Gran Traición, P. 89 n.

110) Referit per "Mauricio", Op. Cit., p. 74.

111) Segons Pardo de Tavera, com altres autors, el Katipunan va prendre de la maçoneria "mucho simbolismo de sus procedimientos y de su organización", però res tenia a veure amb l'orde. Op. Cit., p. 74. Vegeu també Historia esquemática....., p. 131.

112) Sobre la guerra filipina vegeu, a més de les obres citades, Sastrón, M.,: La insurrección en Filipinas y guerra Hispano-Americana en el Archipiélago, Madrid, 1901, (2na. part de l'obra que es centra en l'evolució del conflicte entre 1897 i 1899).

113) Boletín Oficial del GOE, VIII, nº114, Madrid, 20 de setembre de 1896, pp. 201-203.

114) La seu del Gran Orient Nacional de España era al carrer Libertad, nº27 de Madrid. Poc després d'aquest incident ambdós foren posats en llibertat, al igual que els empresonats del Gran Orient Espanyol.

115) El taller va ser reconstituït el 1910, sota el GOE, que ja l'auspiciava en l'etapa anterior. AHNS., Mas., Llig. 761 A, exp. 13, doc. del 3 de febrer de 1910.

116) AGLDF., doc. de la lògia Amis du Devoir n°285.

117) Per la legalització d'aquestes obediències, vegeu Hidalgo Nieto, V.,: "Masonería i libertad de asociación", a La Masonería en la España del siglo XIX, Vol. II, pp. 409-424.

118) Boletín Oficial del GOE, VIII, n°114, Madrid, 20 de setembre de 1896, p. 203.

119) Op. Cit., p. 204.

120) Op. Cit., p. 206.

121) "Diario de Barcelona", Barcelona, 16 d'octubre de -- 1896.

122) El que fou Gran Secretari del GODE, Juan Utor Fernández, dirigia, el 1899, el diari "La Patria", de Manila, que, tot propiciant la reconciliació amb els USA, qualificaven --- d'"amantísimos hermanos" a Aguinaldo, Mabini, Gonzaga, Paterno, Flores y (...) cuantos pelean por la independencia de la patria". "La Patria", n°1, Manila, 16 de setembre de 1899 i n°2, 18 de setembre de 1899. El periòdic es subtitula "Dia - rio Democrático". Utor va fundar, entrat el segle XX, una -- "Lògia Mare" anomenada Primera Luz Oceánica, amb ramifica- - cions a Luzón, Nueva Cáceres i altres indrets de l'Arxipèlag: Historia esquemática de la masonería filipina, P. 132.

123) AGHO., La Haia, Sec. Spanje, doc. N.1.01. La guerra s'acabà amb la derrota dels tagals i la captura d'Aguinaldo. Els filipins votaren per primera vegada el 1907, en la que -- fou elegida la Assemblée Filipina, composta de vuitanta mem bres, dins un marc de certa autonomia concedida pels USA. El país va conquerir la independència el 1946.

124) Boletín Oficial del GOE. VIII, n°114, Madrid, 20 de setembre de 1896, p. 208.

125) Pel seguiment del conflicte suscitat a les Corts vegeu especialment "La Publicidad" de Barcelona, dels dies 12, 14 i 17 de juny de 1899. A Morayta el recolzava Romero Robledo, Sagasta i Maura, malgrat les crítiques que aquest darrer li va fer.

126) "La Veu del Montserrat", XXII, n°24, Vic, 17 de juny de 1899, pp. 191-192.

127) "La Veu del Montserrat", n°23, 19 de juny de 1899, p. 184.

128) Crónica del V Congreso Católico Nacional Español, -- Burgos, 1899, pp. 652-662.

129) Op. Cit., pp. 628-629. El tema desrrotllat per Polo y Peyrolón va ser La Masoneria española, (pp. 237-262) en el que preten demostrar, basant-se en Tirado y Rojas i l'autor de La Gran Traición, que el Katipunán era el braç armat de la maçoneria a Filipines.

130) La premsa espanyola se'n feu prou ressò de l'anomenada "Cuestión Nozaleda". Per la seva banda, el butlletí de la Catalana Balear, en un article signat per Eugeni Labán, assegurava que les Filipines es perderen per culpa dels frares: Nozaleda y los frailes ante España, Boletín Oficial de la -- GLSRCB, IV, n°32, gener de 1904, pp. 3 i 4; Boletín Oficial del GOE, XII, n°141, 15 de gener de 1904, p. 12. Nozaleda va estar un personatge controvertit. El 1891, essent arquebisbe de Manila, no va donar autorització eclesiàstica al frare José Rodríguez perquè publicqués un libel contra Rizal i la seva obra Noli me Tangere. "La Solidaridad", III, n°53, 15 --- d'abril de 1891, pp. 374-375.

131) Les actes de les sessions dedicades a la qüestió Nozaleda foren parcialment editades (a càrrec de la majoria -- del Congrés) i profusament distribuïdes: La cuestión Nozaleda ante las Cortes. Discurso del Excmo. Sr. D. Antonio Maura. Presidente del Consejo de Ministros, Madrid, 1904.

132) Op. Cit., p. 56.

133) Quan el 1901 Aguinaldo va ser fet presoner pels nordamericans, I. de los Reyes, que estava a Madrid amb Arējola, declarava a "La Publicidad" que sorgiria un altre cap, ja -- que els tagals eren anti-ianquis i aspiraven a la independència. "La Publicidad", 30 de març de 1901.

134) La cuestión Nozaleda ante las Cortes. Discurso....., pp. 74-76. Les paraules de Maura provocaren la vehement reacció dels diputats Lletget, Junoy i del propi Morayta, essent aplacats per la majoria conservadora de la Cambra.

135) La masonería en el Congreso. Boletín Oficial de la - GLSR Catalana Balear, IV, n°32, Barcelona, gener de 1904, p. 7.

136) Juan Luna Novicio (1857-1899) era un conegut pintor de l'època; una de les seves obres es va popularitzar ràpidament: "Spoliarium", molt elogiada per la revista "Acracia", (I, n°2, febrer de 1886, pp. 15-16) en motiu d'èsser exposada a Barcelona. Luna, que signava amb el pseudònim de "Taga-Ilog", estava afiliat a la lògia La Solidaridad, de Madrid i era també redactor de la revista del mateix nom. A París va assassinar la seva dona i la seva sogra, mogut per gelosia. El tribunal, però, l'absolguè i, en retornar a Madrid, la lògia li va retre un homenatge al que hi assistiren dos cents germans. Va morir a Hong Kong. Vegeu Adán Guanter, M.,: Op. Cit., p. 476 i Boletín Oficial del GOE, V, n°67, Madrid, 15 de febrer de 1893, pp. 31-32 i n°68, 15 de març de 1893; --- "Barcelona Masónica", II, n°3, febrer de 1893, p. 12. Pel -- conflicte entre Luna i Mir Deas, vegeu "Suplemento n°21" de "La Solidaridad", I, n°2, Madrid, 15 de desembre de 1889. -- Poc abans de marxar a l'exili, va escriure una carta a Pardo de Tavera (19 de gener de 1897) dient-li que ja s'havia re -- conciliat amb Déu i també volia fer-ho amb els homes; per -- això li demanava perdó "por las tristísimas desventuras ocurridas en otro tiempo entre ambas familias...". AHNS., exp. 1247/115.

137) Ponce, Mariano, : Cartas sobre la Revolución 1897-1900, publicades sota la direcció de T.M. Kalaw, Manila, 1932. En el pròleg Kalaw es refereix al paper de nexa entre Rizal i del Pilar que va desempènyar Ponce: "Sin Ponce hubiera faltado la conexión, la vista a la posteridad".

138) Pardo de Tavera, T.H., : Op. Cit., pp. 74-75.

139) "El Diario Catalán", 29 de febrer de 1899.

140) Segons que afirma una notícia enviada des de l'Argentina i publicada, amb comentaris sorneguers, pel Butlletí -- Oficial de la GLSRCB, els maçons d'aquella república estaven alarmats en veure l'afluència immigratòria de frares procedents de Filipines. Boletín Oficial de la GLSRCB, II, n°14, abril de 1901, pp. 10-11 i n°16, setembre de 1901, pp. 9-10.

141) "El Eco Franciscano", Vol. XV, n°177, 1 de febrer de 1899, pp. 412-413.

142) Costa, Joaquín, : Suplemento n°9 de la revista "España en Africa", Madrid-Barcelona, 15 de gener de 1906.

143) A la Nación. Manifiesto-Programa de la Colonia Filipina Reformista residente en Madrid, Madrid, 1898.

144) AHNS., Llig. 755 A, exp. 11, doc. del 10 de desembre de 1896. El 1904, en ocasió de la inauguració del monument a Rizal erigit a Manila, al butlletí del GOE es glosava el màrtir filipí en aquests termes:

"La Masonería española, amante de España (...) amó, honró y admiró a Rizal; porque sabía que él, el eterno perseguido, era un español, amante de las glorias patrias, identificado con la Orden masónica; y que si en distinto campo era llamado a luchar, no lucharía más que por lo que lucha la Orden aquí y en todos los ámbitos de la tierra; por la igualdad entre todos los individuos de todas las razas y clases; (...) por la libertad (...) y por la fraternidad...". Bole-

tín Oficial del GOE, XII, n°144, Madrid, 19 d'abril de 1904,
p. 69.

145) AHNS., Llig. 755 A, exp. 11, doc. del 10 de desembre
de 1896.

C A P Í T O L O XI

LES LÒGIES. (1869-1900).

Lògies de Barcelona ciutat.

Almogàvers, 1886 n°7, GLSRC; 1906 n°10, GLSRC.

En tenim notícia a partir de 1886 i és una de les fundadores de la GLSRC. Amb anterioritat havia estat sota el GOLU; C. Litrán formava part d'aquest taller. Segons que --- afirma el Venerable de la Obreros, F. Perpiñá, el 1892 l'Almogàvers, juntament amb la Redención, varen intentar de crear un moviment encaminat a què totes les lògies del país s'independitzessin dels Grans Orientes. A partir de 1894-1895 no -- se'n tenen més referències, fins que és creada una nova lògia amb el mateix nom, però castellanitzat: Almogávares, instalada a Gràcia el 1906. El 1914 varen pertànyer a l'anomenada GLE del Rite Nacional Espanyol.

Amigos de la Justicia, 1880 n°208, GODE; 1883 n°97, GODE.

Fundada el 1880 sota els auspicis del GODE i forma va part del Montepío Cadena de Unión. A partir de 1884-1885 es perden les referències. Tenia el temple al carrer Dufort, n°1, 1ra, on també hi treballaven altres tallers.

Amis du Devoir n°285, Gran Lògia de França.

Composada completament de francesos (deu el 1888), la majoria d'ells comerciants, tècnics o personal consular; va ser fundada el juliol de 1887, sota la veneratura de Philippe Kùpfer. En els seus primers documents adreçats a la --- GLDF ja esmenten que a Espanya no hi ha cap potència maçònica seriosa i que la majoria de lògies fan política i no pas maçoneria. El 1892 comptaven amb un capítol i el quadre del taller era de vint-i-un membres. Aquesta entitat vivia bastant al marge de la maçoneria catalana, però va participar a algunes assemblees de lògies, com la del 1890, i el 1892 va enviar un representant al Congrés Lliurepensador de Madrid. El febrer de 1897 notificava a la GLDF que dissolia la lògia a causa de la persecució a que estava sotmesa l'orde arrel de la guerra filipina. Al segle XX es va fundar una nova lògia de filiació i components francesos a Barcelona, l'Eleusis, - també sota la GLDF.

Amor n°54, GONE.

Fundada el 1873 per membres de la Lealtad; va canviar de nom per poc temps, escollint el d'Hijos de Hiram, per passar tot seguit a denominar-se Moralidad. De vida efímera.

Avant, 1880 n°149, GOLU; 1886 n°11, GLSRC,

Creada el 1880 per R. Arús, però instal·lada oficialment el 12 de març de 1881, sota el GOLU. P. Pascual Tobella, Llorenç Frau, J.B. Salas Antón i altres destacats maçons del país en varen estar afiliats. El 1890 va absorbir la Creación i la Luz de la Verdad i el 1893 formaven part de l'Assemblea de Lògies confederades. Ha estat una de les fundadores de la GLSRC i va desaparèixer abans de 1896.

Barcelona, 1889 n°79, GONE-R; 1893 n°79, GOI.

Constituida el 1r de desembre de 1889 sota el GONE de Ros, per passar al GOI en constituir-se aquest. Desapareix a finals de 1893. Al segle XX es constitueix una altra lògia amb aquest nom.

Barchinona

No se li coneixen activitats. Citada per R. Arús a la seva documentació maçònica particular.

Barcino n°?, 1874.

Estava en activitat el 1874, pròxima al GOLU, però sembla ser que es va dissoldre i posteriorment alguns dels seus membres varen fundar-ne una altra amb el nom de Barcelona, uns quans anys després.

Capítol Barcino, 1882 n°47, GODE; 1887 n°?, GONE-P.

Entitat pertanyent al GODE, fundada el 1882, que aplegava als membres dels tallers d'aquesta obediència amb graus capitulars. Al final de la seva existència (1888-1889), una part dels components varen passar al GONE de Pantoja i la resta al Capítol Integridad, del GOE. Entre 1922 i 1936 va haver un capítol a Barcelona amb el mateix nom.

Caballeros Templarios n°109, GOI.

Només sabem que el 1894 estava sota el GOI i formada per vint germans. Varen participar, amb altres tallers, en un homenatge a Pestalozzi.

Cadena de Unión n°27, GCGI-GLSE.

Una de les poques que eren auspiciades per la GLSE del Rite de Memphis i Misraïm. Va estar en activitat entre -

1890 i 1894, any en què l'auspiciava el GOI. Una dona -Josefa Delbanch- en formava part.

La Catalana n°286, GODE.

Constituïda entre gener i febrer de 1884 sota els auspicis del GODE. De vida efímera.

Catalunya, 1884 n°161, GOLU; 1885, Triangle ¿independent?;
1886 n°8, GLSRC.

Instal·lada a Sant Martí de Provençals el 29 de setembre de 1884, sota el GOLU; fou la primera lògia de la localitat i una de les fundadores de la GLSRC; el seu representant a aquesta era I. Xalapeira. Al cap de pocs anys va desaparèixer, per ser fundada de nou el 1900, però amb el nom --castellanitzat, sota els auspicis de la GLSRCB.

Ciencia y Libertad, 1891-n°71, GCGI-GLSE; 1901 n°14, GLSRCB.

El 1889 estava sota la GLSE del Rite de Memphis i Misraim, encara que el diploma de Constitució del taller està datat el 17 de setembre de 1891. Dos anys després era --auspiciada pel GOI. Un dels seus membres, Enric Lluís, membre de les Tres Classes de Vapor, va ser empresonat per la Guàrdia Civil, que l'anà a detenir a la lògia.

Colmena n°285, GODE.

Fundada el gener de 1884 sota el GODE; Frederic. - Castells i Vallès i Ribot en formaren part. Varen crear una lògia d'adopció força nombrosa i un capítol. Abateren columnes el 1889 definitivament; es una de les fundadores de la GLSRC.

Colón n°?, 1883, Gran Orient d'Itàlia.

La única lògia flotant -formada per mariners- que tenim notícia a Catalunya. El 1883 estava auspiciada pel --- GODI i tenia el temple amb les del GODE, al carrer Dufort.

Conciliación n°200, GODE.

Constituída el 1880 sota els auspicis del GODE. No se'n tenen més notícies.

Concordia, 1880 n°84, GODE; 1891 n°99, GOE; 1893 n°94, GOI.

Fundada el juliol de 1880 sota el GODE, formada majoritàriament per antillans; publicava la única revista maçònica existent a Barcelona els anys 1888-1890. Tenien el temple al carrer Escudillers i el 1890 demanaren ser auspicis pel GOE. Fou un dels tallers més importants dels anys vuitan

ta. El 1893 va canviar d'obediència, posant-se sota el GOI, per desaparèixer poc després.

Constància, 1880 n°17, CMCS; 1882 n°13, GLSIE; 1890 n°102, GOE.

Una de les lògies més actives i polititzades d'entre-segles, que va ser fundada el 1880 sota el patrocini de la Confederación Masónica del Congreso de Sevilla -posteriorment GLSIE- per passar el 1889, a dependre del GODE, que aviat l'expulsà de l'organització. L'any següent demanava -- auspiciis al GONE de Pantoja, que li foren denegats, per ser admesa a la federació del GOE, a mitjans d'aquest any, amb el n°102. El gener de 1889 va absorbir tres lògies: Raza Latina, Hijos de la Constància i Hermanos de la Constància. -- Lluís Ricardo Fors, primer dels col.laboradors en la confecció del Diccionario Enciclopédico de la Masonería, així com J. Llunas i Pujals, Angeles López de Ayala, Ramon Sempau i Isart Bula, entre altres, varen pertànyer a aquest taller, -- que sempre va comptar amb forces efectives: el 1890 eren no-ranta-set membres. Tenia la seu a l'Ateneu Porvenir, de Gràcia i posteriorment a la Sociedad Progresiva Femenina, després de ser reorganitzat arrel de la crisi general de 1896. Hi predominava el republicanisme zorrillista i altres elements disposats a utilitzar la maçoneria com a plataforma política. Va ser una de les lògies més desprestigiades dins la maçoneria catalana.

Cosmopolita n°231, GODE.

Lògia composta de militars, de la que en tenim notícies només els anys 1883-1884. Dels vint-i-tres membres -- que hi figuraven el 1883, vint-i-dos eren militars -majoria d'oficials i caps- i un funcionari de presons. El Venerable Mestre era el comandant d'infanteria Pantaleón Obregón Ruíz.

Creación, 1880 n°183, GODE; 1882 n°159, GOLU; 1886 n°3, --- GLSRC; 1889 n°?, GOI.

Ha estat una altra de les lògies de vida accidentada. Va ser instal.lada el 31 de desembre de 1880 sota el --- GODE, per pasar dos anys després al GOLU; tenia aleshores -- trenta-tres membres masculins i auspiciava una lògia femenina amb nou dones. Va ser una de les fundadores de la GLSRC, quan comptava amb un quadre de noranta-quatre germans. Però arrel de les gestions fetes a Portugal pel seu Venerable, Josep Olivella, el taller s'escindí en dos, amb la subsegüent atomització, de manera que un sector es mantinguè sota el --- GOLU, un altre passà a la GLSRC i encara un tercer es posà - sota els auspicis del GODE de Pérez. A partir de 1889 no es tenen més notícies de cap d'ells, excepte del grup seguidor de la GLSRC, que es mantinguè en activitat fins l'any següent o poc més.

Emancipación, 1883 n°223, GODE; 1885 n°59, GODE-P; 1886 n°5, GLSRC.

Lògia composta majoritàriament de treballadors, en la que hi estava afiliat Eudald Canibell. Va ser fundada el 1883, sota el GODE; el 1885 estava sota el GODE-P i l'any següent passava a ser una de les fundadores de la GLSRC. No se'n tenen notícies després de 1886.

Espartaco, 1889 n°87, GONE-R; 1891 n°87, GOI.

Les primeres referències són de 1889, però no sembla estar en activitat fins el 1890-1891. Lògia de tendència republicana, com totes les del GOI, el Venerable de la qual, el 1891, era el tinent de carabiners i republicà, Gabriel Bernabeu; el nombre d'afiliats voltava la trentena. El 1890 va demanar auspícis al GOE, però no va ser admesa.

Estrella Polar n°105, GONE-GOI.

Se'n tenen referències a partir de 1892 i desapareix dos anys més tard. Estava auspiciada pel GCGI de la GLSE.

Fénix n°185, GONE-P.

Fundada el 1884, va nomenar a Manuel Ruíz Zorrilla Venerable Honorari del Taller. El 1890 tenien quaranta-un afiliats i el Venerable era A. Trilla Alcover, últim any del -- que en tenim notícies. El 1915 es va fundar un taller amb el mateix nom.

Fraternidad, 1868 n°9, GONE; 1878 n°124, GODE-P.

Només s'ha conservat una relació de membres d'aquest taller, corresponent a l'any 1878, quan comptava amb trenta-quatre germans; no se'n tenen referències a partir de 1881. Tenia un capítol. Per altra banda, sembla ser que el 1866 hi havia un taller amb aquest nom.

Gramalla.

Lògia citada per R. Arús, de la qual procedien --- molts components de l'Avant. Sense més notícies.

Hermanos de la Constancia n°24, GLSIE.

Fundada el 1881 sota la GLSIE, encara que, segons la documentació d'aquest taller, la "solemne instal·lació" - no va tenir lloc fins el 20 de gener de 1884, quan comptava

amb quinze adherits. El gener de 1889 va ser absorbida per -
la Constancia.

Hijos de la Constancia n°23, GLSIE.

Instal.lada el 28 de gener de 1884; des d'alesho -
res fins que va ser assimilada per la Constancia, el gener -
de 1889, va mantenir el mateix nombre d'afiliats (dotze) i -
el mateix Venerable, Manuel Belmañá, fins el 1888.

Hijos de Hiram, 1873 n°80, GOLU; 1894 n°118, GOI; 1895 n°?,
GOE.

La poca documentació que hi ha d'aquest taller és
de 1890-1895, encara que el 1899 es diu en un document que -
han expulsat a vuit germans, però no consta res més, com tam -
poc a quina obediència pertanyien.

Hijos del Trabajo, 1880 n°83, GODE; 1890 n°97, GOE.

Una de les lògies més actives, a la que hi va per -
tanyer Anselmo Lorenzo, J. Planas Prat i P. Gasull Ramentol,
tots antics internacionals. Va ser fundada el 12 de setembre
de 1880, sota el GODE, per passar el 1890 al GOE. Va formar
part de l'Assemblea de Lògies Confederades i els seus docu -
ments -alguns dels més importants escrits per Lorenzo- refle

xen la tendència anarquista, amb matissos d'interclassisme - maçònic. Va comptar sempre un nombre elevat de membres, fins que, el 1895 es fusionà amb la Lealtad, després de passar per una forta crisi interna. El grup d'expulsats va crear un taller amb el mateix nom, el 1893, dirigit per V. Acha, que -- pretenia treballar amb independència de les obediències, però no reeixí.

Humanidad, 1875 n°70, GODE-P; 1889 n°257, GONE-P; 1901 n°3, GLSRCB...

Lògia instal·lada a Gràcia sota el GODE-P, de la -- que ja en tenim referències el novembre de 1874. Per altra -- banda, a la revista "El Mallette" (n°27, 15 de desembre de -- 1882, p.8) s'al·ludeix a un taller amb el mateix nom i amb -- el n°4, que podia pertànyer al GODE-P. Va estar adscrita a l'Assemblea de Lògies Confederades. El 1895 tenia un local -- en propietat (eren vint-i-set membres) i havien constituït -- una societat de socors mutus. A partir d'aquest any no se'n -- tenen notícies. El 1914 va ser creada una lògia amb el ma- -- teix nom. Per altra banda, el 1860 existia a Barcelona un ta- -- ller anomenat Humanidad o Amantes de la Humanidad, on va ser iniciat Francisco Alvarez, "Tasso", futur Gran Mestre de la GLSRCB.

Humanitaria n°101, GOLU.

Va ser instal·lada el 11 de març de 1876 i expulsada (o bé va ser dissolta) de l'obediència portuguesa.

Inmortalidad n°?

Se li coneixen activitats als anys 1890-1892; esta va formada per espiritistes i no sabem l'obediència a la qual pertanyia. El 1893 va fusionar-se amb l'Obreros, del -- GOI. El 1926 va ser fundada una lògia amb el mateix nom.

Integridad, 1883 n°240, GODE; 1888 n°?, GO d'Itàlia; 1891 -- n°100, GOE.

No se li coneix gaire activitat; el 1890 comptava amb catorze membres i l'any següent, tot just admesa al GOE, aquest li obria un expedient per dur a terme iniciacions irregularment. Isabel Zwonar, juntament amb el seu marit E. -- Troysi i Valentín Acha foren els autors de l'afer. Va ser -- dissolta el gener de 1892; A. Lorenzo va ser l'encarregat de recuperar la Carta Constitutiva i els documents de la mateixa.

Capítol Integridad, 1887 n°63, GODE; 1888 n°?, GONE-R; 1889 n°10, GOE.

El capítol va ser creat el 1887 sota el GODE i, durant el període de reestructuració de la maçoneria espanyola, una part dels seus membres aconseguiren inclinar-lo cap el GONE de Ros, però finalment passà a apoïar a Morayta i fou auspiciat pel GOE, a partir del maig de 1889. Tots els membres de la Lealtad i d'altres lògies del GOE a Barcelona amb graus capitulars hi estaven afiliats; el 1889 comptava amb quaranta-dos membres. El 1894 tildaven la revista "Barcelona Masónica" de ser antimaçònica, pel seu tarannà radicalment anticlerical i excessivament polititzat. Amb la crisi de 1896 va abandonar les activitats, per refer-se el 1902.

Joven República (vegeu Luz del Progreso).

Cambra Kadosh Justicia, GOE.

Constituïda per iniciativa del Capítol Integridad, el març de 1891, que també va impulsar la creació d'un Tribunal Sobirà de Grans Inspectors del Grau 31. No se'n tenen més notícies.

Lealtad, 1869 n°47, GONE; 1873 n°78, GOLU; 1878 n°16, GODE;
1890 n°6, GOE.

Als registres del GONE consta que va ser fundada el 1871, però a diversos documents del taller s'afirma que va ser constituïda el 1869. Seguint l'evolució general de la maçoneria a Catalunya, va abandonar el GONE per passar al GOLU, per després optar pel GODE, als anys vuitanta, dècada de màxim esplendor d'aquest taller i de l'ordre al país. El 1890 va ser auspiciada pel GOE, obediència en la que es va mantenir fins la seva desaparició, el 1939. A aquest taller varen ser iniciats, entre altres, J.B. Salas Antón, el doctor Jaume Ferran, Eduard Fontseré, Tomàs Viladot Rovira i Lluís Companys; recordem que Anselmo Lorenzo també va pertànyer a aquest taller i durant molts anys va constituir la base operativa del GOE a Catalunya. Entre 1879 i 1885 va mantenir una lògia femenina, on va ser iniciada la filla d'Ildelfons Cerdà, Clotilde Cerdà i Bosch.

Libertad n°292, GODE.

Creada el 1884, però es tenen poques notícies d'ella, excepció feta que el 1887 varen apoiar Morayta per la reorganització de la maçoneria. Dos anys després es va fusionar amb la Porvenir de la Humanidad, passant a denominar-se Libertad del Porvenir.

Libertad del Porvenir n°?, GODE?.

Només se li coneixen activitats l'any 1889. El Venerable Mestre era Joan Pla i Mas, antic federal, que havia estat diputat a Corts el 1873-1874.

Cambra Kadosh Luz, GODE.

El primer i un dels pocs documents coneguts és de maig de 1888, en ser constituïda; tots els seus membres (amb graus de la dita maçoneria negra: 19 al 30), pertanyen a la Lealtad.

Luz del Norte n°218, GOE.

Essent triangle, varen demanar la Carta Constitutiva al GOE, el gener de 1895. Estava instal.lada a Gràcia. La Lealtad en va donar informes desfavorables, perquè, segons aquesta, el seu cap -Cañelles- no sabia res de maçoneria i - Gràcia era una localitat de població flotant i de classe treballadora, que rarament podien pagar les cotitzacions, raó per la qual la majoria de lògies portaven una existència precària i duraven poc. La Luz del Norte va ser admesa finalment al GOE, però un anys després abatia columnes.

Luz del Progreso, 1891 n°289, GONE-R; 1892 n°99, GOI.

Rebè l'Acta Constitutiva amb data del 5 de gener de 1891. Inicialment volien donar-li el nom de Joven República, però l'obediència s'hi va negar. Estaven plenament identificats amb Rispa i la que podríem dir maçoneria activament republicana. El 1893 va dissoldre's i la majoria dels seus membres varen passar a l'Obreros de la Inmortalidad.

Luz de la Verdad, 1888 n°190, GODE; 1890 n°14, GLSRC.

Fundada probablement a primers de 1888, el seu Venerable era N. Robreño Zané. Aviat abandonaren el GODE per passar a la GLSRC, doncs des dels inicis treballaven a la -- seu d'aquesta, carrer Basea, 30, on el representant del taller a aquesta obediència era Josep Caparã. No se'n sap res més a partir de 1889-1890.

Moralidad, 1872 n°70, GODE; 1873 n°76, GOLU.

Una de les lògies més actives del Sexenni, composta majoritàriament d'antillans emigrats o deportats, i una de les que primer iniciaren dones (1872). Sota el GOLU treballaren en el Rite Francès i el 1879 passà a ser auspiciada - pel GODE, canviant el nom pel de Porvenir de América.

Nueva Lealtad n°52 o (Lealtad n°2), GONE.

Va ser fundada per iniciativa de la Lealtad el 12 de febrer de 1871, segons consta a la documentació del GONE, però aviat va ser dissolta.

Obreros n°86, GOI.

En coneixem l'existència a partir de 1892, any en què el GOI auspiciava sis lògies a Barcelona. El seu Venerable és Francisco Perpiñá, un republicà que el 1893 es presenta per regidor a les municipals de Barcelona, però que no obté acta. Els informes que aquest envia al Gran Mestre del GOI són un bon reflexe de la politització del taller i de l'ambient existent a la maçoneria aquests anys, minada pels personalismes, les escissions, els treballs fraccionals i les picabaralles permanents, del qual no escapa el Venerable, un farmacèutic que té farmàcia a la Baixa de Sant Pere, 14. El 1893 i Obreros es fusiona amb la Inmortalidad i canvia i canvia el nom pel d'Obreros de la Inmortalidad. Un dels seus membres, el germà Rovira, era el director de la "Revista universal de Magnetismo experimental y terapéutico". Amb la simbiosi republicana-espíritista no varia el tarannà polititzat del taller; el 1894 absorbí la lògia Unión Masónica i el 1895 hi figura una dona; va desaparèixer entre 1895 i 1896.

Patria, 1882 n°216, CODE; 1886 n°?, GONE-P; Patria B, 1889 n°29, GOE.

Va ser un dels tallers més nombrosos els anys vuitanta. Fundat el 2 de juliol de 1882, hi figuraven entre els seus membres l'historiador Josep Coroleu, J. Barcons Olesa i Eugeni Labán. Tot i ser una lògia decididament partidària de la independència del simbolisme i enemiga dels Grans Orient, no va adherir-se a la GLSRC, encara que Barcons Olesa i altres s'hi afiliaren. El 1888 comptava amb cent-quaranta membres, xifra rècord a la maçoneria catalana, però justament aquests anys s'inicia la progressiva desmembració, desgastada per lluites internes. Quan Morayta feu la proposta als tallers catalans d'adherir-se al neixent GOE, el sector encapçalat pel Venerable M. Ferrer s'hi va adherir, però la resta del quadre va oferir-se simultàniament al Vescompte de Ros. La lògia es dividí en dos: Patria B, auspiciada pel GOE i l'altre sector es posà sota el GONE, però no el de Ros, sino el de Pantoja (1890). Aquesta Patria va desaparèixer el 1891 i la Patria B va ser absorbida per la Lealtad, el juny de 1890. La Hijos del Trabajo va quedar-se sense temple perquè treballava al local d'aquesta lògia. També comptava amb un capítol i una cambra Kadosh.

Paz Universal n°?

No se'n té referència de les seves activitats, però és esmentada a "El Mallette" n°29, del 15 de gener de 1883, p. 8.

Plus Ultra, 1884 n°187, GONE; 1893 n°107, GOI.

Aquesta lògia va ser formada el novembre de 1884 - amb set membres que tenien el grau 1r al dia següent eren ascendits al grau 2n i l'altra al grau 3r...! Treballaven el Rite Escocès Antic i Acceptat i tenien un capítol amb el n°49. El 1893 varen passar al GOI; l'agost de 1899 -darrera data - que se li conèixen activitats- el seu Venerable, E. Troysi, -- continuava la pràctica de repartir graus a dojo. El 1932 es va instal·lar una lògia a Barcelona amb el mateix nom.

Porvenir de América n°159, GODE.

Constituïda provisionalment sota el GOLU, el 1879, és la continuació de la Moralidad i, com aquesta, formada -- per una majoria d'antillans. Poc després va passar al GODE - i fins la seva desaparició, a primers de 1885, els seus membres varen ser recompensats repetidament amb augments de --- grau en premi pels seus treballs en pro de l'abolició de --- l'esclavatge a Cuba. La majoria dels seus membres retornaren al país d'origen.

Porvenir de la Humanidad, 1872 n°63, GOLU; 1880 n°141, GODE-P

No es tenen gaires notícies de les seves activi- - tats, tot i que, al menys oficialment, va romandre activa en tre 1872 i 1889, any en què es va fusionar amb la Libertad. Comptaven amb un capítol.

Progreso, 1890 n°69, GONE-R; 1891 n°69, GOI.

Ja estava en activitat el 1889, quan Casañas Llenas, Delegat del GONE de Ros va gestionar el seu auspiciament. Tenien la seu al carrer Sant Domènec del Call, n°3, 1a. El seu Venerable, J. Marquet, va ser expulsat de l'orde per l'acció unànime de totes les lògies de Barcelona, excepte la Puritanos, que li va concedir l'afiliació i el va elegir Venerable del Taller. La Progreso va ser expulsada del GONE de Ros, però ells asseguren que marxaren arrel de l'admissió de la Puritanos a aquesta obediència. Varen editar dos fulletons contra la Puritanos i Casañas Llenas; no se'n tenen més referències des de 1892.

Puritanos, 1881 n°31, GLSIE; 1890 n°19, GONE-R; 1890 n°19, - GOI.

Fundada vers el 1887 sota l'obediència andalusa, - varen construir un temple plegats amb l'Obreros, la qual cosa va ser font de greus conflictes entre ambdues entitats. - El Venerable era J. Marquet, grau 33, que -com ja s'ha dit- tenia molt mala premsa entre les lògies barceloneses. El --- 1893 varen dissoldre el taller i va ser reconstituït amb una part dels antics membres. Era força actiu i amb relacions -- amb els medis obrers, doncs va ser una de les entitats convocants de la vaga del 1er. de maig de 1890. Els seus representants al comitè de vaga era Pere Mir Deas i Emili Carbonell. Des de 1894 no se'n tenen més notícies.

Raza Latina n°35, GLSIE.

Fundada vers el 1886 i auspiciada per la Confederació Maçònica de Sevilla - GLSIE-. Posteriorment es fusionà amb la Constancia. No se sap res de la seva activitat, si és que en varen tenir. Un tal Parés, membre d'aquest taller, va ser l'inductor a l'assalt al quarter del Bonsuccés, aventura zorrillista en la que el varen seguir alguns altres maçons - que acabaren empresonats.

Razón, 1882 n°7; 1889 n°203, GONE-P.

A "El Mallete" trobem referències, el 1882, d'una lògia anomenada Razón, on es desmenteix que estigui sota el GODE-P i que sigui zorrillista. No se'n sap res més fins la seva creació, impulsada per la lògia Fénix, M. Bochons i J. Nuet, ambdós lligats a l'Ateneu Obrer de Barcelona i les --- Tres Classes de Vapor. Nuet -que era grau 30- en va ser el Venerable, com també ho seria M. Bochons. Es conserva docu - mentació fins el 1894, però no conté referències a les acti - vitats associatives i obreristes dels seus membres; tant --- sols l'elogi a Nuet i Bochons, que van anar a "estudiar" --- l'Exposició Universal de París, de 1889. Comptaven amb un ca - pítol, amb el n°71, del que Nuet era el President. El 1885, la Fénix va afiliar a set germans i els va donar tot seguit la planxa de comiat per tal que poguessin fundar la Razón. A partir de 1894 no se'n tenen més notícies.

Redención, 1890, independent; 1901 n°2, GLSRCB.

Fundada el 1890 sota la direcció d'Eugeni Labán, - va ser una de les grans defensores de la independència del - simbolisme i es va negar a ser auspiciada per un Gran Orient. Va impulsar la creació de l'Assemblea de Lògies Confederades, amb l'objectiu de constituir, a curt o mig plaç, una Gran Lògia Simbòlica. També varen cooperar en la creació de "Barcelona Masònica", antecessora del butlletí de la Catalana Balear, reconstituïda gràcies als seus esforços, el 1900. Amb la desaparició d'aquesta publicació, a finals de 1894, també es perden les referències al taller, fins que, el 1900, reapareixen arrel de la fundació de la GLSRCB. Baldomer Lostau hi va estar afiliat.

Revolución n°65, GOE.

Lògia formada bàsicament per filipins emigrats o - deportats a Barcelona, varen iniciar les activitats a primers de 1888, sota l'impuls de G. López Jaena, M.H. del Pilar, -- C. Mir Deas, J. Argudín, D. Ponce, i Galicano Apacible, en - tre altres. Un any i mig després era assimilada per la Lealtad (28 de juny de 1890). En aquest breu espai de temps es - va convertir en una de les lògies més actives i importants - de Catalunya. La seva trajectòria palesa les idees perfecta- ment clares que tenien els seus membres sobre la funció del taller i de la maçoneria en aquell contexte concret: servir de plataforma pel prosselitisme i les campanyes en favor del

poble filipí. Entre els seus membres hi havia zorrillistes i representants d'altres tendències, com el fusionisme; alguns membres eren partidaris de la independència filipina i altres de l'assimilisme o de l'autonomia administrativa. Quan els seus dirigents modificaren l'estrategia i es traslladaren a Madrid, la lògia entrà en una irreversible decadència.

Capítol Rigol, GONE-P.

Constituit el 1892, era el capítol de la lògia Humanidad i estava auspiciat, com aquesta, pel GONE-P. El seu president era Francisco Alvarez, "Tasso", futur Gran Mestre de la GLSRCB al segle XX. El darrer document existent data del 12 de gener de 1893.

La Sagesse, 1847 n°?, GODF; 1924 n°10, GLE.

Es la lògia de més llarga vida de totes les del país. Composada per francesos des de la seva fundació i auspiciada pel GODE, era una de les quatre que existien a Barcelona el 1847 (juntament amb la Virtud é Ilustración, Amigos de la Naturaleza i Constantes Amantes de la Humanidad). Va abatre columnes quan, el 1853, la policia va entrar a la lògia Sant Jean d'Espagne, a Gràcia, detenint a tots els seus membres; La Sagesse comptava aleshores amb més de quaranta germans. No va ser reconstituïda fins el 1871 i es va mantenir completament al marge de les accions polítiques dels al-

tres tallers. En la seva relació epistolar amb el GODF es -- critica sovint la maçoneria espanyola per estar excessiva- - ment polititzada, així com al GOLU, que accepta d'auspiciar lògies a Espanya sense aplicar els principis maçònics amb ri- - gor. Segons el taller, aquesta és la raó per la qual el GODF es nega a auspiciar lògies al país. Tenia la seu a la Plaça de la Catedral n°1. La Sagesse va viure al marge de la maçoneria catalana i encara que el 1886 va patir una crisi impor- - tant, es va refer aviat i va sobreviure fins el 1892 o poc - després. Era una de les accionistes més importants del Círcu- - lo Còsmopolita, del que ja n'hem parlat. El 1890 va obtenir l'autorització del GODF per escriure la correspondència en - castellà, doncs quedaven molts pocs francesos a la lògia. Al segle XX (1920) va ser fundada de nou, però ara amb membres espanyols, sota la GLSRCB, per integrar-se a la GLE el mateix any.

Silencio, 1871 n°60, GONE; 1872 n°42, GODE; 1880 n°5, GODE-P.

Aquesta era la lògia que editava "El Mallette", la única publicació maçònica del país fins el 1888, tret de la dubtosa "Tres Puntos" (1883), titllada d'antimaçònica. Molt activa durant el Sexenni i especialment els anys 1880-1882. Formava part de la Junta Central de Beneficència -organitza- - ció maçònica- i va constituir la única entitat important del GODE de Pérez a Catalunya. No se'n tenen més notícies des de 1891. Era un taller força polititzat, però sense arribat al radicalisme republicà de les entitats del GOI.

Unidad, 1880 n°137, GOLU; 1890 n°93, GONE-R.

Va ser instal.lada oficialment el 10 de maig de 1880, sota el GOLU; seguia el Rite Francès i els Estatuts del GODF, perquè els hi era permès per l'obediència portuguesa. Gil Vilasau Anglada, Casañas Llenas i un dels germans Robreño Zané en formaven part. Tenien el local al carrer Acèquia n°11, lra. (1883) i comptava amb un capítol, amb el n°52, quan ja estaven sota el GONE-R. El 1883 el Gran Capítol Català -primer intent de formar una obediència catalana- li va oferir d'integrar-s'hi, però refusà. No se'n tenen notícies després de 1891.

Unión Masónica, 1888 n°?, GONE-R?; 1893 n°115, GOI.

"La Concordia" es fa ressò de la seva creació (n°1, agost de 1888, p.7) però no especifica sota quina obediència treballa o bé si és independent. No se'n tenen més referències fins el 1893, en què són auspiciats pel GOI. L'any següent proposen a aquesta obediència que es portin a terme accions antijesuitiques amb el suport de la minoria republicana al Congrés. Poc després eren absorbits per la lògia Obre-ros de la Inmortalidad.

Vanguardia n°90, GODE.

Només se sap quelcom de la seva actuació durant -- l'any de la fundació, -el 1873- en què s'adheriren, amb al - tres tallers, a la lluita contra els progressos del carlisme i del jesuïtisme en la guerra.

Velocidad Hijos de la Razón n°241, GONE-P.

Lògia radicada a Sant Martí de Provençals, constituïda el 10 de març de 1888, sota l'obediència de Pantoja. - Els components procedien de la Regional Catalana, entre els que hi predominava la classe obrera, cosa singular a la maçoneria de l'època. Va desaparèixer el 1896.

Vera, 1880 n°143, GOLU; 1879 n°146, GODE.

Instal.lada sota el GOLU el 14 d'octubre de 1880; l'any següent el seu Venerable era Joan Pla i Mas. No se'n sap res més, excepte que el 1880 es transformà en la lògia - Verdad.

Verdad, 1876 n°77, GOLU; 1880 n°146, GODE; 1881 n°41, GODE.

Es una lògia de personatges maçònics i polítics -- significats. Un dels seus fundadors va ser l'advocat repu - blicà federal Pelai Massanet Simón, que ostentà la Veneratu - ra. També hi eren Casañas Llenas, A. Trilla Alcover, Vilasau Anglada i Rossend Arús, que també va passar per aquesta lò - gia abans de fundar l'Avant. F. Ferrer i Guardia va ser ini - ciat a la Verdad, el 1883. A la tinguda d'iniciació feien ju - rar als aspirants que mai traicionarien políticament a un -- germà del quadre. Comptava amb un capítol, amb el n°41, que es fusionà amb el de la Lealtad, quan ambdues estaven auspi - ciades pel GODE. Sembla ser que el 1883 va abandonar el GODE i el 1886 va demanar integrar-se a la GLSRC, però va ser re - butjada. No se'n sap res més des d'aleshores.

Verdadera Iniciación, 1872 n°?, GO de l'Uruguai; 1873 n°?, - GODE.

El 1872 estava sota sota obediència sudamericana, però ignorem quan va ser fundada; l'any següent, essent Vene - rable de la mateixa José Victory -un personatge fosc que pro - vocà greus i continuats problemes a les lògies de Barcelona des de 1853- li varen ésser retirats els poders per irregula - ritats vàries, acció duta a terme pel GODE, segons que cons - ta al seu Butlletí (III, n°61, 1 de novembre de 1873, pp.4-5). No se'n sap res més.

Lògies de les Comarques de Barcelona.

Altruista, 1884 n°250, GODE. També tenia el nom d'Amistad.

VILANOVA I LA GELTRÚ.

Tenia la seu al carrer Progrés n°11. Sembla que va tenir una existència efímera. El 1912 hi ha un altre taller a la localitat amb el mateix nom.

Bétulo n°2, GLSRC.

BADALONA.

Es una de les fundadores de la GLSRC, el seu Venerable era Sebastià Badia, un conegut republicà de la localitat, que morí el 1888, any a partir del qual no es tenen més notícies del taller. El 1931 es va crear a la localitat una lògia amb el mateix nom.